

YIL 9 - SAYI 16- MAYIS 2017
YEAR 9 - NUMBER 16 - MAY 2017

E-ISSN 2149-1585

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR VE ÇALIŞMALAR DERGİSİ

Journal of Academic Researches and Studies

AKAD

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR VE ÇALIŞMALAR DERĐİŐİ
JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCHES AND STUDIES

Yıl 9 • Sayı 16 • Mayıs 2017
Year 9 • Number 16 • May 2017

e-ISSN: 2149-1585

<http://dergipark.gov.tr/kilisiibfakademik>
iibfdergi@kilis.edu.tr

Bu dergi Kilis 7 Aralık Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi yayınıdır.

This Journal is published by Faculty of Economics and Administrative Sciences, Kilis 7 Aralık
University.

Indeksler / Indexes

 <p>INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL</p>	 <p>CABELL'S INTERNATIONAL FOUNDED 1978</p>
 <p>crossref</p>	 <p>DRJI Directory of Research Journals Indexing</p>
 <p>INTERNATIONAL Scientific Indexing</p>	 <p>Journal Seek</p>
 <p>CiteFactor Academic Scientific Journals</p>	 <p>BASE Bielefeld Academic Search Engine</p>
 <p>ADVANCED SCIENCE INDEX</p>	 <p>JIFACTOR</p>
 <p>DAIJ www.daij.org Directory of abstract indexing for Journals</p>	 <p>OAJI Open Academic Journals Index .net</p>
 <p>SIS Scientific Indexing Services</p>	 <p>Open Access JOURNALS</p>
 <p>INFOBASE INDEX</p>	 <p>INDIANScience.in</p>

İndeksler / Indexes

 <p>Journal Seeker Research Bible</p>	 <p>Cosmos</p>
 <p>AcademicKeys UNLOCKING ACADEMIC CAREERS</p>	 <p>EZB Electronic Journals Library</p>
 <p>JOUR INFORMATICS</p>	 <p>ESJI Eurasian Scientific Journal Index www.ESJIndex.org</p>
<p>Systematic Impact Factor</p>	 <p>arastirmax Bilimsel Yayın İndeksi</p>
 <p>asos akademia sosyal bilimler indeksi</p>	 <p>Akademik Dizin Akademik Türk Dergileri İndeksi</p>
 <p>tei türk eğitim indeksi</p>	 <p>Google scholar</p>

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR VE ÇALIŞMALAR DERGİSİ
JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCHES AND STUDIES

Sahibi (Owner)

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı

Baş Editör (Editor-in-Chief)

Doç. Dr. Taner AKÇACI

Editörler (Editors)

Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE
Doç. Dr. Sadettin PAKSOY
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Vahit EREN
Dr. Kazım SARIÇOBAN
Arş. Gör. Elif KAYA
Arş. Gör. Özcan ÖZKAN

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY
Doç. Dr. Sadettin PAKSOY
Doç. Dr. Taner AKÇACI
Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE
Doç. Dr. Sumru BAKAN
Yrd. Doç. Dr. Hasan MEMİŞ
Yrd. Doç. Dr. Cuma ERCAN
Dr. Kazım SARIÇOBAN

Danışma Kurulu (Advisory Board)

Prof. Dr. Azmi YALÇIN (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Adnan ÇELİK (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ (TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÖZER (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdurrahman FETTAHOĞLU (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM (Hasan Kalyoncu Üniversitesi)

Sekreteryası (Secretaries)

Arş. Gör. Elif KAYA
Arş. Gör. Özcan ÖZKAN

Adres (Address)

Kilis 7 Aralık Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
79100 Kilis / TÜRKİYE

Tel: +90 348 813 93 34

Fax: +90 348 813 93 36

E-mail: iibfdergi@kilis.edu.tr

Web: <http://dergipark.gov.tr/kilisiibfakademik>

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Abdulkadir BAHARÇIÇEK (İnönü Üniversitesi)	Prof. Dr. Muhsin HALİS (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah SOYSAL (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	Prof. Dr. Muhsin KAR (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ (İnönü Üniversitesi)	Prof. Dr. M. Şükrü AKDOĞAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Alaeddin JABAL (University of Aleppo, Syria)	Prof. Dr. Mümin ERTÜRK (Beykent Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali ÖZTEKİN (Akdeniz Üniversitesi)	Prof. Dr. Nurullah GENÇ (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yılmaz GÜNDÜZ (İnönü Üniversitesi)	Prof. Dr. Nurhan AYDIN (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Arif ÖZSAĞIR (Gaziantep Üniversitesi)	Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Asuman AKDOĞAN (Erciyes Üniversitesi)	Prof. Dr. Ramazan ERDEM (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedriye TUNÇSİPER (İzmir Demokrasi Üniversitesi)	Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Cengiz TORAMAN (Gaziantep Üniversitesi)	Prof. Dr. Selim Adem HATIRLI (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Enver BOZKURT (Kırıkkale Üniversitesi)	Prof. Dr. Sevinç GÜLSEÇEN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdemir GÜNDOĞMUŞ (Adnan Menderes Üniversitesi)	Prof. Dr. Şakir SAKARYA (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Erşan SEVER (Aksaray Üniversitesi)	Prof. Dr. Şevki ÖZGENER (Nevşehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikret OTLU (İnönü Üniversitesi)	Prof. Dr. Tahir AKGEMCİ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)	Prof. Dr. Yakup BULUT (Mustafa Kemal Üniversitesi)
Prof. Dr. Harun TANRIVERMİŞ (Ankara Üniversitesi)	Prof. Dr. Yılmaz ÖZKAN (Ankara Hukuk Bürosu)
Prof. Dr. İbrahim ARSLAN (Gaziantep Üniversitesi)	Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK (İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ (Aksaray Üniversitesi)	Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Prof. Dr. İnci VARİNLİ (Erciyes Üniversitesi)	Doç. Dr. Ali ŞAHİN (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal YILDIRIM (Anadolu Üniversitesi)	Doç. Dr. Aydın USTA (İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Kerim YILDIRIM (Balıkesir Üniversitesi)	Doç. Dr. Bekir GÖVDERE (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)	Doç. Dr. Bekir Sami OĞUZTÜRK (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Mahir NAKİP (Çankaya Üniversitesi)	Doç. Dr. Birol ERKAN (Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Mahmut MASCA (Afyon Kocatepe Üniversitesi)	Doç. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)	Doç. Dr. Ferudun KAYA (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet MELEMEN (Marmara Üniversitesi)	Doç. Dr. Hasan KORKUT (International University of Sarajevo)
Prof. Dr. Mohamad ALKHAŞROUM (University of Aleppo, Syria)	Doç. Dr. Hülya BAKIRTAŞ (Aksaray Üniversitesi)

HAKEM KURULU

Doç. Dr. Mehmet KARA (Mustafa Kemal Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Bengü HIRLAK (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL (Gazi Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Cuma ERCAN (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Doç. Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Fatih KAPLAN (Mersin Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet ŞENTÜRK (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Hakan CANDAN (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Doç. Dr. Mete Kaan KAYNAR (Hacettepe Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Hasan MEMİŞ (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Doç. Dr. Ramazan AKBULUT (Harran Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Hülya DERYA (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Doç. Dr. S. Mustafa ÖNEN (İnönü Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KOÇARSLAN (Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Sadettin PAKSOY (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. M. Burhanettin COŞKUN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Salih YEŞİL (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAYA (Dicle Üniversitesi)
Doç. Dr. Seyfettin ASLAN (Dicle Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇALICI (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Doç. Dr. Sumru BAKAN (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Ömer Okan FETTAHLIOĞLU (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Doç. Dr. Taner AKÇACI (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Özgür BALMUMCU (Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. Tayfur BAYAT (İnönü Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Tahir ÖĞÜT (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Tolga ULUSOY (Kastamonu Üniversitesi)	Dr. Fırat DEMİR (University of Oklahoma, USA)
Doç. Dr. Tuba BAŞKONUŞ DİREKÇİ (Gaziantep Üniversitesi)	Dr. Hilmi KAL (New York State University, USA)
Doç. Dr. Yavuz KECELI (Amarican University of Middle East, Kuwait)	Dr. İmad NAKHOUL (Amarican University of Middle East, Kuwait)
Doç. Dr. Yücel AYRIÇAY (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	Dr. Kazım SARIÇOBAN (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Doç. Dr. Yüksel DEMİRKAYA (Marmara Üniversitesi)	Dr. Murat GEZER (İstanbul Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TAN (Gaziantep Üniversitesi)	Dr. Walid ABIDI (Amarican University of Middle East, Kuwait)
Yrd. Doç. Dr. Aygül KILINÇ (Artvin Çoruh Üniversitesi)	

Akademik Araştırmalar ve alışmalar Dergisi yılda iki kez Mayıs ve Kasım aylarında yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmeksizin kısmen ya da tamamen iktibas edilemez.

Bu dergide yayınlanan çalışmaların bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dergimize gönderilen çalışmalar, alanında uzman iki ayrı hakem tarafından incelendikten sonra uygun görülenler yayınlanmaktadır.

Yazım kurallarına ilişkin bilgilere dergimizin web adresinde yer verilmiştir.

Bu derginin tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin almaksızın hiçbir iletişim ve kopyalama sistemi kullanılarak yeniden kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve satılamaz.

Journal of Academic Researches and Studies

is a peer-reviewed journal which is published twice a year in May and November.

The articles cannot be cited partly or entirely without showing resources.

The responsibility about scientific and grammatical issues is belong to authors.

The papers sent to the journal are reviewed by two referees and after their approval, they will be sent to edit before being published.

Writing & Publishing Policies can be found in the journal's website.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system without prior written permission.

Makaleler / Articles

Farklılık Yönetiminin Örgütsel Adalet Algısı Ve Örgütsel Özdeşleşme Üzerine Etkisi: İç Anadolu Ve Akdeniz Bölgesinde Yer Alan Üniversitelerde Karşılaştırmalı Bir Araştırma

The Effect of Diversity Management on Perception of Organizational Justice and Organizational Identification: A Comparative Research in Universities Located in Central Anatolia and the Mediterranean Region

Mustafa TAŞLIYAN & Bengü HIRLAK & Gamze Ebru ÇİFTÇİ & Ömer İhsan YILMAZ 1

Measuring the Market Power of the Banking Sector in Turkey

Türkiye Bankacılık Sektöründe Pazar Gücünün Ölçülmesi

Onur DEMİREL & Selim Adem HATIRLI 20

Faiz Oranı Paritesi Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme

An Assesment on Interest Rate Parity Approach

Ahmet GÜNEY & Halil TUNALI 35

Alternatif Bir Ekoturizm Merkezinin İncelenmesi: Lisinia Doğa Örneği

Examining an Alternative Ecotourism Center: The Case of Lisinia Nature

Utku ONGUN & Serhat Adem SOP & Murat YEŞİLTAS & Burçak AKINCI EKİZTEPE 49

BIST Sürdürülebilirlik Endeksine Kayıtlı Üretim Sektöründe Faaliyet Gösteren Şirketlerin Finansal Performanslarının İncelenmesi

Analysing the Financial Performance of the Companies Operating by Registered in Production Sector of BIST Sustainability Index

Fatma AKYÜZ & Tolga YEŞİL 61

Turist Hareketleri İle Konut Satışları İlişkisi: Panel Granger Nedensellik Ve Eşanlı Denklem Sistemi Analizleri

The Relationship Between Tourist Flows and Residential Sales: Panel Granger Causality and Simultaneous Equation System Analyses

Burcu TÜRKCAN 79

Kültürel Miras Farkındalığı: Cumhuriyet Üniversitesi Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama Çalışması

Cultural Heritage Awareness: Study of an Application for the Cumhuriyet University Students

Şükran KARACA YILMAZ & Gülşah AKKUŞ & Ercan ŞAHBUDAK & Mustafa IŞKIN 86

Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Bağlamında Yerinden Yönetimin Ve Yerel Yönetimlerin Değerlendirilmesi

Evaluation of Decentralization and Local Government in the Context of New Public Administration Approach

Aziz BELLİ 101

Entelektüel Sermayenin İşletmelerde Bir Bütün Olarak Ölçülmesi: BIST 30 Uygulaması

Measurement of Intellectual Capital as a Whole in the Enterprise: BIST 30 Application

Emre Esat TOPALOĞLU & Özlem KARAKOZAK

119

FARKLILIK YÖNETİMİNİN ÖRGÜTSEL ADALET ALGISI VE ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞME ÜZERİNE ETKİSİ: İ ANADOLU VE AKDENİZ BÖLGESİNDE YER ALAN ÜNİVERSİTELERDE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

THE EFFECT OF DIVERSITY MANAGEMENT ON PERCEPTION OF ORGANIZATIONAL JUSTICE AND ORGANIZATIONAL IDENTIFICATION: A COMPARATIVE RESEARCH IN UNIVERSITIES LOCATED IN CENTRAL ANATOLIA AND THE MEDITERRANEAN REGION

Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İİBF, İşletme Bölümü
mustafatasliyan@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Gamze Ebru ÇİFTÇİ

Hitit Üniversitesi, Sungurlu Meslek Yüksekokulu,
Yönetim ve Organizasyon Bölümü,
gamzeebruciftci@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Bengü HIRLAK

Kilis 7 Aralık Üniversitesi
İİBF, İşletme Bölümü,
benguhirlak@hotmail.com.tr

Ömer İhsan YILMAZ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
SBE, İşletme ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi
omerihanyilmaz@gmail.com

Öz

Bu araştırmada, İç Anadolu Bölgesinde ve Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitelerde görev yapmakta olan akademisyenlerin farklılık yönetimine ilişkin algılarının örgütsel adalet algıları ve örgütsel özdeşleşme düzeyleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, bu üniversitelerde çalışan 351 akademik personele anket uygulanmıştır. Anket sonucu elde edilen veriler kullanılarak t-testi, korelasyon ve regresyon analizi yapılmıştır. Korelasyon ve regresyon analizi sonuçlarına göre; farklılık yönetimi ile örgütsel adalet, örgütsel özdeşleşme arasında anlamlı ilişkilerin olduğu ve farklılık yönetiminin örgütsel adalet ve örgütsel özdeşleşme algısını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca farklılık yönetimi boyutunun (örgütsel değerler ve normlar) ve örgütsel adalet boyutunun (dağıtım adaleti) akademisyenlerin alıőtukları üniversitelere göre anlamlı farklılık gösterdiği de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Farklılık Yönetimi, Örgütsel Adalet, Örgütsel Özdeşleşme, Üniversiteler.

Abstract

In this study, it was aimed to determine the effect of working located in Central Anatolia and the Mediterranean Region in universities' academic staff's perception of the management of diversity on perception of organizational justice and levels of organizational identification. For this purpose, the questionnaire was applied to 351 academic staffs working in these Universities. T-test, correlation and regression analysis was performed by using the data obtained from the questionnaire. According to the results of correlation and regression analysis; a significant relationship was found between diversity management, organizational justice and organizational identification and was determined a positive effect of diversity management on organizational justice and organizational identification. It was also determined that dimension of diversity management (organizational values and norms) and dimension of organizational justice (distribution justice) vary significantly among academicians' where they are working universities variable.

Keywords: Diversity Management, Organizational Justice, Organizational Identification, Universities.

1. GİRİŞ

Günümüz yeni yönetim yapıları, farklı olana saygı göstermeyi temel alan demokrasi ve eşitlik temelinde yükselmektedir. Bundan dolayı, ana farklılıklarla bir arada yaşayabilme iradesi sergileyebilmek çok önemlidir. İşletmelerdeki farklılıkları bir problem olarak görmeyip, ortaya çıkardığı zenginlikleri yönetim sistemine katabilirsek, farklılıkların yönetimi hususundaki bilgi ve yeteneklerimizi geliştirmenin önemi de artacaktır (Memduhoğlu, 2011:49). Kısacası artık günümüz iş dünyasında farklılıkların, işletme amaçlarına uygun yönetsel ve örgütsel gelişim stratejileri ile desteklenerek rekabet avantajına çevrilmesi gerekmektedir (Gökçen ve Çavuş, 2014:527).

Bir işletmede farklılıkların etkin bir şekilde yönetilmesi, çalışanlarının adil bir işletmede çalıştıklarını algılamalarını ve hissetmelerini, çalışanlarının kendileriyle işletmeleri arasında duygusal bir bağ oluşturmalarını sağlayacak ve işletmelerine karşı pozitif davranışlar sergilemelerini etkileyecektir. Ayrıca işletmelerde kurulacak adil ve eşitlikçi uygulamalar (kariyer geliştirme, performans değerlendirme, ödüllendirme ve terfi sistemleri vs.), çalışanların örgütsel özdeşleşme oluşumlarında da önemli roller oynayacaktır.

Dolayısıyla yapılan bu araştırmanın; üniversitelerdeki farklılık yönetiminin çalışanların örgütsel adalet algılamaları ve örgütsel özdeşleşme düzeyleri üzerindeki etkisinin tespit edilmesi açısından önemli olduğu ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1. Farklılık Yönetimi

İşletmelerdeki farklılıkların, yalnızca demografik farklılıklar olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. McGrath ve arkadaşları (1995), farklılıkların; yerine getirilen görevlerle ilgili bilgi ve yeteneklerden, değerlerden, inanç ve tutumlardan, kişilikten, bilişsel ve davranışsal stillerden, örgütte sahip olunan statülerden oluşan özelliklerin toplamından oluştuğunu ifade etmişlerdir (Point ve Singh, 2003:751).

Farklılık yönetimi, bir kurumun içerisinde belirli farklılıkları ve benzerlikleri kabul edip bunlardan yararlanmayı kapsayan, geleceğe odaklanmış, değer yön verdiği, stratejik, iletişime dayalı, kurum için katma değer yaratan bir yönetim sürecinin etkin ve bilinçli şekilde geliştirilmesi olarak da tanımlanabilir (Keil vd., 2007:6).

Farklılık yönetimi, farklı bireylerin, bireysel farklılıklarının katkısını işe yarar hale getirmek için örgütsel eylemler odaklı sonuçlar olarak da tanımlanabilir (Visagie ve Linde, 2010:382). Farklılıkları yönetmek, farklılıkları içermek ya da kontrol etmek anlamına gelmemekte, işgücünün potansiyellerini gerçekleştirmelerini sağlamak anlamına gelmektedir (Thomas, 1990:10).

Farklılık yönetimi, bir işletmede tüm bireylerin kendilerinden bir şeyler katabileceği, işletme amaçlarına ulaşmak adına bütün performanslarını sergileyebilecekleri bir ortam meydana getirmektir (Budak, 2008:399; Akt: Okçu, 2014:2151).

Farklılıkların yönetimi konusu, örgüt kültürü, ödül sistemleri, politikalar ve süreçleri de kapsayan sistem yaklaşımına doğru bir gelişim göstermektedir (Hayes vd., 2002:446).

Örgütlerde farklılıkların etkin ve iyi bir şekilde yönetilmesi, pozitif iş çıktılarının elde edilmesinde faydalar sağlayabilmektedir. Bu yararlar (Von Bergen vd., 2002:240):

- Bireysel verimlilik ve bireylerarası iletişim düzeyinde artış sağlanması,
- Sosyal ve demografik değişikliklere hızlı cevap verilebilmesi,
- Şikâyetlerin azaltılması ve anlaşmazlıkların hızlı bir şekilde çözümlenebilmesi,
- Adalet ve eşitlik ikliminin sağlanabilmesi,
- Karmaşık işlerde büyük verimlilik sağlanabilmesi,
- Satışlarda, gelirden ve karlarda artış sağlanabilmesidir.

İşletmelerde artan demografik farklılıklara karşılık olarak, birçok toplumda farklılığı desteklemek, teşvik etmek ve dâhil etmek için gayri resmi normlar, uygulamalar, etik kurallar, resmi

kurallar, yasalar, kurumlar gibi çeşitli resmi ve gayri resmi mekanizmalar geliştirilmektedir. Bu geliştirilen mekanizmalar, etkin bir farklılık yönetimi için yararlı olabilmektedir (Cole ve Salimath, 2013:151).

1.2. Örgütsel zdeşleşme

Günümüzde rgtsel özdeşleşme kavramının önemi gittikçe artmaktadır. Artık alışanların özdeşleşmelerini etkilemek adına politikaların uygulanmasının gerektiği yadsınamaz bir gerçeklik haline gelmiştir (Fettahlıoğlu ve Koca, 2015: 220).

Örgütsel zdeşleşme, kurumdaki çalışanların değerleri ve hedefleri arasında bağlantı sağlayan, kurumsal rollerindeki belirsizlikleri azaltan bir ortam sağlayan bireysel ya da örgütsel iletilerden türemektedir (Miller vd., 2000:628).

Kelman (1961) ve daha sonra O-Reilly ve Chatman (1986) rgtsel özdeşleşmeyi; duygusal ve motivasyonel bir terim olarak ifade etmişlerdir. rgtleriyle özdeşleşen bireylerin örgütleriyle duygusal olarak tatmin edici ilişki kurdukları, örgütlerinde uzun bir süre çalışma isteği içerisinde oldukları ve örgütlerin onlar için çekiciliğinin arttığı gibi kavramın duygusal yönlerine odaklanmışlardır (Riketta, 2005:360).

Örgütsel zdeşleşme, üyelerin kurumun tanımlayıcı karakter özelliklerini kendi tanımlayıcı karakter özelliklerine uyarlamaları sonucunda oluşan bir tür psikolojik bağlantı şeklidir (Dutton vd., 1994:242).

Bir bireyin örgütün bir yesi olarak kimlik algısı alternatif kimliklere göre daha belirgin olduğu zaman ve sosyal bir grup olarak rgt tanımladığı özelliklerle birey olarak kendini tanımladığı özelliklerin çoğunluğu aynı olduğu zaman, o bireyin örgütüyle daha çok zdeşleşeceği söylenebilir (Dutton vd., 1994:239).

Bir rgt içerisinde yer alan birey “ben kimim?” sorusuna bir yanıt verebilir. Bundan dolayı örgütsel özdeşleşme; sosyal zdeşleşmenin özel bir şeklidir denilebilir (Asforth ve Mael, 1989:22). Sosyal zdeşleşmenin bireylerin tutum ve davranışları için bir temel oluşturması gibi örgütsel özdeşleşme de örgütsel tutum ve davranışlar için bir temel oluşturur (Van Knippenberg ve Van Schie, 2000:138).

Günümüz koşullarında çalışanların örgütlerine üyeliklerini benliklerinin önemli bir unsuru haline getirmek, çalışanların yesi oldukları örgütleri ile gurur duymalarını sağlamak, uzun süreli başarılar elde etmede önemli bir rol oynamaktadır. Örgütsel zdeşleşme çalışanların motive olmasını, yaptıkları için daha anlamlı olmasını sağlar. Ayrıca zdeşleşme çalışanların örgütte kalma isteklerini arttırır, örgütlerine fayda sağlayacak işleri gönüllü olarak yapmalarını sağlar ve çalışanları örgütlerini destekleyici davranışlara yöneltir (İşcan, 2006:161).

1.3. Örgütsel Adalet

M.. 18 yy.’daki Hammurabi Kanunları, toplumu düzenleme faaliyetlerinin kökenini oluşturmuştur. Afrika’daki geniş kapsamlı saha araştırmalarında, c tarihi evre olarak tanımlanan; toplayıcılık ve avcılık, tarım devrimi ve kölelik kullanımı, daha sonra da piramitlerin yapıldığı dönemlerde, toplumlarda gayri meşruluğun veya ahlaki yanlışlığın, neredeyse modern eşitlikçi bilgi toplumundaki kadar gözetildiği tespit edilmiştir. Bu durum ve topluluklar içerisinde geçmişte yaşanan sürekli çatışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan, yasal düzenlemeler ve kanunlar, insanlığın gelişmesinin dinamik bir gücü olmuştur. Dolayısıyla, rgtsel adalet; adalet gücü veya otoriteyi, hukuki, sosyal, ahlaki kurallar çerçevesinde kullanmak olarak ifade edilebilmektedir (Taylor, 2003:211). Örgütsel adalet kavramı, çalışanların iş yerindeki prosedürleri, etkileşimleri ve ıktıları adil olarak algılamaları şeklinde ifade edilebilir (Baldwin, 2006:1). Örgütsel adalet, yönetsel davranışların etik ve ahlaki değerler açısından kişisel bir değerlendirmesi olarak da tanımlanabilir (Cropanzano vd., 2007:35).

Rawls (1971:302)'ye göre adaletin iki ilkesi vardır. Birincisi, herkesin bireysel özgürlük talepleri ile örgütsel özgürlük anlayışının uyumlu olması gerekmektedir. İkincisi ise, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler düzeltilerek, adil eşitlik ve fırsat koşullarının herkese açık olduğu bütüncül bir sistem meydana getirilmesi gerekmektedir (Taylor, 2003:211).

Adalet araştırmaları genellikle, bir sonuç ve bu sonuçların elde edildiği süreçleri içeren mübadele ilişkileri üzerinde durmaktadır (Cropanzano ve Ambrose, 1996; Greenberg, 1996; Lind, 1995; Lind ve Tyler, 1988; Tyler, 1990; Tyler ve Lind, 1992; Akt: Cropanzano ve Wright, 2003:9). Örgütsel adalet yaklaşımı, işletme içerisinde yürütülen faaliyetler sonucunda ortaya çıkan maliyetlerin ve faydaların, bireyler ile gruplar arasında ne kadar eşit bir şekilde dağıtıldığı ile ilgili değerlendirmelere yoğunlaşır. Genel olarak bir işletmede maliyetler ve faydalar eşit olarak dağıtılıyorsa, normlar objektif bir biçimde uygulanıyorsa, işletme içerisinde eşitsizliğin ve ayrımcılığın var olması halinde bundan zarar görenlerin zararları temin ediliyorsa, çalışanlarında adalet algılarının yüksek olacağı söylenebilir (Black ve Porter, 2000:122; Akt: İşcan ve Sayın, 2010:196).

Örgütsel adalet; temel olarak dağıtım, prosedür ve etkileşim adaleti şeklinde ifade edilmektedir (Atalay, 2010:35; Akt: Çetinkaya ve Çimenci, 2014:249). İşletme içerisinde örgütsel adaleti sağlamanın çeşitli yolları olmakla beraber bu yollardan ikisi, dağıtım ve prosedür adaletini sağlamaktır (Greenberg ve Baron, 2000:142; Akt: İşcan ve Sayın, 2010:196).

Dağıtım adaleti, örgütteki çıktıların dürüst bir şekilde paylaşılması anlamına gelmektedir (Greenberg, 1987, 1990). Çalışanlar, içerisinde buldukları durumu analiz edip, daha sonra kendi durumları ile ilgili karar verirken, örgütsel çıktıların adil dağıtılıp dağıtılmadığını göz önüne alırlar (Akt: Lambert vd., 2007:645).

Prosedür adaleti ise, karar vermek için kullanılan prosedürlerin adil olduğu algısı ve bireylerin karar alma sürecine katılabilmeleri, karar alma sürecinin adilliyi ile ilgilidir (Thibaut ve Walker, 1975; Akt: Moon ve Kamdar, 2008:85). Prosedür adaletini uygulayan yöneticiler, alınan yönetsel kararlardan etkilenen bireylerin karar verme süreçlerine katıldıklarından, onaylarından ve süreçlerin objektif bir biçimde gerçekleştirildiğinden eminlerdir. Burada bireylerin karar süreçlerini onaylamaları, her açıdan bilgilendirildikleri ve mevcut sistemi seçme serbestliklerinin olduklarını ifade eder (Greenberg ve Baron, 2000:145; Akt: İşcan ve Sayın, 2010:197).

Prosedür adaleti, dağıtım kararlarının yapıldığı sürecin adilliyi içerir. Dağıtım adaleti ise, eşitlik teorisine dayanan dağıtım sonuçlarının adaletini kapsamaktadır (Adams, 1965; Akt: Parker ve Kohlmeyer, 2005:358). Dolayısıyla adalet değerlendirilirken, bireylerin eğitim ve motivasyon gibi iş girdilerine karşılık aldıkları ücret ve promosyonlar gibi iş çıktılarının değerlerini değerlendirirler. Bireyler, bu girdi-çıkıtı oranlarındaki adilliyi değerlendirmesini yaparken, iş arkadaşları ile karşılaştırmalar yaparlar. Folger ve Cropanzano (1998)'nin de ifade ettiği gibi, prosedür ve dağıtım adaleti birbirleriyle ilişkilidir. Bunun sebebi de haksız bir süreç çoğunlukla haksız sonuçlar üretir. Yapılan araştırmalar sonucunda da bu iki adalet türü (prosedür ve dağıtım adaleti) arasında çok güçlü bir korelasyon olduğu ve kuvvetli bir şekilde birbirlerini etkiledikleri tespit edilmiştir (Parker ve Kohlmeyer, 2005:358). Çalışana verilen ücretlerdeki adalet, dağıtım adaleti olarak ifade edilirken, bu ücretleri tespit etmede kullanılan adalet, prosedür adaleti olarak ifade edilmektedir. Çalışanların liderine duydukları güvenlerinin tespitinde ve liderin performans değerlendirmelerinde prosedür adaleti önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle çalışanların liderlerinin adil davrandıkları yönündeki algıları, liderlerine güven duymaları, kendileri için tespit edilen resmi iş tanımlarının ötesinde rol davranışları sergilemeleri ve örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemeleri açısından yarar sağlamaktadır (Atalay, 2010:35; Akt: Çetinkaya ve Çimenci, 2014:249).

Etkileşim adaleti ise, dağıtım kararından etkileneceklerle dağıtım kaynağı arasındaki etkileşimi ifade etmektedir. Bies etkileşim adaletini, örgütsel işlemlerin uygulandığı sırada, çalışanların maruz kaldıkları tutum ve davranışların niteliği olarak ifade etmiştir (Bies, 2001:93; Akt: Gürbüz ve Mert, 2009:123).

İşletmelerde çalışanlar, değişimle ilgili sürecin hem çıktıları hem de sürecin kendisi ile ilgilenirler ve her ikisinden de etkilenirler. Örneğin; çalışanlar, etkileşimlerinin sonuçları kendileri açısından daha olumlu (örneğin; Homans, 1961) veya adil (örneğin; Greenberg, 1996) olduğunda ve

diğerlerine karşı uygulanan prosedürlerin daha adil olduğuna inandıklarında (örneğin; Lind ve Tyler, 1988), çalışanların örgütsel bağlılıkları ve iş motivasyonları daha yüksek olacaktır. Çalışanların tepkileri, sadece ne yapıldığına değil, bunun nasıl yapıldığına da dayanmaktadır (Brockner vd., 2003:51).

Örgütsel adalet, işletmeler için oldukça önemli bir kavramdır. Çünkü bireylerin adalet algılamaları pozitif tutum ve davranışlar sergilenmesini sağlarken, adaletsizlik algılamaları bunun tam tersi örneğin; hırsızlık (Greenberg, 1993), iş yerinde saldırganlık (Baron vd., 1999) gibi davranışlara yol açabilmektedir (Akt: Beugre, 2002:1092).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı; İç Anadolu Bölgesinde ve Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitelerde görev yapmakta olan akademik personellerin farklılık yönetimine ilişkin algılarının örgütsel adalet algıları ve örgütsel özdeşleşme düzeyleri üzerindeki etkisini ve farklılık yönetimi ile örgütsel adalet, örgütsel özdeşleşme düzeyleri arasındaki ilişkinin yönünü, düzeyini tespit etmektir. Ayrıca bu araştırma ile akademisyenlerin farklılık yönetimi, örgütsel adalet ve örgütsel özdeşleşme düzeylerine ilişkin algılarının görev yaptıkları üniversitelere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek de amaçlanmaktadır.

Araştırma sonucunda akademisyenlerin farklılık yönetimi, örgütsel adalet algılarını ve örgütsel özdeşleşme düzeylerini olumlu hale getirici uygulamaları ortaya koyarak çeşitli önerilerde bulunulacaktır.

2.2. Araştırmanın Kapsamı (Evren ve Örneklem)

Araştırma evreni, İç Anadolu Bölgesinde ve Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitelerde görev yapan akademik personellerden oluşmaktadır. İç Anadolu bölgesinde yer alan üniversitede toplam 1149 akademik personel, Akdeniz bölgesinde yer alan üniversitede ise, toplam 1440 akademik personel görev yapmaktadır.

Araştırmanın evreninin geniş bir alanı kapsaması, evrenin tümüne ulaşmada enerji, maliyet ve zaman gücünü ortaya çıkarmaktadır (Karasar, 2005:127). Bu nedenle araştırmada belirlenen bu evren üzerinden örneklem alınması yoluna gidilmiştir (Ural ve Kılıç, 2013:35). Araştırma kapsamına alınması gereken örneklem sayısını belirleyebilmek için aşağıdaki formül kullanılmıştır (Özdamar, 2001; Ural ve Kılıç, 2013:44-45):

$$n = \frac{N \cdot z^2 \cdot \sigma^2}{(N - 1) \cdot H^2 + z^2 \cdot \sigma^2}$$

Formülde verilen parametrelerin anlamları ise şunlardır:

n: Örneklem büyüklüğü (örnekleme dâhil edilecek birey sayısı)

N: Evren büyüklüğü

σ : Standart sapma değeri

H: Standart hata değeri (örnekleme hatası/örneklem hata değeri/evren ve örneklem ortalaması arasında izin verilebilecek maksimum fark)

Z: Belirli bir α anlamlılık düzeyine (yanılma olasılık değerine) karşılık gelen teorik değer

Formülde yer alan örneklem hata değeri (H) $\pm 0,15$; anlamlılık düzeyi (α) 0,05; standart sapma “ σ ” değeri “1”; z değeri ise, (α) 0,05 için 1,96 olarak değerlendirilmiştir.

Formül yardımıyla hesaplamalar yapıldığında, araştırma kapsamında İç Anadolu Bölgesinde yer alan üniversitede 149 akademik personele, Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitede 153 akademik personele, toplamda ise 302 akademik personele ulaşılması gerektiği belirlenmiştir. Bu kapsamda tesadüfi örneklem yöntemi kullanarak, toplam 400 adet anket dağıtılmış, 351 akademik personelden geri dönüş sağlanabilmiştir. Araştırma grubu, Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitede görev yapmakta olan 200 akademik personel ve İç Anadolu Bölgesinde yer alan üniversitede görev yapmakta olan 151 akademik personel olmak üzere toplam 351 çalışandan oluşmaktadır. Araştırmaya katılan akademisyenler farklı fakülte, yüksekokul, meslek yüksekokulu ve rektörlüğe bağlı farklı birimlerde görev yapmaktadırlar.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Araştırmada uygulanan anketler dört bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde; katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine, ikinci bölümünde; farklılık yönetimine ilişkin algıları ölçen ifadelere, üçüncü bölümünde; örgütsel adalete ilişkin algıları ölçen ifadelere ve dördüncü bölümünde; örgütsel özdeşleşmeyi ölçen ifadelere yer verilmiştir.

Veri toplama aracı olarak kullanılan anket formunda üç değişkeni ölçmek için literatürde yaygın olarak kullanılan ve güvenilirlikleri test edilmiş ölçekler kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan birinci ölçek, Balay ve Sağlam (2004:40-41) tarafından geliştirilen farklılık yönetimi ölçeğidir. Bu ölçek Türkiye’de birçok araştırmacı tarafından kullanılmıştır (Memduhoğlu, 2007; Karademir vd., 2012; Yılmaz ve Kurşun, 2013; Okçu, 2014; Doğan vd., 2015). Farklılık yönetimi; bireysel tutumlar ve davranışlar (deneyim, düşünce ve davranış farklılıkları vs), örgütsel değerler ve normlar (farklı yaşam tarzları, duyarlılık, din ve vicdan özgürlüğu vs), yönetsel uygulamalar ve politikalar (cinsiyet ayrımcılığı, siyasi görüş farklılığı, çatışma çözme yöntemleri vs.) boyutları ile toplam 3 boyut olarak ele alınmıştır. Ankette farklılık yönetimi değişkenini ölçmek için kullanılan bu ölçekte, Balay ve Sağlam (2004); farklılık yönetimi boyutlarından olan bireysel tutumlar ve davranışlar ile ilgili 4, örgütsel değerler ve normlar ile ilgili 8, yönetsel uygulamalar ve politikalar ile ilgili 16 ifade olmak üzere toplam 28 ifadeye yer vermiştir. Bu ölçeğin geçerli ve güvenilir olarak eğitim örgütlerinde kullanılabileceği sonucuna varılmıştır (Balay ve Sağlam, 2004:32). Ölçekten alınacak düşük puanın, farklılıkların olumsuz yönetimini, yüksek puanın ise, olumlu yönetimi ve farklılıkların iyi yönetildiğini göstereceği söylenebilir. Söz konusu orjinal ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçlarına göre; bireysel tutumlar ve davranışlar boyutunun alfa değerleri 0,77; örgütsel değerler ve normlar boyutunun alfa değerleri 0,83; yönetsel uygulamalar ve politikalar boyutunun alfa değerleri 0,95 olarak belirlenmiştir (Balay ve Sağlam, 2004:43).

Kullanılan ikinci ölçek, Türkiye’de farklı araştırmacılar tarafından kullanılan Niehoff ve Moorman (1993) tarafından geliştirilen örgütsel adalet ölçeğidir (Niehoff ve Moorman, 1993:541). Örgütsel adalet ölçeği adil dağıtım algısını ölçmek için bir boyut, adil prosedür algısını ölçmek için ise iki temel boyuttan oluşmaktadır. Yani bu örgütsel adalet ölçeği, toplam üç boyut olarak ele alınmıştır. Ankette örgütsel adalet değişkenini ölçmek için kullanılan bu ölçekte, Niehoff ve Moorman (1993); örgütsel adalet boyutlarından olan prosedür adaleti (işyerinde karar alma mekanizmalarında adillik vs) ile ilgili 6, etkileşim adaleti (kararlar alınırken çalışanlara karşı sergilenen davranışlarda, alınan kararlarda çalışanların ihtiyaçlarının dikkate alındığının ne kadar hissedildiğinde, alınan kararların çalışanlara yeterli bir şekilde açıklanmasında adillik vs) ile ilgili 9, dağıtım adaleti (alışma programı, iş yükü, ücret düzeyi, alınan ödüllerde adillik vs) ile ilgili 5 ifade olmak üzere toplam 20 ifadeye yer vermiştir. Niehoff ve Moorman (1993) tarafından geliştirilen bu ölçek, en yaygın olan ve araştırmalarda çoğunlukla karşılaşılan ölçeklerden bir tanesidir (Yıldırım, 2007; Akduman vd., 2015; Yüksekbilgili vd., 2015). Söz konusu orjinal ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçlarına göre; dağıtım adaleti boyutunun alfa değerleri 0,74; prosedür adaleti boyutunun alfa değerleri 0,85; etkileşim adaleti boyutunun alfa değerleri 0,92 olarak belirlenmiştir (Niehoff ve Moorman, 1993:545). Gürbüz ve Mert (2009) tarafından yapılan araştırma sonucunda; Niehoff ve Moorman (1993)’e ait ölçeğin, ülkemizde

örgütsel adalet algısı ölçümlerinde kullanılabilir ve geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu tespit edilmiştir.

Kullanılan üçüncü ölçek, Türkiye’de farklı araştırmacılar tarafından kullanılan Mael ve Ashforth (1992) tarafından geliştirilen örgütsel özdeşleşme ölçeğidir (Başar, 2010; Polat ve Meydan, 2010). Örgütsel özdeşleşme ölçeği tek boyut olarak ele alınmıştır. Ankette örgütsel özdeşleşme değişkenini ölçmek için kullanılan bu ölçekte toplam 6 ifadeye yer verilmiştir. Mael ve Ashforth (1992) tarafından geliştirilen bu ölçek, en yaygın olan ve araştırmalarda çoğunlukla karşılaşılan ölçeklerden bir tanesidir. Söz konusu orijinal ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçlarına göre; alfa değeri 0,87 olarak belirlenmiştir (Mael ve Ashforth, 1992:112).

Araştırmada kullanılan ölçeklerin orjinalinin bütünü ve içeriğini bozmadan, bazı maddelerinde anlam ve anlaşılabilirlik açısından amaca daha uygun olacağı düşünülerek küçük değişiklikler yapılmıştır. Örneğin; öğretmenler ifadesinin yerine akademisyenler ifadesine yer verilmiştir.

Anketler ile toplanan verilerin istatistiki analizleri için; örneklem grubunun özelliklerinin tespit edilmesine ilişkin frekans ve yüzde hesaplamaları, araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin yönünü ve düzeyini belirlemek amacıyla korelasyon analizi, farklılık yönetiminin örgütsel adalet algısı ve örgütsel özdeşleşme düzeyleri üzerindeki etkisini tespit etmek için regresyon analizi, görev yapılan üniversitelere göre araştırma değişkenlerine ilişkin görüşlerin farklılaşması için t-testi analizi yapılmıştır.

Yapılan bu araştırma, araştırmanın yapıldığı İç Anadolu Bölgesinde ve Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitelerde görev yapan akademik personel ile sınırlıdır. Ayrıca araştırma sonuçları araştırma kapsamında kullanılan ölçekten elde edilen veriler ile sınırlıdır.

2.4. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma değişkenleri ile ilgili alan yazında yapılan araştırmalar doğrultusunda test edilecek hipotezler şunlardır:

H1: Farklılık yönetimi boyutları örgütsel adalet algısını olumlu yönde etkilemektedir.

H1a: Farklılık yönetimi boyutları dağıtım adaletini olumlu yönde etkilemektedir.

H1b: Farklılık yönetimi boyutları prosedür adaletini olumlu yönde etkilemektedir.

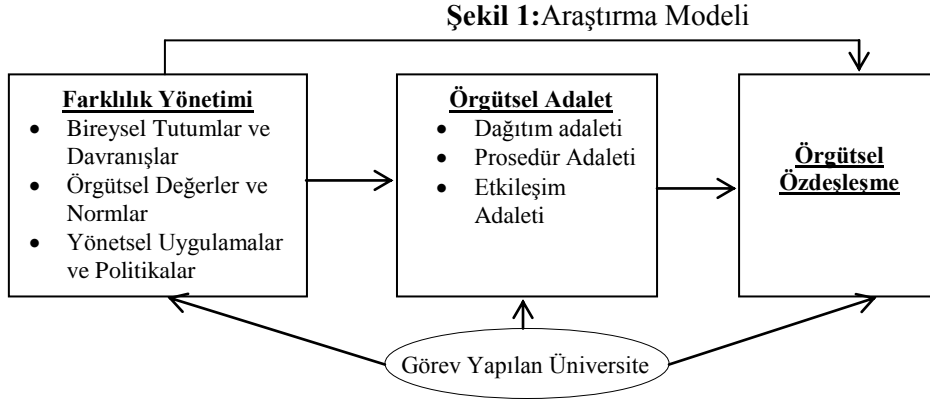
H1c: Farklılık yönetimi boyutları etkileşim adaletini olumlu yönde etkilemektedir.

H2: Farklılık yönetimi boyutları örgütsel özdeşleşmeyi olumlu yönde etkilemektedir.

H3: Örgütsel adalet boyutları örgütsel özdeşleşmeyi olumlu yönde etkilemektedir.

H4: Görev yapılan üniversite değişkeni açısından (a) farklılık yönetimi (b) örgütsel adalet (c) örgütsel özdeşleşme düzeyi farklılaşmaktadır.

Araştırma hipotezleri doğrultusunda oluşturulan, araştırma kapsamında ele alınan değişkenlerin yer aldığı modeli Şekil 1’deki gibi gösterebiliriz. Yapılacak istatistiksel analizlerle modelin test edilmesi hedeflenmektedir.

3. BULGULAR

3.1. Araştırmanın Güvenilirliği

Araştırmada kullanılan anket formunda yer alan ölçeklerin her biri için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamına alınan değişkenlerin boyutları ile birlikte yapılan güvenilirlik analizine ilişkin sonuçlar Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Araştırmada Yer Alan Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Kullanılan Ölçekler (Scales)	İfade Sayısı (N of Items)	Cronbach's Alpha Katsayıları (α)
Bireysel Tutumlar ve Davranışlar (Farklılık Yönetimi Boyutu)	4	0,785
Örgütsel Değerler ve Normlar (Farklılık Yönetimi Boyutu)	8	0,911
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar (Farklılık Yönetimi Boyutu)	16	0,957
Dağıtım Adaleti (Örgütsel Adalet Boyutu)	5	0,801
Prosedür Adaleti (Örgütsel Adalet Boyutu)	6	0,915
Etkileşim Adaleti (Örgütsel Adalet Boyutu)	9	0,954
Örgütsel Özdeşleşme	6	0,819

Güvenirlilik göstergesi olarak; güvenilirlik katsayısı hesaplanır. Güvenirlilik katsayısını hesaplamak için kullanılan yöntemlerden birisi de (α) Cronbach’s Alfa katsayısıdır (Gürüş ve Astar, 2014:245). Bu araştırmada da ölçeklerin güvenilirlik analizlerini yapabilmek adına Cronbach’s Alfa katsayısı kullanılmıştır. Literatüre göre alfa değeri 0,70 veya üzerinde bir değere sahip ise, ölçek güvenilir olarak kabul edilmektedir (Nunally, 1978). Araştırmada kullanılan tüm ölçekler kabul edilebilir alfa değeri düzeyi olarak tanımlanan 0,70 üzerinde bir değere sahip olup, araştırma kapsamına alınan söz konusu bu değişkenlerin güvenilir bir şekilde ölçümlendiği söylenilebilir.

3.2. Örneklem Profili

Araştırmaya katılan 351 akademisyenin sosyo demografik özelliklerine (cinsiyet, medeni durum, yaş, çalışılan birim, unvan vs.) ilişkin, frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2:Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Demografik Özellikler	Katılımcı Sayısı (N)	Yüzde (%)	Demografik Özellikler	Katılımcı Sayısı (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet			Medeni Durum		
Erkek	243	69,2	Evli	236	67,2
Kadın	108	30,8	Bekâr	115	32,8
Toplam	351	100	Toplam	351	100
Yaş			Çalışılan Birim		
20-24	15	4,3	Fen Edebiyat Fakültesi	65	18,5
25-29	84	23,9	Müh. Fakültesi	53	15,1
30-34	58	16,5	İİBF	62	17,7
35-39	47	13,4	Eğitim Fakültesi	14	4,0
40-44	54	15,4	Meslek Yüksekokulu	33	9,4
45+	93	26,5	Rektörlüğe Bağlı Brm.	92	26,2
			Veteriner Fakültesi	10	2,8
			Hukuk	7	2,0
			Güzel Sanatlar Fakülte.	10	2,8
			Yabancı Diller MYO	5	1,5
Toplam	351	100	Toplam	351	100
Kadro Unvanı			İdari Görev		
Prof. Dr.	39	11,1	Dekan	2	2,4
Doç. Dr.	42	12,0	Enstitü Müdürü	3	3,6
Yrd. Doç. Dr.	77	21,9	Bölüm Başkanı	33	39,2
Öğr. Gör.	40	11,4	Diğer	46	54,8
Arş. Gör.	115	32,8			
Uzman	7	2			
Okutman	31	8,8			
Toplam	351	100	Toplam	84	100
Çalışılan Üniversite			Kurumda Çalışma Süresi		
İç Anadolu Bölgesinde Yer Alan Üniversite	151	43	1 yıldan az	36	10,3
Akdeniz Bölgesinde Yer Alan Üniversite	200	57	1-3 yıl	75	21,4
			4-6 yıl	70	19,8
			7-9 yıl	35	10
			10 yıl ve üstü	135	38,5
Toplam	351	100	Toplam	351	100

Araştırmaya katılan akademisyenlerin % 69,2'si (243 kişi) erkek, % 30,8'i (108 kişi) ise kadındır. Bu rakamların üniversitelerdeki toplam kadın ve erkek dağılımı baz alındığında orantısal bir rakam olduğu görülmüştür. Katılımcıların % 67,2'si (236 kişi) evli, % 32,8'si (115 kişi) ise bekarıdır. Katılımcıların yaş aralığı incelendiğinde; çoğunluk olarak % 26,5'i (93 kişi) 45 yaş ve üstü ve % 23,9'u (84 kişi) ise 25-29 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Katılımcıların % 38,5'inin (135 kişi) kurumda çalışma süresinin 10 yıl ve üstü olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların kurumda çalışma sürelerinin çoğunluk olarak 10 yıl ve üstü olmasının, kurumları hakkında daha çok bilgi sahibi olmaları açısından ve araştırmanın amacına ulaşması bakımından oldukça önemli olduğu düşünölmektedir. Araştırmaya katılan akademisyenlerin %26,1'i (92 kişi) rektörlükte, % 18,5'i (65 kişi) ise fen edebiyat fakültesinde çalışmaktadır. Araştırmaya katılan akademisyenlerin % 32,8'i (115 kişi) araştırma görevlisi, % 21,9'u (77 kişi) yardımcı doçent doktor statüsünde çalışmaktadır. Araştırmaya katılan akademisyenlerin büyük bir çoğunluğu % 54,8'i (46 kişi) farabi, erasmus gibi koordinatörlük görevleri yürütmekte, % 39,2'si (33 kişi) ise bölüm başkanı olarak çalışmaktadır. Yine araştırmaya katılan akademisyenlerin % 57'si (200 kişi) Akdeniz Bölgesinde yer alan Üniversitede, % 43'ü (151 kişi) ise İç Anadolu Bölgesinde yer alan üniversitede görev yapmaktadır (Tablo 2).

3.3. Araştırma Kapsamında Ele Alınan Değişkenler Arasındaki İlişkiler ve Etkiler Bazında Bulgular (Korelasyon ve Regresyon Analizi)

Araştırma kapsamında ele alınan değişkenler arasındaki ilişkileri test etmek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Verilere İlişkin Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon İlişkisi

	Ort.	S.S.	1*	2*	3*	4*	5*	6*	7*
Bireysel Tutumlar ve Davranışlar	3,5	,854							
Örgütsel Değerler ve Normlar	3,3	,869	,724						
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar	3,1	,900	,468	,647					
Örgütsel Özdeşleşme	3,7	,789	,268	,282	,379				
Dağıtım Adaleti	3,4	,799	,224	,342	,559	,334			
Prosedür Adaleti	3,0	,998	,302	,473	,761	,407	,620		
Etkileşim Adaleti	3,3	,955	,243	,400	,698	,456	,625	,826	

*r (korelasyon katsayısı) $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı korelasyon

Tablo 3’de bireysel tutumlar ve davranışlar, örgütsel değerler ve normlar, yönetimsel uygulamalar ve politikalar (farklılık yönetimi boyutları) ile dağıtım adaleti, prosedür adaleti, etkileşim adaleti (örgütsel adalet boyutları) ve örgütsel özdeşleşme arasındaki korelasyon ilişkisi ve her bir boyuta ait ortalama ve standart sapmalar görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre, bireysel tutumlar ve davranışlar ile örgütsel özdeşleşme, prosedür adaleti (örgütsel adalet boyutu) arasında pozitif yönde zayıf düzeyde ($0,26 < r < 0,49$; $p < 0,01$), bireysel tutumlar ve davranışlar ile dağıtım ve etkileşim adaleti (örgütsel adalet boyutları) arasında pozitif yönde çok zayıf düzeyde ($0,00 < r < 0,25$; $p < 0,01$), yönetimsel uygulamalar ve politikalar (farklılık yönetimi boyutu) ile örgütsel özdeşleşme arasında pozitif yönde zayıf düzeyde ($0,26 < r < 0,49$; $p < 0,01$), yönetimsel uygulamalar ve politikalar (farklılık yönetimi boyutu) ile dağıtım ve etkileşim adaleti (örgütsel adalet boyutları) arasında pozitif yönde orta düzeyde ($0,50 < r < 0,69$; $p < 0,01$) anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yine yönetimsel uygulamalar ve politikalar (farklılık yönetimi boyutu) ile prosedür adaleti (örgütsel adalet boyutu) arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ($0,70 < r < 0,89$; $p < 0,01$) anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Örgütsel değerler ve normlar (farklılık yönetimi boyutu) ile örgütsel özdeşleşme, dağıtım, prosedür ve etkileşim adaleti (örgütsel adalet boyutları) arasında pozitif yönde zayıf düzeyde ($0,26 < r < 0,49$; $p < 0,01$) anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Örgütsel özdeşleşme ile dağıtım, prosedür ve etkileşim adaleti (örgütsel adalet boyutları) arasında ise pozitif yönde zayıf düzeyde ($0,26 < r < 0,49$; $p < 0,01$) anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Farklılık yönetimi boyutlarının çalışanların örgütsel adalet boyutları ve örgütsel özdeşleşme düzeyleri üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 4: Farklılık Yönetimi Boyutlarının Dağıtım Adaleti Üzerine Etkisi (Çoklu Regresyon Analizi)

BAĞIMLI DEĞİŞKENLER	
BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN	Dağıtım Adaleti (Örgütsel Adalet Boyutu)
R²	0,308
F	52,994 (p=0,000)
Bireysel Tutumlar ve Davranışlar	B -0,046
	p 0,441
Örgütsel Değerler ve Normlar	B 0,003
	p 0,966
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar	B 0,515
	p 0,000

Regresyon analizi sonucunda R² (belirlilik katsayısı) değeri elde edilir. Bu elde edilen değer; bağımlı değişkendeki değişimin yüzde kaçının bağımsız değişken tarafından açıklandığını gösterir (Küçükşille, 2014: 203). Elde edilen F değeri ise, gözlemlenen değerlerin, regresyon modeline ne

kadar uyum sağladığı hakkında bilgi verir (Gürbüz ve şahin, 2014: 263-265). F istatistiği ve anlamlılık düzeyine bakıldığında $p < 0,05$ ise, modelin bütünü ile istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılır. Ayrıca modeldeki katsayıların tahmin değerlerinden olan standardize edilmemiş regresyon denklemindeki katsayıyı ifade eden “B” değeri (regresyon katsayısı); x’deki bir birim artışa karşılık y’deki değişim miktarını gösterir (Küçüksille, 2014: 203).

Yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre; dağıtım adaletindeki (örgütsel adalet boyutu) değişkenliğin % 30,8’i ($R^2=0,308$) farklılık yönetimi boyutları tarafından açıklanabilmektedir. Bulgulara göre, dağıtım adaleti (örgütsel adalet boyutu) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık yönetimi boyutlarından etkilenmektedir ($F=52,994$; $p < 0,05$). Anlamlılık (p) değerlerine bakıldığında ise; bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki tüm ilişkilerin anlamlı olmadıkları görülmektedir. “B” değerlerine (regresyon katsayısına) göre; yönetsel uygulamalar ve politikalarla (farklılık yönetimi boyutu) ilgili olumlu algılamalardaki bir birimlik artışın, çalışanların dağıtım adaleti algısı düzeyi üzerinde 0,515 birimlik artış sağladığı görülmektedir ($p < 0,05$). Bu bulgu H1a hipotezini kısmen desteklemektedir (Tablo 4).

Tablo 5:Farklılık Yönetimi Boyutlarının Prosedür Adaleti Üzerine Etkisi (Çoklu Regresyon Analizi)

BAĞIMLI DEĞİŞKENLER	
BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN	Prosedür Adaleti (Örgütsel Adalet Boyutu)
R^2	0,579
F	161,780 (p=0,000)
Bireysel Tutumlar ve Davranışlar	B -0,098
	p 0,095
Örgütsel Değerler ve Normlar	B 0,032
	p 0,634
Yönetsel Uygulamalar ve Politikalar	B 0,867
	p 0,000

Yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre; prosedür adaletindeki (örgütsel adalet boyutu) değişkenliğin % 57,9’u ($R^2=0,579$) farklılık yönetimi boyutları tarafından açıklanabilmektedir. Bulgulara göre, prosedür adaleti (örgütsel adalet boyutu) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık yönetimi boyutlarından etkilenmektedir ($F=161,780$; $p < 0,05$). Anlamlılık (p) değerlerine bakıldığında ise; bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki tüm ilişkilerin anlamlı olmadıkları görülmektedir. “B” değerlerine (regresyon katsayısına) göre; yönetsel uygulamalar ve politikalarla (farklılık yönetimi boyutu) ilgili olumlu algılamalardaki bir birimlik artışın, çalışanların prosedür adalet algısı düzeyi üzerinde 0,867 birimlik artış sağladığı görülmektedir ($p < 0,05$). Bu bulgu H1b hipotezini kısmen desteklemektedir (Tablo 5).

Tablo 6:Farklılık Yönetimi Boyutlarının Etkileşim Adaleti Üzerine Etkisi (Çoklu Regresyon Analizi)

BAĞIMLI DEĞİŞKENLER	
BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN	Etkileşim Adaleti (Örgütsel Adalet Boyutu)
R^2	0,492
F	114,092 (p=0,000)
Bireysel Tutumlar ve Davranışlar	B -0,108
	p 0,080
Örgütsel Değerler ve Normlar	B -0,021
	p 0,765
Yönetsel Uygulamalar ve Politikalar	B 0,801
	p 0,000

Yapılan oklu regresyon analizi sonuçlarına göre; etkileşim adaletindeki (rgtsel adalet boyutu) değişkenliğin % 49,2'si ($R^2=0,492$) farklılık yönetimi boyutları tarafından açıklanabilmektedir. Bulgulara göre, etkileşim adaleti (rgtsel adalet boyutu) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık yönetimi boyutlarından etkilenmektedir ($F=114,092$; $p<0,05$). Anlamlılık (p) değerlerine bakıldığında ise; bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki tüm ilişkilerin anlamlı olmadıkları grlmektedir. "B" değerlerine (regresyon katsayısına) göre; yönetsel uygulamalar ve politikalarla (farklılık yönetimi boyutu) ilgili olumlu algılamalardaki bir birimlik artışın, çalışanların etkileşim adalet algısı düzeyi üzerinde 0,801 birimlik artış sağladığı grlmektedir ($p<0,05$). Bu bulgu H_{1c} hipotezini kısmen desteklemektedir (Tablo 6).

Tablo 7:Farklılık Yönetimi Boyutlarının rgtsel zdeşleme zerine Etkisi (oklu Regresyon Analizi)

BAğIMLI DEğIşKENLER	
BAğIMSIZ DEğIşKEN	rgtsel zdeşleme
R^2	0,147
F	21,149 ($p=0,000$)
Bireysel Tutumlar ve Davranışlar	B 0,124
	p 0,062
Örgütsel Değerler ve Normlar	B -0,031
	p 0,682
Yönetsel Uygulamalar ve Politikalar	B 0,297
	p 0,000

Yapılan oklu regresyon analizi sonuçlarına göre; örgütsel zdeşleme düzeyindeki değişkenliğin % 14,7'si ($R^2=0,147$) farklılık yönetimi boyutları tarafından açıklanabilmektedir. Bulgulara göre, örgütsel zdeşleme istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık yönetimi boyutlarından etkilenmektedir ($F=21,149$; $p<0,05$). Anlamlılık (p) değerlerine bakıldığında ise; bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki tüm ilişkilerin anlamlı olmadıkları grlmektedir. "B" değerlerine (regresyon katsayısına) göre; yönetsel uygulamalar ve politikalarla (farklılık yönetimi boyutu) ilgili olumlu algılamalardaki bir birimlik artışın, çalışanların örgütsel zdeşleme düzeyi üzerinde 0,297 birimlik artış sağladığı grlmektedir ($p<0,05$). Bu bulgu H_2 hipotezini kısmen desteklemektedir (Tablo 7).

Tablo 8:rgtsel Adalet Boyutlarının rgtsel zdeşleme zerine Etkisi (oklu Regresyon Analizi)

BAğIMLI DEğIşKENLER	
BAğIMSIZ DEğIşKEN	rgtsel zdeşleme
R^2	0,207
F	31,450 ($p=0,000$)
Dağıtım Adaleti	B 0,067
	p 0,279
Prosedür Adaleti	B 0,059
	p 0,391
Etkileşim Adaleti	B 0,291
	p 0,000

Yapılan oklu regresyon analizi sonuçlarına göre; örgütsel zdeşleme düzeyindeki değişkenliğin % 20,7' si ($R^2=0,207$) rgtsel adalet boyutları tarafından açıklanabilmektedir. Bulgulara göre, örgütsel zdeşleme düzeyi istatistiksel olarak anlamlı düzeyde örgütsel adalet boyutlarından etkilenmektedir ($F=31,450$; $p<0,05$). Anlamlılık (p) değerlerine bakıldığında ise; bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki tüm ilişkilerin anlamlı olmadıkları grlmektedir. "B" değerlerine (regresyon katsayısına) göre; etkileşim adaleti (rgtsel adalet boyutu) ilgili olumlu

algılamalardaki bir birimlik artışın, çalışanların örgütsel özdeşleşme düzeyi üzerinde 0,291 birimlik artış sağladığı görülmektedir ($p<0,05$). Bu bulgu H3 hipotezini kısmen desteklemektedir (Tablo 8).

3.4. Görev Yapılan Üniversite Değişkenine Göre Farklılık Yönetimi, Örgütsel Adalet Algıları ve Örgütsel Özdeşleşme Düzeyleri Farklaşması (T-Testi Analizi)

Araştırmaya katılan akademisyenlerin görev yaptıkları üniversitelere göre farklılık yönetimi, örgütsel adalet ve örgütsel özdeşleşme düzeylerine ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız iki örnek t-testi analizi yapılmıştır. Yapılan bu t-testi analizi sonucunda bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu farklılıklar değerlendirilerek aşağıdaki tablolarda yer alan bazı bulgular elde edilmiştir.

Tablo 9: Görev Yapılan Üniversite Açısından Bağımsız İki Örnek T-Testi Analizi

Değişkenler	Görev	N	Ortalama	s.s.	S.D.	t	p
Bireysel Tutumlar ve Davranışlar	İç An.Bölg.Ün.	151	3,61	0,95	282,013	,870	,385
	Akden.Bölg.Ün.	200	3,53	0,77			
Örgütsel Değerler ve Normlar	İç An.Bölg.Ün.	151	3,49	0,83	349	3,314	,001
	Akden.Bölg.Ün.	200	3,19	0,87			
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar	İç An.Bölg.Ün.	151	3,19	0,97	297,628	,533	,595
	Akden.Bölg.Ün.	200	3,13	0,84			
Örgütsel Özdeşleşme	İç An.Bölg.Ün.	151	3,70	0,82	349	-,218	,828
	Akden.Bölg.Ün.	200	3,72	0,76			
Dağıtım Adaleti	İç An.Bölg.Ün.	151	3,36	0,86	291,828	-1,999	,047
	Akden.Bölg.Ün.	200	3,54	0,73			
Prosedür Adaleti	İç An.Bölg.Ün.	151	2,99	1,04	349	-,681	,497
	Akden.Bölg.Ün.	200	3,06	0,96			
Etkileşim Adaleti	İç An.Bölg.Ün.	151	3,28	1,00	349	-,806	,421
	Akden.Bölg.Ün.	200	3,36	0,91			

Tablo 9’da katılımcı akademisyenlerin görev yaptıkları üniversitelere göre; farklılık yönetimi, örgütsel adalet ve örgütsel özdeşleşme düzeylerine ilişkin görüşlerinin farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan t-testi analizi sonuçları görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre; katılımcı akademisyenlerin görev yaptıkları üniversitelere göre, farklılık yönetimi boyutlarından olan örgütsel değerler ve normlara ilişkin görüşlerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($t(349)= 3,314$; $p<0,05$). İç Anadolu Bölgesinde yer alan üniversitede görev yapan katılımcı akademisyenlerin örgütsel değerler ve normlara ilişkin görüşlerinin ortalamaları (Ort= 3,49, s.s.= 0,83), Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitede görev yapan katılımcı akademisyenlerin örgütsel değerler ve normlara ilişkin görüşlerinin ortalamalarından (Ort= 3,19, s.s.= 0,87) daha yüksek çıkmıştır. Her kurumun örgüt kültürünün farklı olması, kabul edilen normların kuruma göre farklılık gösterebilmesinin bu farklılığın ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Araştırmaya katılan üniversitelerin bir tanesi İç Anadolu bölgesinde yer alırken diğeri Akdeniz bölgesinde yer almaktadır. Bu nedenle örgütsel değerlerin ve normların genel bölge kültüründen etkilenebilmesinden kaynaklı olarak da akademisyenlerin algılarında farklılığın olabileceğini söylemek mümkündür.

Yine elde edilen bulgulara göre; katılımcı akademisyenlerin görev yaptıkları üniversitelere göre, örgütsel adalet boyutlarından olan dağıtım adaletine ilişkin görüşlerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($t(291,828)= -1,999$; $p<0,05$). Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitede görev yapan katılımcı akademisyenlerin dağıtım adaletine ilişkin görüşlerinin ortalamaları (Ort= 3,54, s.s.= 0,73), İç Anadolu Bölgesinde yer alan üniversitede görev yapan katılımcı akademisyenlerin dağıtım adaletine ilişkin görüşlerinin ortalamalarından (Ort= 3,36, s.s.= 0,86) daha yüksektir. Bu farklılığın da yine kuruma göre farklı adalet uygulamalarının varlığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu

bulgular H4a ve H4b hipotezlerini kısmen desteklemekte, ancak H4c hipotezini desteklememektedir (Tablo 9).

4. SONUÇ

Yapılan bu araştırmada, farklı bölge ve ilde faaliyet gösteren iki farklı kurumun farklılık yönetimi yaklaşımının çalışanların örgütsel adalet algıları ve örgütsel özdeşleşme düzeyleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi ve konuyla ilgili çözüm önerilerinin getirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu araştırma ile akademisyenlerin görev yaptıkları üniversiteler göz önünde bulundurularak; farklılık yönetimine, örgütsel adalet algılarına ve örgütsel özdeşleşme düzeylerine ilişkin görüşlerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği de tespit edilmiştir.

Yapılan frekans analizleri sonuçlarına göre; araştırmaya katılan akademisyenlerin çoğunluğu evlidir ve erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu 45 yaş ve üstü ile 25-29 yaş aralığında olup, çoğunluğunun kurumda çalışma süreleri de 10 yıl ve üzerinde bulunmaktadır. Araştırmaya katılan akademisyenlerin çoğunluğu rektörlükte ve fen edebiyat fakültelerinde çalışmaktadır. Araştırmaya katılan akademisyenlerin çoğunluğu araştırma görevlisi ve yardımcı doçent doktor statüsünde çalışmaktadır. Araştırmaya katılan akademisyenlerin büyük bir çoğunluğu farabi, erasmus gibi koordinatörlük görevleri yürütmekte, yine büyük bir çoğunluğu da bölüm başkanı olarak çalışmaktadır. Yine araştırmaya katılan akademisyenlerin çoğunluğu Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitede görev yapmaktadır.

Yapılan korelasyon analizinin sonucuna göre ise; bireysel tutumlar ve davranışlar ile örgütsel özdeşleşme, prosedür adaleti (örgütsel adalet boyutu) arasında pozitif yönde zayıf düzeyde, bireysel tutumlar ve davranışlar ile dağıtım ve etkileşim adaleti (örgütsel adalet boyutları) arasında pozitif yönde çok zayıf düzeyde, yönetsel uygulamalar ve politikalar (farklılık yönetimi boyutu) ile örgütsel özdeşleşme arasında pozitif yönde zayıf düzeyde, yönetsel uygulamalar ve politikalar (farklılık yönetimi boyutu) ile dağıtım ve etkileşim adaleti (örgütsel adalet boyutları) arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yine yönetsel uygulamalar ve politikalar (farklılık yönetimi boyutu) ile prosedür adaleti (örgütsel adalet boyutu) arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Örgütsel değerler ve normlar (farklılık yönetimi boyutu) ile örgütsel özdeşleşme, dağıtım, prosedür ve etkileşim adaleti (örgütsel adalet boyutları) arasında pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Örgütsel özdeşleşme ile dağıtım, prosedür ve etkileşim adaleti (örgütsel adalet boyutları) arasında ise pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yani bir başka deyişle, örgütteki deneyim, düşünce ve davranış, yaşam tarzı, siyasi görüş farklılıkları olumlu bir şekilde yönetildike, din ve vicdan özgürlüğü sağlandıkça, cinsiyet ayrımcılığı yapılmadıkça, çatışmalar etkin bir şekilde çözüldükçe çalışanların daha olumlu örgütsel adalet algılarına sahip olabilecekleri ve çalışanların örgütsel özdeşleşme düzeylerinin artabileceği söylenebilir.

Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre ise; farklılık yönetimi boyutunun (yönetsel uygulamalar ve politikalar) akademisyenlerin örgütsel adalet algılamalarını ve örgütsel özdeşleşme düzeylerini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Yine örgütsel adalet boyutunun (etkileşim adaleti) örgütsel özdeşleşme düzeyini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Yapılan regresyon analizleri sonucunda elde edilen bu bulgular doğrultusunda; İç Anadolu Bölgesinde ve Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitelerde görev yapan katılımcı akademisyenlerde, kurumlarındaki yönetsel uygulamalar ve politikalarda sağlanan etkin farklılık yönetiminin, örgütsel adalet algılarını (dağıtım, prosedür, etkileşimsel adalet) ve örgütsel özdeşleşme düzeylerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Bu sonuca göre üniversitelerdeki yöneticilerin akademisyenlerin bireysel farklılıklarını, farklı düşünce yapılarını, farklı cinsiyet ve farklı kültürleri kurum adına bir zenginlik olarak görmeleri, üniversitelerin hizmet ve olanaklarından çalışanlarının eşit ölçüde yararlanmalarını sağlamaları, her türlü ideolojik ve siyasi görüş farklılıklarına hoşgörü ile yaklaşmaları vs. gibi yönetsel tutum ve davranışlarının, örgütsel dağıtım, prosedür ve etkileşim adaleti, örgütsel özdeşleşme ile ilgili olumlu algılara sahip olunması üzerinde önemli bir etkisinin olduğu ifade edilebilir. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgular, daha önceki yapılan araştırmaların sonuçları ile de bağdaşmaktadır (Ardakani ve arkadaşları, 2016;

Kurtulmuş ve Karabıyık, 2016). Araştırmada elde edilen diğer bir sonuç ise, örgütsel adalet boyutlarının (dağıtım, prosedür ve etkileşim adaleti) örgütsel özdeşleşme düzeyini olumlu yönde etkilediğidir. Bu sonuca göre, İç Anadolu Bölgesinde ve Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitelerde görev yapan katılımcı akademisyenlerin örgütsel adalet algıları olumlu yönde artıkça örgütsel özdeşleşmeleri düzeylerinin de olumlu yönde arttığını söylemek mümkündür. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgular, daha önceki yapılan araştırmaların sonuçları ile de bağdaşmaktadır (Çetinkaya ve imenci, 2014; Cheung ve Law, 2008; Olkkonen ve Lipponen, 2006).

Araştırmaya katılan akademisyenlerin görev yaptıkları üniversitelere göre farklılık yönetimi, örgütsel adalet ve örgütsel özdeşleşme düzeylerine ilişkin görüşlerinin farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan t-testi analizi sonuçlarına göre ise; katılımcı akademisyenlerin görev yaptıkları üniversitelere göre, farklılık yönetimi boyutlarından olan örgütsel değerler ve normlara ilişkin görüşlerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu araştırmada beklenen bir sonuçtur, çünkü farklı bölge ve illerde faaliyet gösteren İç Anadolu Bölgesinde ve Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitelerin farklı örgüt kültürüne ve normlara sahip olabileceği bu nedenle katılımcı akademisyen görüşlerinde farklılık görülebileceği düşünölmüştür. Nitekim İç Anadolu Bölgesinde yer alan üniversitede görev yapan katılımcı akademisyenlerde örgütsel değerler ve normlara ilişkin algıların daha olumlu olduğu görölmüştür. Yine araştırmaya katılan akademisyenlerin görev yaptıkları üniversitelere göre, örgütsel adalet boyutlarından olan dağıtım adaletine ilişkin görüşlerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Akdeniz Bölgesinde yer alan üniversitede görev yapan katılımcı akademisyenlerin dağıtım adaletine ilişkin algıları İç Anadolu Bölgesinde yer alan üniversitede görev yapan akademisyenlere göre daha olumludur. Bu farklılığın, her kurumun çalışanlarına karşı farklı ödöl ve terfi sistemlerinin olmasından kaynaklandığı düşünölmektedir.

Bu araştırma çok farklı bölgelerde ve illerde faaliyet gösteren iki üniversitede yapılmasına karşın, akademisyenlerin görev yaptıkları üniversitelere göre farklılık yönetimi boyutlarından olan bireysel tutumlar ve davranışlara, yönetsel uygulamalar ve politikalara, örgütsel özdeşleşme düzeylerine, prosedür ve etkileşim adaletine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Farklı kurumlarda, farklı yönetsel uygulamalar, farklı örgütsel yapılar mevcut olsa da genel olarak çalışanlarda bu boyutlara karşı algılar benzerdir. Bununla birlikte doğru, olumlu bir farklılık yönetimi uygulamasının kurumlarda örgütsel adalet algısının oluşmasında olumlu katkısı olduğu yadsınamaz. Kurumda alışanlar üzerinde oluşturulmuş adalet algısının, çalışanların örgütle özdeşleşme düzeylerine de olumlu katkı yapacağı bu araştırmada tespit edilmiş diğer bir önemli sonuçtur.

Özellikle farklılık yönetiminin farklı bölge ve farklı kurumlarda faaliyet gösteren iki kurum arasındaki algılamaların tespit edildiği bu araştırmada görölmüştür ki, yönetsel uygulamalar ve politikaların farklılıkların yönetilmesinde, örgütsel adalet algılarının ve örgütsel özdeşleşme düzeylerinin oluşmasında etkisinin diğer farklılık yönetimi boyutlarına göre daha fazla olduğu görölmüştür. Bu sonuca göre, yöneticilerin kurum yapısı içinde çalışanlarına yaklaşımlarının, yönetim faaliyetlerindeki uyguladıkları politikaların, bireysel farklılıkları nasıl yönettiklerinin önemli olduğu görölmektedir. Özellikle özgür düşünce ve fikirlerin oluşması, olgunlaşması ve yayılmasının merkezi olan üniversitelerde bu önem daha da hayati olmaktadır. Üniversitelerde fikir üreten, bilime katkı sağlayan akademisyenlerin her türlü farklı ses ve görüşlerini rahatlıkla dile getirebileceği örgütsel yapıların oluşturulması tüm yönetim kademesinin sorumluluğundadır.

KAYNAKÇA

- ADAMS, S. J. (1965). "Inequity in Social Exchange", *Advances in Experimental Social Psychology*, (Ed.) BERKOWITZ, L. New York: Academic Press. 2: 267-299.
- AKDUMAN, G., HATIPOĞLU, Z. ve YÜKSEKBİLGİLİ, Z. (2015). "Medeni Durumuna Göre Örgütsel Adalet Algısı", *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1): 1-13.
- ARDAKANI, M. S., ABZARI, M., SHAEMI, A ve FATHI, S. (2016). "Diversity Management and Human Resources Productivity: Mediating Effects of Perceived Organizational Attractiveness,

- Organizational Justice and Social Identity in Isfahan's Steel Industry", Iranian Journal of Management Studies (IJMS), 9(2) :407-432.
- ASHFORTH, B. E. ve MAEL, F. (1989). "Social Identity Theory and the Organization", The Academy of Management Review, 14(1): 20–39.
- ATALAY, C. G. (2010). Personel Güçlendirme ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Bağlamında İnsan Kaynakları Yönetimi, Ankara, Detay Yayıncılık.
- BALAY, R. ve SAĞLAM, M. (2004). "Eğitimde Farklılıkların Yönetimi Ölçeğinin Uygulanabilirliği", Burdur: SDÜ Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(8): 32-46.
- BALDWIN, S. (2006). "Organisational Justice", Institute for Employment Studies, 1-13.
- BARON, R. A., NEUMAN, J. H ve GEDDES, D. (1999). "Social and Personal Determinants of Workplace Aggression: Evidence for the Impact of Perceived Injustice and the Type a Behavior Pattern", Aggressive Behavior, 25: 281-96.
- BAŞAR, U. (2010). "Örgütlerde Çalışanların Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Özdeşleşme Düzeylerine Olan Etkisi: Kamu Sektöründe Bir Uygulama", Uluslararası 8. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, 1659-1669.
- BEUGRE, C. D. (2002). "Understanding Organizational Justice and Its Impact on Managing Employees: An African Perspective", The International Journal of Human Resource Management, 13(7) :1091-1104.
- BIES, R. J. (2001). "Interactional (In) Justice: The Sacred and the Profane", Advances In Organizational Justice. (Ed.) GREENBERG, J. ve CROPANZANO, R. Stanford, CA: Stanford University Press, 89-118.
- BLACK, J. S ve PORTER, L. W. (2000). Management: Meeting New Challenges, Prentice Hall, New Jersey.
- BROCKNER, J., HEUER, L., MAGNER, N., FOLGER, R., UMPHRESS, E., BOS, K. V. D., VERMUNT, R., MAGNER, M ve SIEGEL, P. (2003). "High Procedural Fairness Heightens the Effect of Outcome Favorability on Self-Evaluations: An Attributional Analysis", Organizational Behavior and Human Decision Processes, 91: 51-68.
- BUDAK, G. (2008). Yetkinliğe Dayalı İnsan Kaynakları Yönetimi, İzmir, Barış Yayınları.
- CHEUNG, M. F. Y. ve LAW, M. C. C. (2008). "Relationships of Organizational Justice and Organizational Identification: The Mediating Effects of Perceived Organizational Support in Hong Kong", Asia Pacific Business Review, 14 (2), s. 213-231.
- COLE, B ve SALIMATH, M. (2013). "Diversity Identity Management: An Organizational Perspective", Journal of Business Ethics, 116(1): 151 - 161.
- CROPANZANO, R ve AMBROSE, M. A. (1996). "Distributive and Procedural Justice are More Similar than You Think: A Monistic View and a Research Agenda", Paper Presented at the Annual Meeting of the Society for Industrial and Organizational Psychology, San Diego, CA.
- CROPANZANO, R ve WRIGHT, T. A. (2003). "Procedural Justice and Organizational Staffing: A Tale of Two Paradigms", Human Resource Management Review, 13: 7-39.
- CROPANZANO, R., BOWEN, D. E ve GILLILAND, S. W. (2007). "The Management of Organizational Justice", The Academy of Management Perspectives, 21(4): 34-48.
- ÇETİNKAYA, M. ve ÇİMENCİ, S. (2014). "Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi ve Örgütsel Özdeşleşmenin Aracılık Rolü: Yapısal Eşitlik Modeli Çalışması", Yönetim Bilimleri Dergisi, 12(23): 237-278.

- DOĞAN, S., UĞURLU, C. T., TOPÇU, İ. ve YİĞİT, Y. (2015). “Farklılıkların Yönetimi ile ÖĞrenen Okul Arasındaki İlişinin ÖĞretmen Algılarına Göre İncelenmesi”, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 16(2): 121-140.
- DUTTON, J., DUKERICH J ve HARQUAIL, C. V. (1994). “Organizational Images and Member Identification ”, Administrative Science Quarterly, 39(2), 239-263.
- FETTAHLIOĞLU, Ö. O ve KOCA, N. (2015). “Örgütsel Özdeşleşme ve Örgütsel Vatandaşlık İlişisinde Örgütsel Desteğin Düzenleyici Etkisi”, SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4): 218-234.
- FOLGER, R ve CROPANZANO, R. (1998). Organizational Justice and Human Resource Management, Thousand Oaks, CA: Sage.
- GÖKÇEN, A ve ÇAVUŞ, M. (2014). “Farklılık Yönetimiyle Örgütlerde Yabancılaşmanın Önlenmesi: Yazınsal Derleme”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1): 525-533.
- GREENBERG, J. (1987). “A Taxonomy of Organizational Justice Theories”. Academy of Management Review, 12: 9-22.
- GREENBERG, J. (1990). “Organizational Justice: Yesterday, Today and Tomorrow”, Journal of Management, 16: 399-432.
- GREENBERG, J. (1993). “The Social Side of Fairness: Interpersonal and Informal Classes of Organizational Justice”, Justice in the Workplace: Approaching Fairness in Human Resource Management. (Ed.) CROPANZANO, R. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 79-103.
- GREENBERG, J. (1996). The Quest for Justice on the Job: Essays and Experiments, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- GREENBERG, J ve BARON, R. A. (2000). Behavior In Organizations, Seventh Edition, Prentice Hall, New Jersey.
- GÜRBÜZ, S ve MERT, İ. S. (2009). “Örgütsel Adalet Ölçeğinin Geçerlik Ve Güvenirlik Uygulaması: Kamuda Görgül Bir alışma”, Amme İdaresi Dergisi, 42(3): 117-139.
- GÜRBÜZ, S ve ŞAHİN, F. (2014). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yönetim-Analiz, Seçkin Yayın, Ankara.
- GÜRİŐ S ve ASTAR, M. (2014). Bilimsel Araştırmalarda SPSS ile İstatistik, DER Yayınları, İstanbul.
- HAYES, B. C., BARTLE, S. A ve MAJOR, D. A. (2002). “Climate for Opportunity: A Conceptual Model”, Human Resource Management Review, (12): 445-468.
- HOMANS, G. C. (1961). Social Behaviour: Its Elementary Forms, London: Routledge & Kegan Paul.
- İŞCAN, Ö. F. (2006). “Dönüştürücü/Etkileşimci Liderlik Algısı ve Örgütsel Özdeşleşme İlişisinde Bireysel Farklılıkların Rolü”, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11: 160-177.
- İŞCAN, Ö. F ve SAYIN, U. (2010). “Örgütsel Adalet, İŞ Tatmini ve Örgütsel Güven Arasındaki İlişki”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(4): 195-216.
- KARADEMİR, T., ÇOBAN, B., DEVECİOĞLU, S., KARAKAYA, Y. E ve YÜCEL, A. S. (2012). “Views of the Teachers and Administrators of the High School of Fine Arts and Sports on Diversity Management”, Nigde University Journal of Physical Education and Sport Sciences, 6(1): 62-75.
- KARASAR, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi (Kavramlar-İkeler-Teknikler), Ondördüncü Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KEIL, M., AMERSHI, B., HOLMES, S., JABLONSKI, H., LITHI, E., MATOBA, K., PLETT, A ve VON UNRUH, K. (2007). “Farklılıkların Yönetimi İçin Eğitim El Kitabı”, 1-44, <http://www.idm-diversity.org/files/EU0708-TrainingManual-tr.pdf>, (10.02.2016).

- KELMAN, H. C. (1961). "Processes of Opinion Change", *Public Opinion Quarterly*, 25: 57-78.
- KURTULMUŞ, M ve KARABIYIK, H. (2016). "Farklılıkların Yönetiminin Öğretmenlerin Örgütsel Özdeşleşmesine ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi", *International Journal of Human Sciences*, 13(1): 1324-1341.
- KÜÇÜKSİLLE, E. (2014). "Basit Doğrusal Regresyon", *Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli*, (Ed.) KALAYCI, Ş. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 6. Baskı, Ankara.
- LAMBERT, E. G., HOGAN, N. L ve GRIFFIN, M. L. (2007). "The Impact of Distributive and Procedural Justice on Correctional Staff Job Stres, Job Satisfaction, and Organizational Commitment", *Journal of Criminal Justice*, 35: 644-656.
- LIND, A. E. ve TYLER, T. R. (1988). *The Social Psychology of Procedural Justice*, New York: Plenum Press.
- LIND, A. E. (1995). "Justice and Authority Relations in Organizations". (Ed.) CROPANZANO, R ve KACMAR, M. K. *Organizational Politics, Justice, And Support: Managing The Social Climate of the Workplace*, Westport, CT: Quorum Books, 83-96.
- MAEL, F. ve ASHFORTH, B. E. (1992). "Alumni and their Alma Mater: A Partial Test of the Reformulated Model of Organizational Identification", *Journal of Organizational Behaviour*, 13: 103-123.
- MCGRATH, J. E., BERDAHL, J. L ve ARROW, H. (1995). Traits, Expectations, Culture and Clout: The Dynamics of Diversity in Work Groups, in *Diversity in Work Teams*, Eds. JACKSON, S ve RUDERMAN, M. American Psychological Association, Washington DC, 17-45.
- MEMDUHOĞLU, H. (2007). Yönetici ve Öğretmen Görüşlerine Göre Türkiye'de Kamu Liselerinde Farklılıkların Yönetimi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- MEMDUHOĞLU, H. B. (2011). "Liselerde Farklılıkların Yönetimi: Bireysel Tutumlar, Örgütsel Değerler ve Yönetimsel Politikalar", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2): 37-53.
- MILLER, V. D., ALLEN, M., CASEY, M. K ve JOHNSON, J. R. (2000). Reconsidering the Organizational Identification Questionnaire, *Management Communication Quarterly*, 13(4): 626-658.
- MOON, H ve KAMDAR, D. (2008). "Me or We the Role of Personality and Justice as Other-Centered Antecedents o Innovative Citizenship Behaviors within Organizations", *Journal of Applied Psychology*, 93(1): 84-94.
- NIEHOFF, B. P. ve MOORMAN, R. H. (1993). "Justice as a Mediator of the Relationship between Methods of Monitoring and Organizational Citizenship Behavior", *Academy of Management Journal*, 36(5): 527-556.
- NUNALLY, J. C. (1978). *Psychometric Theory*, McGraw-Hill, New York.
- OKÇU, V. (2014). Öğretmenlerin Algılarına Göre Okul Yöneticilerinin Dönüşümsel ve İşlemsel Liderlik Stilleri ile Okuldaki Farklılıkları Yönetme Becerileri Arasındaki İlişki, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, *Educational Sciences: Theory & Practice*, 14(6): 2147-2174.
- OLKKONEN, M. E. ve LIPPONEN, J. (2006). "Relationship between Organizational Justice, Identification with Organization and Work Unit, and Group-Related Outcomes", *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 100: 202-215.
- O-REILLY III, C. ve CHATMAN, J. (1986). "Organizational Commitment and Psychological Attachment: The Effects of Compliance, Identification, and Internalization on Prosocial Behavior", *Journal of Applied Psychology*, 71: 492-499.
- ÖZDAMAR, K. (2001). *SPSS ile Biyoistatistik*, 4. Baskı, Kaan Yayınları, Eskişehir.

- PARKER, R. J. ve KOHLMAYER, J. M. (2005). "Organizational Justice and Turnover in Public Accounting Firms. A Research Note", *Accounting, Organizations and Society*, 30: 357-369.
- POINT, S ve SINGH, V. (2003). "Defining and Dimensionalising Diversity: Evidence from Corporate Websites Across Europe", *European Management Journal*, 21(6): 750-761.
- POLAT, M ve MEYDAN, C. H. (2010). "Örgütsel Özdeşleşmenin Sinizm ve İşten Ayrılma Niyeti ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi*, 9(1): 145-172, http://www.kho.edu.tr/akademik/enstitu/savben_dergi/91/Makale8.pdf, (17.03.2016)
- RAWLS, J. (1971). *A Theory of Justice*, Oxford: Oxford University Press.
- RIKETTA, M. (2005). "Organizational Identification: A Meta-Analysis", *Journal of Vocational Behavior*, 66: 358-384.
- TAYLOR, A. J. W. (2003). "Justice as a Basic Human Need", *New Ideas in Psychology*, 21: 209-219.
- THIBAUT, J ve WALKER, L. (1975). *Procedural Justice: A Psychological Analysis*, Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- THOMAS, R. R. (1990). "From Affirmative Action to Affirming Diversity", *Harvard Business Review*, <http://www.diversityresources.stlrb.org/wp-content/uploads/2013/10/From-AA-to-Affirming-Diversity.pdf> (17.03.2016)
- TYLER, T. R. (1990). *Why People Obey the Law: Procedural Justice, Legitimacy, and Compliance*, New Haven, CT: Yale University Press.
- TYLER, T. R ve LIND, E. A. (1992). "A Relational Model of Authority in Groups", *Advances In Experimental Social Psychology*, (Ed.) ZANNA, M. P. San Diego, CA: Academic Press, 25: 115-191.
- URAL, A. ve KILIÇ, İ. (2013). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Detay Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara.
- VAN KNIPPENBERG, D ve VAN SCHIE, E. C. M. (2000). "Foci and Correlates of Organizational Identification", *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 73: 137-147.
- VISAGIE, J. C ve LINDE, H. (2010). "Evolving Role and Nature of Workplace Leaders and Diversity: A Theoretical and Empirical Approach", *Managing Global Transitions*, 8(4): 381-403.
- VON BERGEN, C. W, SOPER, B. ve FOSTER, T. (2002). "Unintended Negative Effects of Diversity Management", *Public Personel Management*, 31(2): 239-251.
- YILDIRIM, F. (2007). "İş Doyumu ile Örgütsel Adalet İlişkisi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(1): 253-278.
- YILMAZ, E ve KURŞUN, A. T. (2013). "Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıklarının Okullardaki Farklılık Yönetimi Anlayışı Açısından İncelenmesi", *Akademik Bakış Dergisi*, 38: 1-14.
- YÜKSEKBİLGİLİ, Z., ÇÖPOĞLU, M. ve GÜR, O. (2015). "Örgütsel Adalet: Bir Büyükşehir Belediyesinde Araştırma", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55): 45-53.

MEASURING THE MARKET POWER OF THE BANKING SECTOR IN TURKEY*

TÜRKİYE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PAZAR GÜCÜNÜN ÖLÇÜLMESİ

Asst. Prof. Onur DEMİREL
Suleyman Demirel University
FEAS, Department of Economics
onurdemirel@sdu.edu.tr

Prof. Selim Adem HATIRLI
Suleyman Demirel University
FEAS, Department of Economics
selimhatirli@sdu.edu.tr

Abstract

The banking sector serves like a backbone for other sectors and the economy as a whole to operate effectively. Therefore, market structure of the banking sector should be followed closely and regulated. In this context, in the study the market structure of the deposit sub-sector of Turkish banking sector is determined through the estimation of market power. For the estimation, Bresnahan-Lau Model is utilised and a non-linear system of equations comprising of two equations is developed. The system is estimated simultaneously with the 2-SLS method and with quarterly data for the period 2000-2013. According to the estimation results the market power and the market structure of Turkish banking sector is determined as 0.11 and monopolistic competition, respectively.

Keywords: Market power, Banking sector, Bresnahan-Lau model, Market structure, Turkey.

Öz

Bankacılık sektörü diğer sektörlerin ve bir bütün olarak ekonominin etkin biçimde işlemedi için bel kemiği niteliğindedir. Dolayısıyla bankacılık sektörü piyasa yapısının, yakından takip edilmesi ve düzenlenmesi gerekir. Bu bağlamda çalışmada Türkiye bankacılık sektöründe mevduat alt sektörünün piyasa yapısı, pazar gücünün ölçümü ile tespit edilmiştir. Pazar gücünün ölçümü için Bresnahan-Lau Modeli kullanılmış ve 2000-2013 yıllarına ait çeyrek dönemlik veriler kullanılarak iki denklemlilik doğrusal olmayan bir denklem sistemi geliştirilerek 2-SLS yöntemi kullanılarak eş-anlı olarak tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre Türkiye bankacılık sektörünün pazar gücü 0,11; piyasa yapısı ise tekeller rekabet olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pazar gücü, Bankacılık sektörü, Bresnahan-Lau modeli, Piyasa yapısı, Türkiye.

* The paper is prepared from the Ph. D. dissertation of Onur Demirel titled "Türkiye'de Bankacılık Sektöründe Pazar Gücü Araştırması" that is supported by Suleyman Demirel University, Scientific Research Projects Coordination Unit: Project No: 3635-D1-13.

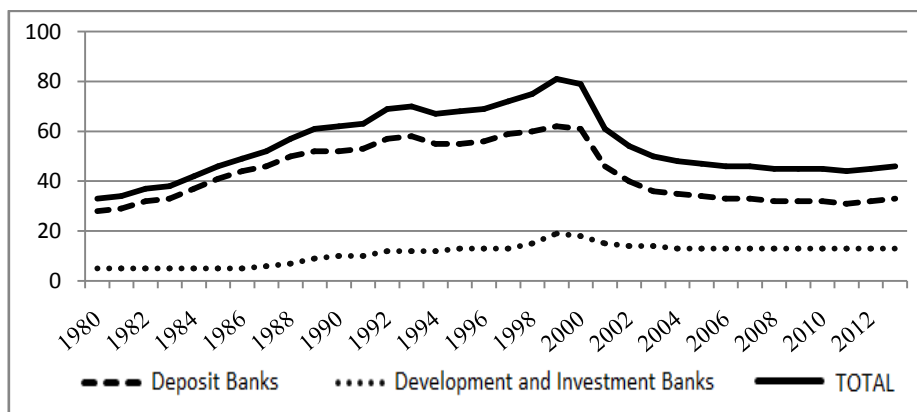
1. INTRODUCTION

Banking sector has its institutional origins from Babel in the years 2000 B.C. and then it was a sector comprising of intermediary establishments fulfilling holding or borrowing and also lending or keeping activities for any object (Artun, 1983: 11-12). Therefore, for directing savings to proper and efficient investments, the existence of a steady and reliable banking system is a crucial condition. This condition requires the regulation and supervision of the market power and hence the market structure, competitiveness and efficiency, profitability, transparency, reliability and stability of the banking sector for the stability of the economy as a whole.

This essentialness of the banks for the whole economy necessitates the determination of market power and hence the market structure in those countries having more than 1 (state of monopoly) bank. As can be seen from Figure 1, the number of banks operating in Turkey was on the rise during the 1980-1999 period (except for the 1994 crisis), but on the fall following 1999. Among the reasons of the rise in the number of banks between 1980 and 1990 are the high public borrowing requirement, limitless deposit protection, high profit margins and ease of taking bank licensing (Göndoğdu, 2011: 118). On the other hand, following the 1994 and 2000-2001 economic crises, the confiscations, dissolutions, and mergers and acquisitions (M&A) particularly caused by the activities of the Saving Deposit Insurance Fund (SDIF) lowered the number of banks. Due to the 1994 and 2000-2001 crises, the number of banks fell to 67 from 70 in 1993 and to 54 from 81 in 1999, respectively. In the post 2002 period the number of banks as of March 2015 fell to 47 due to the increased competition and M&A. 34 of them are deposit banks and 13 of them are development and investment banks. 3 of 34 deposit banks are public banks, 11 are private banks, 13 are foreign capital private banks, 6 are the branches of foreign capital banks in Turkey and 1 is the bank within the scope of SDIF. 3 of 13 development and investment banks are public banks, 6 are private and 4 are foreign capital banks.

The low level of competition in the banking sector due to the low number of banks (or due to any other reason) causes the banks to become price setter from being price taker. This, in turn, causes cost increases for those enterprises watching for an opportunity to expand. On the other hand, low interest on deposits due to the low level of competition canalises savings into non-productive areas and hence causes inefficiencies in the economy (Yağcılar, 2010: 32; Öksüzler and Bayır, 2013: 69). In this context, it is aimed in the study to determine the market power and hence the market structure of banking sector in Turkey for the period 2000-2013 by using quarterly data.

Figure 1: Number of Banks Operating in Turkey (1980-2013)

Source: Arranged through the data set titled “Bank and Branch Statistics” attained from the official website of the Banks Association of Turkey (BAT). (<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/banka-bilgileri/banka-ve-subesayilari/70>, Last Access: 09.05.2014).

Although there are similar studies prepared for this aim in the literature, the methods, the periods examined and the model assumptions used in these studies may differ. Substantial part of these studies on Turkish banking sector utilises the Panzar-Rosse Model. Abbasoğlu et al. (2007); Classsens and Leaven (2004); Çelik and Kaplan (2010); Çelik and Ürünveren (2009); Emek (2005); Gelos and

Roldos (2004); Gnalp and elik (2006); Gndoğdu (2011) and Karabay and Okay (2012) are some of these studies. On the other hand, Aydoğan (1990); Ssl and Baydur (1999) and Yayla (2007) make research on the market power in Turkish banking sector by using concentration ratio while Korkmaz (2010) uses the Bresnahan Model developed in Shaffer (1989) and TBB (2012) the Bresnahan Model developed in Bikker (2003)¹.

The use of Bresnahan-Lau Model² that is the most robust method theoretically; the use of more recent (data for 2000-2013 period) data than Korkmaz (2010) with 14 observations and TBB (2012) with 40 observations; and the use of quarterly data (hence 56 observations) while others uses annual data make the study different in the literature and for the Turkish banking system.

2. MATERIAL AND MODEL DEVELOPMENT

Various methods utilised for the determination of market power can be collected under two main groups: structural and non-structural models.

In **structural models** concentration ratios play a central role. While doing it, the models establish a deterministic relationship between concentration and competition.

On the other hand, **non-structural models** base the estimation of competition on econometric models instead of concentration (Bikker and Haaf, 2000: 2-4). These econometric models generate different models according to the way they handle the subject.

The deterministic acceptance in structural models, has given its place to testable models over time. For example, the worldwide M&A in the banking sector experienced in recent years have decreased the number of banks and increased the concentration in the banking sector. This concentration increase has created two contradicting effects. On the one hand, the increased concentration has increased the market power of banks and hence the competition level in the market has decreased while increased concentration, on the other hand, has created economies of scale, decreased the cost of enterprises and increased their efficiencies (Casu and Girardone, 2006: 442). In short, M&A may generate an ambiguous process in the banking sector due to these two contradicting effects. Therefore, in order to determine which effect is greater the structural models based on theoretical discourses, hypotheses and acceptances are insufficient; so non-structural models based on New Empirical Industrial Organisation Theory (NEIO) are utilised. Because, structural models measure concentration through the concentration indices they utilise, that is they determine market structure and then, in accordance with their hypotheses assign the level of competition. However complicated market structure-competition level relationship causes these hypotheses to conflict. This difficulty has caused the creation of new hypotheses for explaining different situations³.

These hypotheses trying to explain contradicting results, try to legitimate structural models on the one hand and indicate the weakness of the explanatory power of these models. This, in turn, has mediated the creation of non-structural models in the light of NEIO. Non-structural models are models that are built on a basic model and may differ because of their specifications. In this context, due to micro level data requirement and as it is not as developed as Bresnahan-Lau Model (Demirel, 2014: 114 and Perera et al., 2006: 792), Iwata Model has give way to other models. The firm (bank) level data requirement of Panzar-Rosse (PR) and its long term equilibrium assumption (and non-execution of the related tests) have made Bresnahan-Lau Model more preferable⁴.

The most crucial advantage of Bresnahan Model is that in addition to the use of individual bank data, like Iwata Model, it can also use industry aggregate data (Shaffer, 1989: 321; Greenberg and

¹ For the periods examined and a summary of the results attained please refer to Demirel, 2014: 129-30.

² For a discussion on the differences, advantages and disadvantages, and the comparison of them please refer to Demirel, 2014: 57-129.

³ For example, Hicks's "Quiet Life Hypothesis" (1935) and Demsetz's "Efficient Structure Hypothesis" (1974).

⁴ For a comparison P-R Model and Bresnahan Model please refer to Shaffer 2004a: 298; Shaffer 2004b: 586-7; Aktan and Masood, 2010: 135, and Demirel, 2014: 123.

Simbanegavi, 2009: 14; Shaffer, 2001: 84). In other words Bresnahan Model may use both bank-specific (panel) and industrial (time series) data. Other advantages are the unbiasedness of market power parameter (λ) due to the model specification and the parameters, and that there is no obligation of equal market power among banks (Shaffer, 1993: 51, 53).

As an oligopolistic model, Bresnahan - Lau Model was first introduced by Bresnahan (1982) and Lau (1982), and afterwards developed by Bresnahan (1989).

Bresnahan (1982: 87-9) developed a model that attains the equilibrium market price and production level through the intersection of supply and demand curves. This development meets the expectation of Mason on the measurability of demand curve. In his study Mason (1939: 70) criticizes about the non-measurability of market demand with the then available knowledge, hence he criticizes that the relationship between market structure and price/competition/policy to be understood is estimated instead of being measured. At this point Bresnahan Model fills the gap that is indicated by Mason through the measurement of demand econometrically.

In the model while consumers are price takers, producers are divided into two groups: namely price takers (perfect competition) or non-price takers (imperfect competition or monopoly). Under these assumptions a typical demand function is identified as $Q = D(P, Y, \alpha) + \varepsilon$. Here, Q , P , Y , and α represent the quantity, price, exogenous variable and demand parameters to be estimated, respectively. Supply function may differ according to whether producers are price takers or not. If the producers are price takers, then $P = MC$ and $P = c(Q, W, \beta) + \varepsilon$; on the other hand, if the producers are not price takers (price is not equal to marginal cost) then $MC = MR_p$ and $P = c(Q, W, \beta) - \lambda h(Q, Y, \alpha) + \varepsilon$. In these equations W represents the supply side exogenous variables while β represents the parameters of supply function. As a result $MR = P + h(\cdot)$ and $MR_p = P + \lambda h(\cdot)$. In $h(\cdot)$, there are the demand parameters (α) and exogenous variables (Y) as they affect MR (Shaffer, 1993: 51; Bikker and Bos, 2008: 32).

$$p^* + f'(Y) \sum_i \left(\frac{dY}{dY_i} \right) \left(\frac{1}{n} \right) Y_i - \sum_i \frac{W_i \frac{dX_i^*}{dY_i}}{n} = 0 \quad (1)$$

In the equation above, if λ_i is redefined as $(dY/dY_i)/n = (1 + d(\sum_{i \neq j} Y_j)/dY_i)/n$, and if all the banks are assumed equal, then $\lambda = \lambda_i$ and equation 1 can be expressed as follows:

$$p^* = -\lambda f'(Y)Y + W \quad (2)$$

W is the weighted input prices at the above equation. Here banks maximise their profits by equating their marginal costs (MC) and perceived marginal revenue (MR_p). Perceived marginal revenue is equal to demand price in competitive equilibrium and to industry's marginal revenue in collusion (Shaffer, 1993, 51; Claessens and Laeven, 2004: 567).

In empirical applications of the model usually demand function, $Q = D(P, Y, \alpha) + \varepsilon$, and supply function $P = c(Q, W, \beta) - \lambda h(Q, Y, \alpha) + \eta$ are used and estimated simultaneously. After all, the model can be utilised as a short term model for the determination of market power of an average bank (i.e. any bank when all the banks are equal and identical) empirically. In the model the conjectural variation parameter ($\lambda = (1 + d \sum_{i \neq j} \frac{X_j}{dX_i})/n$ and $0 \leq \lambda \leq 1$) is attained through the simultaneous estimation of market demand and supply curves based on the industrial time series data (Bikker and Bos, 2008: 32).

Here λ is a new parameter measuring market power. If $\lambda = 1$, it indicates a monopolistic market structure; if $\lambda = 0$, then perfect competition and if it is **between 0 and 1**, it means oligopoly. At Cournot equilibrium $\lambda = 1/n$. λ that indicates the level of market power is also an indicator of the relative deviation of the total level of output from perfect competition equilibrium (Shaffer, 1993: 51; Shaffer, 2001: 84; More and Nagy, 2004: 18).

In the model, under the assumption that in the market there are n banks supplying a homogeneous product, the profit function of the ith bank, which is an average bank, is as follows:

$$\pi_i = Pq_i - c_i(q_i, EX_{S_i}) - F_i \quad i = 1, \dots, n \quad (3)$$

Here, π , P , q , c , EX_S and F represent profit, output price, output quantity, variable costs, external variables that affect *marginal cost but not industrial demand function*, and fixed costs, respectively. n represents total number of firms while i , represents the values for the ith firm.

The market demand function may be expressed as Marshallian or Hicksian demand function. The implicit forms of Marshallian and Hicksian (equation 4) demand functions are as follows, respectively:

$$P = f(Q, EX_D) = f(q_1 + q_2 + \dots + q_n, EX_D) \quad \text{and} \quad Q = f(P, EX_D) \quad (4)$$

Here, EX_D represents the exogenous variables that *affect industrial demand function but does not affect marginal cost*. If the first derivative of equation 3 is taken for the profit maximisation of the ith bank;

$$\frac{d\pi_i}{dq_i} = p + f'(Q, EX_D) \frac{dQ}{dq_i} q_i - c'_i(q_i, EX_{S_i}) = 0 \quad (5)$$

is derived. If the average of Equation 5 is taken for all the banks;

$$p + f'(Q, EX_D) \frac{dQ}{dq_i} \frac{1}{n} Q - \sum_i \frac{c'_i(q_i, EX_{S_i})}{n} = 0 \quad (6)$$

is derived. Therefore, the output price is equal to p as follows:

$$p = -\lambda f'(Q, EX_D) Q + \sum_i \frac{c'_i(q_i, EX_{S_i})}{n} = 0 \quad (7)$$

In equation 7, $\lambda = \left(\frac{dQ}{dq_i}\right)/n = (1 + d \sum_{i \neq j} \frac{q_j}{dq_i})/n$. Therefore, λ is a function of the conjectural variation of the average bank in the market (Bikker, 2003: 5-6).

Conjectural variation coefficient is defined as the anticipated change in the outputs of the remaining banks in the industry when i^{th} bank alter its output quantity. Conjectural variation coefficient is used to find how changes in exogenous variables that alter the market share of an average bank in the model would affect the price and output quantity decisions of banks and hence their competitiveness. Therefore, the estimation of conjectural variation coefficient reveals the market structure under which the banks make decisions (TBB, 2008: 119).

As price equals marginal cost ($P=MC$) for the average bank under *perfectly competitive market*, $\lambda=0$ holds. Under perfectly competitive market, as prices are assumed to be exogenous for the firm, an increase in the output quantity of a firm, in line with equation 7, causes a similar decrease in other firms' outputs. The *Cournot equilibrium* describes non-cooperative optimisation when economic agents influence each other's actions without explicit cooperation. Under such equilibrium, the conjectural variation coefficient for the ith firm ($d \sum_{i \neq j} \frac{q_j}{dq_i}$) would be equal to zero. Therefore, Cournot Model is based on the assumption that when one firm changes its output level, the other firms would not *retaliate*, hence $\lambda=1/n$. Under perfect collusion/cartel $\lambda=1^5$. All the values of λ between 0 and 1 represent imperfect competition (Bikker, 2003: 6-7). The values close to zero indicate a market structure close to perfect competition, while values close to 1 refer to monopoly.

From this point of view, in order to construct an empirical model the functions revealing the demand and supply relations should be derived. In this context, a linear demand function may be defined with reference to equation 4:

⁵ Under perfect collusion, an increase in the output of one colluder firm leads to a proportional increase in the output of all other colluders. Hence, $\lambda = \frac{1 + d \sum_{i \neq j} \frac{q_j}{dq_i}}{n} = \frac{1 + \frac{(q - q_i)}{q_i}}{n} = \frac{Q}{q_i n} = 1$.

$$Q = \alpha_0 + \alpha_1 P + \alpha_2 EX_D + \alpha_3 P * EX_D + \varepsilon \quad (8)$$

In the above equation; Q, P and EX_D refer to aggregate output level of the industry, market price and the vector of exogenous variables, respectively.

For the rotation and the shift of total demand function to occur, the interaction terms must be included into the model (Bresnahan, 1982: 91, Bikker, 2003: 11). Lau (1982) indicates that in order λ to be determined, (at least one) interaction term(s) should be statistically significant. On the other hand, if the number of exogenous variable included into the model increases, the number of interaction terms increases faster. For instance, when the number of exogenous variable is 1, the number of interaction term is also 1; however, if it becomes 2, 3 and 4, the number of interaction terms increases to 3, 6 and 10, respectively. On the other hand, as only 1 interaction term is adequate, in order for easiness, high degree of freedom and low multicollinearity problem, lower number of interaction terms, even only one interaction term is usually preferred (Bikker, 2003:11).

Following the specification of demand, the MC function should also be estimated for the model to be constructed. The MC function for the ith bank ($c'_i(q_i, EX_{S_i})$ in equation 5) can be specified as follows:

$$MC_i = \beta_0 + \beta_1 Q_i + \beta_2 EX_{S_i} + v_i \quad (9)$$

Here, Q_i and EX_S refer to output level and exogenous variables that affect *marginal cost but not industrial demand function*, respectively.

If the total demand function (equation 8) is rearranged; the following equation is derived:

$$P = \frac{1}{\alpha_1 + \alpha_3 EX_D} [Q - \alpha_0 - \alpha_2 EX_D - \varepsilon] \quad (10)$$

If both sides of equation 10 is multiplied with Q ($P*Q=TR$), then the total revenue equation is attained:

$$TR = \frac{1}{\alpha_1 + \alpha_3 EX_D} [Q - \alpha_0 - \alpha_2 EX_D - \varepsilon] Q \quad (11)$$

If the derivative of TR equation according to Q is taken, the marginal revenue (MR) equation is attained:

$$MR = \frac{dTR}{dQ} = \frac{1}{\alpha_1 + \alpha_3 EX_D} [Q - \alpha_0 - \alpha_2 EX_D - \varepsilon] + \frac{\lambda Q}{\alpha_1 + \alpha_3 EX_D} = P + \frac{\lambda Q}{\alpha_1 + \alpha_3 EX_D} \quad (12)$$

In equation 12, it is possible to divide MR into two as real MR and perceived MR (PMR) as aforementioned: $MR = P + h(Q, EX_D, \alpha)$ and $PMR(\lambda) = P + \lambda h(Q, EX_D, \alpha)$. Here λ is a new parameter to be estimated and $h(\)$ is the semi-elasticity of market demand ($\frac{Q}{dQ/dP}$). Therefore, λ represents how much do the firms would perceive the difference between demand and MR functions. The perceived MR is equal to demand price under perfect competition and so $\lambda=0$. On the other hand, the perceived MR is equal to industry MR under monopoly or perfect collusion and so $\lambda=1$ (Shaffer, 1993: 51).⁶

As the market equilibrium occurs at the point where MR and MC intersect the following equation can be derived:

$$P + \frac{\lambda Q}{\alpha_1 + \alpha_3 EX_D} = \beta_0 + \beta_1 Q_i + \beta_2 EX_{S_i} + v_i \quad (13)$$

If P is left alone in equation 13, the following equation can be derived:

$$P = -\lambda \frac{Q}{\alpha_1 + \alpha_3 EX_D} + \beta_0 + \beta_1 Q_i + \beta_2 EX_{S_i} + v_i \quad (14)$$

⁶ From here on, instead of $MR(\lambda)$, MR is used for convenience.

In this stage, in order the market power of an average bank, λ , to be determined, equations 8 and 14 should be estimated simultaneously. The simultaneous estimation of equations 8 and 14 would enable the measurement of the market power in Turkish banking sector. In this context, linear real total deposit demand (RTD) and interest rate for time deposit (ITD) functions are modelled as follows:

$$RTD = \alpha_0 + \alpha_1 ITD + \alpha_2 RGDP + \alpha_3 UR + \alpha_4 WBIR + \alpha_5 (ITD * UR) + \alpha_6 (ITD * WBIR) + \alpha_7 (ITD * RGDP) + \varepsilon \quad (15)$$

$$ITD = \beta_0 + \beta_1 RTD + \beta_2 RIE + \beta_3 RPE + \beta_4 DRIE - \lambda \frac{RTD}{[\alpha_1 + \alpha_5 UR + \alpha_6 WBIR + \alpha_7 RGDP]} + v \quad (16)$$

The explanations for all the variables used in the model are given in Table 1 below.

Table 1: Variables Used, Abbreviations and Methods of Calculation

	Variable
RTD	Real Total Deposits (Million TL)
ITD	The Interest Rate for TL Time Deposits up to 3 Month Maturity (%)
RGDP	Real GDP (Expenditure Method-1998 Prices-Million TL)
UR	Unemployment Rate (%)
WBIR	Weighted Bill-Bond Interest Rate (%)
RIE	Total Real Interest Expense
RPE	Total Real Personnel Expense
DRIE	Dummy Variable (for the periods 2001.1, 2001.4, 2006.3, 2008.4, 2012.1, 2013.4 it is 1 and for others it is 0)

Note: CPI represents Consumer Price Index (2003=100).

The total deposits utilised for the calculation of total real deposits (RTD); the interest rate for TL time deposits up to 3 month maturity (ITD); real GDP (RGDP); unemployment rate (UR) and weighted bill-bond interest rate (WBIR) are attained from the Electronic Data Delivery System (EDDS) of the Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT). The data for ITD for the period 2000.1-2001.4 are attained from the Statistical Office of the European Union (EUROSTAT) and monthly data are converted to quarterly data; and the data for UR for the period 2000.1-2004.4 are attained from the “The Labour Force of Non-institutional Population by years and gender” Table of Turkish Statistical Institute (TSI). When weighting the WBIR data attained from EDDS, seasonal and real data are omitted and weighted averages of others are taken. The data for RIE and RPE are filtered from the statement of profit and loss tables of Turkish Banking Regulation and Supervision Agency (BRSA). The data is derived by filtering cumulative data, then they are adapted in order to attain quarterly data. RIE and RPE is the total of the sum of expenses in TL and foreign exchange (FX). Finally, those statements of profit and loss prepared in accordance with inflation accounting in the post-December 2001 period are used. The data for total deposits, interest expenses and personnel expenses are deflated with the CPI of TSI. In addition, a dummy variable (DRIE) is defined for the maximum extremes of RIE (1 for 2001.1, 2001.4, 2006.3, 2008.4, 2012.1, 2013.4 and 0 for others). In the empirical model, aggregated 3-month macro data for the period 2000-2013 are utilised for the banks (commercial, development and investment, and participation) operating in Turkey. Therefore, total number of observations is 56.

3. RESULTS AND DISCUSSION

The system consisting of the demand (equation 15) and supply (equation 16) equations are estimated by using BFGS (Broyden, Fletcher, Goldfarb, Shannon) algorithm that is the default Gauss algorithm (Altman et al., 2004: 67) and a non-linear two-Stage Least Squares (2-SLS) method with the Shazam software and the results attained are given in Table 2.

Table 2: The Results of Empirical Model

Variable	Coefficient	Std. Deviation	t-Ratio
Constant	439.14	37.35	11.758*
ITD	3,861.4	766.09	5.040*
RGDP	11.214	0.31677	35.403*
UR	4,558.7	417.07	10.930*
WBIR	-166.97	153.18	-1.090
ITD*UR	-138.4	49.278	-2.809*
ITD*WBIR	23.517	3.2022	7.344*
ITD*RGDP	-0.32501	0.039676	-8.192*
Constant	63.063	6.8926	9.149*
RTD	-0.000166	0.0000375	-4.420*
RIE	0.000651	0.0007207	0.903
RPE	-0.009189	0.0081628	-1.126
DRIE	-1.7095	2.632	-0.650
λ	0.10875	0.02283	4.764*

Note: * represents % 1 significance level.

For the econometric validity of the result obtained it is necessary to check for diagnostic test statistics. In this context, the first statistics to be checked is the determination coefficient (R^2) which is the concordance between the observed values and estimated values and is 0.7954 for the demand relationship (equation 15) and is 0.8229 for the supply relationship (equation 16). Therefore, the observed-estimated concordance is quite satisfactory.

One of the most frequent problems for the econometric models using time series data is the autocorrelation. The existence of autocorrelation turns the confidence intervals based on t and F distributions, hypothesis tests and the coefficient of determination into unreliable statistics (Gujarati and Porter, 2009: 452; Gujarati, 2011: 97). Therefore, first of all, the model is tested for autocorrelation with Breusch-Godfrey (BG) method (Gujarati, 1999: 425-426). In this context, *as quarterly data is used* in the model, the autocorrelation test is performed with 4-lagged error terms and the LM test values for equation 15, representing demand conditions and for equation 16, representing supply relations are found to be 38.95 and 47.57, respectively. As these values are lower than the χ^2 critical value (63.1671) it is determined that there is no autocorrelation problem in the series, and error terms are distributed normally. The determination of the absence of autocorrelation in both models indicates that the t-values for the variables in the model are reliable.

According to the t-values obtained, 10 of the 14 variables in the model are found to be statistically significant at 1%. For the model empirically specified to be valid, the coefficients of the ITD in the demand equation and of the interaction terms (ITD*UR; ITD*WBIR and ITD*RGDP), namely α_1 and $\alpha_5, \alpha_6, \alpha_7$, should be statistically significant. In this context the coefficients of $\alpha_1, \alpha_5, \alpha_6$ and α_7 are statistically significant at 1%, as shown in Table 2.

According to the estimation results the coefficient of the interest rate for time deposits (ITD) in the demand equation (equation 15) is found to be 3,861.4. Therefore, an increase in interest rates would make time deposits more attractive, money demand would fall, savings would increase and

hence time deposits would increase (Shaffer, 1993: 55; Bikker, 2003: 12). In this context, because of the positive relationship between ITD and RTD the expected sign of the coefficient of α_1 is positive. The coefficient that is found to be statistically significant at 1% has a positive effect on real total deposits (RTD), as expected. Since ITD and RTD are specified as % and million TL in the data set, a 1 unit (1%) increase in ITD would increase RTD by 3.86 billion TL. The elasticity of ITD is found to be 0.457 so increases in time deposit interest rates would cause less increase in time deposits, i.e. the effect of ITD on RTD is inelastic. Literature review also gives similar results. For example, in his study for Europe, Bikker (2003) finds the effect of time deposit interest rates on the quantity of deposits positive (the coefficient is 1.994) and statistically significant at 1%. Again, in their study on Hungary, More and Nagy (2004) explore positive (coefficient 18.366) and statistically significant (at 1%) relationship between interest rate and total deposits at the deposits sub-sector. Canhoto (2004) also determines a positive and significant relationship for the deposit sub-sector in Portugal.

Another variable in the demand equation is the RGDP, representing real gross domestic product. The coefficient of RGDP is found to be 11.214 that is statistically significant at 1% and has a positive sign as expected. As marginal propensity to save would increase due to increased national income or as investments would increase due to increased welfare a positive relationship between RGDP and RTD is expected (Shaffer, 1993: 55; Bikker, 2003: 12). Hence the expected sign of α_2 is positive. The elasticity of RGDP is found to be 1.16 so a 1% increase (decrease) in real national income would cause an increase (decrease) of 1.16% in real total deposits. Since the income elasticity of deposits is larger than zero, time deposits in Turkey are a normal good. The literature supports the relationship. For instance, in their studies Bikker (2003) and Canhoto (2004) determine positive relations between national income and deposits and the results are statistically significant at 1% and 5%, respectively.

The coefficient of unemployment rate (UR) is estimated to be 4,558.7 and found to be statistically significant at 1%. Yet, the effect of unemployment rate on total deposits is ambiguous as on the one hand high unemployment rate causes the risk to become unemployed and direct people to saving, but on the other hand increasing unemployment causes savings to melt. Because of these two contradicting effects (Bikker, 2003: 12) the expected sign of α_3 may be negative or positive. In the model the coefficient is found to be positive. That is, an increase in UR in Turkey causes an increase in total deposits due to an increase in deposits as a precaution against the risk of becoming unemployed. Nevertheless, there are studies in the literature that determine inverse relationships. For instance, in his study Bikker (2003) determine a negative and statistically significant (at 1%) relationship between unemployment rate and time deposits. This result indicates that in contrast with the cautious behaviour in Turkey, people in Europe use their deposits during unemployed periods.

For people time deposits are not the only option of saving/investment. As bills and bonds are the other options, they are the substitutes of time deposits. So, an increase in the return of bills/bonds would decrease the demand for time deposits. That is the expected sign of the coefficient of WBIR (α_4) representing the weighted rate of bills and bonds is negative (Bikker, 2003: 12) and is estimated as -166.97 in the model. Although the coefficient has the expected sign, it is statistically insignificant. A 1 unit (1%) increase in bill/bond interest rates would decrease real total deposits by 166.97 million TL. The literature supports the finding. For example, in his study Bikker (2003) determines a negative and statistically significant (at 1%) relationship between the interest rates for public securities and time deposits.

The rest of the demand equation contains interaction terms. As they (α_5, α_6 ve α_7) contain non-linear interactions, they may have negative or positive signs (Bikker, 2003: 12). The estimation results indicate that the coefficients of the interaction terms (ITD*UR, ITD*WBIR and ITD*RGDP) are -138.4; 23.517 and -0.325, respectively and have, in turn, negative, positive and negative effects on RTD. All the interaction terms are significant at 1%. Therefore, the model is theoretically valid.

If equation 16, representing the supply relations is examined, it is seen that the coefficient of real total deposits is found to be 0.000166. With an increase in total deposits, due to the law of demand, the interest that banks would pay for new deposits would fall, i.e. there is a negative relation between RTD and ITD. According to the model results, the coefficient (β_1) is found to be negative as

expected and statistically significant at 1%. Accordingly, 1 unit (a million TL) increase in RTD decreases time deposits (ITD) by 0.000166%. In other words, when time deposits increase by 1 billion TL, time deposit interest rate would decrease by 0.17%. In other studies in the literature negative relations are determined between time deposits and interest rates. In their studies, Bikker (2003), More and Nagy (2004) and Canhoto (2004) find negative relations for European, Hungarian and Portuguese deposit markets, respectively.

Another variable in the supply equation is interest expenses (RIE). As items of MC, interest expenses (RIE) and personnel expenses (RPE) increase the costs of banks. Therefore, it is expected that they decrease the interest rate of time deposits paid by the banks (Bikker, 2003: 13). Hence, the expected signs of β_2 and β_3 are negative. According to the model results, the coefficient of RIE is not significant and does not have the expected sign. If the effect of RIE on time deposit interest rates (ITD) is examined, it is seen that a 1 unit (1 million TL) increase in interest expenses would increase ITD by 0.00065%. In other words, a 1 billion TL increase in RIE would raise ITD by 0.65%.

On the other side, although the coefficient of personnel expenses (RPE) has the expected sign, it is not statistically significant. It may be caused by the fact that RPE has a so low share in total expenses (on average 11.53%) and so its effect may be limited. In the literature, it is seen that there are studies determining negative or positive relations between personnel expenses and time deposit interest rates. For instance, while Bikker (2003) and More and Nagy (2004) determine negative relations between time deposit interest rate and wages, Canhoto (2004) finds positive and significant relations in some of the models in the study and negative and significant relations in other models in the same study.

Finally, the coefficient of λ , constituting the main goal of the study as it measures the market power is estimated to be 0.10875. λ indicates the relationship between total deposits and time deposit interest rate. As the quantity of time deposits that the banks collect (RTD) increases, the interest rate that the banks would pay (ITD) would fall. So there is a negative relationship between RTD and ITD. Therefore, the expected sign of λ is positive (because of the negative sign in front of it in the model) (Bikker, 2003: 12). Besides, theoretically λ should also be between 0 and 1. The coefficient estimated, 0.10875, is positive as expected; between 0 and 1 and statistically significant at 1%. As aforementioned, 0 represents a perfectly competitive market structure while 1 represents monopoly. In this context, the estimated value of λ , approximately 0.11, indicates that the deposits sub-sector in Turkey perform under imperfect competition. Although this market power coefficient represents that the banking sector in Turkey operates under imperfect competition, the current market structure is closer to perfect competition, not monopoly. This, in turn, can be interpreted as an indicator for monopolistic competitive structure of the banking sector in Turkey.

If the literature is examined in terms of market power, it may be seen that those studies on Turkish banking sector and using the Bresnahan model find quite distinct results. For instance, in the study of TBB (2012: 127-128), for the years 1970-2009, it is found to be 0.89 on average. On the other hand, if the examined period is divided, it is found to be 0.49 for the post-2000 period. In his study, Korkmaz (2010) estimates λ as 0.00896 for the period 1990-2008. The reasons of these distinct results are that the periods examined are different, the sub-sectors differ and the methods/specifications diverge. In this study, as quarterly data is used and a different model is specified the coefficient of market power differs from other studies' estimations.

If the literature on foreign countries is examined, it is seen that in his study on Italian credits sector Coccoresse (2002) determines λ as 0.4182 and 0.3692 with two- and three-factor models. Therefore, it arises that the banking sector in Italy operates under imperfect competition. In his study on Portuguese deposit market Canhoto (2004) finds λ as 0.60 (the average of 12 distinct models). Hence deposit markets operate under imperfect competition also in Portugal. It is seen that in their study on credits sector in South Africa Simnabegavi et al. (2012) finds λ as 0. However, they interpret their model with caution as the reliability of their data set is a bit poor. Still they compare South Africa with a group of countries including Turkey. In another study, Bikker (2003) determines λ as 0 for the deposit market in Europe. So Bikker shows that the banking sector in Europe operates under perfect

competition. Toolsema (2002) also determines λ as 0 for Dutch credit market, but the coefficient is not statistically significant. He also states that the perfect competition result may prevail only for credit sector but the banking sector as a whole may not operate under perfect competition.

The estimated market power coefficient, 0.11, and the monopolistic competition market structure for the deposits sub-sector in Turkish banking sector is compatible with the studies performed on Turkey and use the P-R Model. If these studies⁷ are examined, it is seen that 8 studies out of 9 studies prepared for Turkish banking sector determine monopolistic competition. On the other hand, these studies should be checked for long term equilibrium. Consequently, the market power and market structure result obtained are largely consistent with the Bresnahan applications and even with other methods performed for Turkey and other countries.

4. CONCLUSIONS

In the study aiming to examine the competitiveness in Turkish banking sector in the period 2000-2013, the market power of the banking sector in Turkey is estimated to be 0.11 and the market structure is determined to be monopolistic competition. This, in turn, refer both to that the economic crises experienced and the restructuring process applied in Turkey has been turned into a success story and to a goal of less market power statistics in order to attain fever market power and higher competition in the sector.

The coefficient estimated (0.11) for the deposits sub-sector of banking in Turkey indicates a level of competition between the market power in developed countries where competition is harsh and the market power in those countries where competition is relatively low, banking related regulations and supervisions are weak and economy is unstable. This estimation result implies both a development for the banking sector in Turkey (increased competition) and a goal in order to have similar competition structure with developed countries.

The increase in competition attained in the banking sector is the result of the liberal transformation implemented in the post-1980 period and the re-structuring reforms applied after the 2000s. If this process is examined in detail, it is seen that in the background of this development there are various problems. In this context, during and following the liberalisation process, the high need of domestic borrowing, bad management of the process by some banks and bad intentions for abusing limitless deposit protection have caused serious bottlenecks and crises in Turkish economy. The 1994, 2000 and 2001 crises have had serious economic and social costs. Among these costs, recession, decrease in the trust in the banking system, the costs of bank and firm bailouts/mergers/liquidations, and negative effects of the crises on firm owners and their families may be considered.

In order to overcome this process in the post-2000 period, Turkey has applied various programs, particularly Disinflation Program, Transition to the Strong Economy Program, banking Sector Restructuring Program and Financial Restructuring Program (İstanbul Approach). These programs are the top players in attaining the success story. On the other hand quite high costs of these programs should be kept in mind. In total \$47.2 billion has been spent but only 45.27% of this cost can be recovered. If this figure is compared with developed and even developing countries, it is seen that Turkey had to bear a tremendous cost and this cost could be decreased with a better management of the process.

Despite all these problems, the restructuring process has reconstructed the trust into the banking sector in Turkey, has furnished the growth of banking sector, has increased strength against crises, has turned the transparency into the basic principle and has turned the banking sector into one of the best operating sector in Turkey. With these new structure and 49 banks in competition, Turkish banking sector is the basic sector supporting the operability of the economy through bringing those having fund surplus and fund gaps together, reinforcing and increasing the investments. With such features the sector is not a locomotive but the network of railways on which all the sectors operate.

⁷ For the studies and their results please refer to Demirel, 2014: 129-130.

On the other hand, 0.11 still indicates some market power and this ratio is higher than those in developed countries; hence the level of competition in Turkey is relatively lower. Low level of competition implies high profitability in the sector and a growth potential of the sector in Turkey. The growth of banks means decreasing costs due to economies of scale, increasing efficiency and competition, and hence decreasing market power and profitability. In a banking sector following this process, it is obvious that market power would fall. At the end of this process the ratios to be attained would be the ones that today's developed countries have. Therefore, the market power coefficient (0.11) of Turkish banking sector signals a competition level to be increased. The increase may be attained not only with the increase in regulation and supervision but also with the economic growth and its results such as the transformation of production and consumption, and the increase in savings.

REFERENCES

- ABBASOĞLU, O. F., AYSAN A. F. and GÜNEŞ A., (2007). "Concentration, Competition, Efficiency and Profitability of the Turkish Banking Sector in the Post-Crisis Period", Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 5494.
- AKTAN, B. and MASOOD O., (2010). "The State of Competition of the Turkish Banking Industry: An Application of the Panzar-Rosse Model", *Journal of Business Economics and Management*, 11 (1): 131-145.
- ALTMAN, M., GILL J. and MCDONALD M. P., (2004). *Numerical Issues In Statistical Computing For The Social Scientist*, John Wiley & Sons Inc., Hoboken, New Jersey, http://books.google.com.tr/books?id=2Feq7zgkCkC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false, Last Access: 26.04.2014.
- ARTUN, T., (1983). *İŞlevi, Gelişimi, zellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık*, 2. Basım, Tekin Yayınevi, Ankara.
- AYDOĞAN, K., (1990). "An Investigation of Performance and Operational Efficiency in Turkish Banking Industry", *The Central Bank of the Republic of Turkey Discussion Papers*, No. 9022, May.
- BDDK (Bankacılık Dzenleme ve Denetleme Kurumu), <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/>, Last Access: 19.04.2014.
- BDDK (Bankacılık Dzenleme ve Denetleme Kurumu), http://www.bddk.gov.tr/WebSitesi/turkce/Istatistiki_Veriler/Uc_Aylik_Raporlar/Uc_Aylik_Raporlar.aspx, Last Access: 19.04.2014.
- BIKKER, J. A. and BOS J. W. B., (2008). *Bank Performance: A Theoretical and Empirical Framework for the Analysis of Profitability, Competition and Efficiency*, Routledge International Studies in Money and Banking, Oxon, ABD.
- BIKKER, J. A. and HAAF K., (2000). "Measures of Competition and Concentration in the Banking Industry: A Review of the Literature", *De Nederlandsche Bank Research Series Supervision*, No: 27, September.
- BIKKER, J. A., (2003). "Testing for Imperfect Competition on EU Deposit and Loan Markets with Bresnahan's Market Power Model" *De Nederlandsche Bank Research Series Supervision*, No. 52, February, http://www.dnb.nl/en/binaries/ot052_tcm47-146062.pdf, Last Access. 26.04.2014.
- BRESNAHAN, T. F., (1982). "The Oligopoly Solution Concept is Identified", *Economic Letters*, 10: 87-92.
- BRESNAHAN, T., (1989). "Empirical Studies of Industries with Market Power", in: SCHMALANSEE R., Willig, R. (Eds.), *The Handbook of Industrial Organization*, Vol. II. Elsevier, Amsterdam

- CANHOTO, A., (2004). "Portuguese Banking: A Structural Model of Competition in the Deposits Market", *Review of Financial Economics*, 13: 41-63.
- CASU, B. and GIRARDONE C., (2006). "Bank Competition, Concentration and Efficiency in the Single European Market", *The Manchester School*, 74 (4): 441-468.
- CLAESSENS, S. and LAEVEN L., (2004). "What Drives Bank Competition? Some International Evidence", *Journal of Money, Credit, and Banking*, 36 (3), The Ohio State University Press.
- COCCORESE, P., (2002). "Competition among Dominant Firms in Concentrated Markets: Evidence from the Italian Banking Industry", *Centre for Studies in Economics and Finance, Working Paper*, No. 89.
- ÇELİK, T. and ÜRÜNVEREN ., (2009). "Yabancı Banka Girişlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Rekabet Etkisi: 2002 - 2007", *Niğde Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 2 (2): 42-59.
- ÇELİK, T. and KAPLAN M., (2010). "Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Rekabet: 2002-2007", *Sosyoekonomi*, Temmuz-Aralık, 2010-2: 7-28.
- DEMİREL, O., (2014). "Türkiye'de Bankacılık Sektöründe Pazar Gücü Araştırması", Unpublished Ph. D. Dissertation, Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Isparta, Turkey.
- DEMSETZ, H., (1974). "Where is the New Industrial State?," *Economic Inquiry*, Western Economic Association International, Vol. 12(1), March: 1-12.
- EMEK, U., (2005). *Bankacılık Sisteminde Rekabet ve İstikrar İkileminin Analizi: Türkiye Örneği*, Yayınlanmış (Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Tezler Dizisi 16, Mart 2007) Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- EUROSTAT, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>), Last Access: 19.04.2014.
- GELOS, R. G. and ROLDOS J., (2004). "Consolidation and Market Structure in Emerging Market Banking Systems", *Emerging Markets Review*, 5: 39-59.
- GREENBERG, J. B., and SIMBANEGAVI W., (2009). "Testing for Competition in the South African Banking Sector", *Faculty of Commerce Working Papers*, 4 November 2009, University of Cape Town,
<http://www.commerce.uct.ac.za/economics/seminars/2009/20091106%20Simbanegavi%20Measuring%20competition%20in%20Banking%20sector.pdf>, Last Access: 23.06.2013.
- GUJARATI, D. N. and PORTER D. C., (2009). *Basic Econometrics*, 5th Edition, McGraw-Hill/Irwin, New York.
- GUJARATI, D. N., (1999). *Temel Ekonometri*, 1. Baskı, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- GUJARATI, D., (2011). *Econometrics By Example*, 1st Edition, Palgrave Macmillan, London.
- GÜNALP, B. and ÇELİK T., (2006). "Competition in the Turkish Banking Industry", *Applied Economics*, 38: 1335-1342.
- GÜNDOĞDU, B., (2011). *Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma ve Rekabet*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- HICKS, J. R., (1935). "Annual Survey of Economic Theory: The Theory of Monopoly", *Econometrica*, 3 (1), January: 1-20.
- KARABAY, M. E. and OKAY P., (2012). "An Empirical Study of the Measurement of the Level of Competition in the Turkish Banking System Using Panzar-Rosse Methodology", *Rekabet Dergisi*, 13 (1), January: 3-49.
- KORKMAZ, A., (2010). "Türk Mevduat Bankacılığı Sektöründe Rekabet Derecesi Bresnahan-Lau Modeli'nden Kanıtlar", *Bankacılar Dergisi*, 74: 3-19.

- LAU, L., (1982). "On Identifying the Degree of Competitiveness from Industry Price and Output Data", *Economics Letters*, No. 10, ss. 93-99'dan aktaran KORKMAZ, A., (2010), "Türk Mevduat Bankacılığı Sektöründe Rekabet Derecesi Bresnahan-Lau Modeli'nden Kanıtlar", *Bankacılar Dergisi*, 74: 3-19.
- MASON, E. S., (1939). "Price and Production Policies of Large-Scale Enterprise", *The American Economic Review*, Vol. 29, No. 1, Supplement, Papers and Proceedings of the Fifty-First Annual Meeting of the American Economic Association: 61-74.
- MORE, C. and NAGY M., (2004). "Competition in the Hungarian Banking Market", Working Paper, 2004/9, Magyar Nemzeti Bank, Budapest.
- ÖKSÜZLER, O. and BAYIR M., (2013). "Türk Bankacılık Sektörünün Piyasa Yapısının Analizi", *EconAnadolu 2013*, Anadolu International Conference in Economics, Anadolu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, June, 19-21, 2013, Eskişehir, Turkey.
- PERERA, S., SKULLY M. and WICKREMANAYAKE J., (2006). "Competition and Structure of South Asian Banking: A Revenue Behaviour Approach", *Applied Financial Economics*, 16: 789-801.
- SHAFFER, S., (1989). "Competition in the US Banking Industry", *Economic Letters* 29: 321-323.
- SHAFFER, S., (1993). "A Test of Competition in Canadian Banking", *Journal of Money, Credit and Banking*, 25 (1): 49-61.
- SHAFFER, S., (2001). "Banking Conduct before the European Single Banking License: A Cross-Country Comparison", *North American Journal of Economics and Finance*, 12: 79-104.
- SHAFFER, S., (2004a). "Patterns of Competition in Banking", *Journal of Economics and Business*, 56: 287-313.
- SHAFFER, S., (2004b). "Comment on "What Drives Bank Competition? Some International Evidence" by Stijn Claessens and Luc Laeven", *Journal of Money, Credit and Banking*, 36 (3), June, Part 2: 585-592.
- SIMBANEGAVI, W., GREENBERG J. B. and GWATIDZO T., (2012). "Testing for Competition in the South African Banking Sector", *Munich Personal RePEc Archive*, No. 43627, August, http://mpra.ub.uni-muenchen.de/43627/1/MPRA_paper_43627.pdf, Last Access: 23.06.2013.
- SÜSLÜ, B. and BAYDUR C. M., (1999). "Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, No. 54/3: 151-163.
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği), (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007", Yayın No: 262, November.
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği), (2012). Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi, Yayın No. 280, İstanbul.
- TBB Resmi İnternet Sitesi'ndeki "Banka ve Şube Sayıları" veri setleri kullanılarak düzenlenmiştir. (<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/banka-bilgileri/banka-ve-subesayilari/70>, Last Access: 23.06.2014.
- TOOLSEMA, L. A., (2002). "Competition in the Dutch Consumer Credit Market", *Journal of Banking and Finance*, 26: 2215-2229.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Resmi İnternet Sitesi, Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, Last Access: 25.04.2014.
- YAğCILAR, G., (2010). "Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi", Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, Turkey.

YAYLA, M., (2007). “Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma ve Rekabet:1995-2005”, Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 1 (1): 35-59.

FAİZ ORANI PARİTESİ YAKLAŞIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

AN ASSESMENT ON INTEREST RATE PARITY APPROACH

Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜNEY

Atatürk Üniversitesi
İİBF, alışma Ekonomisi ve
Endüstri İlişkileri Bölümü
guney@atauni.edu.tr

Doç. Dr. Halil TUNALI

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü
gmhtunali@gmail.com

Öz

Bu çalışmada, gerek uluslararası finans gerekse de açık-ekonomi makroekonomik modellerin inşasında sıklıkla kullanılan kapsanmış ve kapsanmamış faiz oranı paritesi yaklaşımları üzerine yapılan ampirik çalışmalar incelenmektedir. Ekonometrik yöntem, ülke ve dönem temelli ele alınan çalışmalar genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda üç önemli bulguya rastlanılmaktadır. İlk olarak, her iki hipotezin de geçerli olduğu çalışmalara oldukça az rastlanılmıştır. İkinci olarak, daha güncel ekonometrik yöntemlerin kullanıldığı çalışmalarda ise hipotezleri destekler sonuçların daha fazla olduğu görülmüştür. Son olarak ise, aralarındaki sermaye kontrollerinin minimize edildiği, birbirlerine daha fazla entegre olmuş, işlem maliyetlerinin düşük, finansman riskinin az ve istikrarlı finans piyasalarında hipotezlerin geçerlilik olasılıkları yükselmektedir. Bulguların, konuyla ilgilenen araştırmacılara faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kapsanmış Faiz Oranı Paritesi, Kapsanmamış Faiz Oranı Paritesi, Etkin Piyasalar.

Abstract

In this study, empirical studies on covered interest rate parity and uncovered interest rate parity which are frequently used in the construction of both international finance and open-economy macroeconomic models were surveyed. When studies that based on econometric model, country and period evaluated in general three important findings are attained. First of all, it is rare to find studies that both hypotheses are valid. Secondly, in studies that more current econometric methods were used more supporting findings for hypotheses were observed. Lastly, validity likelihood of hypotheses rises in financial markets that are more stable and more integrated to each other, transaction costs and financial risks are low and capital controls are minimized in between. Findings are expected to be beneficial to researchers that interests in the subject.

Keywords: Covered Interest Rate Parity, Uncovered Interest Rate Parity, Efficiency Markets

* Bu alışma Ahmet GÜNEY'in 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Doç. Dr. Halil TUNALI'nın danışmanlığında tamamlanmış doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

1. GİRİŞ

Döviz kuru teorileri arasında önemli görölen ve birçok döviz kuru teorisinin temel varsayımları arasında gösterilen bu yaklaşımın temeli; döviz kurları ile ölkelerin faiz oranları farkı arasındaki ilişkiye dayandırılmaktadır.

Döviz kuru tahminleri modellerinde yaygın olarak kullanılmaya başlanılan ve küresel finansal piyasaların bütünleşme derecesi ile yakından ilişkili olan bu yaklaşım; yurt içi ve yurt dışı faiz oranları, spot döviz ve vadeli döviz piyasaları arasındaki ilişkileri incelemektedir. Ölkeler arasında var olan faiz farklılıklarının tetikleme neticesinde serbest piyasada kar güdüsüyle hareket eden girişimcilerin yaptıkları arbitraj işlemi, spot döviz kurları ile vadeli teslim döviz kurları arasındaki ilişkileri etkilemektedir.

İktisadi değeri olan bir varlığın gerek yurt içinde gerekse uluslararası alanda aynı anda iki farklı fiyatının oluşması, yatırımcılar açısından kar fırsatlarının oluşmasına neden olmaktadır. Arbitrajcı olarak adlandırılan bu yatırımcılar, iktisadi varlığı düşük fiyatlı piyasadan alıp yüksek fiyatlı piyasada satarak herhangi bir risk üstlenmeyerek kar elde etmektedir. Arbitrajcı yaptığı bu işlemle bir taraftan kendine kar sağlarken bir taraftan da istem dışı olarak ekonomik bir işlevi yerine getirmektedir. Arbitraj işlemi sonucunda, düşük fiyatlı piyasada bir süre sonra fiyatlar yükselmekte, yüksek fiyatlı piyasada fiyatlar düşmekte ve nihayetinde iki piyasada fiyatlar eşitlenmektedir. Bu durum “*tek fiyat kanunu*” olarak nitelendirilmektedir.

Tek fiyat kanunu, satın alma gücü paritesi (PPP) teorisinde mal piyasası için uygulanırken, faiz oranı paritesi yaklaşımında para piyasası için uygulanmaktadır. Faiz oranları paritesi (IRP) yaklaşımında, düşük faizli ölkenin parası yüksek faizli ölkenin parası karşısında vadeli piyasada aradaki fark kadar prim yapmakta iken yüksek faizli ölkenin parası bu fark kadar iskonto doğurmaktadır. Faiz farkları sonucu hareket eden arbitrajcılar, vadeli teslim döviz kuru iskonto veya priminin ölkeler arasındaki faiz farkına eşitlendiği noktaya kadar arbitraj işlemine devam etmektedir. Kar durumunun ortadan kaktığı bu durumda yatırımcıların yurt içi veya yurt dışı ölkelerden herhangi birine yatırım yapması kar açısından bir fark oluşturmamaktadır. Literatürde; vadeli teslim döviz kuru prim veya iskontosunun faiz farkına eşitlendiği noktaların birleşimine “*faiz paritesi doğrusu*”, bu doğru üzerinde oluşan vadeli teslim döviz kuruna “*faiz paritesi kuru*” denilmektedir (Seyidoğlu, 2003:353).

İktisat literatüründe IRP'in test edilmesi iki açıdan önemli görölmektedir. İlk olarak, döviz ve uluslararası para piyasalarının etkinliğinin araştırılması açısından önem arz etmektedir. Basit olarak piyasa fiyatlarının tüm bilgileri yansıması olarak tanımlanan etkin piyasalar, özellikle arbitrajcılar için anormal karları ortadan kaldırmaktadır. İkinci olarak ise, varlık piyasası yaklaşımları açısından döviz kuru belirleme modeli olarak kullanılmaktadır (Taylor, 1987a: 429).

IRP yaklaşımının kapsanmış faiz oranı paritesi (CIRP) ve kapsanmamış faiz oranı paritesi (UIRP) olmak üzere iki farklı yaklaşımı bulunmaktadır.

2. FAİZ ORANI PARİTESİ YAKLAŞIMLARI

2.1 Kapsanmış Faiz Oranı Paritesi (Covered Interest Rate Parity) Yaklaşımı

Kapsanmış (CIRP) (Kapalı–Garantili–Güvenceli–Karşılanmış) faiz oranı paritesinin ilk izleri Keynes (1923) ve Einzig (1937)'in döviz kurunun davranışı, para piyasası ve arbitraj fırsatlarının oluşumu üzerine yaptıkları çalışmalarda görölmektedir (Fong vd., 2010: 1098). Bu yıllardan itibaren yapılan birçok çalışma ile CIRP ampirik ve teorik literatürde çok geniş yer kapsamaktadır.

CIRP yaklaşımında kısıtlamaların ve maliyetlerin yok sayılması nedeniyle öne çıkan en önemli enstrüman “arbitraj” işlemi görölmektedir. Örneğin; yerli bir yatırımcı kendi ölkesine yatırım yaptığı durumda $(1 + i_t)$ 'e kadar, yabancı bir ölkeye yatırım yaptığı durumda ise ulusal parası cinsinden $(1 + i_t^*) * (Fr_t/S_t)$ kadar getiri elde etmektedir. Bir süre sonra yatırımcıların arbitraj işlemi

neticesinde her iki yatırım stratejisinin getirileri eşitlenmektedir. Aynı yapıda ve vadede olan fakat farklı ülkelere ait finansal varlıkların getiri oranlarının eşitlendiği denge durumu;

$$(1 + i_t^*) \frac{Fr_t}{S_t} = 1 + i_t$$
$$\frac{(1 + i_t)}{(1 + i_t^*)} = \frac{Fr_t}{S_t}$$

şeklinde olmaktadır (MacDonald, 2007: 13). Bu ifadenin her iki tarafından bir çıkartıldığında ve yeniden düzenlendiğinde;

$$\frac{Fr_t - S_t}{S_t} = \frac{i_t - i_t^*}{1 + i_t^*}$$

CIRP eşitliği elde edilmektedir. Bu eşitliği meydana getiren noktaların *birleşimi faiz paritesi doğrusu* tarafından temsil edilmektedir. Faiz paritesi doğrusu üzerinde yer alan noktalar, yatırımcıların yurtiçi veya yurt dışı piyasaya yatırım yapmaları arasında getiri açısından her hangi bir fark bulunmadığı anlamı taşımaktadır. Bu eğrinin sol tarafında yer alan her noktada, $(Fr_t - S_t)/S_t > (i_t - i_t^*)/(1 + i_t^*)$, ise yatırımcılar açısından yurt dışına yatırım yapmak daha kazançlı olurken, sağ tarafında yer alan her noktada $(Fr_t - S_t)/S_t < (i_t - i_t^*)/(1 + i_t^*)$ kendi ülkesine yatırım yapmak daha kazançlı olmaktadır. Faiz paritesi doğrusunun sağ tarafında yer alan alanda yatırımların yönü dış ülkeden yerli ülkeye doğru, sol tarafında kalan alanda ise yerli ülkeden yabancı ülkeye doğru olduğundan bir süre sonra sınırsız arbitraj yoluyla her iki ülkede getiriler eşitlenmekte, yani faiz paritesi doğrusu üzerinde dengeye gelmektedir. Söz konusu denge durumu “*kapsanmış faiz oranları*” eşitliği olarak adlandırılmaktadır.

CIRP yaklaşımında hangi durumlarda arbitrajın yatırımcılar açısından karlı olmayacağı Frenkel ve Levich (1975) tarafından incelenmiştir. Frenkel ve Levich (1975: 327-328), yatırımcıların arbitraj sırasında işlem maliyetlerini göz önünde bulunduracağını ve kendileri açısından sermayelerinin dışarıya çıkışının daha karlı olduğu vadeli döviz priminin (iskonto), $p = (Fr - S)/S$, alt sınırı²:

$$\underline{p} = \frac{(1 + i) - \Omega(1 + i^*)}{\Omega(1 + i^*)}$$

ile sermayenin yerli ülkeye gelmesinin daha karlı olduğu üst sınırın:

$$\bar{p} = \frac{\Omega(1 + i) - (1 + i^*)}{(1 + i^*)}$$

arasını “neutral zone” olarak adlandırmakta ve bu bölgede işlem maliyetlerinin getiriden çıkartıldığı durumda (net kar) karlı bir arbitrajın olmayacağını belirtmektedir. Kısacası, $\underline{p} < p < \bar{p}$ durumunda arbitraj karlı olmamakta, $p < \bar{p}$ durumunda yatırımların ülke içine yapılması daha karlı ve $p > \underline{p}$ durumunda ise yatırımların dışarıya yapılmasının daha karlı olacağı belirtilmektedir.

Literatürde CIRP’ın geçerliliğinin araştırıldığı ampirik çalışmalarda;

$$fr_t - s_t = i_t - i_t^*$$

eşitliği istatistiksel yöntemlerle test edilmektedir. Araştırmacılar tarafından CIRP üzerine yapılan uygulamalı çalışmalarda iki farklı yaklaşım izlenilmektedir. Birinci grubu, faiz oranı paritesinden istatistiksel olarak anlamlı olan sapmaların hesaplanmasına dayalı yaklaşım oluşturmaktadır. İkinci

¹ Frenkel ve Levich (1975:327) dört farklı işlem maliyetini, $\Omega = (1 - c)(1 - c_s)(1 - c^*)(1 - c_f)$, analizlerine dahil etmektedir. Eşitlikte yer alan: c; yurtiçi finansal varlıkların satışından kaynaklı işlem maliyetlerin yüzdesini, c_s ; spot yabancı döviz alımından kaynaklı işlem maliyeti, c^* ; yabancı finansal varlıkların alımından kaynaklı işlem maliyetlerinin yüzdesini, c_f ; yabancı dövizin vadeli satışından kaynaklı işlem maliyetlerinin yüzdesini temsil etmektedir.

grubu ise, regresyon analizlerine dayalı olan ve CIRP'in geçerliliğini test eden çalışmalar oluşturmaktadır. İşlem maliyetlerinin göz ardı edildiği bir ekonomide CIRP'in geçerliliği;

$$fr_t - s_t = \alpha + \beta(i_t - i_t^*) + e_t$$

eşitliğin α ve β katsayılarının tahmin edilmesi şeklinde olmaktadır. Çalışmalarda, oto korelasyonun olmadığı ve değişkenlerin birim kök barındırmağı durumda (Sarno ve Taylor, 2002: 7-9) boş hipotez olan $\alpha = 0$ ve $\beta = 1$ 'in reddedilmesi amaçlanmaktadır. Literatürde regresyon analizlerine dayalı bu tür testlerin CIRP'i destekler sonuçlar verdiği görülmesine rağmen sonuçların pek de sağlıklı olmadığı düşünülmektedir. Modelde tahmin edilen hata terimleri yatırımcılar için önemli arbitraj fırsatları anlamına gelebilmekte ve bu durum tahmin yönteminin zamanın her anında geçerli sonuçlar vermesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca bu yöntemde daha ileri düzeyde bir sorunu ise CIRP'nin bileşenleri oluşturmaktadır. Çünkü her iki ülkeye ait, aynı dönemli faiz oranlarının ve döviz kurlarının eşleştirilme zorluğu bu testin uygulanması önünde ciddi bir engel olarak görülmektedir (MacDonald, 2007: 16).

2.2. Kapsanmamış Faiz Oranı Paritesi (Uncovered Interest Rate Parity) Yaklaşımı

Kapsanmamış (Açık-Garantisiz-Güvencesiz-Karşılanmamış) faiz oranı paritesi (UIRP) uluslararası finans ve açık-ekonomi makroekonomik model inşasında kullanılan temel; satınalma gücü paritesi ve reel faiz oranı eşitliği teorileri ile birlikte 3 teoriden biridir (Lothian ve Wu, 2011:449). Ayrıca bu yaklaşım, parasal döviz kuru modelleri; Dornbush (1976) Overshooting modeli ve Krugman (1991) hedef bölge (target zone) gibi önemli döviz kuru belirleme modellerinde de kullanılmaktadır (Bekaert vd., 2007: 1038-1039; McAVINCHEY ve MacDonald, 1990: 61).

UIRP'ye göre, sermaye hareketliliğinin mükemmel olması durumunda yatırımcılar açısından gerek yerli menkullere gerekse yabancı menkullere yatırım yapmaları arasında, aynı getiriye sahip olmaları nedeniyle herhangi bir fark bulunmamaktadır (Aslan ve Korap, 2010:361). Bu yaklaşımın temel iddiası, iki ülke arasındaki faiz farkı döviz kurunda beklenen değer değişimine eşit olmasıdır (Rowland, 2002: 3). Diğer bir ifadeyle UIRP koşulunda yurt içi faiz oranı, i_t , yabancı faiz oranı, i_t^* , ve beklenen döviz kuru değişiminin, $E_t(\Delta_{s_{t+k}})$, toplamına eşit olmaktadır. Yüksek faiz oranına sahip bir ülkenin parasının faiz farkı ölçüsünde değer kaybetmesi, düşük faizli bir ülkenin parası ise faiz farkı ölçüsünde değer kazanması bu yaklaşımın bir sonucu olmaktadır (Ray, 2012: 236). UIRP'nin temel argümanı;

“Yatırımcıların rasyonel beklentilere ve risk sevmeliğe (risk-neutral) sahip olduğu varsayımı altında, gelecek döviz kurları ülkeler arasındaki cari faiz farkı tarafından sapmasız olarak belirlenmektedir” şeklinde özetlenebilmektedir (Aggarwal, 2013:2).

UIRP, CIRP gibi literatürde iki açıdan önemli görülmektedir. İlk olarak, bu yaklaşımın test edilmesi aynı zamanda döviz piyasasının etkinlik testi anlamına gelmektedir. UIRP koşulunun sağlanamaması döviz piyasasının etkin olmadığı, diğer bir ifadeyle döviz kurlarının tam bilgiyi yansıtmadığı ve bu nedenle atıl durumda olan karların bulunduğu şeklinde yorumlanmaktadır. İkinci olarak ise, özellikle döviz kuru belirleme modelleri arasında öne çıkan parasal modellerin inşasında UIRP sıklıkla kullanılmaktadır (Taylor, 1987b: 579 -580).

UIRP yaklaşımı, bir bakıma CIRP yaklaşımının başlangıç noktasını esas almaktadır. Bu yaklaşımda da; farklı ülkelerde alım satım konu olan finansal varlıkların aynı risk düzeyi ve vade yapısına sahip olduğu, işlem ve bilgi maliyetlerinin olmadığı ve sermayenin uluslararası hareketliliği üzerinde herhangi bir kısıtlayıcı engellerin olmadığı kabul edilmektedir.

CIRP yaklaşımında, $fr_t - s_t = i_t - i_t^*$, yatırımcılar vadeli teslim kurunun faiz farkının üzerinde mi veya altında mı olmasına bağlı olarak pozisyon almaktadır. Sermaye hareketleri üzerinde bir sınırlama ve işlem maliyetlerinin olmadığı durumda, karlı görülen arbitraj işlemi her iki ülkeye yatırım yapmanın getirilerini eşitlemektedir. Belirtilen temel eşitliğin beklenen döviz kurunun doğal logaritması tarafından değiştirildiğinde;

$$i_t - i_t^* = s_{t+k}^e - s_t$$

ifadesi ve bu ifadeye rasyonel beklentilerin dahil edilmesiyle;

$$E_t(\Delta_{s_{t+k}}) = (E_t s_{t+k} - s_t) = (i_t - i_t^*)$$

UIRP eşitliği türetilmektedir. Eşitliğe göre, ülkelerin paralarının değerlerinin faiz farkları ölçüsünde değişmesi beklenilmektedir. Bu yaklaşımda, yüksek faizli ülkenin parasının değeri, ülkelerin nominal faiz farkı ölçüsünde değer kaybetmesi beklenilmektedir. Modelde beklentilerin rasyonel olması UIRP'nin geçerliliğini tek başına sağlayamamaktadır. Geleceğe dair belirsizliklerin yatırımcılar üzerinde yarattığı karamsarlık, vadeli döviz kontratı yapım işlemi sırasında tatmin olabilecekleri bir risk primi talep etmelerine neden olmaktadır. Belirsizliğin boyutuyla orantılı talep edilen bu risk primi UIRP'nin öngördüğü eşitlikten bir miktar farklı olmaktadır (MacDonald, 2007: 18). Sermaye kontrollerinin ve sınırlamaların olmadığı (tam sermaye hareketliliği), işlem maliyetlerinin veya vergilerin olmadığı, yatırımcıların herhangi bir risk primi talebinde bulunmadığı durumlarda UIRP koşullarının sağlanması beklenilmektedir (Olmo ve Pilbeam, 2009: 371-372).

Beklentilerin rasyonel kabul edildiği, $\Delta_{s_{t+k}} = E_t(\Delta_{s_{t+k}}) + u_{t+k}$, bu modelin ampirik analizlerde kullanılan tahmin denklemleri dolaylı ve doğrudan şeklinde türetilmektedir. Dolaylı tahmin;

$$\Delta_{s_{t+k}} = \alpha + \beta f p_t + \varepsilon_{t+k}$$

$$\Delta_{s_{t+k}} = \alpha + \beta (f p_{t+k} - s_t) + \varepsilon_{t+k}$$

denklemindeki vadeli primin, $f p_t = f p_{t+k} - s_t = i_t - i_t^*$, yerine nominal faiz farkının ikame edilmesiyle doğrudan tahmin;

$$\Delta_{s_{t+k}} = \alpha + \beta (i_t - i_t^*) + \varepsilon_{t+k}$$

denklemini elde edilebilmektedir. Bu modelde boş hipotez, $H_0, \alpha = 0, \beta = 1$ kısıtlarının kabul edilmesi durumu, UIRP koşulunun geçerli olduğu anlamında yorumlanmaktadır.

3. FAİZ ORANI PARİTESİ YAKLAŞIMLARINI SINAYAN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Taylor (1987b)'ın çalışmasında, döviz kuru belirleme teorilerinden biri olarak gösterilen ve birçok parasal döviz kuru teorisinin temeli olan UIRP yaklaşımı test edilmektedir. UIRP teoreminin önemi vurgulandıktan sonra, 1979:07-1986:01 dönemine ait USD/sterlin, Japon Yen/sterlin, frank/sterlin, italyan lira/sterlin ve hollanda guilder/sterlin aylık spot döviz kurları ile 6 ve 12 ay vadeli eurodepozit faiz oranları kullanılarak UIRP; Wald, LR ve LM yöntemleri ile test edilmektedir. Çalışmanın sonuçları, lira/sterlin ve DM/USD döviz kuru dışında bütün döviz kurları ve faiz oranları için UIRP reddedilmektedir.

Ito (1988)'nin çalışmasında, UIRP ve CIRP'nin farklı dönemler için JY-USD spot döviz kuru için geçerli olup olmadığı dört gecikmeli VAR analizi ile test edilmektedir. 1973:01-1977:3, 1977:4-1980:12 ve 1981:1-1985:3 olmak üzere üç farklı dönem için test edilen çalışmada, JY/USD spot kuru, Japonya iç faiz oranı ve Euro-Dolar faiz oranı kullanılmaktadır. Çalışmanın sonuçları, UIRP ve CIRP'nin katı sermaye kontrollerinin olduğu 1973-1977 döneminde reddedildiği, sermaye kontrollerinin daha az olduğu 1977-1980 ve sermaye hareketlerinin serbest olduğu 1980-1985³ döneminde (risk primsiz) ise kabul edildiğini göstermektedir. Bu sonuçlar, sermaye akımları üzerindeki engellerin azaltılması veya kaldırılması, döviz piyasasının etkinliğini artırmaktadır. Yazar önceki çalışmalardan farklı olarak, sermaye kontrollerinin etkilerini analizine ilave etmesini ve bu faktörün etkilerinin beklentileri doğrultusunda çıkmasını ayrıca vurgulamaktadır.

Taylor (1989)'ın çalışmasında, Taylor (1987b) çalışması farklı bir yöntemle ele alınmaktadır. 1979:07-1986 dönemine ait; USD/sterlin, JY/sterlin, frank/sterlin, İtalyan lira/sterlin ve hollanda

² 1980 Aralık ayında, ülkede sermaye akımları üzerindeki kısıtlamaları kaldıran yeni bir döviz ticaret kontrol kanununun yürürlüğe konması, 1981 yılından sonra UIRP ve CIRP'nin geçerli olmasını sağlamaktadır.

guilders/sterlin aylık spot döviz kurları ile 6 ve 12 ay vadeli eurodeposit faiz oranları kullanılarak UIRP; VAR (Sargent:1979) ve ARCH (Engle:1982) yöntemleri⁴ ile test edilmektedir. VAR yöntemi, faiz oranlarının vade yapısını dikkate alan rasyonel beklentileri içeren bir yöntem iken ARCH ise, döviz kuru ve varlık fiyatlarındaki değişen varyansa imkân tanıyan bir yöntemdir. VAR sonuçları, sterlin, USD ve DM için UIRP'nin geçerli olduğunu, ARCH sonuçları ise lira-sterlin, DM-USD, guilders-USD ve guilders-DM döviz kurları dışında tüm durumlarda UIRP'nin geçerli olmadığını belirtmektedir.

McAVINCHEY ve McDonald (1990)'ın çalışmalarında, dört farklı döviz kurunun oluşumunda UIRP'nin geçerliliği, özel testler ile araştırılmaktadır. 25.11.1981-28.08.1985 dönemi haftalık USD, DM, yen ve İsviçre Frank'ı döviz kurları ile uygun bir haftalık eurodeposit faiz oranlarının kullanıldığı çalışmada kalıntı (residuals) serilerinin üç farklı şekli, UIRP'nin değişen varyans ve serisel korelasyon çözümü için kullanılmaktadır. Kalıntı serilerinin, birinci versiyonu OLS, ikinci versiyonu LUSH, üçüncü versiyonu LUR hesaplama yöntemi olarak adlandırılmaktadır. İsviçre frankı dışında her üç para birimi için hem değişen varyans hem de serisel korelasyon çözümleri UIRP'nin aleyhine sonuçlanmaktadır. Ayrıca çalışmada, UIRP hipotezi tarafından tahmin edilen en etkili döviz kuru setleri ise sırasıyla; USD-sterlin, DM-sterlin, JY-sterlin olurken en az etkin olanı frank-sterlin döviz kuru olmaktadır.

Flood ve Rose (1994)'un çalışmalarında, UIRP'nin geçerliliği döviz kuru mekanizması (ERM) ve Avrupa Para Sistemi (EMS) ülkeleri için test edilmektedir. Dalgalı ve sabit döviz kuru dönemi için ayrı ayrı oluşturulan veriler OLS yöntemi ile tahmin edilmektedir. Çalışmada, literatürde yer alan ilgili çalışmaların neredeyse tamamına yakınının UIRP'yi dalgalı döviz kuru dönemine ait veriler için sınındığı belirtilmektedir. Bu çalışmada ise, dalgalı kur dönemine⁵, 1981-1984, ilave olarak sabit döviz kuru döneminde⁶ de, 1979:04-1994:04, UIRP'den sapmaların olup olmadığını test edilmektedir. Çalışmanın bu farklılığının, literatüre önemli katkı sağladığı belirtilmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre, dalgalı kur döneminde ortaya çıkan "forward discount puzzle"⁷ durumu, UIRP'den sapma, sabit kur döneminde büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. Bu sonuç, UIRP'den sapmaların benimsenen döviz kuru sistemine bağlı olarak değişebileceği şeklinde yorumlanmaktadır.

King (1998)'nin çalışmasında UIRP'nin Yeni Zelanda da geçerliliği araştırılmıştır. King'in amacı, özellikle 1980'li yılların ortalarından sonra finansal piyasalarda gerçekleştirilen düzenlemelerden ve ulusal paranın dalgalanmaya bırakılmasından sonra acaba UIRP koşulu ülkede sağlanmakta mıdır sorusuna cevap aramaktır. Bu kapsamda UIRP hipotezi, 1987:2-1995:4 dönemi için ülkenin önemli 4 ticari partnerinin para birimi; yen, usd, Avustralya doları ve pound için OLS yöntemi ile test edilmektedir. Çalışmanın sonucuna göre sadece Yeni Zelanda doları ve Avustralya doları arasında UIRP koşulu sağlanmıştır. Bu sonuç, iki ülke arasında sermaye kontrollerinin kalkması sonucunda birbiriyle daha fazla entegre olan piyasalarda UIRP koşulunun alternatiflere göre daha iyi gerçekleşeceğini ifade etmektedir.

Berument ve Günay (2003)'ün çalışmalarında, Türkiye'de UIRP koşulu altında döviz kuru riskinin faiz oranı üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Yazarlar, söz konusu bu etkinin Türkiye için iki açıdan önemli olduğunu belirtmektedir. İlk olarak, Türkiye ekonomisinin 1980'li yıllardan sonra önemli derecede dışa açık olması sonucu finansal sektörde önemli gelişmeler gözlenmiştir. İkinci

³ Çalışmada, döviz kurlarının ve faiz farklarının birim kök sınavında, Phillips (1987)'in geliştirdiği Modifiyeli Dickey-Fuller (MDF) testi kullanılmaktadır. Önceki çalışmadan farklı olarak, değişen varyansa imkân tanıyan, koşullu değişen varyansa içeren ARCH yöntemi ön plana çıkarılmaktadır.

⁴ Avusturalya, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, İsviçre, UK'in USD bazlı 90 günlük döviz kuru ve faiz oranı kullanılmaktadır.

⁵ Bu dönemde, döviz kuru mekanizmasının tüm üyelerine ilave olarak Beljika-Lüksemburg, Danimarka, Fransa, İrlanda, İtalya ve Hollanda, Portekiz, İspanya ve UK sonradan girmiş olup, İtalya ve Birleşik Krallık 1992 Eylül ayında çıkmıştır. Çalışmanın bu dönem için analizinde, bu ülkelerin DM bazlı döviz kurları ve 90-30 günlük euro-currency faiz oranları kullanılmaktadır.

⁶ UIRP geçerliliği durumunda, vadeli kurlar gelecek spot kurların sapsız tahmincisi olmaktadır. UIRP'den sapma yaşanması, vadeli kurların bu özelliğinin azaldığı şeklinde yorumlanmaktadır.

olarak, Türkiye’de 1980 sonrası dönemde yüksek düzeyli enflasyon ve döviz kurunda değer kayıplarının yaşanması gösterilmektedir. Bu iki nedenle birlikte literatürde bilinen böyle bir çalışmanın olmayışı, döviz kuru riskinin faiz oranları üzerindeki etkisinin Türkiye için araştırılması önemli grlmektedir. Çalışmada, 1986:12-2001:01 dönemine ait döviz kuru sepeti (sepet=1 USD+1.5 DM), WPI ve hazine ihale faiz oranlarının ağırlıklandırılmış ortalama faiz oranı kullanılmaktadır. Yöntem olarak, Akçay vd. (1997)’ye ait döviz kuru denklemi, koşullu değişen döviz kuru denklemi ve faiz oranı denklemlerinden oluşan denklem seti; ARCH, GARCH yöntemleri ile tahmin edilmektedir. Çalışmanın sonucuna göre, döviz kuru riski ve faiz oranları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bu sonuçlar UIRP teorisi ile paralellik arz etmektedir. Hatta 1995 sonrası dönem için enflasyon riskinin kontrol edilmesi durumunda bu ilişkinin daha güçlü olduğu tespit edilmektedir.

Chabound ve Wright (2005)’in çalışmalarında, UIRP koşulu günlük ve gün içi değerleri de içeren döviz kuru ve faiz oranları açısından test edilmektedir. 1988-2002 dönemine ait; JY, DM-Euro, İsviçre Frank’ı ve Pound’unun USD bazlı ikili döviz kurları ve faiz oranları kullanılmaktadır. Günlük değerlerle oluşturulan UIRP regresyon denklemi sıradan OLS ile tahmin edilmektedir. Tahmin sonuçları, Pound dışında tüm para birimleri için eğim katsayılarının negatif ve anlamlı olarak birden farklı olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, aynı denklem için gün içi değerlerin kullanılması sonucu yapılan OLS tahmini farklı sonuçlar vermektedir. Japon Yen’i dışında bütün para birimlerinde, eğim katsayıları pozitif ve istatistiksel olarak birden farklı çıkmamaktadır. Ortaya çıkan bu farklı sonuçlar, daha fazla veri içeren UIRP czmlerinin olumsuz sonuçlandığını göstermektedir.

Bekaert, Wei ve Xing (2007)’in çalışmalarında, UIRP ve EHTS (expectations hypotheses of the term structure) hipotezleri kısa ve uzun dönem ölçeğinde test edilmektedir. Ayrıca UIRP’den sapmaların nedenleri üzerinde durulmakta ve zamana bağlı olup olmadığı araştırılmaktadır. Bu amaçla, Birleşik Devletler (USD), Birleşik Krallık (GBP) ve Almanya (DM) gibi üç önemli gelişmiş lkenin ikili para birimleri ve faiz oranları 1978:08-1998:12 dönemi için analiz edilmektedir. Çalışmada, 3, 12 ve 60 aylık faiz oranlarının kullanıldığı 5 ve 7 değişkenli VAR analizi yapılmaktadır. Çalışmanın UIRP test sonuçları farklı sonuçlar vermektedir. USD-DM ve USD-GBP, DM-GBP para çiftleri için hem 3 hem de 60 aylık analiz sonuçlarının UIRP aleyhine sonuçlanmaktadır. USD-GBP için 7 değişkenli VAR sonuçları ise UIRP lehine sonuçlanmaktadır. Ancak sonuçların, daha çok para çiftlerine bağlı olduğu ve bununla birlikte uzun dönemli çalışmaların UIRP lehine azda olsa daha güçlü sonuçlar verdiği tespit edilmektedir. Burada UIRP’den sapmaların zamana bağlı değişen risk primi kaynaklı potansiyeline sahip olduğu dşnlmektedir. Diğer taraftan, EHTS sonuçları ise, zaman ve para çiftlerine göre UIRP aleyhine yönelik daha tek tip sonuçlar vermektedir.

Chin ve Liang (2009)’nin çalışmalarında, UIRP’nin USD, pound ve Euro para birimleri için kısa ve uzun dönemde geçerliliği genelleştirilmiş momentler yöntemi (GMM) yöntemi ile test edilmektedir. 1979:01-2005:12 dönemi için yapılan analizler sonucunda UIRP’nin uzun dönemde daha iyi sonuçlar verdiği gözlemlenmiştir. Sonuçlar doğrultusunda, bir ticaret stratejisinin bu düşünce doğrultusunda geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Aslan ve Korap (2010)’nın çalışmalarında, Avustralya, Kanada, Japonya ve Birleşik Krallık gibi gelişmiş ülke para birimlerinin USD ikili döviz kurları için UIRP ilişkisinin geçerliliği araştırılmaktadır. 1989:01-2006:12 dönemi verileri üzerinden GMM yöntemi ile yapılan tahmin sonucunda 4 gelişmiş lkenin ikili döviz kurları arasında UIRP’nin kısa dönemde başarısız sonuç verdiği ortaya konmuştur.

Bhargava vd. (2011)’nin çalışmalarında, 2004:04-2008:10 dönemi için Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin’in en büyük ticari partnerleri olan USA ile faiz oranı paritesi ilişkisi incelenmektedir. CIRP versiyonun geçerliliğinin araştırıldığı çalışmada teorinin lehine bir kanıtla rastlanılmamıştır. Değer taraftan kayda değer bulgular arasında, lkeler arasında karlı arbitraj fırsatlarının oluştuğu ancak bu fırsatların politik veya işlem maliyetleri, ödünç verme kısıtlamaları veya politik riskler sebebiyle bu arbitraj olanaklarının sınırlandırıldığı gözlenmiştir.

Skinner ve Mason (2011)’in çalışmalarında, CIRP yaklaşımı gelişmiş ülke olan; UK, Norveç ve US ve gelişmekte olan lkeler; Brezilya, şili, Rusya, Güney Kore rneğinde test edilmektedir. 2003:01:01-2006:10:31 dönemine ait; spot döviz kuru, 3 aylık ve 5 yıllık vadeli döviz kurları, 3 aylık

faiz oranı ve 5 yıllık swap faiz oranı değişken olarak modelde kullanılmaktadır. Sayısal analizler sonucunda, UK ve Norveç'te kısa ve uzun dönemde, gelişmekte olan ülkelerin tamamında ise kısa dönemde (3 aylık) CIRP geçerli olmaktadır. Ancak, gelişmekte olan ülkeler için uzun vadeli analizler için CIRP olumsuz sonuçlanmaktadır.

Lothian ve Wu (2011)'nin çalışmalarında, USD/Sterlin, Frank/Sterlin döviz kurları için yıllık verilerden oluşan ve iki yüz yıllık bir veri seti için UIRP'nin kısa ve uzun dönemde geçerliliği test edilmektedir. Çalışmanın sonuçları özetle, UIRP'nin uzun dönemde kısa dönemden daha iyi sonuçlar verdiğini göstermektedir.

Lily vd. (2011)'nin çalışmalarında, Malezya ekonomisinde 1998:Q1-2010:Q3 dönemi için UIRP'nin geçerliliği araştırılmaktadır. Geleneksel OLS ve GARCH yöntemleri ile Malezya-UK, Malezya-Japonya ve Malezya-Singapur için test edilen UIRP, hiçbir durumda geçerli olmamaktadır.

Coleman (2012)'nin çalışmasında, UIRP hipotezi, altın standardı dönemi USD-Sterlin döviz kuru için test edilmektedir. Yazar klasik altın standardı döneminin tercih edilmesini beş maddede toplamaktadır. İlk olarak, söz konusu dönemde piyasalar, coğrafi birlikteliğin var olduğu alanlar olmaktadır. Öyle ki, piyasalar bütün spekülâtlere benzer fırsatları ve sınırlamaları sunmaktadır. İkincil olarak, bu dönemde ticaret akımlarında yaşanan mevsimsel dalgalanmalardan ötürü döviz kuru mevsimsel değişkenlik göstermektedir. Üçüncü olarak, Bankaların yüksek işlem ücreti alması döviz piyasasında yüksek işlem maliyetlerine neden olmaktadır. Dördüncü olarak, finansal spekülâtorlerin dolar ve sterlin getirilerini eşitlemediği durumlarda, yeni fırsatlar doğabilmektedir. Son olarak, bu dönem UIRP'nin sağlanmasını engelleyen ve "peso problem" olarak adlandırılan durumun önemini göstermektedir. 1888-1905 tüm dönemi, 1888-1896 ve 1897-1905 alt dönemi olmak üzere üç farklı döneme ait haftalık döviz kuru ve faiz oranlarının kullanıldığı çalışmada, Newey-West tahmincilerinin dâhil olduğu OLS yöntemi kullanılmaktadır. Çalışmanın sonuçları, UIRP'nin bu dönemde önemli düzeyde geçerli olmadığını göstermektedir.

Jiang, Li, Chang ve Su (2013)'nün çalışmalarında, Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri için risk primli UIRP'nin geçerliliği TAR yöntemi ile test edilmektedir. Caner ve Hansen (2001) tarafından önerilen TAR yöntemi, eşanlı olarak durağan olmama ve lineer olmama durumlarını gözeterik tahmin etme kabiliyetine sahiptir. Söz konusu bu 10 ülkenin uzun dönem UIRP'si, TAR yöntemi ile ilk defa bu çalışmada test ediliyor olması, çalışmanın önemini artırmaktadır. Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Litvanya, Makedonya, Polonya, Romanya ve Rusya ülkelerinin 1997-2011 dönemine ait aylık euro bazlı döviz kuru ve faiz oranları (para piyasası-mevduat) kullanılmaktadır. Risk primli UIRP'nin lineer olmayan eşik birim kök test (TAR) sonuçları, 7 ülkede uzun UIRP'nin lehine sonuçlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, döviz kuru ve faiz oranları UIRP'nin uzun dönem denge değerlerine lineer olmayan bir yol izleyerek yakınlaşmaktadır.

Tse ve Wald (2013)'in çalışmalarında, cari literatürde UIRP'nin geçersiz olduğu ve bu geçersizliğin kaynağı olarak ise, farklı döviz cinsinden alınan borçlardaki risk farklılığı gösterilmektedir. Bu çalışmada, söz konusu bu riskin devlet kâğıtlarındaki ülke riski ile ilişkisi olup olmadığı test edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, kredi temerrüt değişim anlaşmaları (CDS-Credit Default Swap) ile güvence altına alınan UIRP test edilmektedir. Çalışmada, CDS oranlarının UIRP üzerinde etkide bulunduğu düşünülmektedir. Bu amaçla, 18 ülkenin⁸ 2009:07:12-2012:10:04 dönemine ait günlük spot ve vadeli döviz kurları, piyasa oynaklığının VIX indeksi (küresel riskin bir ölçüsü), döviz alternatiflerinin risk değişimi (risk reversal of currency options) ve carry trade aşırı getirileri kullanılmaktadır. Çalışmada, carry trade getirilerinin bağımlı, VIX ve CDS oranlarının bağımsız değişken olduğu regresyon denklemi Newey-West değişen varyans ve covaryans matrisi uyumlu otokorelasyon (autocorrelation consistent covariance matrix) ile tahmin edilmektedir. Çalışmanın sonucuna göre, CDS oranları UIRP'den sapmaların önemli kısmını açıklayabilmektedir. Bununla birlikte her ne kadar CDS oranlarının döviz hareketleri ve UIRP Puzzle üzerinde açıklayıcılık gücü olsa da, gelecekteki carry trade getirileri ve döviz kurlarının tahmini ilerletme gücüne sahip görünmemektedir.

⁷ Japonya, Avustralya, Yeni Zelanda, İsveç, Norveç, Portekiz, İtalya, Yunanistan, İspanya, Almanya, İrlanda, Fransa, İzlanda, Meksika, Brezilya, Arjantin, Rusya.

Omer vd. (2014)'nin çalışmalarında 6 para birimi için UIRP'nin geçerliliği test edilmektedir. Bu çalışmanın diğerlerinden farkını ise LIBOR faiz oranlarının kullanılması oluşturmaktadır. LIBOR faiz oranlarının tercih edilmesindeki neden olarak ise; LIBOR piyasalarının en düşük dalgalanmalara sahip olması gösterilmektedir. Çalışmada 01.01.2001-31.12.2008 dönemi verileri kullanılmıştır. 1999 döneminde Avrupa da artık tek para biriminin kullanılması piyasaların yapısını bozduğu düşünüldüğü için 1999 ve 2000'li yıllar analiz dışı bırakılmıştır. Diğer taraftan küresel krizin 2008 yılı sonlarında başlamış olması ise 2008 sonrasının analiz dışında kalmasını sağlamıştır. Özetle, çalışmada finansal piyasaların en sakin olduğuna inanılan dönem olarak 2001-2008 dönemi incelenmiştir. Koentegrasyon ve Panel birim kök testleri ile sınanan UIRP, 7 aydan daha uzun vadeli sanayileşmiş ekonomilerde geçerliliğini koruduğu gözlenmiştir. Bu bulgu, finansal dalgalanmaların minimize edilmesi durumunda spekülasyonun oluşmasının mümkün olmayacağını göstermiştir.

Aysun ve Lee (2014)'nin çalışmalarında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde UIRP'nin geçerliliği ve UIRP'den olabilecek sapmaların zamana bağlı değişen risk priminden kaynaklanıp kaynaklanmadığı araştırılmaktadır. 1996:01-2012:03 dönemine ait 10 gelişmiş ve 18 gelişmekte olan ülke için OLS, ARCH-M, GARCH-M yöntemi ile tahmin edilmektedir. Her bir ülkenin USD bazlı döviz kuru ve faiz oranlarının⁹ kullanıldığı çalışmanın sonuçları, farklılık göstermektedir. Tek ülke regresyon denklemi için yapılan OLS tahmin sonuçları, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önemli kısmında UIRP'nin sağlanmadığını göstermektedir. UIRP'den sapmalar üzerinde, zamana bağlı risk prim etkisinin tespiti için ARCH-M ve GARCH-M tahminler yapılmaktadır. Bu tahminlerin sonuçları ise, koşullu ortalama ve varyans denklemlerindeki katsayılar bütün ülkelerde anlamlı çıkmamaktadır. Sadece gelişmiş ülkelerden; Avusturalya, Norveç ve İsveç ile gelişmekte olan ülkelerden; Arjantin, Çek Cumhuriyeti, Hong Kong, Macaristan, Endonezya, Kuveyt, Polonya, Güney Kore ve Tayland da koşullu ortalama ve varyans denklemlerindeki katsayılar anlamlı çıkmaktadır. Bu sonuçlar, zamana bağlı risk priminin UIRP'den sapmaları açıklamada başarılı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, zamana bağlı risk priminin gelişmekte olan ülkelerdeki sapmaları açıklama gücü gelişmiş ülkelerden daha fazla olmaktadır.

Suh ve Kim (2016)'nin çalışmalarında; gelişmekte olan bir finansal piyasaya sahip Kore için kısa dönem vadeli döviz piyasasının etkinliği araştırılmaktadır. Ancak çalışma, yazarlarından bahsettiği üzere literatürde yapılan çalışmalardan farklı bir modele dayanmaktadır. Piyasa etkinliğini, kapsanmış faiz oranı paritesi koşulunu; işlem maliyetleri ve farklı ödünç alma maliyetleri ile uyumlu olacak şekilde modifiye ettikleri bir model üzerinden test etmektedirler. Çalışmada, yurt içi faiz oranı olarak 3 aylık mevduat faiz oranlarını, yurt dışı faiz oranı olarak ise 3 aylık LIBOR (USD \$) oranları ve 3 aylık teslim edilmemiş vadeli Kore Won/USD döviz kurları kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, geliştirdikleri modelin piyasa etkinlik araştırmaları için gayet faydalı olduğunu ve Kore vadeli döviz piyasalarının CIRP koşulunu sağladığını göstermektedir.

Literatürde; UIRP koşulunu test eden birçok çalışmaya rastlanılmaktadır. Ampirik çalışmalar arasında UIRP'nin lehinde sonuçlar ortaya koyanlar çalışmalara özellikle 1975 yılından sonra rastlanılmaktadır (Ito ve Quah, 1989: 213). Diğer taraftan çalışmaların önemli bir kısmı UIRP'nin aleyhinde sonuçlar ortaya koymaktadır. Olmo ve Pilbeam (2009) literatürde gözlemlenen bu ampirik başarısızlıkların (UIRP sapma nedenleri) arkasında yatan sorunları üç başlık altında özetlemektedir. Yazarlara göre, her ne kadar Frankel ve Froot (1987,1989) tarafından karşı çıkılsa bile başarısızlığın nedenlerinden birincisi "*risk primi*" olmaktadır. İkinci olarak, döviz piyasasında rasyonel veya irrasyonel kabarcıkların yol açtığı etkin olmayan spekülasyon davranışlar sapma nedeni olarak gösterilmektedir. Son olarak ise birçok farklı ekonometrik metodun geliştirilmesine ve uygulanmasına rağmen hala UIRP için uygun istatistiksel metodun yokluğu ve hala geliştirilememiş oluşu ampirik başarısızlığın nedeni olarak görülmektedir (Olmo ve Pilbeam, 2009: 373-374). Bununla birlikte; Longworth (1981), Cumby ve Obstfeld (1982) sapma nedeni olarak piyasada işlem yapan yatırımcıların irrasyonel davranışlarını, Tanner (1998) beklenilmeyen reel döviz kuru artışlarını, Fama (1984), Hodrick ve Srivastava (1984), Korajczyk (1985), Hansen ve Hodrick (1983) ve Wolf (1987) zamana göre değişen risk primini (time-varying risk premia), Baillie ve Osterberg (2000) piyasaya

⁸ Ülkelerin çoğunda faiz oranı olarak 1 aylık para piyasası faiz oranları kullanılmaktadır. Ancak para piyasası verilerine ulaşılamayan bazı ülkelerde ise, iskonto oranları, mevduat faizleri ve hazine kâğıtlarının faiz oranları kullanılmaktadır.

müdahale yapılmasını, Goh vd. (2006) rejim değişikliğini, Cavaglia vd. (1994), Hodrick ve Bekaert (1993) ise rasyonel beklentiler ve zaman göre değişen risk primini sapma nedeni olarak değerlendirmektedir. İlave olarak Harvey (2004), UIRP'den sapmaları incelediği çalışmasında UIRP'nin gerçekleşmesini engelleyen sekiz faktörün bulunduğunu belirtmektedir.

$$Z = f (g, T, P_c, P_d, P_{fx}, G, L, C)$$

Harvey (2004:23-24)'e göre; hükümetlerin sermaye akımları üzerindeki sınırlamaları, g , işlem maliyetleri, T , ülke riski, P_c , temerrüt riski (default risk), P_d , döviz riski, P_{fx} , işlemcilerin portfolyolarını çeşitlendirmesi, G , tahminlerin güvenilirliği, L , kamu veya özel sterilizasyon etkisi, C , gibi faktörlerin UIRP'den sapmalara, Z , neden olabileceğini ifade etmektedir. Bu faktörlerden güven, L , dışında herhangi birinde yaşanacak bir yükselme durumunda UIRP'den sapmanın artması beklenmektedir.

CIRP'den sapmaların nedenleri üzerine yapılan araştırmalara göre farklı farklı sapma nedenleri tespit edilmiştir. Aliber (1973) ve Doodley – Isard (1980) eksik ikame ve politik riskleri, Baba ve Packer (2008) ülkelerin finansal kurumları arasındaki karşı taraf risklerini, Branson (1969), Prachowny (1970), Frenkel (1981) ve Balke - Wohar (1998) işlem maliyetlerini, Du vd. (2017) yatay kesit ve zaman serilerindeki nominal faiz oranlarını, Doodley–Isard (1980), Ito (1986), Otani ve Tiwari (1981), Blenman (1991) sermaye kontrollerini, Kupferman ve Levi (1978) ülkelerin uygulamış oldukları farklı vergi politikalarını, Coffey vd. (2009) arbitrajcılarının finansman üzerindeki engelleri ve karşı ülke riskini, Pederson ve Tower (1979) kısa ve uzun dönem ilişkiler arasındaki farklılıkları, Hui vd. (2011) finansman likidite riskini, Frenkel (1973) piyasanın tam rekabet piyasasından uzaklaşmasını (monopol ve monopsoncu döviz işlemcilerinin varlığı), McCormick (1979) güvenli veri yetersizliğini, Fong vd.(2010) likidite ve kredi riskini, Skinner ve Mason (2011) kredi riskini sapma nedenleri olarak göstermektedirler.

4. SONUÇ

Faiz oranı paritesi, uluslararası ekonomi-finans alanında geliştirilen birçok modelin temel varsayımları arasında yer alan ve güncelliğini daima koruma potansiyeline sahip anahtar teorilerden biri olarak değerlendirilmektedir. İktisat literatüründe önemli bir büyüklüğü sahip bu teorelin geçerli ve geçersiz olmasını sağlayan gerekçelerin neler olduğunu derlemek adına bu çalışma gerçekleştirilmiştir. İncelemeler neticesinde şu önemli bulgulara rastlanılmıştır. Gerek kapsanmış gerekse de kapsanmamış faiz oranı paritesi; gelişmiş ve istikrarlı finans piyasalarına, sermaye hareketleri üzerinde kontrollerin az, işlem maliyetlerinin düşük, kredi, politik ve ülke riskinin az, yatırımcıların irrasyonel davranışlardan uzak durduğu, dalgalı döviz kurunun uygulandığı, piyasaların birbirlerine daha fazla entegre olduğu, ödünç alma maliyetlerinin ve spekülatif yatırım hareketlerinin düşük olduğu piyasalara sahip ülkelerde daha etkin sonuçlar vermektedir. Ayrıca daha güncel ekonometrik yöntemlerle yapılan tahminlerin modeller lehinde daha fazla sonuçlar verdiği gözlemlenmiştir. Özellikle, lineer olmayan modellerle yapılan tahminlerin gerek tahmin güçlerinin daha yüksek olduğu ve faiz oranı paritesinin lehine daha fazla kanıtlar sunduğu gözlenmiştir. Bu noktada, lineer olmayan modellerin daha fazla tercih edilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan yapısal kırılmaları barındıran ve zamana göre değişen parametreler yöntemlerinin de, teorelin testi sırasında daha anlamlı bilgiler sunacağı düşünülmektedir. Sabit katsayılı ve doğrusal modeller genel bilgiler sunmaktadır. Bununla birlikte, literatür taramasında incelenen ülkelerin önemli kısmının gelişmiş ülkeler olduğu anlaşılmıştır. Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere özellikle vadeli piyasaların yeni kurulmuş olması veya bulunmayışı, teorelin bu ülkeler için testini sınırlandırmıştır. Özetle, gelişmekte olan ülkelere yönelik lineer olmayan modellerle yapılacak ampirik çalışmaların yetersizliği gözlenmiştir. Alanında saygın dergilerde yayınlanmış ampirik çalışmalardan edilen bu sonuçların, bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AGGARWAL, S. (2013). "The Uncovered Interest Rate Parity Puzzle in The Foreign Exchange Market", New York University, (evrimii) http://web-docs.stern.nyu.edu/old_web/economics/docs/workingpapers/2013/aggarwal_paritypuzzle_may2013.pdf, 02 Nisan 2014.
- AKÇAY, O. C., ALPER, C. E. ve KARASULU, M. (1997). "Currency Substitution And The Exchange Rate Instability: The Turkish Case", European Economic Review, Vol. 41, pp. 827-835.
- ALIBER, R. Z. (1973). "The Interest Rate Parity Theory: A Reinterpretation", Journal of Political Economy, Vol.81, No. 6, pp. 1451-1459.
- ASLAN, . ve KORAP, H. L. (2010). "Does The Uncovered Interest Parity Hold in Short Horizons?", Applied Economic Letters, Vol.17, pp.361-365.
- AYSUN, U. ve LEE, S. (2014). "Can Time-Varying Risk Premiums Explain The Excess Returns in The Interest Rate Parity Condition?", Emerging Markets Review, Vol. 18, pp. 78-100.
- BABA, N. ve PACKER, F. (2008). "Interpreting Deviations From Covered Interest Parity During The Financial Market Turmoil", BIS Working Papers, No. 267.
- BAILLIE, R. T. ve OSTERBERG, W. P. (2000). "Deviations From Daily Uncovered Interest Rate Parity and The Role Of Intervention", Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, Vol.10, pp.363-379.
- BALKE, N. S. ve WOHAR, M. E. (1998). "Nonlinear Dynamics and Covered Interest Rate Parity", Empirical Economics, Vol. 23, No. 4, pp. 535 -559.
- BEKAERT, G., WEI, M. ve XING, Y. (2007). "Uncovered Interest Parity and The Term Structure", Journal of International Money and Finance, Vol. 26, pp. 1038-1069.
- BERUMENT, H. ve GUNAY, A. (2003). "Exchange Rate Risk and Interest Rate: A Case Study for Turkey", Open Economies Review, Vol. 14, pp. 19-27.
- BHARGAVA, V., AKASH D. Ve MALHOTRA, D.K. (2011). "Covered Interest Rate Parity Among BRIC Nations", Journal of Business&Economic Studies, Vol. 17, No.1, pp. 37-47.
- BLENMAN, L. P. (1991). "A Model of Covered Interest Arbitrage Under Market Segmantation", Journal of Money, Credit and Banking, Vol. 23, No. 4, pp. 706-717.
- BRANSON, W. H. (1969). "The Minimum Covered Interest Differential Needed for International Arbitrage Activity", Journal of Political Economy, Vol. 77, No.6, pp. 1028-1035.
- CANER, M. ve HANSEN, B. E. (2001). "Threshold Autoregression With a Unit Root", Econometrica, Vol. 69, No. 6, pp. 1555-1596.
- CAVAGLIA, Stefano M.F.G., Willem F.C. VERSCHOOR, Christian C.P. WOLFF, (1994), "On The Biasedness of Forward Foreign Exchange Rates: Irrationality or Risk Premia", Journal of Business, Vol. 67, No.3, pp. 321-343.
- CHABOUND, A. P. ve WRIGHT, J. H. (2005). "Uncovered Interest Parity: It Works, But Not For Long", Journal of International Economics, Vol. 66, pp. 349-362.
- CHIN, C. C., H.M., LIANG, (2009). "The Long-Run Uncovered Interest Rate Parity In View of A Trading Strategy", Applied Economics, Vol.41, pp.2727-2739.
- COFFEY, N., HRUNG, W. B. ve SARKAR, A. (2009). "Capital Constraints, Counterparty Risk and Deviations From Covered Interest Rate Parity", FED Staff Reports, No.393.
- COLEMAN, A. (2012). "Uncovering Uncovered Interest Parity During The Classical Gold Standard Era, 1888-1905", North American Journal of Economics And Finance, Vol. 23, pp. 20-37.

- CUMBY, R. ve OBSTFELD, M. (1982). "International Interest Rate and Price Level Linkages Under Flexible Exchange Rates: A review of Recent Evidence", NBER Working Paper Series, No. 921.
- DOODLEY, M. P. ve ISARD, P. (1980). "Capital Controls, Political Risk and Deviations from Interest Parity", Journal of Political Economy, Vol. 88, No.2, pp. 370-384.
- DORNBUSCH, R. (1976). "Expectations and Exchange Rate Dynamics", Journal of Political Economy, Vol.84, No.6, pp. 1161-1176.
- DU, W., TEPPER, A. ve VERDELHAN, A. (2017). "Deviations From Covered Interest Rate Parity", NBER Working Paper, 23170.
- EINZIG, P. (1937). The Theory of Forward Exchange, Macmillan, London.
- ENGLE, R. F. (1982). "Autoregressive Conditional Heteroscedasticity With Estimates of The Variance of United Kingdom Inflation", Econometrica, Vol. 50, No.4, pp. 987-1007.
- FAMA, E. (1984). "Forward and Spot Exchange Rates", Journal of Monetary Economics, Vol. 19, pp. 319-338.
- FLOOD, R. P. ve ROSE, A. K. (1994). "Fixes: Of The Forward Discount Puzzle", NBER Working Paper Series, No. 4928.
- FONG, W. M., VALENTE, G. ve FUNG, J. K.W. (2010). "Covered Interest Arbitrage Profits: The Role of Liquidity and Credit Risk", Journal of Banking & Finance, Vol. 34, No. 5, pp. 1098 - 1107.
- FRANKEL, J. A. ve FROOT, K. A. (1987). "Using Survey Data to Test Propositions Regarding Exchange Rate Expectations", American Economic Review, Vol.77, pp. 133-153.
- FRANKEL, J. A. ve FROOT, K. A. (1989). "Forward Discount Bias: Is it an Exchange Risk Premium?", Quarterly Journal of Economics, Vol. 54, pp. 139-161.
- FRENKEL, J. A. (1973). "Elasticities and The Interest Parity Theory", Journal of Political Economy, Vol. 81, No.3, pp. 741 - 747.
- FRENKEL, J. A. (1981). "Covered Interest Arbitrage In The 1970's", Economics Letter, Vol.8, No.3, pp.267-274.
- FRENKEL, J. A. ve LEVICH, R. M. (1975). "Covered Interest Arbitrage: Unexploited Profits?", Journal of Political Economy, Vol. 83, No.2, pp. 325-338.
- GOH, S. K., LIM, G. C., ve OLEKALNS, N. (2006). "Deviations From Uncovered Interest Parity In Malaysia", Applied Financial Economics, Vol. 16, pp.745-759.
- HANSEN, L. P. ve HODRICK, R. J. (1983). "The Risk Averse Speculation in The Forward Foreign Exchange Market: An Econometric Analysis of Linear Models", NBER Working Paper, No. 0-226-26250-2, pp. 113 -152.
- HARVEY, J. T. (2004). "Deviations from Uncovered Interest Rate Parity: A Post Keynesian Explanation", Journal of Post Keynesian Economics, Vol. 27, No. 1, pp. 19-35.
- HODRICK, R. J. ve BEKAERT, G. (1993). "On Biases in The Measurement of Foreign Exchange Risks Premiums", Journal of International Money and Finance, Vol. 12, pp. 115-138.
- HODRICK, R. J. ve SRIVASTAVA, S. (1984). "An Investigation of Risk and Return in The Forward Foreign Exchange Market", Journal of International Money and Finance, Vol. 3, pp. 5-29.
- HUI, C.H., GENBERG, H. ve CHUNG, T.K. (2011). "Funding Liquidity Risk And Deviations From Interest Rate Parity During The Financial Crisis of 2007-2009", International Journal of Finance&Economics, Vol.16, No.4, pp.307-407.
- ITO, T. (1986). "Capital Controls And Covered Interest Parity Between The Yen And The Dollar", The Economic Studies Quarterly, Vol.37, No.3, pp.223-241.

- ITO, T. (1988). "Use of (Time-Domain) Vector Autoregressions To Test Uncovered Interest Parity", *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 70, No. 2, pp. 296-305.
- ITO, T. ve QUAH, D. (1989). "Hypothesis Testing with Restricted Spectral Density Matrices, With An Application to Uncovered Interest Parity", *International Economic Review*, Vol. 30, No.1, pp. 203-215.
- JIANG, C., LI, X.W., CHANG, H.L. ve SU, C.W. (2013). "Uncovered Interest Parity and Risk Premium Convergence in Central and Eastern European Countries", *Economic Modelling*, Vol. 33, pp. 204-208.
- KEYNES, J. M. (1923). *A Tract on Monetary Reform*, MacMillan and St. Martin's Press for The Royal Economic Society, London.
- KING, A. (1998). "Uncovered Interest Parity: New Zealand's Post-Deregulation Experience", *Applied Financial Economics*, Vol.8, pp. 495-503.
- KORAJCZYK, R. A. (1985). "The Pricing of Forward Contracts for Foreign Exchange", *Journal of Political Economy*, Vol. 93, No. 2, pp. 346-368.
- KRUGMAN, P. R. (1991). "Target Zones and Exchange Rate Dynamics", *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106, No. 3, pp. 669-682.
- KUPFERMAN, M. ve LEVI, M. D. (1978). "Taxation and The International Money Market Investment Decision", *Financial Analysts Journal*, Vol.34, No.4, pp. 61-64.
- LILY, J., KOGID, M., KARIM, M. R. A., ASID, R. ve MULO, D. (2011). "Empirical Testing on Uncovered Interest Rate Parity in Malaysia", *Journal of Applied Finance&Banking*, Vol.1, No.2, pp.95-114.
- LONGWORTH, D. (1981). "Testing The Efficiency of The Canadian-US. Exchange Market Under The Assumption of No Risk Premium", *The Journal of Finance*, Vol. 36, No.1, pp. 43-49.
- LOTHIAN, R. J. ve WU, L. (2011). "Uncovered Interest-Rate Parity Over The Past Two Centuries", *Journal of International Money and Finance*, Vol. 30, pp. 448-473.
- MACDONALD, R. (2007). *Exchange Rate Economics*, Routledge, Taylor&Francis Group, London and New York.
- MCAVINCHEY, I. D. ve MACDONALD, R. (1990). "Some Specification Tests of Uncovered Interest Parity", *Louvain Economic Review*, Vol. 56, No. 1, pp. 61-78.
- MCCORMICK, F. (1979). "Covered Interest Arbitrage: Unexploited Profits?: Comment", *Journal of Political Economy*, Vol. 87, No. 2, pp. 411 -417.
- OLMO, J. ve PILBEAM, K. (2009). "Uncovered Interest: Are Emprical Rejections of It Valid", *Journal of Economic Integration*, Vol. 24, No.2, pp. 369-389.
- OMER, M., HAAN J. ve SCHOLTENS, B. (2014). "Testing Uncovered Interest Rate Parity Using LIBOR", *Applied Economics*, Vol.46, No.30, pp.3708-3723.
- OTANI, I. ve TIWARI, S. (1981). "Capital Controls and Interest Rate Parity. The Japanese Experience,1978-81", *IMF Staff Papers*, Vol.28, No.4, pp.793-815.
- PEDERSSON, G. ve TOWER, E. (1979). "On The Long and Short-Run Relationship Between The Forward Rate and The Interest Parity", *Journal of Macroeconomics*, Vol. 1, No. 1, pp. 65-77.
- PHILLIPS, P. C. B. (1987). "Time Series Regression With A Unit Root", *Econometrica*, Vol. 55, No. 2, pp. 277-301.
- PRACHOWNY, M. F. (1970). "A Note on Interest Parity and The Supply of Arbitrage Funds", *Journal of Political Economy*, Vol.78, No.3, pp. 540-545.
- RAY, S. (2012). "Testing The Validity of Uncovered Interest Rate Parity in India", *Advances in Applied Economics and Finance*, Vol. 1, No. 4, pp. 236 – 246.

- ROWLAND, P. (2002). "Uncovered Interest Parity and The USD/COP Exchange Rate", Banco de la Republica, (evrimii) <http://www.banrep.gov.co/docum/ftp/borra227.pdf>, 02 Nisan 2014.
- SARGENT, T. J., (1979). "A Note on Maximum Likelihood Estimation of The Rational Expectations Model of The Term Structure", Journal of Monetary Economics, Vol. 5, No.1, pp. 133-143.
- SARNO, L. ve TAYLOR, M. (2002). The Economics of Exchange Rates, Cambridge University Press, New York, USA.
- SEYİDOĞLU, H. (2003). Uluslararası İktisat Teori Politika Ve Uygulama, 15. Baskı, İstanbul, Güzem Yayınları.
- SKINNER, F. S. ve MASON, A. (2011). "Covered Interest Parity in Emerging Markets", International Review of Financial Analysis, Vol. 20, No.5, pp. 355-363.
- SUH, S. ve KIM., Y. J. (2016). "Covered Interest Parity and Arbitrage Paradox In Emerging Markets: Evidence From The Korean Market", Pasific-Basin Finance Journal, Vol.38, pp. 161-176.
- TANNER, E. (1998). "Deviations From Uncovered Interest Parity: A Global Guide to Where The Action Is", IMF Working Paper, No.117,
- TAYLOR, M. P. (1987a). "Covered Interest Parity: A High-Frequency, High-Quality Data Study", Economica, Vol. 54, No. 216, pp. 429-438.
- TAYLOR, M. P. (1987b). "Risk Premia and Foreign Exchange: A Multiple Time Series Approach to Testing Uncovered Interest-Rate Parity", Weltwirtschaftliches Archiv, Vol. 123, No.4, pp. 579-591
- TAYLOR, M. P. (1989). "Vector Autoregressive Tests of Uncovered Interest Rate Parity With Allowance For Conditional Heteroscedasticity", Scottish Journal of Political Economy, Vol. 36, No. 3, pp. 238-252.
- TSE, Y. ve WALD, J. K. (2013). "Insured Uncovered Interest Parity", Finance Research Letters, Vol. 10, pp. 175-183.
- WOLFF, C.C.P. (1987). "Time-Varying Parameters And The Out-of-Sample Forecasting Performance of Structural Exchange Rate Models", Journal of Business & Economic Statistics, Vol. 5, No.1, pp. 87-97.

ALTERNATİF BİR EKOTURİZM MERKEZİNİN İNCELENMESİ: LISİNİA DOĞA ÖRNEĞİ

EXAMINING AN ALTERNATIVE ECOTOURISM CENTER: THE CASE OF LISINIA NATURE

Yrd. Do. Dr. Utku ONGUN

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Bucak Hikmet Tolunay Meslek Yüksekokulu
Otel, Lokanta ve İkrım Hizmetleri Bölümü
utkuongun@mehmetakif.edu.tr

Arş. Gör. Serhat Adem SOP

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
Konaklama İşletmeciliği Bölümü
serhatademsop@gmail.com

Doç. Dr. Murat YEŐİLTAŐ

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik
Yüksekokulu
Konaklama İşletmeciliği Bölümü
myesiltas@mehmetakif.edu.tr

Burçak AKINCI EKİZTEPE

burcak.ada@hotmail.com

Öz

Bu araştırmada, Burdur ilinde faaliyet gösteren ve yakın gelecekte turizm kapsamında değerlendirilmesi planlanan Lisinia Doğa isimli merkezin ekoturizm potansiyelinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma örnek olay incelemesi şeklinde yürütölmüş, incelenen olguya ilişkin detaylı betimlemeler yapabilmek üzere doküman taraması, gözlem ve görüşmeye başvurulmuştur. Elde edilen bulgulardan hareketle Lisinia Doğa'nın işleyişi ve bünyesinde yürütölen projelerin detayları yorumlanarak merkezin ekoturizm potansiyeli değerlendirilmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre Lisinia Doğa, ziyaretçilerine; organik tarım faaliyetlerine katılma, ücretsiz konaklama yapabilme, doğa projelerinde aktif yer alma, hayvan bakımına yardımcı olma gibi faaliyetler sunmaktadır. Bunun yanında merkezin fiziksel konumu, sunduğu imkânlar, yerel halk-ziyaretçi etkileşimi ve merkez yönetiminin ekoturizm bilinci dikkate alındığında, Lisinia Doğa'nın ekoturizm ve ekoturist kavramlarıyla ilişkilendirilmesinin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, Lisinia Doğa'nın alternatif bir ekoturizm merkezi olma hususunda yüksek potansiyele sahip olduğu düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, Ekoturist, Örnek Olay İncelemesi, Lisinia Doğa, Burdur.

Abstract

In this research, evaluating the ecotourism potential of a nature center named Lisinia Nature, which is located in Burdur (Turkey) and is planned to be benefitted in the context of tourism in the near future, has been aimed. The research has been conducted as a case study. In order to present the research phenomenon in details; document analysis, observation and interview have been applied. With reference to the findings, Lisinia Nature's operation and details of its projects have been interpreted and the ecotourism potential of the center has been evaluated. According to the results achieved in this study, Lisinia Nature offers organic farming, free accommodation, activities such as participating in nature projects and animal care to its visitors. Besides, when the location of the center, facilities, local community-visitor interaction and the management's awareness of ecotourism are considered, it is understood that associating the terms like ecotourism and ecotourist with Lisinia Nature is doable. Eventually, it is believed that Lisinia Nature has a high potential of becoming an alternative ecotourism center.

Keywords: Ecotourism, Ecotourist, Case Study, Lisinia Nature, Burdur (Turkey).

1.GİRİŞ

Dünya genelinde yaşanan çevre sorunları nedeniyle doğal kaynakların gelecek nesillere bozulmadan aktarılması bir zorunluluk haline gelmiş, toplumların çevre konusunda bilinci artmış, çevreye daha duyarlı ve saygılı yaşam tarzları benimsenmeye başlamıştır (Ovalı Kısa, 2007: 64). Bu değişim ve gelişim turizm sektöründe de kendisine yer bulmuştur. Zira geçmişte turizm denilince akla gelen 3S (deniz-kum-güneş), günümüz turist profilinin beklentilerini karşılayamaz hale gelmiş, artan çevre bilincinin ve doğaya duyulan özlemin bir sonucu olarak ekoturizm gelişmiştir.

Ekoturizm alanında yapılan araştırmalar genellikle çiftlikler, yaban hayatını koruma sahaları, organik tarım imkânı sunan konaklama işletmeleri gibi kuruluşları konu almaktadır. Dolayısıyla bu araştırmalarda örnek olay tekniğine sıkça başvurulmakta ve spesifik sonuçlar üzerinden yorumlamalara gidilmektedir. Örneğin Kılıç ve Kurnaz (2010) tarafından yürütülen çalışmada Muğla ili Fethiye ilçesi Yanıklar köyü sınırları içerisindeki Pastoral Vadi Ekolojik Yaşam Çiftliği ekoturizm ve çiftlik turizmi kapsamında incelenmiştir. Çalışmanın konusu olan ekolojik çiftlik; kırsal yaşamla bütünleşme, doğayla ve doğallıkla buluşup yerel kültür atölyelerinde el becerisini geliştirme, toprakla geçirilen zaman sonucunda stresten uzaklaşma, yılın 12 ayı tatil yapabilme ve organik ürünlerle beslenme gibi pek çok imkân sunmaktadır. Bunun yanında; ziyaretçilerinin ve yöre halkının çevre bilincine katkı sağlaması, yerel değerlerin korunması ve yaşatılması konusundaki hassasiyeti, turizmin birincil kaynağını oluşturan doğanın korunmasına yönelik sergilediği olumlu tutum, bulunduğu destinasyonun sürdürülebilirliğine sağladığı katkılar vb. nedenlerden dolayı araştırmacılar tarafından araştırma konusu olarak seçilmiş olup, nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay metodu kapsamında incelenmiştir (Kılıç ve Kurnaz, 2010: 51).

Selvi ve Demirer (2012) tarafından yürütülen çalışma ise iki ekolojik tatil çiftliğinin TaTuTa (Tarım-Turizm-Takas) projesi uygulamasına ilişkin bir örnek olay incelemesidir. Bu çalışmada Hindiba Pansiyon ve Özlü Ailesi çiftlik işletmesinde TaTuTa projesinin amacına ne derece ulaştığı tartışılmıştır. Araştırmada, işletmeleri ziyaret eden gönüllü ve tatilci sayısının oldukça az olduğu, ek bir gelir artışının oluşmadığı, yeterli düzeyde bilgi takasının sağlanamadığı dolayısıyla TaTuTa projelerinin amacına tam olarak ulaşmadığı tespit edilmiştir.

Mevcut araştırmada da ekoturizm potansiyeline sahip bir tesis incelenmektedir. Yaralı hayvanların bakımının yapıldığı ve tarım aktivitelerinin sürdürüldüğü *Lisinia Doğa*, Burdur ili sınırlarında kırsal bir yerleşkede konumlanmış, yüksek ekoturizm potansiyeline sahip bir merkezdir. Bu merkezde yürütülen faaliyetler gönüllülük esasına dayalı olarak sürdürülmektedir. Merkezin bünyesinde sadece gönüllülerin konaklayabileceği taş, ahşap, kerpiçten yapılmış konaklama alanları ve farklı büyüklükteki çadırlar bulunmaktadır. Merkezin kurulduğu tarihten günümüze kadar geçen sürede doğa ile ilgili dokuz alt projenin çalışmaları yapılmış ve bu projeler başarılı bir şekilde günümüze değin sürdürülmüştür. Başlarda bir sosyal sorumluluk projesi olarak faaliyetlerine başlayan *Lisinia Doğa*, son dönemlerde gerek gönüllü gerekse ziyaretçi sayısında ciddi bir artış yaşamış ve organik tarım ürünlerinin pazarlanabildiği bir merkeze dönüşmeye başlamıştır.

Lisinia'nın organik tarım alanındaki çalışmaları; gül, lavanta, şakayık, melisa, adaçayı ve kekik gibi aromatik bitkilerin dikimiyle birlikte çeşitlendirilmiştir. Bu bitkiler üç amaç doğrultusunda belirlenmiştir. Birincisi, söz konusu bitkilerin fazla suya ihtiyaç duymamaları nedeniyle su tüketiminin minimum düzeyde tutulabilmesi ve ekolojik çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. İkincisi, aromatik özelliklere sahip olan bu bitkilerin yerel halka ekonomik getirisinin fazla olacağı beklentisidir. Zira gül ve lavantadan elde edilen bitkisel yağlar, yerel halk için ek gelir kaynağı oluşturmaktadır. Bu hususta aromatik bitkilerden elde edilecek ekonomik kazancın, yerel halkın doğayı koruma eğilimini olumlu etkileyeceği de öngörülmektedir. Üçüncüsü, *Lisinia*'yı ziyaret eden turistlerin güller ve lavantalar içerisinde fotoğraf çekilmekten keyif almaları ve merkezi rekreasyon faaliyeti kapsamında ziyaret etmelerinin sağlanmasıdır.

Mevcut araştırmada; doğayı korumaya yönelik projeleriyle dikkat çeken, sunduğu ekolojik yaşam kapsamında tarım ve çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine imkan sunan ve yakın gelecekte turizm kapsamında değerlendirilmesi planlanan *Lisinia Doğa* isimli merkezin ekoturizm potansiyelinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmada kullanılan yöntem ve ulaşılan sonuçların ekoturizm

literatürüne katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Türkiye’de benzer bir merkeze rastlanmadığından ve bu merkezle ilgili herhangi bir akademik çalışma bulunmadığından, mevcut araştırmada ulaşılan sonuçların uygulamacılara ve ilgililere fayda sağlaması beklenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu araştırmanın kavramsal erevesi; ekoturizm, kırsal turizm, tarım ve çiftlik turizmi kavramlarından oluşmaktadır.

2.1. Ekoturizm

Ekoturizm, sürdürülebilirlik kavramı ile birlikte gündeme gelmiş bir olgudur. Gerçekte bu kavram ekonomik, çevresel ve sosyal ilişkiler bütünüdür (Ahipaşaoğlu ve eltekin, 2006: 18). Ekoturizm, 1983 yılında ilk kez Hector Ceballos Lascurain tarafından kullanılmış ve doğadan zevk alma, doğanın değerini bilme anlamında yorumlanmıştır (Che, 2006’dan aktaran Kılıç ve Kurnaz, 2010).

Literatürde farklı ekoturizm tanımlamalarına rastlanmaktadır. Örneğin Lascurain’in ekoturizm tanımı; “*nispeten bozulmamış ve kirletilmemiş, beğerilen manzara ve yabani bitki türleri ile hayvanların yaşadığı yerlere yapılan seyahatler*” şeklindedir (Che, 2006’dan aktaran Kılıç ve Kurnaz, 2010: 52). Benzer şekilde Wight (1993), “*yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini güvence altına alan, bunun yanı sıra yerel halkların ekonomik kalkınmasına destek olurken, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyup gözetken aydınlatıcı, bilgilendirici doğa seyahati*” şeklinde bir tanım yapmaktadır (Erdoğan, 2003: 111). Soykan’a (2003: 6) göre ekoturizm kavramı peyzajı, bitkileri ve hayvanları izlemek ya da araştırmak amacıyla el değmemiş doğal bölgelere yapılan yolculukları ve o yerlere özgü kültürel etkinlikleri kapsamaktadır. Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından yapılan tanıma göre ekoturizm; “*doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, düşük ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlayan, bozulmamış doğal alanlara çevresel açıdan sorumlu seyahat ve ziyarettir*”. Uluslararası Ekoturizm Topluluğu ise kavramı “*evreyi koruyan ve yerel halkın refahını gözetken, doğal alanlara karşı duyarlı seyahat*” biçiminde tanımlamaktadır (Ayman, 2013: 38).

Ekoturizm, *ekoturist* kavramıyla ifade edilen kendine özgü bir turist tipini ortaya çıkarmaktadır. Buna göre ekoturist; “*değerbilirlik, katılımcılık ve duyarlılık ruhu içinde, nispeten doğal özelliklerini koruyan alanları ziyaret eden kişidir*” (Kaypak, 2010: 97). Ekoturizm faaliyetinde bulunan turistler genellikle, küçük gruplar halinde, ailelerin işlettiği, doğal ve geleneksel mimariyi temel alan küçük tesislerde konaklamayı ve yerel kaynakların kullanımıyla üretilen mal ve hizmetleri tercih eden kişilerden olmaktadır (Ayman, 2013: 38).

Ekoturizm bir kırsal turizm türü olarak ele alınmaktadır (Kasalak ve Akıncı, 2015: 231). Ekoturizm alanlarında çevrenin korunması, toplumun refahının artırılması ve turistlerin hoşnutluğu ön planda tutulmaktadır. Bu nedenle ekoturizm için seçilen yerleşim alanlarında tarih, yörenin özgün karakteristiği olan sosyal yaşam, kültürel ve mimari değerlere uygun yapıların varlığı önem arz etmektedir (Tuğun ve Karaman, 2014: 323). Ancak günümüzde ekoturizmin hiçbir ilkesini içerisinde barındırmayan, doğayı korumayan bazı işletmeler de ekoturizm kavramını kullanmaktadır (Gülyüz, 20013: 28).

Ekoturizmi farklı bakış açılarından hareketle gruplandırmak mümkündür. Bu gruplama, kullanılan araçlar (bisiklet, balon, at vb.), gidilen yerin doğası (dağ, yayla, mağara vb.), yapılan aktivitenin özelliği (akarsu, av, trekking vb.) gibi unsurlara dayanarak şekillenmektedir. Buradan hareketle ekoturizm kapsamında yapılan aktiviteler şu şekilde sıralanabilmektedir (Aliasghari Khabbazi ve Yazgan, 2012: 7): Kırsal turizm, tarım turizmi, çiftlik turizmi, yayla turizmi, sualtı dalış turizmi, mağara turizmi, av turizmi, sportif olta balıkçılığı, kuş gözlemciliği, botanik turizmi, fauna gözlemciliği, doğa yürüyüşü, foto safari, kamp ve karavan turizmi, bisiklet turizmi vb.

2.2. Kırsal Turizm

Kırsal turizm, farklı kùltùrlerdeki insanlarla bir arada olmak, yöreye özgù etkinlikleri izlemek veya etkinliklere bizzat katılım sağlamak ya da doğada dinlenmek amacıyla kırsal bir yerleşmeye yapılan ziyaretlerle gerçekleşen turizm türüdür. Kırsal turizm, geleneksel kırsal tarım ekonomisinde yaşanan daralmayla birlikte kırsalda yaşayan halkın sosyo-ekonomik problemlerine karşı bir çözüm olarak gündeme gelmiştir (Tekin ve Kasalak, 2014: 131). Zira kırsal turizm, tarımsal faaliyetler açısından güçlü olan yörelerde sürdürülen ve sektörel anlamda tarım-turizm birlikteliğinin neticesi olan yeni bir turizm türüdür. Kırsal turizmin, gerçekleştiğı alana göre köy turizmi, tarım turizmi, çiftlik turizmi, yayla turizmi gibi isimlerle anıldığı da gör÷lmektedir (eken vd., 2012: 12).

2.3. Tarım Turizmi ve iftlik Turizmi

Tùrkiye'nin sahip olduğı doğal güzellikleri, iklimi, bitki örtüsü, denizleri, gölleri, coğrafi yapısı, toprak kaynakları ve sulama alanları göz önüne alındığında, hem tarımda üretim çeşitliliğı arz etmekte, hem de kitle, kùltür ve alternatif turizm faaliyetlerine imkân sağlamaktadır. Tarım ile turizm birbirlerini en iyi tamamlayan sektörlerin başında gelmektedir. Çünkü turizm meyve ve sebze gibi temel yiyeceklerin tüketildiğı bir hizmet sektörüdür. Ülkenin tarım ürünlerinin çeşitliliğinin fazlalığı aynı zamanda o ÷lkeye olan turizm talebini de olumlu yönde etkilemektedir. Tarım ve turizm arasındaki bu ilişki Türkiye'nin coğrafi ve iklim yapısına bağlı olarak son yıllarda tarım turizmini ön plana çıkarmıştır (ıkın vd., 2009: 4).

Son yıllarda, tarım alanlarına zarar vermeden, şehir hayatından bir süreliğine uzaklaşmak isteyen ve kırsal hayata özlem duyan turistlere yönelik ortaya çıkan tarım turizmi kapsamında turistler tarımsal aktivitelere doğrudan katılabilmekte, doğa ile iç içe olma özlemlerini ve ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Bu turizm çeşidi, çoğunlukla kırsal alanlarda yapılan turizm etkinliklerini kapsamakta ve kırsal turizm ile benzeşmektedir. Ancak tarım turizmi, yapı itibariyle kırsal turizmin bir alt dalıdır. Zira kırsal turizm kırsal çevreye bağlıyken, tarım turizmi ise ekili alana ve çiftçiye bağlıdır (ıkın vd., 2009: 4-5).

Genel olarak tarım turizmi, sürdürülebilir turizm çerçevesinde, çevreye saygılı, bölgenin kùltürel mirasına ve yörenin kendine has özelliklerini değer veren bir turizm türüdür. Tarımsal alanları, tarımsal meslekleri, yöresel ürünleri ve geleneksel mutfak gibi çeşitli fonksiyonları kapsamaktadır (ıkın vd., 2009: 5). Dolayısıyla, tarım turizminin belirleyici bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi tarımsal faaliyetleri ve çiftlik faaliyetlerini içermesidir. İkincisi, turistlerin çiftlik faaliyetlerine (örneğin; süt sağma, ürün hasadı, yiyecek hazırlama ve satış) ya da bir şekilde çiftlik dışı faaliyetlere katılmış olmalarıdır. Üçüncüsü ise tarımla ilişkili deneyim sürecinde turistlerde otantiklik algısının oluşmasıdır (Civelek vd., 2014: 16).

Tarım turizmi ile tarımsal ürünlerde meydana gelen artışla birlikte bölgedeki üreticilere ek gelir sağlanmaktadır. Tarım turizmi bölgelerinde, tarım ve turizmin bütünleşmesi yoluyla faydalı bir etkileşim sağlanmaktadır. Verimli arazilerde tarım faaliyetleri devam ederken, tarıma uygun olmayan ya da verimsiz araziler ise turizm ve rekreasyon kapsamında değerlendirilebilmektedir (Küçükaltan, 2002: 150). Bu hususta verimli tarım arazilerinin bilinçsiz bir şekilde turizm amaçlı kullanılmasının gerek turizm gerekse tarım sektörüne zarar verebileceğı anlaşılmaktadır.

Ülkemizin kırsal alanlarındaki çiftlikler, 2002 yılından bu yana, tarım turizmi kapsamındaki projelere konu olmaktadır. Özellikle 2004 yılından itibaren yürütölen TaTuTa projesiyle turizme kazandırılan çiftlikler, özel ilgi turizmi üzerinden yeni niş pazarlar yaratmaktadır (Selvi ve Demirer, 2012: 190). "Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi Tecrübe Takası" isimli projenin kısa ismi olan TaTuTa'nın temel amacı; çiftçi ailelere gönüllü işgücü ve/veya bilgi desteğı sağlayarak ekolojik tarımı teşvik etmek, sürdürülebilirliğı desteklemek ve ekonomik kazanç sunmaktır (www.tatuta.org).

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmanın bu bölümünde; araştırmanın amacı, yöntemi ve bulguları üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırmanın Amacı

Mevcut araştırmada; Burdur ilinde bir sosyal sorumluluk faaliyeti olarak şekillenen, doğayı korumaya yönelik projeleriyle dikkat çeken, ulusal basında kanserin uğramadığı köy sloganıyla bilinen, sunduğu ekolojik yaşam kapsamında tarım ve çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine imkan sunan ve yakın gelecekte turizm kapsamında değerlendirilmesi planlanan Lisinia Doğa isimli merkezin ekoturizm potansiyelinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Dolayısıyla bu araştırma, Lisinia Doğa'nın gerek ulusal gerekse uluslararası tanınırlığını arttırabilmesi ve turizm çekim merkezi konuma getirilebilmesi açısından önem arz etmektedir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma bir örnek olay çalışmasıdır. İlgili literatür incelendiğinde tek bir olgunun konu alındığı araştırmalarda örnek olay tasarımının uygun olduğu anlaşılmaktadır (Dul ve Hak, 2008; Gerring, 2007; Hancock ve Algozzine, 2006; Kılıç ve Kurnaz, 2010; Köklü, 1994; Mills vd., 2010; Selvi ve Demirel, 2012; Şimşek, 2012; Woodside, 2010). Lisinia Doğa'nın örnek olarak seçilmesinin nedenleri; Türkiye'de benzer bir merkeze rastlanmaması, araştırmacıların çoğunluğunun bölge sınırları içerisinde yaşaması ve daha önce Lisinia Doğa ile ilgili bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

Örnek olay türündeki araştırmalar, belirli bir olguya ilişkin ayrıntılı betimleme yapmak amacıyla yürütülmektedir. Olgunun tanımlanabilmesi için doküman analizi ve gözlem gibi veri toplama tekniklerine başvurulabilmektedir (Şimşek, 2012). Bu araştırmada da incelenen olgunun detaylı biçimde betimlenebilmesi ve araştırmanın amacına yönelik çıkarımların sağlanabilmesi için doküman analizi, gözlem ve görüşme tekniklerine başvurulmuştur. Görüşme tekniğinde veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Ayrıca Lisinia Doğa, araştırmacılar tarafından birkaç kez ziyaret edilmiş ve merkeze ilişkin gözlemler yapılmıştır. Ancak bu araştırmada elde edilen verilerin gözlemden çok görüşmeye dayandığı belirtilmelidir.

Yarı yapılandırılmış görüşmede görüşmeciden kayıt için izin alınır, ses kayıt cihazıyla görüşme kaydedilir, kaydedilen görüşme çözümlenir, yorumlanır ve sonuçlar raporlaştırılır. Anlaşılacağı üzere bu teknik; açık uçlu soruların kullanılması, etkin dinlenmenin yapılması, cevapların kaydedilmesi ve ilişkili ek sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesine imkan sunmaktadır (Akıncı ve Sönmez, 2015: 99).

Araştırmada veri toplamamak üzere görüşme, gözlem ve doküman analizine başvurulmuştur¹. Araştırmada öncelikle Lisinia Doğa'ya ait yerel, ulusal, basılı ve elektronik kaynaklar taranmış, yani analiz birimine ait dokümanlar incelenerek doküman analizi yapılmıştır. Ardından, 23 Aralık 2015 tarihinde Lisinia Doğa kendi doğal ortamında gözlemlenmiş, merkezde ne tür faaliyetlerin yapıldığı ve yapılabileceği analiz edilmiştir. Lisinia Doğa'nın yetkilisi Sayın Öztürk Sarıca'ya bu araştırmanın önemi ve amacı anlatılarak, 12 Mart 2016 tarihine görüşme randevusu alınmıştır.

Doküman analizi, gözlem sonucunda elde edilen bilgiler ve ilgili literatürden hareketle hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda beş adet açık uçlu soruya yer verilmiştir²:

1. Lisinia ne anlama gelmektedir ve burayı kurma düşünceniz nereden doğmuştur?
2. Projeler hakkında bilgi verebilir misiniz?
3. Lisinia'ya gelecek gönüllüler sizinle ne şekilde irtibata geçiyor?

¹ Veri toplama yöntem ve teknikleri için bkz. Karasar, N. (1995). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, 7. Basım, Ankara. ve Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, 9. Baskı, Ankara.

² Görüşme soruları, Kılıç ve Kurnaz'ın (2010) çalışmasından uyarlanmıştır.

4. Lisinia'yı ziyaret eden misafirler ve gönüllüler, yılın hangi aylarında ne gibi etkinliklerde bulunabilmektedirler?

5. Tesisi ziyaret eden misafirlerin ve gönüllülerin profili nasıldır?

Araştırmanın görüşme formu, 12 Mart 2016 günü saat 13:00 - 14:20 arasında Burdur iline bağlı Karakent köyü sınırları içerisinde yer alan Lisinia Doğa'da uygulanmıştır. Üç araştırmacının yer aldığı görüşme esnasında ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmenin yapıldığı ortam katılımcının kendini rahat hissetmesine destek olduğundan, belirlenen sorulara net ve uzun cevaplar alınabilmiştir. Görüşme sonucunda elde edilen veriler incelenmiş, ses kayıtları çözümlenmiş ve betimsel bir rapora dönüştürülmüştür.

3.3. Bulgular

2005 yılında Veteriner Hekim Öztürk Sarıca tarafından herhangi bir kuruluştan maddi destek alınmadan kurulan Lisinia Doğa, Burdur iline bağlı Karakent Köyü sınırları içerisinde yer alan, köye yaklaşık üç kilometre uzaklıkta küçük bir tepenin yamacına kurulmuş ve organik üretimin gerçekleştirildiği minyatür bir köyü andıran doğa merkezidir.

Lisinia ne anlama gelmektedir ve burayı kurma düşünceniz nereden doğmuştur?

"Lisinia, doğan ve batan güneşin ay ışığının sudaki pırıltısı anlamına geliyor. Yani Psid dilinde pırıltı anlamına geliyor. Latin dilinde değil. Psid dili Latineden daha eski bir dil. Milattan önce 300'lü yıllarda kurulmuş Psidya'nın bir şehrinin adıdır Lisinia. Biz bu bölgenin Lisinia olduğunu projeye başladıktan sonra öğrendik ve doğa projesi olan ismimizi Lisinia olarak değiştirdik. Yani Lisinia pırıltı şehri anlamına geliyor. Dolayısıyla doğa projesi yürütüyoruz ve bu ismin bize çok daha uygun geldiğini düşünüyoruz. Lisinia ismi dünyada sadece birkaç yerde kullanılmış, fakat onlar da ne anlamda kullandıklarını tam anlamıyla bilmiyorlar. Şu an için Lisinia'yı tam manasıyla kullanan bir tek biz varız ve bu ismi aynı zamanda markalaştırdık. Lisinia, önümüzdeki süreçte ekoturizm merkezi olma yolunda ilerliyor. Çünkü doğamıza sahip çıkma anlamında eko turizmin çok önemli olduğunu düşünüyoruz. İnsanlara doğa zevkini yaşatabilirsenez doğasına daha çok sahip çıkıyorlar. Türkiye'nin doğal alanları çok zengin fakat madencilikle her geçen gün kaybedilen doğal alanları biz bir şekilde turizme kazandırmaya çalışıyoruz. Madencilikte önemli bir zenginlik fakat biz doğaya zarar vermeden yapılan madenciliğin yanındayız".

Lisinia Doğa projeleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

Yaban Hayatı ve Rehabilitasyon Merkezi Projesi: "Lisinia öncelikle doğayı, doğal yaşamı ve insan sağlığını hedefliyor. Bu çerçevede Lisinia projesine ilk olarak dokuz alt projeye başladık. İlk gerçekleştirdiğimiz projemiz "Yaban Hayatı ve Rehabilitasyon Merkezi Projesi" ve şu anda merkezimizde günde yüzün üzerinde hayvanın tedavisini yapıp ağırlayabilecek kapasitedeyiz. Lisinia'yı ziyaret eden farklı meslek dallarından gönüllüler ve özellikle de stajyer veteriner öğrenciler tarafından yürütülen çalışmaların neticesinde, Burdur Gölü havzasında avcılar tarafından vurulmuş, kimyasallara maruz kalarak zehirlenmiş veya hastalanmış yaban hayvanları tedavi programlarına alınarak iyileştirilmiş ve doğaya salınmıştır. Bu faaliyetler sayesinde, hem bölgenin yaban hayatı popülasyonunun korunması adına somut adımlar atılmakta hem de yaban hayvanlarının tedavi süreçleri boyunca merkeze gelen gönüllüler tarafından kontrollü bir şekilde gözlemlenmesi sağlanarak farkındalık yaratılmaktadır".³

Doğa Okulu Projesi: "Doğa okulu çok önemseydiğimiz ikinci projemiz. Merkezde 100 kişilik bir salonda ve okullara giderek ücretsiz bir şekilde eğitim veriyoruz. Zaten gelen öğrenciler merkezin görselliği ve aktivitelere katılımlarıyla eğitimin yarısını kazanmaktadırlar. Lisinia Doğa Okulu Projesi kapsamında; suyun önemi ve su kaynaklarının tasarruflu kullanılması, küresel ısınma, iklim değişikliği

³ Lisinia Doğa'nın Yaban Hayatı Koruma ve Rehabilitasyon Merkezi'ne, çoğu farklı kuş türlerinden olmak üzere, kaplumbağa, domuz, çakal gibi 584 hayvan getirilmiştir (www.lisinia.com).

ve alınabilecek önlemler, yaban hayatı ve önemi, biyolojik çeşitlilik, organik tarım teknikleri, zararlı kimyasalların kansere etkileri gibi konuları kapsayan eğitim programları uygulanmaktadır. Bugüne kadar merkeze gelen tüm ziyaretçiler ve gönüllüler ilgili eğitim programına katılmış, yaklaşık 45.000 kişiye sertifika verilmiştir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite düzeyinde verilen eğitimler sonucunda öğrenciler buradan *Doğa Gönüllüsü* olarak ayrılmaktadırlar”.

Kansersiz Gelecek Elimizde Projesi: “Başlangıç projelerinden bir tanesi olan bu proje ile ülkemiz için bir ilk niteliğinde olan Lisinia Doğa alanında *Kanser Evi* ve *Kanser Piramitleri* yapılmıştır. Doğaya atılan atıklar günümüzde bize sebze ve meyve tüketimiyle kanser olarak geri dönmektedir. Kansere sebep olan özellikle kimyasalların ve kanserin günümüzde insanların üzerindeki etkisinin görseller kullanılarak sergilendiği merkez, ziyaretçileri tarafından ilgi görmekte ve farkındalık eğitimleri yapılmaktadır. Ayrıca, kansere karşı çalışan ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleriyle iş birlikleri geliştirilerek proje etkisinin artırılması çalışmaları yapılmaktadır”.

Ekolojik Üretim ve Doğa Dostu Tarım Uygulamaları Projesi: “Lisinia Doğa’daki en önemli çalışmalardan birisi de ekolojik üretim ve doğa dostu tarım uygulamaları projesidir. Bu projede, yüzyıllardır bu topraklarda herhangi bir ilaç ve kimyasal madde kullanılmadan yapılmış kaliteli tarım uygulamalarından esinlenilmiştir. Merkez bünyesinde kullanılan tüm tarım alanlarında ilaçsız ve organik tarım yapılmakta, yüzlerce yıllık Burdur yöresine ait tohumlar kullanılmaktadır. Lisinia’da kurulan bahçe dünya üzerindeki ender bahçelerden biridir, çünkü uzun yıllardan beri hiçbir kimyasal ilaç bu 65 dekarlık bahçede kullanılmamıştır. Yöreye özgü çok eski tohumlardan pembe domates, sarı karpuz ve eğri kavun üretimi gerçekleştirilmektedir. Tüm arazilere şakayık, melisa, kekik, ada çayı, gül ve lavanta dikimi yapılmıştır. Kekik, ada çayı, gül, lavanta, melisa ve şakayık aromatik bitki olmaları nedeniyle hem ilaç hem de parfümeri olarak değeri yüksek bitkilerdir. Ayrıca bu bitkiler az su tükettiğinden, sürdürülebilir doğa açısından önem arz etmektedir”.

Türkiye'ye Ait Yerli Hayvan/Bitki Türlerinin Üretimi ve Gen Muhafazası Projesi: “Merkezde yürütülen çalışmalarda çok önemli bir yer tutan yerli bitki ve hayvan ırklarının toplanması ve yetiştirilmesi çalışmalarına merkezin kurulduğu ilk günden itibaren devam edilmektedir. Merkezde yetiştirilen tüm ürünler yüzyıllardır bölgede yetiştirilen, yöreye ait tohumlardan üretilmektedir. Bu tohumlar köylülerden uzun yıllardan beri toplanmış ve merkezde özenle korunarak ekim-dikim çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İlerleyen yıllarda projenin devamında alan içerisinde yapılacak merkez ile tohumların uygun koşullarda muhafazasına yönelik bir gen bankasının temellerinin atılması planlanmaktadır”.

Gönüllü Doğa Koruyucusu Projesi: “Gönüllülük kavramı ile paralel olarak ilerletilen bu projenin amacı Lisinia Doğa olarak oluşturduğu program dahilinde ülkemiz ve dünyanın farklı yerlerinden gelen gönüllüleri birer doğa koruyucusu olarak yetiştirmektir. Buraya gelen gönüllüler *Gönüllü Doğa Koruyucusu* sertifikasına sahip olurken, kendi yerellerinde benzer çalışmaları yapmaları teşvik edilerek projenin etkisinin artırılması hedeflenmektedir”.

Lavanta Deresi Projesi: “Lavanta deresi projesi Burdur Gölü ile Salda Gölü arasını kapsayan alanlarda başta lavanta olmak üzere, gül, kekik, ada çayı, melisa ve şakayık bitkilerinin dikimini kapsayan bir projedir. Bu bitkiler gerek ilaç sektöründe gerekse parfümeri üretiminde kullanılan bitkiler olup çok az su tüketimine ihtiyaç duyan bitkilerdir. Sürdürülebilir doğa için su tüketimine önem verdiğimizden dolayı bu bitkilerin üretimine ağırlık verilmiştir. Gelecekte yerel halk hem görsellikten hem de ekonomik olarak bu ürünlerden para kazanmaya başlayacaklardır. Para kazanan yerel halkın bu kazancı kaybetmemek için doğaya daha fazla sahip çıkacağı da bir gerçektir. Gelen misafirler lavanta bahçelerinde fotoğraf çekme fırsatını da elde edecektir”.

Yukarıda belirtilen projelerin yanı sıra, tesis bünyesinde yeni projelere yönelik girişimler de sürdürülmektedir. Örneğin, Burdur Gölü’nün kurumasına karşı önlemlerin alınması için yürütülen proje son dönemde hayata geçirilmiştir.

Lisnia'ya gelecek gönüllüler sizinle ne şekilde irtibata geçiyor?

“Sosyal iletişim ağları üzerinden bizimle irtibat kuruyorlar. Küresel Çevre Derneği (GEO) üyesiyiz. Gönüllülerin çoğunluğu bize bu dernek üyesi olduğumuz için ulaşabiliyor. Ayrıca yaban hayatına değer veren gönüllüler bize kolayca ulaşabiliyor”.

Lisnia'yı ziyaret eden misafirler ve gönüllüler yılın hangi aylarında ne gibi etkinliklerde bulunabilmektedirler?

“Lisnia Doğa'yı ziyaret eden misafirlerin ve gönüllülerin çoğunluğu Mart ayının ortasından Kasım ayı sonuna kadar olan dönemde yoğunluk göstermektedir. Toprağın uyanması ve bahçe-tarla işlerinin başlamasıyla birlikte sezon açılmakta ve sonbahar sonuna kadar sürmektedir. Bahçe ve tarla işleri ağırlıkta yapılmakta, bunun yanında keçiler otlatılmaktadır. Lisinia Doğa'yı tercih eden ziyaretçilerin ve gönüllülerin en büyük avantajlarından biri merkezin 12 ay açık ve ziyaret edilebilir olmasıdır. Özellikle doğanın uyanmaya başladığı Mart ayından itibaren ziyaretçi ve gönüllü sayısında büyük bir artış gözlenmektedir.”

Tablo 1: Lisinia Doğa'da Yıl Boyunca Yapabilecek Faaliyetler

<i>Dönem</i>	<i>Gönüllülerin yapabilecekleri faaliyetler</i>
Ocak	Gübreleme, yaban hayvanlarının bakımı, ziyaretçilere alanı gezdirmek
Şubat	Gübreleme, çevre düzenleme, yaban hayvanlarının bakımı, ziyaretçilere alanı gezdirmek
Mart	Çevre düzenleme, tohum ekme, damla sulama kurulumu, ağaç altı belleme, budama, yaban hayvanlarının bakımı, ziyaretçilere alanı gezdirmek
Nisan	Çapalama, damla sulama kurulumu, ağaç altı belleme, budama, yaban hayvanlarının bakımı, ziyaretçilere alanı gezdirmek
Mayıs	Çapalama, yaban hayvanlarının bakımı, ziyaretçilere alanı gezdirmek
Haziran	Gül toplama, sebze-meyve toplama, yaban hayvanlarının bakımı, ziyaretçilere alanı gezdirmek
Temmuz	Sebze-meyve toplama ve kurutma, meyve kompostosu yapımı, pekmez yapımı, yaban hayvanlarının bakımı, ziyaretçilere alanı gezdirmek
Ağustos	Sebze-meyve toplama, üzüm pekmezi yapımı, yaban hayvanlarının bakımı, ziyaretçilere alanı gezdirmek
Eylül	Sebze-meyve toplama, üzüm pekmezi yapımı, yaban hayvanlarının bakımı, ziyaretçilere alanı gezdirmek
Ekim	Kompost hazırlama, yaban hayvanlarının bakımı, ziyaretçilere alanı gezdirmek
Kasım	Toprak işleme, odun hazırlama, yaban hayvanlarının bakımı, ziyaretçilere alanı gezdirmek
Aralık	Toprak işleme, odun hazırlama, yaban hayvanlarının bakımı, ziyaretçilere alanı gezdirmek

Kaynak: <http://www.tatuta.org/?p=11&ID=160&lang=tr> (24.01.2017)

“Ziyaretçilerimiz, bir günden altı aya kadar gönüllü olarak merkezde konaklayabilmektedirler. Gönüllü olarak günde maksimum beş saat bahçe işlerinde, hayvan barınaklarında, bakım ve onarım işlerinde çalışılması gerekmektedir. Gönüllüler, merkezde yapılan organik tarım çalışmalarına katılmakta ve Yaban Hayatı Rehabilitasyon Merkezi kapsamında yürütülen çalışmalara dahil olarak yaban hayatı koruma çalışmalarında yer almaktadırlar. Ayrıca Burdur Gölü Havzası'ndaki köyleri Lisinia ekibiyle gezerek çalışmalara destek olmaktadır”.

İşletmeyi ziyaret eden misafirlerin ve gönüllülerin profili nasıldır?

Lisinia Doğa, kuruluşundan bu güne kadar 120 binin üzerinde ziyaretçi ve 5 binin üzerinde yabancı gönüllü ağırlayarak dünyada kabul görmüş evrensel bir proje niteliğindedir (www.lisinia.com). “Lisinia Doğa'ya gelen ziyaretçilerin çoğunluğu büyük şehirlerde ikamet eden, yaban hayatı ve doğa bilincine sahip, özellikle üniversitelerin veterinerlik veya diğer bölümlerde okuyan 18–25 yaş aralığında olan öğrencilerdir. Aslında bir yaş sınırlaması yapmamak gerekmektedir, çünkü en genç doğa gönüllüsü altı, en yaşlı gönüllü ise 93 yaşında ziyaretçi olarak bu merkezde bulunmuştur. Buraya gelen ziyaretçiler doğanın tadını çıkarmak, şehrin kirliliğinden ve atmosferinden uzaklaşmak, hayvanlarla ve doğayla bir tecrübe yaşamak amacıyla ziyaret etmektedirler”.

“Doğayı, yaban hayvanlarını seven ve kırsallığa ilgi duyan, dünyanın her yerinden 18 yaş ve üzerindeki insanlar için bulunmaz bir deneyim sunan Lisinia Doğa'da herkes gönüllü olarak

alışabilmektedir. Lisinia Doğa'da sigara ve alkol yasaktır. Tamamen organik ürünlerin kullanıldığı minyatür bir köy olduğundan, madde bağımlıları ve kötü alışkanlıkları olan gönüllüler Lisinia Doğa'ya kabul edilmemektedir”.

4. SONUÇ VE DEğERLENDİRME

Günümüzde turizm hareketleri alternatif merkezlere doğru yönelirken, turist profilinde de çeşitlilik gözlenmektedir. Zira doğaya saygılı, evre bilinci gelişmiş, gelir düzeyi yüksek turistler kent dışlarına çıkararak kırsal alanları tercih etmektedir. Bu nedenle kırsal turizm ve ekoturizm kavramları gündeme gelmekte, doğaya ilgi gösteren ekoturistler için yeni turizm merkezlerine dikkat çekmek gerekmektedir. Bu araştırmada da ekoturistler için alternatif bir ekoturizm merkezine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Burdur ilinde faaliyet gösteren Lisinia Doğa merkezi incelenmiş, merkez tarafından yrtlen projeler ve faaliyetlerden hareketle ilgili merkezin ekoturizm potansiyeli yorumlanmıştır.

Çalışmanın konusunu oluşturan ve örnek olay yaklaşımıyla incelenen Lisinia Doğa; kırsal yaşamla bütünleşme, doğa ve doğallıkla buluşma, toprakla uğraşma sonucunda stresten uzaklaşma, yaban hayvanlarıyla zaman geçirme ve organik ürünlerle beslenme olanaklarını sunmaktadır. Aynı zamanda, ziyaretçiler ve yerel halk arasında bir köprü kurarak sosyo-kültürel etkileşimin güçlenmesine imkân tanımaktadır. Buradan hareketle, Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından yapılan *“doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, düşük ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlayan, bozulmamış doğal alanlara çevresel açıdan sorumlu seyahat ve ziyarettir”* (Ayman, 2013) Őeklindeki ekoturizm tanımı ve *“değerbilirlik, katılımlık ve duyarlılık ruhu içinde, nispeten doğal özelliklerini koruyan alanları ziyaret eden kişi”* (Kaypak, 2010) olarak yorumlanan ekoturist kavramı incelendiğinde; Lisinia Doğa'nın sunduğu imkânların ekoturizm hareketine ve ekoturist profiline uyduğu anlaşılmaktadır.

Lisinia Doğa ekoturistler için zengin bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin ortaya çıkarılması amacıyla yrtlen gözlem ve görüşmenin neticesinde merkezi ziyaret edecek ekoturistlerin ve gönüllülerin özellikle Mart-Kasım ayları arasında yer alabilecekleri faaliyetler Şöyle sıralanmıştır:

- Yaban hayvanlarının bakımı, iyileştirilmesi, beslenmesi ve doğaya bırakılma işlemleri,
- Keçilerin otlatılması, yönlerinin kesilmesi ve sütlerinin sağılması,
- Bağ, bahçe ve tarla işlerinin yapılması,
- Tarlaların sürülmesi,
- Gübreleme işlemi,
- Arıkların açılması,
- Damlama sulamanın döşenmesi,
- Ağaçların budanması,
- Yabani otların temizlenmesi,
- Sebze filizlerinin dikilmesi,
- Hasadı gelen meyve ve sebzelerin toplanması,
- Gllerin toplanması, gül yağı ve gl suyunun ıkartılması,
- Lavantaların biçilmesi, lavanta yağı ve suyunun ıkartılması,
- Kekik toplama, yağının ve suyunun ıkartılması,
- Ada ayının toplanması, ardı toplama.

Lisinia Doğa, sosyal sorumluluk projesi olarak hayata geirilmış bir merkezdir. Halen maddi destek almadan faaliyetlerini sürdürmekte olan bu merkez, ekoturistler ve organik ürün kullanmak isteyen tüm tüketiciler için doğal ürünler sunarak ek gelir elde etme potansiyeline sahiptir. Yukarıda belirtilen ekoturizm faaliyetlerinin neticesinde Lisinia Doğa'da satışı yapılarak, merkeze ve yerel halka ek gelir sağlayabilecek ürünler şunlardır:

- Lavanta balı ve lavanta peyniri,
- Lavanta yağı lavanta suyu ve lavanta sabunu,

- Kekik suyu ve kekik bitkisi,
- Adaçayı,
- Gl suyu, gl yağı, gl kremi ve gl sabunu,
- Organik sebze ve meyveler, (elma, nar, kayısı, armut, şeftali, karadut, kavun, karpuz, domates, biber, kara patlıcan, fasulye, ayva, barbunya vb.)
- Karadut suyu,
- Nar ekşisi,
- Kavun ve karpuz pekmezi,
- Domates ve biber sosu,
- Kurutulmuş patlıcan,
- Domates salçası,
- Armut marmelatı,
- Çeşitli sebzelerden elde edilen konserveler,
- Keçi sütü, keçi peyniri, keçi yoğurdu,
- Ardiç suyu.

Anlaşılacağı üzere ekoturizmin doğa, yerel halk ve turist uls şeklinde düşünülmesi, bu aktörler arasındaki iletişimin ekonomik boyutunu da gündeme getirmektedir. Ancak bu ilişkinin kurulabilmesindeki en önemli sorun ziyaretçilere sunulan konaklama alanlarının yetersizliğidir. Bu araştırmada incelenen Lisinia Doğa merkezinin kendine özgü konaklama imknları ücretsiz ve ekoturizm için yeterli düzeydedir. Ancak gelecekte yaşanabilecek konaklama yeri sorunlarının zm için Karakent köylülerinin ev-oda kiralama faaliyetlerine yönelmeleri, yerel halk için bir ek gelir kalemi oluşturacak; doğa, yerel halk ve turist uls arasındaki sosyo-ekonomik ilişkinin ıktıları glendirilebilecektir.

Lisinia Doğa'nın organik tarım alanındaki çalışmaları; gl, lavanta, şakayık, melisa, adaçayı ve kekik gibi aromatik bitkilerin dikimiyle birlikte çeşitlendirilmiştir. Aromatik özelliklere sahip olan bu bitkilerin yerel halka ekonomik getiri sağlaması beklenmektedir. Böylece aromatik bitkilerden elde edilecek ekonomik kazancın, yerel halkın doğayı koruma eğilimini olumlu etkileyeceği öngörülmektedir. Organik tarım kapsamında oluşturulan gl ve lavanta bahçelerinin turistik çekim potansiyeline sahip olduğunu belirtmek de mümkündür.

Lisinia Doğa, kuruluşundan bu güne kadar 120 binin üzerinde ziyaretçi ve 5 binin üzerinde yabancı gönüllü ağırlayarak dünyada kabul görmüş evrensel bir proje niteliğindedir (www.lisinia.com). Bu denli önemli bir girişim olan Lisinia Doğa'nın yönetimi, merkezin ekoturizm kapsamında değerlendirilmesi üzerine bilinçli bir tutum sergilemektedir. Merkez, aynı zamanda, yürüttüğü projelerle doğa bilincini geliştirmekte ve ekoturist tanımını da desteklemektedir. Bu kapsamda, merkezin ziyaretçilerine hayvan rehabilitasyon merkezi bünyesinde çok sayıda yaban hayvanını gözleme imkanı sunulmaktadır. Doğa Okulu Projesiyle evre bilinci ve kıt kaynakların önemi hatırlatılmakta, merkezin ziyaretçilerine farklı bir doğa eğitimi deneyimi yaşatılmaktadır. Kansere karşı ekolojik üretim ve doğa dostu tarım uygulamaları da ziyaretçilerin doğal ürün bilincini arttırıcı nitelikte çıktılar sağlamaktadır. Sonuç olarak, Lisinia Doğa'nın alternatif bir ekoturizm merkezi olarak değerlendirilme potansiyeline sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Teşekkür: Lisinia Doğa Burdur Yaban Hayatı Rehabilitasyon Merkez kurucusu Sayın Veteriner Hekim ztrk SARICA'ya araştırmaya sağladığı katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- AHİPAŐAOęLU, S. ve ÇELTEK, E. (2006). Sürdürülebilir Kırsal Turizm, Gazi Kitabevi, Ankara.
- AKINCI, Z. ve SÖNMEZ, N. (2015). "Engelli Bireylerin Erişebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(1): 97-113.

- AYMAN, O. (2013). “Doğa Dostu Tatil”, National Geographic Traveler, Nisan.
- CİVELEK, M., DALGIN, T. ve ÇEKEN. H. (2014). “Agro-Turizm ve Kırsal Kalkınma İlişkisi: Muğla Yöresindeki Agro-Turizm Alanlarında Bir Araştırma”, Turizm Akademik Dergisi, 1 (1): 15-28.
- ÇEKEN, H., DALGIN, T. ve ÇAKIR, N. (2012). “Bir Alternatif Turizm Türü Olarak Kırsal Turizmin Gelişimini Etkileyen Faktörler ve Kırsal Turizmin Etkileri”, International Journal of Social and Economic Science, 2 (2): 11-16.
- ÇIKIN, A. ÇEKEN, H. ve UÇAR, M. (2009). “Turizmin Tarım Sektörüne Etkisi, Agro-Turizm ve Ekonomik Sonuçları”, Tarım Ekonomisi Dergisi, 15 (1): 1-8.
- DUL, J. ve HAK, T. (2008). Case Study Methodology in Business Research, Butterworth-Heinemann Linacre House, Jordan Hill, Oxford.
- ERDOğAN, N. (2003). Çevre ve (Eko) Turizm, Erk Yayın ve Dağıtım, Ankara.
- GERRING, J. (2007). Case Study Research, Principles and Practices Cambridge University Press, The Edinburgh Building, Cambridge.
- GÜLERYÜZ, M. (2013). Bir Ütopya Hareketi Olarak Eko-Köyler: Türkiye’deki Örnekler Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- HANCOCK, D.R. ve ALGOZZINE, B. (2006). Doing Case Study Research, A Practical Guide for Beginning Researchers, Teachers College Press, New York.
- KARASAR, N. (1995). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler, Nobel, Ankara.
- KASALAK, M.A. ve AKINCI, Z. (2015). “Ekoturizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi”, International Journal of Social Sciences and Education Research, 1(1): 230-239.
- KAYPAK, ř. (2010). “Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği”, Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2(2): 93-114.
- KHABBAZI, ALIASGHARI, P. ve YAZGAN, M. E. (2012). “Kırsal Peyzaj ve Ekoturizm”, International Journal of Social and Economic Science, 2(2): 5-9.
- KILIÇ, B. ve KURNAZ, A. (2010). “Alternatif Turizm ve Ürün eşitliliği Oluşturmada Ekolojik iftlikler: Pastoral Vadi Örneği”, İşletme Araştırmaları Dergisi, 2(4): 39-56.
- KÖKLÜ, N. (1994). “Örnek Olay alışma Metodları”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27(2): 771-779.
- KÜÇÜKALTAN, D. (2002). Tarım Turizmi ve Türkiye’de Tarım Turizmi İşletmeciliği, II. Turizm şurası Bildirisi, 1. Cilt: 12-14 Nisan, Ankara, ss.143-159.
- MILLS, A.J., DUREPOS, G. ve WIEBE, E. (2010). Encyclopedia of Case Study Research, Sage Publication Inc., California.
- OVALI KISA, P. (2007). “Kitle Turizmi ve Ekolojik Turizmin Kavram, Mimari ve Çevresel Etkiler Bakımından Karşılaştırılması”, YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, 2(2): 64-79.
- SELVİ, M.S. ve DEMİRER, D. (2012). “Ekolojik Tatil iftliklerinin TATUTA Projesi Deneyimine İlişkin Örnek Olay İncelemesidir”, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 23(2): 187-202.
- SOYKAN, F. (2003). “Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi”, Ege Coğrafya Dergisi, 12: 1-11.
- şİMşEK, A. (2012). Araştırma Modelleri, içinde Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (ss. 80-107). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

- TEKİN, M. ve KASALAK, M.A. (2014). “Ekoturizm Girişimciliğinin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 32: 129-136.
- TUĞUN, Ö. ve KARAMAN, A. (2014). “Çekirdek Köylerin Eko Turizme Kazandırılması İçin Sürdürülebilirlik Kavramı Çerçevesinde Bir Model”, Megaron, 9(4): 321-337. <http://www.journalagent.com/megaron/pdf> (Erişim Tarihi 07.03.2106).
- WOODSIDE, A.G. (2010). Case Study Research: Theory, Methods Practice, Emerald Group Publishing Limited, UK.
- www.lisinia.com (Erişim Tarihi: 16.04.2016).
- www.tatuta.org/?p=11&ID=160&lang=tr (Erişim Tarihi: 24.01.2017).
- www.tatuta.org/?p=301&pg=10&lang=tr#tatuta (Erişim Tarihi: 20.04.2016).
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2013), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Genişletilmiş 9. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.

BIST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNE KAYITLI ÜRETİM SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN ŞİRKETLERİN FİNANSAL PERFORMANSLARININ İNCELENMESİ

ANALYSING THE FINANCIAL PERFORMANCE OF THE COMPANIES OPERATING BY REGISTERED IN PRODUCTION SECTOR OF BIST SUSTAINABILITY INDEX

Yrd. Doç. Dr. Fatma AKYÜZ

Uşak Üniversitesi
İİBF, İşletme Bölümü
fatma.akcanli@usak.edu.tr

Tolga YEŞİL

Uşak Üniversitesi
SBE, İşletme ABD Doktora Öğrencisi
tolgayesil1@hotmail.com

Öz

Çalışmanın amacı Borsa İstanbul sürdürülebilirlik endeksine kayıtlı üretim sektöründe faaliyet gösteren 19 Şirketin 2011-2015 yıllarına ait verilerinin analiz edilip, finansal performanslarının incelenmesidir.

Çalışmanın sonucunda Sermaye Piyasaları Kurumu'nun yetki vermiş olduğu derecelendirme Őirketleri tarafından hazırlanmış kurumsal yönetim uyum notları dikkate alındığında, en yüksek not Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ő. 'nindir. En düşük not ise İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret A.Ő. ' ye aittir. İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret A.Ő. 'nin oran analizine göre finansal performansı çalışmaya konu olan diğer Şirketlerle kıyaslandığında değerleri olumsuz olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Turcas Petrol A.Ő. 2015 yılındaki zararında 2014 yılına göre %146 artış olduğu için 2015 yılı mali rantabilite oranında önemli derecede değişime sebep olmuştur. Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.Ő. 'nin ise finansal durum tablolarına göre 2012 yılı dışındaki dört yıllık faaliyet dönemini zararla tamamladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik Endeksi, Oran Analizi, Finansal Performans

Abstract

The aim of this study is to examine the financial performance of the 19 companies operating in the manufacturing sector registered in the Borsa Istanbul sustainability index by analysing the annual reports covering the years 2011-2015.

When the corporate governance compliance notes prepared by the rating companies authorized by the Capital Markets Board are taken into account, the highest grade appertains to Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ő. The lowest grade belongs to Ihlas Ev Aletleri Imalat Sanayi Ve Ticaret A.Ő. According to the ratio analysis of Ihlas Ev Aletleri Imalat Sanayi Ve Ticaret A.Ő., the values of the companies in terms of financial performance are also evaluated negatively. In addition, Turcas Petrol A.Ő. The change in the 2015 fiscal loss ratio at 2015 was a significant change due to a 146% increase over 2014. It is understood that Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.Ő. has completed its four year operation period apart from 2012 according to financial statements.

Key Words: Sustainability Index, Ratio Analyses, Financial Performance

1. GİRİŞ

İşletmeler insan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üretim faktörlerini bir araya getirerek mal ve hizmetler üretmektedir. Bireylerin üretilen mal ve hizmetleri tüketirken iktisadi davranması ne kadar önemliyse, üretim yapan işletmelerin de doğaya saygılı üretim yapması o derece önemlidir. Dinler (2005:7) iktisadi şu şekilde tanımlamıştır: “İktisat sınırlı kaynaklarla, sınırsız gereksinmelerini karşılama sorunu ile karşı karşıya olan bir kişinin ya da toplumun, tatmin düzeylerini en yükseğe eriştirmesinin yollarını arar.” İhtiyaçların karşılanması için kullanılan kaynakların sınırlı olması bu kaynakların kullanımında önem arz etmektedir. Toplumsal refahın artırılması için çevreye saygılı sürdürülebilir bir üretim bu kaynakların etkin ve verimli kullanılmasında önemlidir. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2014 yılında yayınlanan “Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu” bilgilerine göre Türkiye’deki hava kirliliği ve su kirliliğinin önemli olduğu görölmektedir. Sürdürülebilir üretimle birlikte çevre sorunlarına karşı alınacak tedbirlerle gelecek nesillere bırakılacak mirası şekillendirmek oldukça önemlidir.

Çalışma içerik olarak üç bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın birinci bölümde sürdürülebilirlik kavramına, ikinci bölümde finansal performansa, üçüncü bölümde araştırmanın amacına yönelik olan uygulama kısmına yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Borsa İstanbul’da sürdürülebilirlik endeksi ilk defa 2014 yılında oluşturulmaya başlanmıştır. Bu nedenle sürdürülebilirlik endeksi ile ilgili çalışmaların çok eski olmaması dikkat çekmektedir.

Yükçü ve Fidancı (2016) tarafından 2007 yılında yürürlüğe giren “Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği” kapsamına giren işletmelerde sürdürülebilirlikle ilgili oluşabilecek maliyetler incelenmiştir. Yer altı kaynağı olan madenin toprak altından çıkarılıp işlenmesi için arazinin ve toprağın fiziksel, kimyasal açıdan geri dönüşü olmayan tahribata uğramaktadır. Araştırmacılar zarar görmüş veya görmesi muhtemel maden alanlarının geri dönüşümüyle ilgili oluşacak maliyetleri, ilgili dönemde üretimi gerçekleştirilen maden cevherinin maliyetine yansıtılması sonucuna ulaşmışlardır.

Yükçü ve Kaplanoğlu (2016) yapmış oldukları çalışmada, uluslararası anlamda sürdürülebilirlik raporlarının finansal olmayan gösterge ve prensiplerini konuyla ilgili örnekleri incelemişlerdir. Örnek işletmelerde gönüllü raporlamanın olduğunu tespit etmişlerdir. Gönüllük temeline dayalı raporlamayı her şirketin yapmadığını gözlemlemişlerdir. Yazarlar sürdürülebilirlik raporlarının işletmelere diğer finansal raporlarda olduğu gibi bir zorunluluk getirilmesi gerektiğini önermişlerdir.

Gönen Ve Solak (2016) “An Emprical Study for Determining the Compliance Sustainability Reports Published in Turkey with Standards Published by Global Reporting Initiative (GRI)” başlıklı yayınlanmış olan çalışmalarında Türkiye’de faaliyetini sürdüren şirketlerin hazırlamış oldukları sürdürülebilirlik raporlarının içerik analizini gerçekleştirmişlerdir. Sonuç olarak sürdürülebilirlik raporları konusunda bağımsız denetimin yetersiz olduğu ve GRI-G4 standartlarına uyumsuz olduğunu tespit etmişlerdir.

Özdemir ve Pamukçu (2016) Borsa İstanbul’da 2014 yılından itibaren yayınlanan sürdürülebilirlik endeksine kayıtlı işletmeleri analiz etmişlerdir. Sürdürülebilirlik raporu yayınlayan işletmelerin sayısının artacağının ve bu işletmelere olan güvenin artarak yatırımlarda önemli rol oynayacağı sonucuna ulaşmışlardır.

Kanberoğlu ve Kara (2016) 1980-2012 yılları aralığında Türkiye’de finansal sektör gelişiminin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisini çok değişkenli regresyon analiziyle ölçmüşlerdir. Çalışmanın sonucunda yazarlar, analizde yer alan değişkenlerden para arzı artışının ve özel sektör kredilerinin sürdürülebilir kalkınmayı değişik açılardan etkileyeceğini belirtmiştir.

ıtak ve Ersoy (2016) yapmış oldukları çalışmada Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan şirketlerin hisse senedi getiri oranları ve Piyasa Değeri / Defter Değeri oranlarını incelemişlerdir. BIST 30 endeksinde bulunup sürdürülebilirlik endeksine kayıtlı 15 şirket ile

sürdürülebilirlik endeksine girememiş geriyeye kalan 15 şirket karşılaştırılmıştır. Yatırımcıların sürdürülebilirlik endeksine karşı bilgisi arttığı takdirde verecekleri tepkinin de artacağı sonucuna ulaşmışlardır.

Özutku vd. 2015 yılında “İnsan Kaynakları Yönetimi Boyutuyla Kurumsal Sürdürülebilirlik: BIST Sürdürülebilirlik Endeksindeki Firmalar Üzerine Bir Araştırma” başlıklı çalışmalarında nitel araştırma yöntemi kullanarak BIST Sürdürülebilirlik Endeksindeki 15 şirketi incelemişlerdir. şirketleri yüksek performanslı çalışma sistemleri ve iş alt yapısı, iş güvencesi konuları açısından içerik analizi yaparak değerlendirmişlerdir.

Ege vd. (2013) 2009-2011 yılları aralığında Borsa İstanbul’da kurumsal yönetim endeksinde işlem gören 18 şirketin TOPSIS yöntemi ile finansal performanslarını incelemişlerdir. şirketlerin kurumsal yönetim uyum raporlarıyla finansal performanslarını karşılaştırmışlardır. Araştırma sonucunda şirketlerin finansal performanslarının kurumsal yönetim notları ile aynı yönde hareket etmediğini tespit etmişlerdir. En yüksek finansal performansa sahip şirketler 2009 yılında Tüpraş Türkiye Petrol Rafinerileri A.ř., 2010 ve 2011 yıllarında Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.ř. olduklarını belirtmişlerdir. En düşük finansal performansı olan şirketleri; 2009 ve 2010 yıllarında Doğan Yayın Holding, 2011 yılında tekrar Doğan Yayın Holding, Hürriyet Gazetesi ve Doğan şirketler Grubu Holding A.ř.’nin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Öznel vd. 2012 yılında “Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Ölçümü İçin Çok Kriterli Bir Çerçeve: Henkel Örneği” başlıklı çalışmasında çok kriterli karar verme yöntemleri arasında yer alan uzlaşık programlama kapsamında Henkel firmasında konuyla ilgili uygulamaları doğrultusunda çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir.

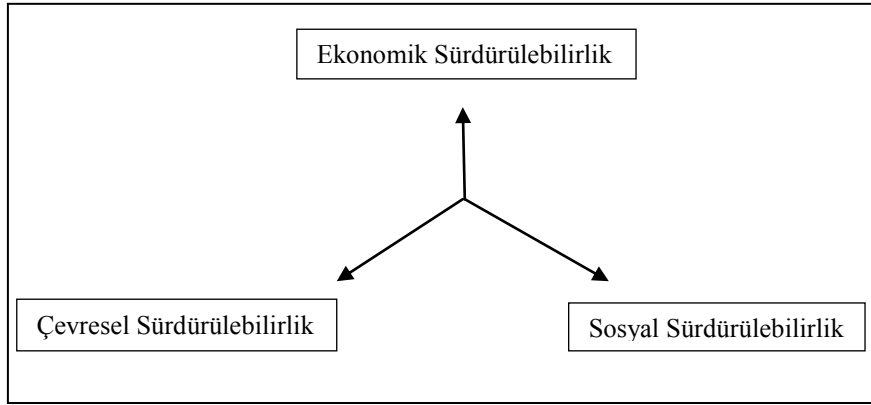
Kuşat (2012) sürdürülebilir kalkınma için işletmelerin üzerine düşen rolü araştırmıştır. İşletmelerde kurumsal sürdürülebilirlik uygulamaları dikkatli bir şekilde gerçekleştirildiği takdirde kazanacakları değerleri araştırmanın sonuç bölümünde aşağıdaki gibi özetlemiştir:

- Maliyet azalışı,
- Rekabet avantajı,
- Kurumsal İtibar,
- Etkin kaynak kullanımı,
- Çevresel değer farkındalığında yükselme,
- İnovasyon,
- Risk sermayesi düşüşüdür.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİ KRİTERLERİ

Sürdürülebilirlik kavramının küresel anlamda ortaya çıkmasındaki ilk gelişme 1987 yılındaki sürdürülebilir kalkınma kavramının yer aldığı Brutland raporudur. Kurumsal sürdürülebilirliğin birden fazla tanımını söz konusudur. Kurumsal yönetimi oluşturan boyutları da düşünülecek olursa işletmelerin ekolojik, sosyal ve ekonomik yönlerinin bir bütün olarak sürdürülebilir olması kurumsal sürdürülebilirlik tanımını meydana getirmektedir. Kurumsal sürdürülebilirliği oluşturan kurumsal sürdürülebilirlik boyutlarını aşağıdaki gibi gösterilebilir (Ed. Besler, 2009:1-10):

Şekil 1: Kurumsal Sürdürülebilirliğin Boyutları

Kaynak: Ed.Besler, 2009: 1-10

Sürdürülebilirlik kavramı çevresel boyut dışında ekonomik ve toplumsal boyutları da kapsamaktadır. Bu nedenle işletmeler finansal raporları dışında çevresel, toplumsal ve yönetim boyutlarının da yer aldığı sürdürülebilirlik raporu hazırlamaktadırlar. (Akarçay, 2014:2) Kurumsal yönetim çerçevesinde sosyal sorumluluk ve çevresel konuların yer almasıyla birlikte şirketlerde sürdürülebilirlik kavramı önem kazanmıştır. Şirketlerde önem kazanan sürdürülebilirlik kavramıyla birlikte bu şirketlerle bağlantılı olan borsalara da önemli roller düşmektedir.

Dünya Borsalar Federasyonu (WFE) öncülüğünde de sürdürülebilir bir toplum amacıyla çalışma grubu oluşturulmuştur. Borsa İstanbul'da UN Principles of Responsible Investment (UNPRI) ve UN Global Compact girişimlerine üye olarak sürdürülebilir toplum amacıyla çalışmalarını yürütmektedir. Dünya Borsalar Federasyonu sürdürülebilir bir toplum için üç stratejik başlık belirlemiştir. Bu başlıklar:

(<http://www.borsaistanbul.com/kurumsal/surdurulebilirlik/>Erişim Tarihi: 15.10.2016):

- Borsaya kote olmuş şirketlerde kurumsal yönetim, sosyal sorumluluk, çevre konularında farkındalık ve duyarlılık oluşturmak,
- Sürdürülebilirlik endeksleri oluşturmak, yatırımcıları bilgilendirmek ve ürünlerini geliştirmek,
- Sürdürülebilir yatırım nişlerine karşı özel pazar ve piyasa oluşturmak.

Dünya Borsalar Federasyonu'nun öngördüğü başlıklar nedeniyle Borsa İstanbul'da 4 Kasım 2014 tarihinde sürdürülebilirlik endeksi belirli kriterler getirilerek oluşturulmuştur. Borsa İstanbul 2014 yılı faaliyet raporuna göre ilk olarak Ocak-Mart 2014 döneminde BİST 30 endeksinde yer alan şirketler bu kriterlere göre değerlemeye tabi tutulmuş ve 15 şirket bu değerlemede başarılı bulunmuştur. 2014 yılından sonra sürdürülebilirlik değerlemesi BİST 50 ve BİST 100 şirketlerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Bülteni, 2014:13)

Sürdürülebilirlik açısından uluslararası anlamda önemli gelişmelerin kaydedildiği anlaşma ve toplantılar kronolojik olarak şu şekilde özetlenebilir (Şirketler İçin Sürdürülebilirlik Rehberi, 2014:13-14):

- 1972: Stockholm Konferansı
- 1987: Brundtland Raporu "Bizim Ortak Geleceğimiz"
- 1992: Rio Zirvesi
- 1997: Kyoto Protokolü
- 1997: Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative, GRI)
- 2000: BM Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact, UNGC)
- 2005: BM Sorumlu Yatırım Prensipleri (UN Principles for Responsible Investment, UN PRI) Girişimi
- 2009: Sürdürülebilir Borsa Girişimi (Sustainable Stock Exchanges Initiative, SSE)

- 2012: Rio + 20 Zirvesi
- 2013: Uluslararası Entegre Raporlama (ER) Çerçevesi

Borsa İstanbul Genel Müdürlüğü tarafından takibi yapılan sürdürülebilirlik endeksinin oluşturulmasında şirketlerin değerlendirilmesi için kullanılan yöntem ve kriterler uluslararası EIRIS (Ethical Investment Research Services Limited) sistemi referans alınarak belirlenmektedir. Borsa İstanbul tarafından yayınlanmış “BIST Sürdürülebilirlik Endeksi Temel Kuralları” içeriğine göre risk derecesine göre sıralanmış üretim sektörleri ayrımı dikkate alınarak endeks seçim kriterleri aşağıdaki ana başlıklardan oluşmaktadır:

- a) Çevre Kriterleri:
 - Çevre (Çevre Politikası, Çevre Yönetim Sistemleri)
 - Biyoçeşitlilik (Biyoçeşitlilik politikası)
 - İklim Değişikliği (İklim Değişikliği Yönetimi)
- b) Kurumsal Yönetim Kriterleri
 - Yönetim Kurulu Yapısı (Yönetim Kurulu Yapısı)
 - Rüşvetle Mücadele (Rüşvetle Mücadele Politikası, Rüşvetle Mücadele Sistemleri)
- c) Sosyal Kriterler
 - İnsan Hakları (İnsan Hakları Politikası, İnsan Hakları Sistemleri)
 - Sağlık ve Güvenlik (Sağlık ve Güvenlik Sistemleri)

4. FİNANSAL PERFORMANS

Bir işletmenin performans ölçümü ile başarı ve sürekliliği değerlendirilirken, finansal performans ile işletme faaliyetlerinin etkinliği, verimliliği ve karlılığı ölçülmektedir. İşletmeler finansal durum ve gelişmelerinin değerlendirmesini finansal analiz ile gerçekleştirmektedirler (Cebeci ve Özbilgin, 2015:50). Finansal analiz işletmelerde finans yöneticisinin sorumluluklarından birisini oluşturmaktadır.

Finansal analizin işletmelere sağladığı katkı ve faydalar şu şekilde sıralanabilir (Akgüç, 2011:19):

- İşletme faaliyetlerinde etkinlik ve başarı derecesi ölçülmesi,
- İşletmenin hedeflerine ulaşıp ulaşmadığını ölçülmesi,
- Hedefe ulaşamamışsa bunun nedenlerini araştırılması,
- İşletmenin geleceği açısından planlama hazırlanması,
- Üretilecek mal ve hizmetler, üretim miktarı, üretim bileşimi, fiyat politikalarını belirlemede karar alınması,
- İşletmenin yükümlülüklerini yerine getirebilmesi durumunu tespiti,
- İşletme faaliyetlerini denetleme ve değerlendirilmesi,
- İşletme faaliyetlerinin her aşamasında doğru ve düzenleyici kararlar alınması.

Finansal analizle işletmeler güçlü ve zayıf yönlerini tespit edebilmektedirler. İşletmenin finansal analizindeki ilk adım oran analizidir. Finansal oranlar, işletmelerin yıllar itibarıyla durumunu ve sektördeki diğer rakip firmalarla karşılaştırabilmesine imkân veren performans oranları olarak ifade edilebilmektedir. Oran analizi aracılığıyla işletmelerin yükümlülüklerini yerine getirme, likidite durumu, karlılık durumu, varlıkları ve finansman yapısı hakkında işletme çıkar gruplarına bilgi sağlanmaktadır (Büker ve diğerleri, 2007:83; Ercan ve Ban 2014:37). Finansal performans farklı hesaplamalarla da yapılabilmesine karşın literatürde oran analizine sıklıkla başvurulduğu bilinmektedir. Oran analizi işletmelerin temel mali tabloları olan bilanço ve gelir tablosu kalemlerinden yararlanarak yapılması mümkün olan ve ilgili taraflara önemli bilgiler sunması nedeniyle araştırmacılar tarafından tercih edilmektedir. Bu nedenle çalışmanın uygulanmasında oran analizi kullanılmıştır.

4.1. Likidite Oranları

Likidite durumunun belirlenmesinde kullanılan oranlar işletmenin cari durumunun belirlenmesinde, varlıkların kalitesi ve likidite derecesinin ölçülmektedir. Likidite oranları işletmenin cari durumu dışında ayrıca işletmeye borç verenlerin ne kadar güvencede olup olmadığının da belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Likidite oranları temelde 3'e ayrılmakta olup analiz gerekliliğindedir (Akdoğan ve Tenker, 2007:644-650):

- **Cari Oran (Üçüncü Likidite Oranı) :** işletmenin dönen varlık tutarının kısa vadeli yabancı yükümlülüklerine oranlanmasıyla bulunur ve bu oranın genel olarak 2/1 olması istenir. işletmenin her bir liralık kısa vadeli borcuna karşı iki liralık dönen varlık bulundurulmasını uygun kabul edilir (Bektöre ve diğeri, 2013:152).
- **Asit-Test Oranı (İkinci Derece Likidite Oranı) :** Likidite oranı olarak bilinen bu kavram cari oranı tamamlayan bir orandır. Paraya çevrilmesi zaman alabilecek stokların çıkarılmasıyla bulunan cari orana göre daha duyarlı bir orandır ve oranın 1 olması uygun görülür (Akgüç, 2006:403).
- **Nakit Oranı (Birinci Derece Likidite Oranı /Disponibilite Oranı):** Para ve benzeri hazır değerlerin kısa vadeli yabancı kaynaklara bölünmesiyle bulunur. Bu oran ülkemizde %20 olması yeterli görülür. Bu oranın yüksek olması işletmenin elinde olumsuz olarak atıl nakit bulunması anlamına gelir (abuk ve Lazol, 2012:205-206).
- **Stok Bağımlılığı Oranı:** Likidite oranının değerinin birden küçük tespit edildiğinde; borçların geri ödenmesi hususunda işletmenin stoklara bağımlılığını ölçen orandır (Akdoğan ve Tenker, 2007:650).

4.2. Devir Hızı (Faaliyet) Oranları

Devir hızı oranları, dönen varlıkların dinamik özelliğinin tespit edilmesi bakımından dolayı çalışma rasyoları ya da faaliyet rasyoları şeklinde de isimlendirilmektedir. Devir Hızı Oranlarında sık kullanılan ve önemli olanları aşağıdaki gibidir (Usta, 2012:114) :

- **Stok Devir Hızı:** Stok devir hızı hesaplanırken satılan malın maliyeti ortalama stoklara oranlanır. Stok devir hızı genellikle verimliliğinin bir göstergesi olarak kabul edilir (Brealey ve diğeri, 2007:475)
- **Alacak Devir Hızı:** Alacak devir hızının yüksek olması, alacakların tahsilatının zamanında gerçekleştiğini gösterir. Satışların büyük kısmı nakit olarak gerçekleştiriliyorsa bu oran yine yüksek çıkması muhtemeldir (Bolak, 2010:37).
- **Aktif Devir Hızı:** Net satış tutarının işletmeye yapılan yatırım tutarına bölünmesiyle bulunan varlıkların etkin kullanımının bir ölçüsüdür. Bir işletmede toplam varlıklar içerisinde duran varlıkların tutarı büyük bir değere sahipse varlık devir hızı yavaştır. Varlık devir hızının yavaş olması işletmede atıl kaynaklar bulunduğu yönünde bir izlenim verir (Akgüç,2006:57-58).

4.3. Karlılık Oranları

işletmenin yapmış olduğu faaliyetleri sonucu elde ettiği karın yeterli olup olmadığı ve faaliyetlerinin verimliliğini ortaya koyarlar. Karlılık oranları analizinde yatırıma göre karlılığı gösteren oranlar ve satışlara göre karlılığı gösteren oranlar olmak üzere iki temel grupta toplanabilir (Akgüç, 2006:62-63).

- **Öz kaynak Karlılığı:** Kar ve öz kaynak karşılaştırılması sonucu hesaplanan orana öz kaynak karlılığı oranı (Return on Equity, ROE) denir. Bu oran öz kaynak verimliliğini işaret eder. Kar tutarının vergi sonrası karı olarak hesaplamalarda dikkate alınır (Karapınar ve Zaif, 2012:195).
- **Aktif Karlılık Oranı:** Ekonomik rantabilite olarak da isimlendirilen bu oran bir işletmenin varlıklarının karlılığını gösterir (Büker ve diğeri, 2007:108).

- **Mali Rantabilite:** Satışların karlılığını gösteren bu değer kar ile satışların oranlanması sonucu hesaplanır.

4.4. Finansal Yapı Oranları

Bir işletmenin öz sermaye ile borçları arasındaki ilişkiyi inceleyen finansal oranlardır. Bu oranlar aracılığıyla işletmenin öz sermaye yeterliliğini, borç ve öz sermaye ilişkisi, öz sermaye ile hangi varlıklara yatırım yapıldığını araştırılmaktadır (Büker ve diğerleri, 2007:95).

- **Yabancı Kaynak / z kaynak Oranı:** Borçlanma katsayısı olarak adlandırılan bu oran işletmenin borçlanarak sağladığı yabancı kaynaklarla işletme sahip veya sahiplerinin koyduğu sermaye arasındaki ilişkiyi inceler. Yabancı kaynakların öz kaynaklara bölünmesi yoluyla hesaplanır (Akgüç, 2006:35).
- **Maddi Duran Varlık / z kaynak Oranı:** Bu oran işletmedeki maddi duran varlıkların finansmanında kullanılan öz kaynak tutarını oransal olarak göstermektedir.
- **Oto Finansman Oranı:** Işletme faaliyet dönemi sonucu elde etmiş olduğu karın bir kısmının devlete ödenip, ortaklara temettü dağıtımından sonra kalan kısmının kanun gereği ve genel kurulun kararı ile işletmede yedek akçe isminde bırakılmasına oto finansman denir (Okka, 2010:227). Kar yedeklerinden geçmiş yıl zararları çıkarılarak denmiş sermayeye bölünmesiyle hesaplanır (Karapınar ve Zaif, 2009:180).
- **Finansal Kaldıraç Oranı:** Kaldıraç oranı işletmelerde kullanılması planlanan borçların artmasının, öz sermaye karlılığındaki etkisini ölçmektir. Toplam borçların toplam varlıklara oranlanması ile bulunur. Düşük kaldıraç oranı öz sermaye karlılığı için daha emniyetliyen, yüksek kaldıraç oranı kreditorlerin emniyet payını azaltıp yüksek faize sebep olabilmektedir. Bu nedenle kaldıraç oranının seviyesi işletmeler için önemlidir (Bolak, 2010:34-35).
- **Finansman Oranı:** Bu oran öz kaynaklar ile yabancı kaynaklar arasındaki ilişkiyi aıklar ve işletmenin toplam kaynaklarına göre yabancı kaynakların değerinin %50' yi geçmesi durumunda finansal risk açısından tehlikelidir (Karapınar ve Zaif, 2009:156).

5. BORSA İSTANBUL'DA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN ŞİRKETLERİN FİNANSAL PERFORMANS GÖSTERGELERİ

Araştırma Borsa İstanbul'da işlem gören sürdürülebilirlik endeksine kayıtlı 19 Şirketin incelenmesi oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini oluşturan Şirketler hisse kodlarıyla birlikte Tablo 1' de listelenmiştir.

Tablo 1: Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan Şirketler

	Hisse Kodu	Hisse Adı	Kuruluş Tarihi	Borsa İlk Işlem Tarihi	Kurumsal Yönetim Uyum Notu
1	AKSA	Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ő.	1968	1986	9,60
2	AEFES	Anadolu Efes Biracılık Ve Malt Sanayii A.Ő.	1996	2000	9,58
3	ARCLK	Arçelik A.Ő.	1955	1986	9,52
4	AYGAZ	Aygaz A.Ő.	1961	1988	9,36
5	COLA	Coca-Cola İçecek A.Ő.	1986	2006	9,45
6	EREGL	Ereğli Demir elik Fab. A.Ő.	1960	1986	9,02
7	HURGZ	Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.Ő.	1960	1992	9,28
8	IHEVA	İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret A.Ő.	1995	1996	8,06
9	IZOCM	İzocam Ticaret Ve Sanayi A.Ő.	1965	1986	9,16
10	OTKAR	Otokar Otomotiv Ve Savunma Sanayi A.Ő.	1963	1995	9,32

11	PETUN	Pınar Entegre Et Ve Un Sanayii A.Ő.	1985	2000	9,20
12	PINSU	Pınar Su Sanayi Ve Ticaret A.Ő.	1982	1987	9,37
13	PNSUT	Pınar Süt Mamulleri Sanayii A.Ő.	1973	1986	9,18
14	TOASO	Tofaő Türk Otomobil Fabrikası A.Ő.	1968	1991	9,06
15	TRCAS	Turcas Petrol A.Ő.	1980	1992	9,35
16	TUPRS	TÜPRAŞ, Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ő.	1983	1991	9,42
17	PRKAB	Türk Prysmian Kablo Ve Sistemleri A.Ő.	1964	1986	9,09
18	TTRAK	Türk Traktör Ve Ziraat Makineleri A.Ő.	1954	2004	9,15
19	VESTL	Vestel Elektronik Sanayi Ve Ticaret A.Ő.	1983	1990	9,36

Kaynak: Borsa İstanbul sürdürülebilirlik endeksinde yer alan şirketlerin yıllık faaliyet raporları ve SPK yetkili derecelendirme şirketlerinin yayınlamıő oldukları verilerden faydalanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1' e göre en eski kuruluő geçmiőine sahip, 1954 yılından bugüne faaliyetini sürdüren şirket Türk Traktör Ve Ziraat Makineleri Anonim Şirketi'dir. 19 şirket arasından borsada işlem görmeye başlayan ilk şirketler ise Şu Şekilde sıralanabilir:

- Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ő.
- Arçelik A.Ő.
- Ereğli Demir elik Fab. A.Ő.
- Pınar Süt Mamulleri Sanayii A.Ő.
- Türk Prysmian Kablo Ve Sistemleri A.Ő.

Araştırma kapsamındaki borsada işlem gören 19 şirketin, Sermaye Piyasası Kurul'u (SPK) tarafından yetkilendirilmiő şirketler tarafından derecelendirilip yatırımcılara bilgi sağlamak amacıyla kurumsal yönetim uyum raporları hazırlanmaktadır. SPK kurulu 01.02.2013 tarihi 4/105 sayılı kararında "Kurumsal Yönetim Tebliği" içeriğinde kurumsal yönetim uyum derecelendirmesinde kurumsal yönetimin boyutlarının ağırlıklarını, ana baőlıklarını ve derecelendirmeye yetkili şirketleri belirtmiştir. Tebliğe göre kurumsal yönetimi oluşturan değerlerin ağırlık yüzdeleri Şu Şekildedir:

- Pay Sahipleri için %25
- Kamuyu Aydınlatma ve Őeffaflık için %25
- Menfaat Sahipleri için % 15
- Yönetim Kurulu için %35'tir.

Tablo 1'deki bilgilere göre Borsa İstanbul'da işlem gören sürdürülebilirlik endeksine kayıtlı üretim sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin kurumsal yönetim uyum derecelendirme güncel notları incelendiğinde, 1968 yılında kurulmuş olan Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ő' nin notunun (9,60) en yüksektir. İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret A.Ő.' nin notu ise (8,60) en düşük olduğu görölmektedir.

Finansal performans açısından analiz sürdürülebilirlik endeksine kayıtlı 19 şirketin yıllık faaliyet raporlarından ilgili verilerin elde edilmesiyle yapılmıştır. Oran analizi uygulaması sonucu şirketlerin beş yıllık finansal performans göstermeleri 4 temel başlık altında sunulmuőtur.

5.1. Likidite Oranları

Likidite oranları genel anlamda işletmelerin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü ölçmektedir. Şirketlerin likidite oranları; cari oran, asit-test oran, nakit oran ve stok bağımlılık oranı olmak üzere 4 grupta incelenmiştir.

Tablo 2: Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksinde Faaliyet Gösteren
Şirketlerin Likidite Oranları

Şirket İsimleri	Nakit Oran					Stok Bağımlılık Oranı				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
AKSA	0,19	0,32	0,37	0,25	0,45	1,82	1,75	2,07	2,37	2,21
AEFES	0,57	0,91	0,73	0,61	0,72	1,26	0,27	0,83	0,89	0,67
ARCLK	0,33	0,44	0,31	0,36	0,41	1,54	1,38	1,42	1,32	1,43
AYGAZ	0,57	0,28	0,25	0,22	0,34	1,01	1,49	1,79	5,01	3,00
COLLA	1,00	1,09	0,81	0,52	0,65	0,00	-0,18	0,73	1,19	0,84
EREGL	0,45	0,64	0,30	0,70	1,12	0,36	0,35	0,51	0,28	-0,10
HURGZ	0,50	0,25	0,16	0,18	0,24	14,90	16,97	14,23	5,02	23,71
IHEVA	0,58	0,42	0,00	0,00	0,00	0,76	3,31	3,30	1,90	1,04
IZOCM	0,79	0,09	0,11	0,68	0,10	0,39	2,03	2,19	0,71	2,20
OTKAR	0,00	0,09	0,01	0,07	0,07	3,20	1,91	2,28	2,23	1,70
PETUN	0,08	0,00	0,16	0,02	0,05	2,26	2,41	1,90	1,89	1,49
PINSU	0,08	0,01	0,03	0,06	0,03	5,25	5,32	4,46	5,30	5,90
PNSUT	0,05	0,03	0,00	0,01	0,00	2,14	1,61	1,61	2,01	2,14
TOASO	0,50	0,71	0,68	0,50	0,54	3,56	1,85	2,16	3,66	3,76
TRCAS	7,23	2,37	1,34	3,10	1,98	-	-	-	-	-
TUPRS	0,15	0,40	0,35	0,45	0,34	1,95	1,54	1,95	1,97	2,76
PRKAB	0,34	0,49	0,42	0,35	0,34	1,95	1,84	2,95	3,26	2,83
TTRAK	0,49	0,86	0,54	0,36	0,28	0,83	0,20	0,43	1,07	1,18
VESTL	0,13	0,11	0,09	0,13	0,12	2,68	1,75	2,07	2,30	2,33
Şirket İsimleri	Cari Oran					Asit –Test Oran				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
AKSA	1,77	1,61	1,39	1,30	1,43	1,33	1,22	1,09	0,98	1,18
AEFES	1,42	1,73	1,57	1,77	1,88	1,09	1,40	1,25	1,34	1,46
ARCLK	1,70	1,70	1,87	1,91	1,79	1,27	1,30	1,38	1,43	1,38
AYGAZ	1,78	1,56	1,30	0,99	1,21	1,36	1,08	0,88	0,84	0,99
COLLA	2,69	2,70	1,54	1,55	1,74	2,18	2,18	1,29	1,16	1,33
EREGL	2,49	2,07	2,42	2,37	3,05	0,99	1,06	1,06	1,32	1,82
HURGZ	0,99	1,03	1,42	0,93	0,87	0,96	0,98	1,36	0,77	0,84
IHEVA	2,18	1,00	1,00	3,97	4,02	1,64	0,82	0,69	3,44	3,06
IZOCM	3,25	2,30	2,11	2,87	1,82	2,72	1,85	1,71	2,43	1,41
OTKAR	0,97	1,28	1,16	1,05	1,29	0,66	0,80	0,72	0,64	0,75
PETUN	1,74	1,85	1,70	1,47	1,64	1,34	1,44	1,26	0,95	1,01
PINSU	1,06	1,00	0,81	1,10	0,71	0,88	0,81	0,59	0,93	0,54
PNSUT	1,80	1,63	1,51	1,42	1,15	1,36	1,03	0,89	0,93	0,69
TOASO	1,30	1,45	1,32	0,49	1,15	1,16	1,29	1,17	0,36	1,02
TRCAS	10,50	5,58	2,13	4,01	2,55	10,50	5,58	2,13	4,01	2,55
TUPRS	1,08	1,13	0,93	0,81	0,98	0,64	0,74	0,60	0,54	0,74
PRKAB	1,36	1,56	1,33	1,31	1,28	1,02	1,28	1,14	1,11	1,05
TTRAK	2,13	2,52	2,81	1,78	1,61	1,52	1,85	1,74	1,19	1,00
VESTL	1,04	1,01	0,95	1,06	1,06	0,72	0,68	0,61	0,68	0,69

Kaynak: Şirketlerin Kamuyu Aydınlatma Platformunda (KAP) yayınlanmış finansal tablo verilerine dayanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2' ye göre şirketlerin cari oran, asit-test ve nakit oranları incelendiğinde genel anlamda Turcas Petrol A.Ş.' nin değerlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca Turcas Petrol A.Ş.' nin mali tablolarında stok değeri bulunmadığından dolayı stok bağımlılık durumu söz konusu değildir. Bu şirketin değerlerinin yüksek çıkmasının en önemli sebeplerinden birisi şirketin mali tablolarında stok kaleminin bulunmamasıdır. Asit-test oran açısından beş yıllık zaman diliminde 1'in altında rakamları bulunan şirketlerin Pınar Su Sanayi Ve Ticaret A.Ş., TÜPRAŞ-Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş., Vestel Elektronik Sanayi Ve Ticaret A.Ş., Otokar Otomotiv Ve Savunma Sanayi A.Ş. olduğu görülmektedir.

Diğer dikkat çeken ayrıntı Coca-Cola İçecek A.ř' nin 2012 yılı ve Ereğli Demir elik Fab. A.ř' nin 2015 yılı stok bağımlılık oranının negatif değerli çıkmasıdır. 2011-2015 dönemi stok bağımlılık oranı en yüksek olan şirket Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.ř.' dir.

Stok bağımlılık oranı, asit test oranının tamamlayıcısı nitelikte bir orandır. Stok bağımlılık oranı ve asit test oranı ikisi bir arada değerlendirildiğinde; stok bağımlılık oranı 5 yıllık dönemde yüksek çıkan şirketlerin mevcut stokları stok bağımlılık oranı derecesinde satılmalıdır. Stokların satılması durumunda asit test oranı 1 değerinin üzerine çıkabilir. Beş yıllık değerleri açısından asit test oranı 1'den kk olan şirketler; Otokar Otomotiv Ve Savunma Sanayi A.ř., TüPRAş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.ř. ve Vestel Elektronik Sanayi Ve Ticaret A.ř. olduğu grlmektedir.

Nakit oran açısından tablo 2 incelendiğinde 5 yıllık süreçte en yüksek değere sahip olan şirket Turcas Petrol A.ř.' dir. En dşuk orana sahip şirketler ise Otokar Otomotiv Ve Savunma Sanayi A.ř., Pınar Su Sanayi Ve Ticaret A.ř., Pınar Süt Mamulleri Sanayii A.ř.' dir. Nakit oranın referans değerı 0,20 (Akgüç, 2006) olarak dşnldğinde Turcas Petrol A.ř' nin özellikle 2011 yılı nakit oranı 7,23 olarak çok yüksektir. Bu durum şirketin elinde atıl para vb. değerin bulunduğunu alternatif yatırım alanlarında değerlendirilmediğinden dolayı şirket için olumsuz bir değer olarak yorumlanabilir.

İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret Anonim şirketi'nin birinci derece likidite derecesi olan nakit oranları incelendiğinde 2011 ve 2012 yıllarından sonra %40 ın üzerinde düşüş olduğu grlmektedir. İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret Anonim şirketi'nin mali tablolarındaki nakit ve nakit benzeri varlıkları ile stok kalemleri incelendiğinde bu durumun sebebi anlaşılmaktadır. İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret Anonim şirketi'nin nakit ve nakit benzeri varlıkları ile stok kalemlerinin beş yıllık değerleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 3: İhlas Ev Aletleri İmalat San. ve Tic. A.ř. Likidite Durum Analizi

	İhlas Ev Aletleri İmalat San. ve Tic. A.ř. (TL)				
	2011	2012	2013	2014	2015
Nakit ve Nakit Benzerleri	470.744	1.533.382	694.551	39.215	176.549
Finansal Yatırımlar	43.631.358	87.258.985	762.777	-	-
Stoklar	40.909.003	36.392.419	51.573.180	49.154.602	50.281.027
Cari Oran	2,18	1,00	1,00	3,97	4,02
Asit-Test Oran	1,64	0,82	0,69	3,44	3,06
Nakit Oran	0,58	0,42	0,00	0,00	0,00
Stok Devir Hızı	2,79	2,33	2,05	1,77	1,58
Alacak Devir Hızı	1,66	1,59	1,40	1,04	0,76

Kaynak: İhlas Ev Aletleri İmalat San. ve Tic. A.ř.'nin Kamuyu Aydınlatma Platformunda (KAP) yayınlanmış finansal tablo verilerine dayanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur

şirketlerin likidite oranları açısından sadece likidite oranlarını hesaplayarak değerlendirmenin yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 3' e göre İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret Anonim şirketi'nin likidite oranlarından nakit oran değerlerindeki düşüş dikkat çekmektedir. Bu nedenle şirketin nakit ve nakit benzerleri varlıklarında düşüş yaşanmakla birlikte 2014 ve 2015 yıllarında finansal yatırımlarının olmadığı grlmektedir. Buna karşın stok tutarlarında ise düşüşün olmadığı aksine bir artış olduğu grlmektedir. Ayrıca şirketin stok devir hızı ve alacak devir hızlarının da diğer şirketlere nazaran düşük seviyelerdedir. Bu durumda şirket faaliyetlerinde verimliliğin azaldığını ve oranlarına olumsuz olarak yansıdığını göstermektedir.

5.2. Finansal Yapı Oranları

Finansal yapı oranları olarak beş oran analizi yapılmıştır ve ulaşılan sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksinde Faaliyet Gösteren Şirketlerin Finansal Yapı Oranları

Şirket İsimleri	Oto Finansman Oranı					Maddi Duran Varlık/Öz kaynak Oranı				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
AKSA	0,28	0,33	0,45	0,52	0,58	0,98	0,63	0,64	0,60	0,57
AEFES	0,39	0,35	0,42	0,42	0,48	0,78	0,38	0,42	0,46	0,50
ARCLK	0,28	0,32	0,37	0,41	-2,27	0,39	0,40	0,44	0,41	0,44
AYGAZ	1,28	1,03	0,93	1,01	1,07	0,26	0,25	0,26	0,24	0,24
CCOLA	0,44	0,46	0,50	0,57	0,61	1,02	0,89	0,97	0,99	1,05
EREGL	0,26	0,14	0,14	0,18	0,27	0,94	0,94	0,88	0,79	0,81
HURGZ	0,06	0,38	0,57	0,67	1,03	0,55	0,41	0,37	0,51	0,52
IHEVA	0,01	0,15	0,04	0,12	0,06	0,02	0,02	0,03	0,01	0,01
IZOCM	1,10	1,22	1,33	1,46	1,69	0,48	0,61	0,62	0,48	0,56
OTKAR	0,75	0,95	1,21	1,62	1,95	0,53	0,51	0,44	0,45	0,42
PETUN	0,46	0,52	0,58	0,65	0,71	0,52	0,52	0,56	0,58	0,53
PINSU	0,33	0,33	0,33	0,33	1,03	0,85	0,79	1,05	1,28	1,79
PNSUT	0,62	0,76	0,86	0,96	1,12	0,63	0,67	0,72	0,71	0,77
TOASO	0,23	0,30	0,38	0,43	0,49	0,72	0,60	0,66	0,72	0,81
TRCAS	0,13	0,14	0,15	0,14	0,27	0,00	0,00	0,02	0,03	0,03
TUPRS	0,79	0,89	0,88	0,65	0,65	0,92	1,19	1,61	1,71	1,37
PRKAB	0,05	0,06	0,06	0,07	0,04	0,36	0,35	0,33	0,30	0,28
TTRAK	1,40	1,77	2,14	2,70	3,19	0,18	0,23	0,36	0,64	0,72
VESTL	0,68	0,47	0,80	1,08	0,76	0,68	0,94	1,02	0,99	0,97
Finansman Oranı										
Şirket İsimleri	2011	2012	2013	2014	2015					
AKSA	1,06	1,66	1,37	1,26	1,24					
AEFES	1,00	1,88	1,51	1,43	1,33					
ARCLK	0,66	0,62	0,57	0,55	0,52					
AYGAZ	3,86	4,13	2,37	2,24	2,00					
CCOLA	0,79	0,88	0,69	0,88	0,86					
EREGL	1,19	1,30	1,63	1,83	2,06					
HURGZ	0,58	0,93	1,01	0,84	0,68					
IHEVA	2,47	1,01	1,05	3,51	3,39					
IZOCM	3,56	2,56	2,22	2,79	1,66					
OTKAR	0,33	0,30	0,25	0,25	0,18					
PETUN	2,74	3,28	3,08	3,43	3,53					
PINSU	2,49	1,91	1,28	0,93	0,56					
PNSUT	2,35	2,41	2,36	2,11	1,98					
TOASO	0,40	0,52	0,47	0,46	0,35					
TRCAS	2,73	2,10	1,50	1,63	1,45					
TUPRS	0,43	0,42	0,32	0,40	0,49					
PRKAB	0,49	0,46	0,30	0,28	0,30					
TTRAK	0,92	1,01	0,99	0,58	0,48					
VESTL	0,28	0,38	0,31	0,23	0,20					
Borç/Öz sermaye Oranı										
Şirket İsimleri	Borç/Öz sermaye Oranı					Finansal Kaldıraç Oranı				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
AKSA	0,94	0,60	0,72	0,79	0,80	0,48	0,37	0,42	0,44	0,44
AEFES	1,00	0,53	0,66	0,70	0,75	0,50	0,34	0,39	0,41	0,43
ARCLK	1,51	1,60	1,75	1,81	1,93	0,60	0,93	0,94	0,64	0,66
AYGAZ	0,25	0,24	0,42	0,44	0,50	0,20	0,19	0,29	0,30	0,33
CCOLA	1,26	1,13	1,44	1,13	1,16	0,55	0,53	0,59	0,53	0,53
EREGL	0,83	0,77	0,61	0,54	0,48	0,45	0,43	0,38	0,35	0,32
HURGZ	1,71	1,07	0,98	1,18	1,47	0,63	0,51	0,49	0,54	0,59
IHEVA	0,40	0,99	0,95	0,28	0,29	0,28	0,71	0,66	0,22	0,22
IZOCM	0,28	0,39	0,45	0,35	0,60	0,21	0,28	0,31	0,26	0,37
OTKAR	3,00	3,29	4,03	4,00	5,54	0,75	0,76	0,80	0,80	0,84
PETUN	0,36	0,30	0,32	0,29	0,28	0,26	0,23	0,24	0,22	0,22
PINSU	0,40	0,52	0,78	1,07	1,78	0,28	0,34	0,43	0,51	0,64
PNSUT	0,42	0,41	0,42	0,47	0,50	0,29	0,29	0,29	0,32	0,33
TOASO	2,52	1,93	2,12	2,17	2,82	0,71	0,65	0,68	0,68	0,73

TRCAS	0,36	0,47	0,66	0,61	0,69	0,26	0,32	0,40	0,38	0,40
TUPRS	2,35	2,40	3,11	2,53	2,04	0,70	0,70	0,75	0,71	0,67
PRKAB	2,02	2,18	3,35	3,58	3,29	0,66	0,68	0,77	0,77	0,76
TTRAK	1,08	0,98	1,01	1,71	2,09	0,52	0,49	0,50	0,63	0,67
VESTL	3,53	2,66	3,19	4,34	4,93	0,77	0,72	0,76	0,81	0,83

Kaynak: şirketlerin Kamuyu Aydınlatma Platformunda (KAP) yayınlanmış finansal tablo verilerine dayanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Oto finansman yani i kaynaklarla finansmanın yüksek olması işletmenin mali yapısı açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir. Tablo 4'e göre oto finansman oranı 1'in üzerinde olan şirketler Aygaz A.ř., İzocam Ticaret Ve Sanayi A.ř. ve Türk Traktör Ve Ziraat Makineleri A.ř. olduğu grlmektedir. Oto finansman oranı düşük olan şirketler ise Türk Prysmian Kablo Ve Sistemleri A.ř' dir. Maddi duran varlıkların öz kaynaklarla finansmanı açısından şirketler incelendiğinde 2011 yılında en yüksek oran Coca-Cola İçecek A.ř.; 2012,2013 ve 2014 yıllarında Tüpraş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.ř ve 2015 yılında Pınar Su Sanayi Ve Ticaret A.ř' dir. Maddi duran varlıkların öz kaynaklara oranlanmasıyla bulunan en düşük değerler ise İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret A.ř ve Turcas Petrol A.ř şirketleridir.

Borç / zkaynak oranı finansal yapı tablosu Tablo 4 incelendiğinde %100  geçen birden fazla şirket dikkat çekmektedir. Otokar Otomotiv Ve Savunma Sanayi A.ř ve Vestel Elektronik Sanayi Ve Ticaret A.ř' nin oransal değerleri en yüksek iki şirket olarak grlmektedir. Aygaz A.ř. şirketinin oransal değeri ise sürdürülebilirlik endeksindeki diğer şirketlere nispeten daha düşüktür.

Finansal kaldıraç oranı yabancı kaynaklarla varlıkların finansmanı arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Bir işletmenin finans yöneticisi işletme finansmanında kullanılan yabancı kaynak ve öz kaynak maliyetini dikkate alarak kaynak varlık yapısını finansal kaldıraç oranını inceleyerek analiz edebilir. Finansal kaldıraç oranının işletmenin mali yapısı açısından çok yüksek olması veya çok düşük olması olumsuz etkilere sebep olabilir. Buna göre 5 yıllık finansal kaldıraç oranları yüksek olan iki şirket dikkat çekmektedir. Bunlar; Vestel Elektronik Sanayi Ve Ticaret A.ř. ve Otokar Otomotiv Ve Savunma Sanayi A.ř.' dir. Ayrıca Arçelik şirketinin 2012 yılında finansal kaldıraç oranına göre varlıklarının %93' ve 2013 yılında %94' yabancı kaynaklar tarafından finanse edildiği grlmektedir. 5 yıllık süreçte en düşük finansal kaldıraç oranına sahip şirketin Pınar Entegre Et Ve Un Sanayii A.ř. olduğu Tablo 4 ' den anlaşılmaktadır. Finansal kaldıraç oranında olduğu gibi finansman oranı açısından da Pınar Entegre Et Ve Un Sanayii A.ř en yüksek değerlere sahiptir. Diğer finansman oranı yüksek olan şirket ise Aygaz A.ř' dir. Finansman oranı en düşük olan firma Otokar Otomotiv Ve Savunma Sanayi A.ř.'dir. Finansman oranı öz kaynakların yabancı kaynaklar arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Otokar Otomotiv Ve Savunma Sanayi A.ř.' nin finansman oranının düşük çıkması, şirketin kaynak yapısındaki yabancı kaynakların öz kaynağa göre fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Otokar Otomotiv Ve Savunma Sanayi A.ř.' nin kaynak yapısı incelendiği takdirde toplam kaynaklar içerisindeki öz kaynak oranı 2015 yılı %15,27; 2014 yılı %19,77; 2013 yılı %19,87; 2012 yılı %23,30; 2011 yılı için ise %24,96' dır. şirketlerin kaynak yapısındaki bu ilişki özellikle finansman oranı ve finansal kaldıraç oranı için önemlidir.

5.3. Faaliyet Oranları

Faaliyet oranları analizinde stok devir hızı, alacak devir hızı ve aktif devir hızı oranları hesaplanmıştır. Tablo 5' e göre stok devir hızı yüksek olan firmalar Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.ř., Aygaz A.ř., Tofaş Türk Otomotiv Fabrikası A.ř., TüPRAş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.ř. Ve İzocam Ticaret Ve Sanayi A.ř. olarak sıralanmaktadır. Stok devir hızı düşük olan firmalar; İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret A.ř. ve Ereğli Demir elik Fab. A.ř. şirketleridir. Alacak devir hızı oranı açısından yüksek olan firmalar Aygaz A.ř., TüPRAş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.ř, Coca-Cola İçecek A.ř., en düşük firmalar ise Arçelik A.ř. ve İzocam Ticaret Ve Sanayi A.ř.' dir. Aktif devir hızı yüksek olan firmalar TüPRAş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.ř ve Aygaz A.ř., düşük olan firmalar ise Turcas Petrol A.ř.' dir. Turcas Petrol şirketinin stokunun bulunmamasının bu duruma etkisi vardır.

Tablo 5: Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksinde Faaliyet Gösteren Şirketlerin Faaliyet Oranları

Şirket İsimleri	Stok Devir Hızı Oranı					Alacak Devir Hızı Oranı				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
AKSA	8,22	7,81	8,38	8,49	7,76	4,56	4,48	5,10	4,79	4,27
AEFES	4,81	3,12	6,68	5,42	5,50	8,68	6,16	12,04	10,29	9,26
ARCLK	4,68	4,79	4,29	4,15	4,52	3,05	3,26	2,97	2,89	3,06
AYGAZ	28,89	25,28	22,22	45,68	38,74	19,23	18,32	17,59	18,65	14,50
CCOLA	8,21	7,91	8,58	7,34	7,34	14,32	13,59	14,98	14,86	13,72
EREGL	2,23	2,63	2,54	2,72	3,03	9,59	8,74	7,10	9,13	7,03
HURGZ	29,86	27,91	28,25	30,53	27,13	5,29	4,66	3,77	3,50	2,93
IHEVA	2,79	2,33	2,05	1,77	1,58	1,66	1,59	1,40	1,04	0,76
IZOCM	10,88	11,29	11,23	10,64	9,55	4,44	4,08	3,95	3,98	3,68
OTKAR	5,16	3,70	3,94	3,27	3,07	11,02	3,46	3,20	2,46	3,36
PETUN	8,78	10,95	11,70	12,14	10,23	19,80	7,59	7,52	8,32	8,52
PINSU	13,25	10,64	9,46	10,50	8,85	8,09	8,33	7,62	7,12	7,18
PNSUT	9,42	8,21	7,43	8,17	8,14	7,63	7,15	7,46	6,90	6,86
TOASO	18,55	15,51	16,29	15,65	17,53	7,07	6,94	11,02	10,98	10,54
TRCAS	-	-	-	-	-	2,60	6,73	5,88	6,81	0,25
TUPRS	13,55	11,65	12,03	13,20	14,63	18,85	14,18	20,33	37,22	27,23
PRKAB	9,16	7,97	10,16	10,06	8,65	5,56	4,36	4,48	4,50	4,57
TTRAK	6,28	5,16	4,82	5,26	5,24	6,78	5,40	6,26	6,61	6,63
VESTL	5,52	5,61	4,51	4,14	3,71	3,92	4,12	3,89	4,11	3,73
Şirket İsimleri	Aktif Devir Hızı									
	2011	2012	2013	2014	2015					
AKSA	1,01	1,04	0,97	1,02	0,90					
AEFES	0,74	0,42	0,41	0,50	0,46					
ARCLK	0,92	1,57	1,45	1,01	1,03					
AYGAZ	2,01	1,89	1,88	2,07	1,64					
CCOLA	0,90	0,94	0,74	0,83	0,75					
EREGL	0,67	0,73	0,70	0,72	0,64					
HURGZ	0,53	0,54	0,56	0,77	0,68					
IHEVA	0,35	0,33	0,40	0,40	0,37					
IZOCM	1,45	1,54	1,58	1,44	1,49					
OTKAR	1,04	0,97	1,02	1,00	0,89					
PETUN	0,91	1,01	1,09	1,24	1,13					
PINSU	0,77	0,84	0,85	1,08	0,97					
PNSUT	1,04	1,18	1,19	1,21	1,14					
TOASO	1,16	1,11	1,19	1,04	1,01					
TRCAS	0,01	0,02	0,04	0,05	0,00					
TUPRS	2,76	2,55	1,94	1,81	1,45					
PRKAB	1,76	1,59	1,39	1,50	1,50					
TTRAK	1,45	1,50	1,46	1,42	1,54					
VESTL	1,36	1,43	1,10	1,06	0,99					

Kaynak: Şirketlerin Kamuyu Aydınlatma Platformunda (KAP) yayınlanmış finansal tablo verilerine dayanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

5.4. Karlılık Oranları

Karlılık oranları açısından mali rantabilite, aktif karlılık ve öz kaynak karlılığı oranları incelenmiştir.

Tablo 6: Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksinde Faaliyet Gösteren Şirketlerin Karlılık Oranları

Şirket İsimleri	Mali Rantabilite					Aktif Karlılığı				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
AKSA	0,06	0,10	0,08	0,08	0,10	0,06	0,11	0,08	0,09	0,09
AEFES	0,07	0,14	0,28	-0,05	-0,02	0,06	0,07	0,16	-0,02	-0,01
ARCLK	0,06	0,05	0,05	0,05	0,06	0,06	0,05	0,06	0,05	0,07
AYGAZ	0,07	0,05	0,03	0,03	0,07	0,14	0,11	0,07	0,07	0,11
CCOLA	0,04	0,10	0,09	0,05	0,02	0,04	0,09	0,09	0,04	0,01
EREGL	0,11	0,05	0,09	0,14	0,09	0,07	0,03	0,07	0,11	0,07
HURGZ	-0,27	0,18	-0,08	-0,23	-0,05	-0,15	0,33	-0,04	-0,14	-0,03
IHEVA	-2,35	0,20	-0,22	0,12	0,13	-0,81	0,07	-0,08	0,04	0,05
IZOCM	0,12	0,08	0,08	0,19	0,07	0,18	0,12	0,13	0,29	0,11
OTKAR	0,06	0,08	0,07	0,06	0,06	0,07	0,08	0,08	0,06	0,06
PETUN	0,08	0,08	0,08	0,08	0,11	0,08	0,08	0,09	0,10	0,14
PINSU	-0,01	0,00	-0,08	0,02	-0,06	-0,01	0,00	-0,07	0,02	-0,07
PNSUT	0,11	0,08	0,08	0,09	0,06	0,13	0,09	0,10	0,12	0,07
TOASO	0,06	0,07	0,06	0,08	0,08	0,08	0,07	0,07	0,09	0,10
TRCAS	8,91	3,03	0,52	-0,25	-47,80	16,90	0,08	0,02	-0,01	-0,03
TUPRS	0,03	0,03	0,03	0,04	0,00	0,09	0,09	0,06	0,07	0,01
PRKAB	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02
TTRAK	0,15	0,14	0,13	0,10	0,08	0,26	0,21	0,20	0,15	0,13
VESTL	-0,01	-0,02	-0,02	0,01	0,01	-0,01	-0,02	-0,02	0,02	0,01
Net Kar / zkaynaklar Oranı										
Şirket İsimleri	2011	2012	2013	2014	2015					
AKSA	0,11	0,17	0,13	0,15	0,16					
AEFES	0,11	0,09	0,19	-0,04	-0,02					
ARCLK	0,14	0,13	0,14	0,14	0,19					
AYGAZ	0,18	0,13	0,09	0,09	0,16					
CCOLA	0,08	0,20	0,17	0,09	0,03					
EREGL	0,14	0,06	0,11	0,16	0,09					
HURGZ	-0,39	0,20	-0,08	-0,39	-0,09					
IHEVA	-1,15	0,09	-0,12	0,06	0,06					
IZOCM	0,22	0,16	0,18	0,36	0,18					
OTKAR	0,26	0,32	0,35	0,29	0,32					
PETUN	0,10	0,10	0,11	0,13	0,16					
PINSU	-0,01	0,00	-0,12	0,04	-0,17					
PNSUT	0,17	0,13	0,14	0,16	0,11					
TOASO	0,26	0,21	0,23	0,26	0,32					
TRCAS	0,16	0,10	0,04	-0,02	-0,06					
TUPRS	0,28	0,30	0,23	0,23	0,02					
PRKAB	0,03	0,06	0,07	0,09	0,09					
TTRAK	0,47	0,40	0,38	0,37	0,39					
VESTL	-0,03	-0,08	-0,07	0,07	0,04					

Kaynak: Şirketlerin Kamuyu Aydınlatma Platformunda (KAP) yayınlanmış finansal tablo verilerine dayanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Mali rantabilite olarak net dönem karının net satışlara oranlanarak hesaplama yapılmıştır. Tablo 6' ya göre mali rantabilite açısından Turcas Petrol A.Ş.' nin yıllar itibariyle oranlarının değişimi dikkat çekmektedir. Şirket 2011,2012 ve 2013 yıllarında faaliyetleri sonucunda kar elde etmişken, 2014 ve 2015 yıllarında net dönem zararı olması dikkat çekmektedir. Özellikle 2014 yılındaki mali tablosunda net dönem zarar rakamı 14.777.958 TL'den 2015 yılında 36.421.614 TL ye ulaşmıştır. Bu durum mali rantabilite başta olmak üzere karlılık oranlarına olumsuz olarak yansımıştır. Dikkat çeken diğer ayrıntı Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.Ş.' nin karlılık oranlarıdır. Hürriyet Gazetecilik Ve

Matbaacılık A.Ő. 2012 yılı dışındaki diğer yıllardaki faaliyet dönemlerini net dönem zararı ile kapatmıştır. Turcas Petrol A.Ő ve Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.Ő. finansal durum tablosundaki açıklamış oldukları beş yıllık net dönem zarar/kar tutarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir

Tablo 7: Turcas Petrol A.Ő ve Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.Ő. Net Dönem Kar/Zararı

	Net Dönem Kar/Zararı (TL)				
	2011	2012	2013	2014	2015
TURCAS	97.915.312	70.638.974	25.256.777	(14.777.958)	(36.421.614)
HURGZ	(233.966.440)	150.661.297	(61.093.981)	(168.672.590)	(30.499.114)

Kaynak: Şirketlerin Kamuyu Aydınlatma Platformunda (KAP) yayınlanmış finansal tablo verilerine dayanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7' ye göre Turcas Petrol A.Ő ve Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.Ő.' ye ait bu veriler iki Şirketin karlılık oranlarının olumsuz olmasını açıklamaktadır. Genel anlamda karlılık oranlarının yer aldığı Tablo 6' daki 19 Şirketin 7'si beş yıllık sürecin farklı dönemlerini zararlı tamamlamıştır.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sürdürülebilirlik endeksi ve kurumsal yönetim boyutları Şirketlerin işletme çıkar grupları arasında ve işletmenin sosyal boyutunu oluşturan tüketiciler açısından işletmenin güvenilirliğini olumlu yönde etkilemektedir. Bu durum işletmelere yatırım yapmak isteyenlerin Şirket değerlendirmelerine de yansımaktadır. Ayrıca birbiriyle bağlantılı olarak sürdürülebilirlik boyutu işletmelerin dolaylı olarak karlılığını ve marka değerini de artırmaktadır. Sonuç olarak sürdürülebilirlik kriterlerini sağlayan Şirketler aynı zamanda bu kriterleri sağlarken finansal performanslarına da olumlu bir etkisi olmaktadır. Şirketlerin sürdürülebilirlik kavramına önem vermeleri gereklidir. Borsa İstanbul sürdürülebilirlik kavramı ve sürdürülebilirlik endeksinin yatırımcılar ve Şirketler açısından bilinirliğinin ve farkındalığının artırılması için çalışmalarını aralıksız devam ettirmelidir.

Borsa İstanbul sürdürülebilirlik endeksine kayıtlı 19 Şirketin 2011 ve 2015 yılları arasındaki mali tablolarının ve diğer kurumsal bilgilerinin yer almış olduğu yıllık faaliyet raporlarından elde edilen verilerle Şirketlerin oran analizi yapılmıştır.

Bu çalışmanın sonucunda likidite oranları açısından incelendiğinde Turcas Petrol A.Ő.'nin değerleri yüksektir. Yüksek çıkmasındaki dikkat çeken sebep Şirketin aktifinde kayıtlı stokunun bulunmamasıdır. Stok devir hızı ve alacak devir hızı likidite oranlarını tamamlayıcı nitelikteki oranlardır. Aynı zamanda oranları çok yüksek ve düşük olan Şirketlerin stok ve hazır değerler tutarlarının da incelenmesi gereklidir. Asit-test oran açısından beş yıllık zaman diliminde 1'in altında rakamları bulunan Şirketler Pınar Su Sanayi Ve Ticaret A.Ő, TÜPRAŞ-Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ő., Vestel Elektronik Sanayi Ve Ticaret A.Ő., Otokar Otomotiv Ve Savunma Sanayi A.Ő.'dir. Ayrıca bu Şirketlerin TÜPRAŞ-Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ő. hariç diğerlerinin nakit oran değerleri de kabul edilen hazır değerler oranı 0,20'nin altındadır. Nakit oran açısından bu Őirketlere ilave olarak Pınar Entegre Et Ve Un Sanayii A.Ő., Pınar Süt Mamulleri Sanayii A.Ő. beş yıllık değerleri ve İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret A.Ő.' ninde son 3 yıllık rakamları çok düşük olarak görölmektedir. TÜPRAŞ-Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ő. Şirketinin nakit oranının 0,20 üzerinde olmasının sebebi nakit ve nakit benzeri varlıklarının stoklara kıyasla önemli tutarlarda olmasıdır. Örneğin TÜPRAŞ-Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ő.' nin 2015 yılı incelendiğinde; stok tutarı 2.102.161,00 TL iken nakit ve nakit benzeri tutarı 3.027.546,00 TL' dir.

Bu çalışmanın sonucunda finansal yapı oranları açısından otofinansman oranı düşük olan Şirketler ise Türk Prysmian Kablo Ve Sistemleri A.Ő., en yüksek olan Şirket ise Türk Traktör Ve Ziraat Makineleri A.Ő. olduğu görölmüştür. Maddi duran varlıkların öz kaynaklara oranlanmasıyla bulunan en düşük değerler ise İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret A.Ő. ve Turcas Petrol Anonim

şirketleridir. Borç / zsermaye ve Finansal Kaldıraç oranı açısından en düşük değerler Pınar Entegre Et Ve Un Sanayii A.ř.’ ye aittir. Borç / zsermaye ve Finansal kaldıraç derecesi en yüksek olan şirket Otokar Otomotiv Ve Savunma Sanayi Anonim şirketi’dir.

Bu çalışmanın sonucunda faaliyet oranları açısından Stok devir hızı en yüksek olan şirket Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.ř., en düşük değer ise İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret A.ř.’ ne ait olduğu grlmştr. Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.ř. stok devir hızı yüksek olmasına rağmen alacak devir hızının çok yüksek derece de olmaması şirketin alacaklarının tahsilinde sıkıntıya düştüğünün bir göstergesidir. Bu durum karlılık oranlarına da yansımıştır. Alacak devir hızı en yüksek olan şirketler TüPRAş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.ř. ve Aygaz A.ř.’ dir. En düşük olan şirket ise İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret A.ř.’ dir. Aktif devir hızı oranlarındaki beş yıllık değerler incelendiğinde en yüksek değere TüPRAş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.ř. sahiptir. Turcas Petrol Anonim şirketi’ nin ise aktif devir hızı en düşük değerlerdedir.

Bu çalışmanın sonucunda karlılık oranları açısından Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.ř.’nin oranları dikkat çekici olduğu grlmştr. 2012 yılı dışındaki diğer yıllarda oranları negatif olarak çıkmıştır. Diğer dikkat çeken ayrıntı ise Turcas Petrol A.ř. mali rantabilite oranı 2015 yılında büyük bir değişim sergilediği grlmektedir. Turcas Petrol A.ř.’nin finansal durum tablosundaki net dönem zarar/kar rakamı bu değişimi açıklamaktadır. Turcas Petrol A.ř. şirketinin finansal durum tablosundan alınan veriler doğrultusunda oluşturulmuş net dönem zarar/kar tablosuna göre Sermaye Piyasaları Kurumu’na 2014 ve 2015 yıllarında zarar bildirdiği grlmektedir. Turcas Petrol A.ř. 2014 yılına göre zararı %146 artış olduğu için 2015 yılı mali rantabilite oranında fark edilir derecede değişim grlmektedir. Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık A.ř. ise 2012 yılı dışındaki dönemlerini zararlarla tamamladığı grlmektedir.

Bu çalışmanın sonucunda İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret A.ř.’ nin oran analizinde genel değerlendirmede olumsuz durum sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca şirketlerin en son açıklanmış güncel kurumsal yönetim uyum raporlarında en düşük notun İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi Ve Ticaret A.ř.’ ye ait olduğu grlmektedir.

KAYNAKÇA

- AKARÇAY, . (2014). “Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu”, Marmara niversitesi neri Dergisi, 11(42), 1-11.
- AKDOğAN, N. ve TENKER, N. (2007) Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, (12.Baskı). Gazi Kitabevi, Ankara.
- AKGÜÇ, . (2006). Mali Tablolar Analizi, (12.Baskı). Arayış Basım Yayıncılık San. Tic. Ltd. şti., İstanbul.
- AKGÜÇ, . (2011). Finansal Yönetim, (9.Baskı). Avcıol Basım Yayın, İstanbul.
- BEKTÖRE, S., ÇÖMLEKÇİ, F. ve SÖZBİLİR, H. (2013) Mali Tablolar Analizi Tek Düzen Hesap Planına Göre, Nisan Kitabevi, Ankara.
- BREALEY, R..A., MYERS, S. C. ve MARCUS, A..J. (2007). İşletme Finansmanının Temelleri, (ev.) Bozkurt, ., Arıkan T., Doğukanlı, H. Literatür Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama, San.ve Tic. Ltd. şti., İstanbul
- BOLAK, M. (2010). İşletme Finansı, Birsen Yayınevi, İstanbul.
- BORSA İSTANBUL, Borsa İstanbul’da Sürdürülebilirlik, <http://www.borsaistanbul.com/kurumsal/surdurulebilirlik>, Erişim Tarihi: 15.10.2016
- BORSA İSTANBUL. (2014) Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Bülteni, [borsaistanbul.com/docs/default-source/yayinlar/borsa-istanbul-2014-surdurulebilirlik-bulteni.pdf?sfvrsn=4]. Erişim Tarihi: 15.10.2016.

- BORSA İSTANBUL. (2014). Şirketler İçin Sürdürülebilirlik Rehberi
- BÜKER, S., AŐIKOĐLU, R., SEVİL, G. (2007). Finansal Yönetim, (3. Baskı). Özkan Matbaacılık, Ankara.
- CEBECİ, G. ve ÖZBİLGİN, İ.G. (2015). “Borsa İstanbul Bilişim Endeksinde Yer Alan Şirketlerin Kurumsal Yönetim ve Finansal Performans Açısından Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), 47-64.
- ÇABUK, A. ve LAZOL, İ. (2012). Mali Tablolar Analizi. (12. Baskı). Ekin Basım Yayım ve Dağıtım, Bursa.
- ÇITAK, L. ve ERSOY, E. (2016). “Firmaların BIST Sürdürülebilirlik Endeksine Alınmasına Yatırımcı Tepkisi: Olay alışması Ve Ortalama Testleri İle Bir Analiz”, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 8(1), 43-57.
- DİNLER, Z. (2005). İktisada Giriş, (11. Baskı). Ekin Kitabevi, Bursa.
- Ed. BESLER, S. (2009). Yönetim Yaklaşımlarıyla Kurumsal Sürdürülebilirlik, (1. Baskı). Beta Basım A.Ő., İstanbul.
- EGE, İ., TOPALOĞLU, E.E. ve ÖZYAMANOĞLU, M. (2013). “Finansal Performans İle Kurumsal Yönetim Notları Arasındaki İlişki: BIST Üzerine Bir Uygulama”, Akademik Araştırmalar ve alışmalar Dergisi,5(9), 100-117.
- ERCAN, M. K. ve BAN, Ü. (2014). Değere Dayalı İşletme Finansmanı Finansal Yönetim, (8. Baskı). Gazi Kitabevi Tic.Ltd.Őti., Ankara.
- GÖNEN, S. ve SOLAK, B. (2016). “An Emprical Study For Determining The Compliance Sustainability Reports Published In Turkey With Standards Published By Global Reporting Initiative (GRI)”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 18(2), 392-420.
- KANBEROĞLU, Z. ve KARA, O. (2016). “Finansal Sektör Gelişimi İle Sürdürülebilir Kalkınma İlişkisi”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15(57), 309-318.
- KARAPINAR, A. ve ZAİF, F.A. (2012). Finansal Analiz Uluslararası Finansal Raporlama Standartları İle Uyumlu, (2. Baskı),Gazi Kitabevi, Ankara.
- KUŐAT, N. (2012). “Sürdürülebilir İşletmeler İçin Kurumsal Sürdürülebilirlik ve İçsel Unsurları”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi,14(2), 227-242.
- OKKA, O. (2010). İşletme Finansmanı, (4. Baskı).Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Őti., Ankara.
- ÖZDEMİR, Z. ve PAMUKÇU, F. (2016). “Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Sisteminin Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi Kapsamındaki İşletmelerde Analizi”, Mali Çözüm Dergisi, 134, 13-35.
- ÖZTEL, A., KÖSE, M.S. ve AYTEKİN, İ., (2012) “Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Ölçümü İçin Çok Kriterli Bir Çerçeve: Henkel Örneği”, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 1(4), 32-44.
- ÖZUTKU, H., ÇETİNKAYA M. ve AĞCA, V. (2015). “İnsan Kaynakları Yönetimi Boyutuyla Kurumsal Sürdürülebilirlik: BIST Sürdürülebilirlik Endeksindeki Firmalar Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(3), 55-72.
- T.C. ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI, (2014) “Türkiye evre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu”, Yayın No: 23, Ankara.
- USTA, Ö. (2012) İşletme Finansmanı ve Finansal Yönetim, (5.Baskı). Detay Yayıncılık, Ankara.
- YÜKÜ, S. ve KAPLANOĞLU, E. (2016). “Sürdürülebilir Kalkınmada Finansal Olmayan Raporlamanın Önemi”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi,18(1), 63-101.

YÜKÇÜ, S. ve FİDANCI, N. (2016). “Sürdürülebilirlik Maliyeti Örneği Olarak Maden Sahası Restorasyonu”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30(3), 663-677.

TURİST HAREKETLERİ İLE KONUT SATIşLARI İLİşKİSİ: PANEL GRANGER NEDENSELLİK VE EŞANLI DENKLEM SİSTEMİ ANALİZLERİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURIST FLOWS AND RESIDENTIAL SALES: PANEL GRANGER CAUSALITY AND SIMULTANEOUS EQUATION SYSTEM ANALYSES

Yrd. Doç. Dr. Burcu TÜRKCAN
Ege Üniversitesi
İİBF, İktisat Bölümü
burcu.turkcan@ege.edu.tr

Öz

Turizm ve konut sektörleri, ekonomide oluşturdukları ileri ve geri bağlantıları nedeniyle iktisadi açıdan kritik öneme sahip iki sektördür. Literatürde bu sektörlerin makroiktisadi etkileri üzerine birçok çalışma bulunmakla birlikte, iki sektör arasındaki ilişkiler üzerine çalışmaların sınırlı bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, Türkiye’de bölgelere yönelik turist hareketleri ile konut satışları arasındaki ilişkinin ekonometrik yöntemlerle incelenerek iki sektör arasındaki ilişkinin elde edilebilen veriler işığında aydınlatılmasıdır. Çalışma, Türkiye için benzer bir ekonometrik uygulama bulunmaması noktasında literatüre katkı yapmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışmada 2008 – 2015 döneminde Türkiye’nin 81 ili için turizm hareketleri ve konut satışları arasındaki ilişkileri tespit etmeye yönelik olarak öncelikle panel nedensellik analizi ve ardından eşanlı denklem sistemi modellemesi yapılmıştır. Tahminleme sonuçlarına göre yerli ve yabancı turist sayısı ile illerdeki konut satış miktarları arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Ayrıca yabancı turist sayısı ile konut satışları arasında negatif ilişki olduğu, ancak yerli turist sayısı ile konut satışları arasında pozitif ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda sonuç kısmında Türkiye’ye yönelik bölgesel politika önerileri geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Konut Satışları, Nedensellik, Eşanlı Denklem Sistemi, Panel Veri

Abstract

Tourism and housing sectors are two sectors which have critical importance in the economy due to their forward and backward linkages. Although there are lots of studies in the literature about the macroeconomic impacts of these sectors, it’s seen that the studies detecting their relationships have limited contributions. In this context, the aim of this paper is to make some contribution on the relationships between tourist flows and residential sales in Turkey. In this regard, this study tries to apply some empirical methods that have not been applied before in any other studies. By following this aim, some panel data analyses are conducted for 81 Turkish NUTS3 regions and the time period of 2008 – 2015. Estimation results point out that there exist bidirectional causality between tourist flows and residential sales. Moreover, there exist negative relationship between foreign tourist flows and residential sales, but positive relationship between domestic tourist flows and residential sales.

Key Words: Tourism, Residential Sales, Causality, Simultaneous Equation System, Panel Data

1. GİRİŞ

Turizm sektöru özellikle 1970li yıllarda hız kazanan küreselleşme akımı ile birlikte bölgelerin öz varlıkları/değerleri ile rekabetçi üstünlüklerini arttırarak küresel piyasalarda rekabetçiliklerini yükseltmeleri ekseninde, ekonomide yarattığı doğrudan ve dolaylı makroiktisadi etkiler nedeniyle bölgesel politikalar açısından kritik öneme sahip duruma gelmiştir (Kitson vd., 2004: 991). Turizm sektörünün ekonomiye makroiktisadi etkileri temel olarak; döviz girişini sağlayarak ödemeler bilançosuna pozitif katkıda bulunması, hizmetler sektörünün gelişmesi bağlamında gayri safi yurtiçi hasılaya katkıda bulunması; yabancı yatırım giriŐi sağlaması, istihdam artışına yol açarak işsizlik rakamlarını düşürmesi ve reel geliri arttırması şeklinde sıralanabilir (Holden, 2006: 90). Benzer şekilde konut sektörünün de ekonominin diğer sektörleri ile olan ileri ve geri bağlantılarından ötürü, özellikle son yıllarda literatürde konut sektörüne yönelik artan bir ilgi söz konusu olduğu görülmektedir (Akseki vd., 2014: 1082). Konut üretimi, barınma gibi temel bir ihtiyaca karşılık verdiğinden sosyal açıdan önemli olduğu kadar, yüksek katma değeri üretim yapısına sahip olması, istihdam potansiyelinin yüksek olması ve başta imalat olmak üzere diğer sektörlerle sıkı girdi-çıkı ilişkileri içerisinde olması sebeplerinden ötürü ekonomik açıdan oldukça önemlidir (Öztürk ve Fitöz, 2009: 23).

Öte yandan söz konusu iki sektörün ekonomi açısından söz edilen önemlerine rağmen birbirleri ile olan ilişkilerine literatürde çok fazla değinilmediği görülmektedir. Ampirik literatür incelendiğinde turistlerin konut alımlarına yönelik araştırmaların genellikle sadece ikincil konut olarak tanımlanan yazlık konutlar bağlamında ve yine sınırlı sayıda çalışma tarafından iktisadi yönden tartıŐıldığı görülmektedir (Bkz. Jaakson, 1986; Müller, 2002; Bayezit, 2003; Quinn, 2004; Müller, 2006; Manisa ve Görgülü, 2008). Bu alıŐmalardan Jaakson (1986), ikinci yazlıkların satıŐı ekseninde yerli turistlerin davranışlarını Kanada ekonomisi için incelerken; Müller (2002) 1990lı yıllarda İŐveç'te yazlık alımı yapan Alman turistler üzerine incelemelerini yapmıştır. Yine Müller (2006) İŐveç'teki yazlık konutların yabancılar açısından çekiciliklerine yönelik 90lı yıllar için ayrıca bir kantitatif analiz uygulamıştır. Türkiye için ise yazlık konutların turizm sektöründeki yeri ile ilgili Bayezit (2003) ve Manisa ve Görgülü (2008) alıŐmaları dikkat çekmektedir. Bayezit (2003) alıŐmasında M. Ereğlisi-Gelibolu hattındaki turizm hareketliliğinden kaynaklı yazlık sayısındaki artışın ekonomiye etkileri istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Manisa ve Görgülü (2008) Ege ve Akdeniz bölgelerindeki yazlık konutların turizme açılması ekseninde konuyu araştırmıştır.

Tüm bunların yanısıra Türkiye'deki literatürde konunun turistlerin konut alımından ziyade yabancı uyrukluların konut alımları ekseninde incelendiği göze çarpmaktadır (Bkz. Tamer vd., 2010; Mutluer ve SudaŐ, 2005). Yerli ve yabancı turistlerin konut alımlarına yönelik ise yalnızca Kadı (2014) alıŐması dikkat çekmektedir. Kadı (2014), Türkiye'de yabancı turistlere yönelik gayrimenkul satışlarını ele aldığı çalışmasında konuyu temel istatistikler bağlamında incelemiŐtir.

Literatürde yer alan sınırlı sayıdaki bu tartıŐmalara karşılık yerli ve yabancı turistlerin konut sektörüne etkileri sosyoekonomik açıdan önemli bir konudur. Bir bölgeye yönelik turizm hareketlerinin yoğunluğu bölgenin sadece ikincil konut olarak adlandırılan yazlık konutlarına yönelik satışlarını etkilemeyeceği gibi, turizm dendiğinde sadece yabancı turistlerin bölgeyi ziyaretlerinin ele alınması da doğru değildir. Dolayısıyla bölgelere yönelik turizm hareketlerinin konut satışlarına etkilerini doğru bir şekilde analiz edebilmek için ikamete yönelik tüm konutların satıŐını ve yabancı turistler ile birlikte yerli turistleri de analiz kapsamına dâhil etmek gereklidir. Tüm bunların yanısıra yabancı uyrukluların konut talebi olarak konu ele alındığında turizm hareketlerinden kaynaklanan konut satıŐlarından ziyade uluslararası göç hareketlerinden kaynaklanan konut satışları ele alınmış olmaktadır. Dolayısıyla turist ve göçmen statülerinin birbirinden çok farklı olduğu dikkate alınmalı ve turizm hareketlerinin konut piyasasına etkileri irdelenirken çok geniş anlama gelen yabancı uyruklu tanımlamasından uzak durulmalıdır (Williams ve Hall, 2000: 5-6). Yabancı turistler konut alımları sonucunda ülkeye göç edebilecekleri gibi, yalnızca belli dönemlerde kullanmak üzere veya sadece yatırım amaçlı konut alımı da yapabilirler. Tüm bu unsurlar dikkate alınarak hazırlanan bu çalışmanın amacı, Türkiye'de bölgelere yönelik turist hareketleri ile konut satışları arasındaki ilişkinin ekonometrik metotlar incelenerek değeriendirilmesidir. Çalışma, Türkiye için bu alanda yapılmış benzer bir ekonometrik uygulama bulunmaması noktasında literatüre katkı yapmayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda çalışmada 2008 – 2015 zaman aralığında Türkiye'nin 81 İBBS3 (İstatistik Bölge Birimi Sınıflandırması 3. Düzey) bölgesi için turizm hareketleri ve konut satışları arasındaki ilişkileri tespit etmeye yönelik olarak öncelikle panel nedensellik analizi ve ardından eşanlı denklem sistemi tahminlemesi yapılmaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda sonuç kısmında Türkiye'ye yönelik bölgesel politika önerileri geliştirilmektedir.

2. TURİZM HAREKETLERİ VE KONUT SATIŞLARI İLİŞKİSİNE YÖNELİK AMPİRİK UYGULAMA

Turizm hareketleri ile konut satışları ilişkisi, daha önce de değinildiği üzere literatürde önemle vurgu yapılan bir sosyoekonomik konudur. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde kullanılan veri seti, tahminlenen ekonometrik model, uygulanan yöntem ve ampirik bulgulara dair bilgiler verilmektedir.

2.1. Veri Seti, Değişkenler ve Panel Veri Analizi

Bu çalışmada Türkiye'de 2008 – 2015 zaman aralığında 81 İBBS3 bölgesi (iller) için ikamete yönelik konut satışları, bölgelere gelen yerli turist sayısı ve bölgelere gelen yabancı turist sayısı veri setleri kullanılmaktadır. Kullanılan dengeli panel veri setinin zaman boyutu 8 mekân boyutu ise 81 olduğundan 648 gözlemlili geniş bir veri seti ekonometrik tahminlemelere konu olmaktadır. Konut satışları verisi TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) istatistik veri tabanından temin edilmiş, turist hareketlerine dair veriler ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan temin edilmiştir.

Panel veri setleri, zaman serileri ve kesit veri serilerine göre daha yüksek serbestlik derecesi ve dolayısıyla daha etkin tahminlemeleri mümkün kılarlar (Elhorst, 2003: 244). Panel veri setleri, örneklemdeki her birim için çoklu gözlem olanağı sağlar ve bağımsız değişkenler arasındaki doğrusallık olasılığını da azaltmaya yardımcı olurlar. Tüm bunların yanı sıra panel veri analizleri, araştırmacılara, kesit veri ve zaman serisi veri setlerini kullanarak yanıtlanamayacakları bazı soruların yanıtlarını arama imkânını sağlarlar (Hsiao, 2007: 3-6). Zaman serileri ve kesit veri serilerine göre panel veri setlerinin bu üstünlükleri, özellikle son yıllarda ekonometrik uygulamaların ampirik literatürde geniş kullanım alanı bulmasıyla birlikte sıklıkla tercih edilir konuma gelmiştir.

2.2. Tahminleme Sonuçları

Çalışmada kullanılan panel veri setinin zaman boyutu çok uzun olmamakla birlikte yine de sahte regresyon sorunundan kaçınmak adına ekonometrik tahminlemeler öncesinde serilerin durağanlık analizlerinin yapılması yerinde olacaktır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2005: 277). Bu amaçla aşağıda kullanılan 3 serinin birim kök test sonuçlarına yer verilmektedir. Panel veri söz konusu olduğunda tek bir birim kök testinden ziyade birden fazla testin sonucuna bakarak karar vermek daha doğru sonuçlara ulaşmak adına yerinde olmaktadır. Bu çalışmada bu doğrultuda 3 ayrı panel birim kök testinin sonuçları karşılaştırılmıştır. Söz konusu 3 testin de sıfır hipotezleri, serinin durağan olmadığı önsavı üzerine kuruludur. YERTUR değişkeni illeri ziyaret eden yerli turist sayısını, YABTUR değişkeni illeri ziyaret eden yabancı turist sayısını ve KONUT değişkeni de illerdeki konut satışlarını ifade etmektedir.

Tablo 1: Serilerin Panel Birim Kök Test Sonuçları

Panel Birim Kök Testi	YERTUR	YABTUR	KONUT
Levin, Lin ve Chu t*	0,18013 (0,5715)	-7.73165 (0.0000)	5.75215 (1.0000)
ADF-Fisher Chi-Square	77,9177 (1,0000)	155.976 (0.5306)	27.8032 (1.0000)
PP – Fisher Chi-Square	92,8830 (1,0000)	185.133 (0.0689)	33.9721 (1.0000)

Not: Parantez değerleri olasılık değerleridir.

Tablo 1'deki sonuçlardan görüldüğü üzere her 3 seride de birim kök problemiyle karşılaşmaktadır. Bu problemi aşmanın en temel yolu serilerin farklarını alarak durağanlaştırmaktır. Aşağıdaki tabloda serilerin birinci farkları alındıktan sonra uygulanan birim kök test sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 2: Birinci Farkları Alınmış Serilerin Panel Birim Kök Test Sonuçları

Panel Birim Kök Testi	D(YERTUR)	D(YABTUR)	D(KONUT)
Levin, Lin ve Chu t*	-42.9116 (0.0000)	-21.9676 (0.0000)	-5.23215 (0.0000)
ADF-Fisher Chi-Square	301.977 (0.0000)	300.190 (0.0000)	146.075 (0.8101)
PP – Fisher Chi-Square	428.073 (0.0000)	448.954 (0.0000)	546.572 (0.0000)

Not: Parantez değerleri olasılık değerleridir.

Yine Tablo 2'nin sonuçlarından görüldüğü üzere serilerin birinci farkları alındığında illere gelen yerli turist sayısı ve illere gelen yabancı turist sayısı serileri tüm panel birim kök test sonuçlarına göre durağanlaşmaktadır. İllerdeki konut satışları serisi ise Levin, Lin ve Chu t* panel birim kök testi ile PP-Fisher Chi-Square Panel Birim Kök Testi sonuçlarına göre durağanlaşmaktadır. Diğer test sonucu seride birim kök probleminin devam ettiğini işaret etmekle birlikte, serilerin zaman boyutunun çok uzun olmaması ve Levin, Lin ve Chu t* panel birim kök testi ile PP-Fisher Chi-Square Panel Birim Kök Testi'nin yeterince güçlü testler olmaları sebebiyle serinin ikinci farkını alma yoluna gidilmemiştir.

Serilerin birinci farkları alındıktan sonra panel Granger Nedensellik Analizi uygulanabilir. Granger Nedensellik Analizi, analiz edilen serilerin karşılıklı olarak birbirlerinin nedeni olup olmadığını araştıran, F istatistiğine dayalı bir analizdir. Analiz sonucunda hesaplanan F istatistiği ele alınan serbestlik derecesi ve anlamlılık düzeyinde tablo değerinden büyükse nedenselliğin bulunmadığı yönündeki sıfır hipotezi reddedilmektedir. Söz konusu hipotezin reddi, katsayıların anlamlılığını ifade eder (Granger, 1969: 431). Aşağıdaki tabloda çiftler çiftler değişkenlerin karşılıklı nedensellik analizlerine yer verilmektedir.

Tablo 3: Değişkenlerin Karşılıklı Granger Nedensellik Test Sonuçları

Sıfır Hipotezi	F-İstatistiği	Olasılık
D(YERTUR) D(KONUT)'un nedeni değildir.	46.2588	0.0000
D(KONUT) D(YERTUR)'un nedeni değildir.	160.118	0.0000
D(YABTUR) D(KONUT)'un nedeni değildir.	9.72822	0.0000
D(KONUT) D(YABTUR)'un nedeni değildir.	27.0103	0.0000
D(YABTUR) D(YERTUR)'un nedeni değildir.	117.914	0.0000
D(YERTUR) D(YABTUR)'un nedeni değildir.	55.6096	0.0000

Tablo 3 sonuçları, serilerin karşılıklı olarak nedensellik ilişkilerine işaret etmektedir. Bunu açıklayacak olursak; tahminleme sonuçlarına göre illere gelen yerli turist sayısı konut satışlarındaki değişimin bir nedeni iken konut satışlarındaki değişim de illere gelen yerli turist sayısındaki değişimin bir nedenidir. Benzer şekilde illere gelen yabancı turist sayısı konut satışlarındaki değişimin bir nedeni iken konut satışlarındaki değişim de illere gelen yabancı turist sayısındaki değişimin bir nedenidir. Son olarak illere gelen yerli turist sayısı illere gelen yabancı turist sayısının bir nedeni iken tersi de geçerlidir. Dolayısıyla analiz kapsamında ele alınan 3 değişken arasında içsel ilişkiler olduğu gözle çarpılmaktadır.

İller düzeyindeki konut satışları, illere gelen yerli turist sayısı ve illere gelen yabancı turist sayısının birçok farklı belirleyicisi olmakla birlikte, söz konusu nedensellik ilişkilerinin pozitif mi

negatif mi yönlü olduğunu görebilmek ve değişkenlerin etkilerinin büyüklüğünü karşılaştırabilmek adına aşağıda belirtilen 3 denklemlilik eşanlı denklem sistemi tahminlemesini yapmak yerinde olacaktır.

$$\begin{aligned}d(\text{konut})_{it} &= \beta_1 + \beta_2 d(\text{yertur})_{it} + \beta_3 d(\text{yabtur})_{it} + e_{it} \\d(\text{yertur})_{it} &= \beta_4 + \beta_5 d(\text{konut})_{it} + \beta_6 d(\text{yabtur})_{it} + e_{it} \\d(\text{yabtur})_{it} &= \beta_7 + \beta_8 d(\text{konut})_{it} + \beta_9 d(\text{yertur})_{it} + e_{it}\end{aligned}\quad (1)$$

Eşanlı denklem sistemi tahminlemesinde denklemler ayrı ayrı tahminlenmek yerine, sistem olarak bir bütün halinde tahminlenir. Yukarıdaki sistemde β sembolleri, değişkenlerin katsayı değerlerini ifade ederken, e sembolü de hata terimini ifade etmektedir. Ayrıca değişkenlerin yanındaki it gösteriminde i mekân boyutunu t ise zaman boyutunu ifade eden, diğer bir deyişle modelin bir panel veri modeli olduğunu işaret eden gösterimdir.

En Küçük Kareler (EKK) metodu, denklem sistemi tahminlemelerinde etkin olmadığından ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) da sistem çözümlerinde katsayıların yüksek çıkmasına yol açtığından söz konusu denklem sistemi, Üç Aşamalı En Küçük Kareler (3AEKK) Metodu ile tahminlenmiştir (Fair, 1970). Araç değişkenler olarak değişkenlerin 2 senelik gecikmeli değerleri alınmıştır. Katsayı büyüklükleri, t istatistikleri ve olasılıklara dair sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 4: Eş Anlı Denklem Sistemi Tahminleme Sonuçları

	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık
β (1)	783.1610	3.215683	0.0013
β (2)	0.066604	25.65609	0.0000
β (3)	-0.021098	-9.665303	0.0000
β (4)	-11545.13	-3.212007	0.0013
β (5)	14.42739	25.74963	0.0000
β (6)	0.354139	12.10385	0.0000
β (7)	18412.13	2.617125	0.0090
β (8)	-19.76515	-6.422179	0.0000
β (9)	1.771359	9.419900	0.0000

Daha önce de belirtildiği üzere söz konusu değişkenlerin teorik olarak pek çok farklı belirleyicileri olduğundan denklemlerin sabit değerlerinin katsayılarının oldukça yüksek çıkmış olması beklenen bir sonuçtur. Diğer taraftan illere gelen yabancı turist sayısı ile konut satışları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu; illere gelen yerli turist sayısı ile konut satışları arasında ise pozitif yönlü bir ilişki olduğu katsayı işaretlerinden gözlenmektedir. Tahminlenen değişkenlerin katsayıları incelendiğinde ise konut satışlarının illeri ziyaret eden yerli turist sayısı üzerine etkisinin (β_5), yerli turistlerin konut satışlarına etkisinden (β_2) daha yüksek olduğu görülmektedir. Benzer şekilde illeri ziyaret eden yabancı turistlerin konut satışları üzerine etkisinin (β_3), konut satışlarının yabancı turist sayısı üzerine etkisinden (β_8) oldukça düşük olduğu görülmektedir.

3. SONUÇ

Turizm ve konut sektörleri, ekonomide faaliyet gösteren diğer sektörlerle kurdukları ileri ve geri bağlantılar nedeniyle yarattıkları ekonomik değerler ve ekonomide yol açtıkları çarpan etkileri nedeniyle makroiktisadi açıdan önemli sektörlerdir. Turist hareketlerinin konut piyasasında yarattığı etkiler literatürde de özellikle son yıllarda tartışılmaya başlamış olmakla birlikte konunun genellikle ikincil konutlar olarak adlandırılan yazlıklar ekseninde alındığı ve konut satışlarının turist akımlarına etkisinin ise göz ardı edildiği görülmektedir. Tüm bunların yanı sıra literatürde konuyu Türkiye açısından inceleyen ulaşılabilen tek çalışma olan Kadı (2014) çalışması ise konuyu yalnızca betimsel istatistikler düzeyinde ele almaktadır. Bu çalışma, yayınlanan en güncel veriler ışığında, turist akımları ile konut satışları arasındaki karşılıklı nedenselliği irdelleyerek, değişkenlerin birbirlerine etkilerinin boyutlarını tespit etme amacına yöneliktir. Çalışma, literatürde Türkiye için iller düzeyinde yapılmış

benzer bir ekonometrik çalışmanın bulunmaması ve konunun içsel ilişkiler bağlamında ilk kez ele alınması noktalarında literatüre katkı yapmayı hedeflemektedir. Bu hedefler doğrutusunda yapılan analizler sonucunda illeri ziyaret eden yerli turistler, yabancı turistler ve illerdeki konut satışları arasında karşılıklı nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir. Bu içsel ilişkileri daha ayrıntılı görebilmek adına yapılan sistem tahminlemesi sonucunda ise konut satışlarının yerli ve yabancı turist sayıları üzerine etkilerinin, gelen turistlerin sayısının konut satış sayılarına etkilerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum ise, Kadı (2014) alışmasında ifade edildiği gibi yabancı turistlere konut satışının ekonomik gelişmeyi sağlaması ekseninden ziyade konut satışlarının artışının yerli ve yabancı turistleri bölgeye çekmekte etkili olması ekseninde konuyu tartışmanın daha doğru olabileceğini düşündürmektedir. Zira bölgeleri ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin konut piyasasında yol açtıkları hareketin, konut piyasasının turist akımlarında yol açtıkları etkilerden çok daha düşük olduğu grlmektedir. Bu noktada güncel veriler ışığında elde edilen bu bulgular, konut satışlarını arttırmak üzere bölgelere turist çekmekten ziyade, konut satışlarını arttırarak bölgelerdeki turistik hareketliliğin arttırılabileceğini ve bu yolla daha hızlı bir ekonomik gelişmenin sağlanabileceğini işaret etmektedir. Dolayısıyla bölgesel politika yapıcıların bölgesel ekonomik gelişmeyi arttırmak adına turizm sektörü üzerinden hareket etmek yerine konut sektörü üzerinden hareket etmesi daha doğru olacaktır. Turizm ve konut piyasası arasındaki karşılıklı ilişki dikkate alındığında bu durum, politikacıların, konut satışlarını öncelikle kendi bölge halklarının talebini arttırarak yükseltmeleri ve bu yolla turistleri de konut talebinde bulunmak üzere bölgeye çekmeleri yönünde bir politika uygulamalarının daha doğru olacağını işaret etmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, Türkiye’de bölgesel veri edinimi konusunda yaşanan sıkıntılar nedeniyle sınırlı verilere ulaşılabildiği olması konu hakkında daha ayrıntılı değerlendirmelerde bulunmanın önüne geçmektedir. Bölgelere gelen yerli ve yabancı turist sayıları ile bölgelerdeki konut satışlarını etkileyen şüphesiz birçok farklı etken bulunmaktadır. İller düzeyinde konut satışlarına yönelik geçmişe dönük daha uzun serilerin yayınlanması ve yine iller düzeyinde kişi başına gelir gibi verilerin yayınlanması durumunda daha ayrıntılı yorumlar yapmak ve değişkenler arasındaki ilişkilerin büyüklüğünü daha net görebilmek mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKSEKİ, U., ATIK, A.N. ve GÖK, B. (2014). A Regime-Dependent Investigation Of The İmpact Of Macroeconomic Variables On The Housing Market Activity In Turkey, *Economics Bulletin*, (34)2: 1081-1090.
- BAYEZİT, D. (2003). Turizm Sektöründe İkinici (Yazlık) Konutların Türkiye Ekonomisindeki Etkilerinin İstatistiksel Analizi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Raporu*, Rapor No: 0029290.
- ELHORST, J.P. (2003). Specification and Estimation of Spatial Panel Data Models. *International Regional Science Review*, 26(3): 244 – 268.
- FAIR, R.C. (1970). “The Estimation of Simultaneous Equation Models With Lagged Endogenous Variables and First Order Serially Correlated Errors”, *Econometrica*, 38: 507–516.
- GRANGER, C.W.J. (1969). “Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods”, *Econometrica*, (37).
- HOLDEN, A. (2006). *Tourism Studies and the Social Sciences*, Routledge, Londra ve Newyork.
- HSIAO, C. (2007). Panel Data Analysis – Advantages and Challenges, 16(1): 1 – 22.
- JAAKSON, R. (1986). Second-home Domestic Tourism. *Annals of Tourism Research*, 13(3): 367 – 391.
- KADI, F. (2014). Türkiye’de Yabancılarla Gayrimenkul Satışı: Sektrel ve Bölgesel Bir İnceleme. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 62, ss.41 – 60.

- KITSON, M., MARTIN, R. ve TYLER, P. (2004). Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept?, *Regional Studies*, 38(9): 991 – 999.
- MANİSA, K. ve GÖRGÜLÜ, T. (2008). İkincil Konutların Turizm Sektöründe Yeniden Kullanılabilmesine İlişkin Bir Model, *YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 3(1): 68 – 78.
- KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI. “İllere göre Turistik Tesislere Giriş Yapan Yerli ve Yabancı Turist Sayıları”, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9853/istatistikler.html>
- MUTLUER, M. ve SÜDAŞ, İ. (2005). Yabancıların Türkiye’de Mülk Edinimi: Coğrafi Bir Yaklaşım, *Ege Coğrafya Dergisi*,14: 45 – 55.
- MULLER, D.K. (2002) Reinventing the Countryside: German Second- home Owners in Southern Sweden, *Current Issues in Tourism*, 5(5): 426-446.
- MULLER, D.K. (2006) The Attractiveness of Second Home Areas in Sweden: A Quantitative Analysis, *Current Issues in Tourism*, 9(4-5): 335-350.
- ÖZTÜRK, N. ve FİTÖZ, E. (2009). Türkiye’de Konut Piyasasının Belirleyicileri: Ampirik Bir Uygulama, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10): 21 – 46.
- SEVÜKTEKİN, M. ve NARGELEÇEKENLER, M. (2005). Zaman Serileri Analizi, Nobel Yayıncılık, 1. Basım, Ankara.
- TÜİK. “İllere göre Konut Satışları”, www.tuik.gov.tr
- QUINN, B. (2004). “Dwelling Through Multiple Places: a Case Study of Second Home Ownership in Ireland”, ss. 45 – 59, Ed. Hall, C. M ve Muller, D. K., *Tourism Mobility and Second Homes. Between Elite Landscapes and Common Ground*, Channel View Publications, Clevedon, İngiltere.
- TAMER, N.G., ERDOĞANARAS, F., YÜKSEL, Ü ve GÜZEY, Ö. (2010). Türkiye’de Yabancı Gerçek Kişilere Mülk Satışının Niceliksel, Niteliksel Boyutları ve Mekansal Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme, *MEMLEKET Siyaset Yönetim*, 5(12): 120 – 141.
- WILLIAMS, A.M. ve HALL, C.M. (2000). Tourism and Migration: New Relationships between Production and Consumption, *Tourism Geographies*, 2(1): 5-27.

KÜLTÜREL MİRAS FARKINDALIĞI: CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA ÇALIŞMASI*

CULTURAL HERITAGE AWARENESS: STUDY OF AN APPLICATION FOR THE CUMHURİYET UNIVERSITY STUDENTS

Yrd. Doç. Dr. şükran KARACA YILMAZ

Cumhuriyet Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu
Konaklama İşletmeciliği Bölümü
skaraca@cumhuriyet.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Ercan şAHBUDAK

Cumhuriyet Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
esahbudak@cumhuriyet.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Gülşah AKKUŞ

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü
gulsah.akkus@ikc.edu.tr

Arş. Gör. Mustafa İŐKİN

Cumhuriyet Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu
Konaklama İşletmeciliği Bölümü
iskin_mustafa@hotmail.com

Öz

Bu alışmada Cumhuriyet Üniversitesi öğrencilerinin, yaşadıkları şehir olan Sivas'ın kültürel mirasına ilişkin farkındalıkları incelenmiştir. Çalışma, araştırmacılar tarafından daha önce keşfedici düzeyde ve sınırlı sayıda üniversite öğrencisi ile yapılmış olan başka bir çalışma sonuçlarından yola çıkmaktadır. Önceki araştırmanın bulguları, şehrin kültürel mirasının üniversite öğrencileri tarafından yeterince bilinmediğini ortaya koymuştur. Bu çalışmada iki aşamalı bir yaklaşım izlenmiştir. İlk aşamada daha önceki çalışmada uygulanan Kültürel Miras Farkındalık Ölçeği geliştirilerek, Cumhuriyet Üniversitesi merkez kampüsünde öğrenim görmekte olan yaklaşık 40.000 öğrenciden kota örnekleme yoluyla alınan %3 örnekleme ile 1200 kişiye anket uygulanmış, eksik ve yanlış anketler çıkarıldığında toplam 1128 anket elde edilmiştir. Bu aşamada öğrencilerin şehrin kültürel değerlerine ilişkin farkındalık düzeyleri saptanarak; çeşitli gruplar arasında farklılık olup olmadığına ilişkin Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri yapılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında; öğrencilerin kültürel miras farkındalıklarının düşük olmasının nedenlerini tespit edebilmek amacıyla anketörlerden ve anketle ulaşılan öğrencilerden dört ayrı odak grup oluşturulmuştur. Odak grup çalışmalarında; öğrencilerin kültürel miras farkındalığına ilişkin görüşleri ve farkındalığı artırmak için geliştirdikleri öneriler üzerinde durulmuştur. Yapılan araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin genel olarak kültürel mirasa ilişkin farkındalıklarının düşük olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin farkındalık puanlarının en düşük olduğu alanlar etkinlikler, aşıklar ve somut olmayan kültürel miras olurken; tarihi yapılar, el sanatları ve yöresel yemeklere ilişkin farkındalık orta düzeydedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Farkındalık, Sivas.

Abstract

This study analyzed the awareness of the students at Cumhuriyet University toward the cultural heritage of the city of Sivas. The study set out from the result of another study carried out previously at the exploratory level and limited number of students. The findings of the previous study revealed that the cultural heritage of the city was not known enough by the university students. This study followed a two-stage approach. The first stage developed earlier Cultural Heritage Awareness Scale used in the study, Cumhuriyet University main campus in the 3% sample taken by about 40,000 students from quota sampling is studying 1,200 people surveyed applied, incomplete and inaccurate questionnaires were obtained a total of 1128 surveys is removed. In this stage, students' levels of awareness for the cultural values of the city were detected, and Mann Whitney U and Kruskal Wallis H tests were conducted to determine whether there were differences between various groups. In the second stage of the study, four separate focus groups were created in order to determine the reasons of the low

*Bu makale Cumhuriyet Üniversitesi TİYO-001 kodlu bilimsel araştırma projesinden üretilmiştir.

levels of cultural heritage awareness of the students who were reached via pollsters and surveys. The focus-group studies dwelled on the suggestions students developed in an effort to improve students' views and awareness of the cultural heritage. As a result of the research, it has been understood that university students generally have low awareness of cultural heritage. The areas where the students' awareness points are lowest are activities, lovers, and intangible cultural heritage; awareness of historical buildings, crafts and local food is moderate.

Keywords: *Cultural Heritage, Awareness, Sivas.*

1.GİRİŞ

Kültürel miras gemiő nesiller tarafından oluşturulan sözlü veya sözsüz gelenekler, geleneksel üretim Őekilleri, gösteri sanatları, sosyal hayattaki uygulamalar, ritüeller, festivaller ve en önemlisi de deneyimler sonucu ortaya çıkan bilginin gelecek nesillere aktarılması işlevi olarak tanımlanabilir (Jokilehto, 2005:16; Vecco, 2010:622). Burada belirtilen miras unsurlarına dikkat edildiğinde somut olmayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Somut olmayan bu unsurların yanında tarihi mekanlar, anıtlar, arkeolojik, mimari, bilimsel-teknolojik eserler geçmiş nesiller tarafından miras olarak bırakılmıő olan somut kültürel miras unsurlarıdır.

Kültürel bir varlığın miras olarak kabul edilebilmesi için söz konusu varlığa toplumun sahip çıkması gerekmektedir. Kültürel varlık toplum tarafından kabul görmeli, korunmalı, eğer somut olmayan kültürel varlık ise sürekliliği sağlanmalı ve insanlar tarafından fark edilmelerinin yanında tanınmaları sağlanmalıdır. Ancak bu Őartlar sağlandığında kültürel varlık miras olarak kabul görebilecektir (Mourato ve Mazzanti, 2002:51).

Diğer taraftan kültürel miraslar buldukları çevre için ekonomik açıdan da önem taşımaktadır. Kültürel miras farkındalığının artırılması sonucunda kültürel mirasları görmek için birçok turist bu bölgeleri ziyaret etmek isteyecektir (Ratanakomut, 2006: 5). Turistlerin gelmesi ile birlikte bölgede konaklama tesisleri, yiyecek içecek tesisleri, ulaşım sektörü ve hediyelik eőya sektörleri geliőecek ve istihdam olanakları artacaktır. Bu nedenlerden dolayı kültürel miras farkındalığı önemli bir unsur olarak görülebilir (Shankar ve Swamy, 2013: 698; Bedate, 2004:101).

Ayrıca kültürel mirasın korunmasında farkındalık önemli bir bileőendir. Kültürel mirasın çevresinde yaşayan halk yeterince bilinçli olmadığında kültürel miraslara zarar verebilmektedirler (Unesco, 1972). Somut olmayan kültür varlıkları konusunda yeterince bilinçli olunmadığı durumlarda söz konusu kültür varlıkları yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Somut kültür varlıkları konusunda yeterince bilinç gelişmediğinde ise söz konusu varlıklar korunamamakta ve tahrip olmaktadır (Unesco, 1999; Unesco, 2003). Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı kültürel miras paydaşlarının farkındalık düzeyleri geliőtirilmelidir. Gerek kültürel mirasın korunması gerekse kültürel mirasın ekonomik kazanç unsuruna dönüőtürülmesi için farkındalık önemli bir bileőendir (Dümcke ve Gnedovsky, 2013: 7).

Bu çalışmanın amacı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan öğrencilerin, Şehrin kültürel miras varlıklarına ilişkin farkındalıkları ve sahip oldukları deneyimleri ölçmektir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Sivas tarihinin çeşitli dönemlerinde muhtelif devletlere başkentlik yapması en önemli ticari ve kültürel hüviyete sahipliği ile her dönemde yapılan sayısız eserlerle doludur. Bunlardan bazıları zamanımıza kadar gelmemiőtir. Bazıları hala insanı karşısında hayran bırakacak bir güzellikle ayakta durmaktadır. Selçuklular döneminde kültürel hayatın canlılığı nedeniyle, medreseler, camiiler, türbeler ticari hayatın hareketliliğinden dolayı han, kervansaray ve imaretler Osmanlıların son dönemlerinde ise bayındırlık hizmetlerinin yoğunluğu ile dikkat çekicidir. Bu eserler sanat açısından birer Őaheserdir. Bir nevi Sivas, tarihi eserler yününden açık hava sanat galerisi görünümündedir. Tek tek

incelendiğinde taşların hamur gibi yoğrulduğu, inançla beslenen ruh güzelliğinin zarif parmaklarla birer abide kurmak üzere nakşedildiği görülmektedir (www.sivaskulturu.com).

Sivas'ın ön plan çıkan kültürel miras unsurları arasında ise; tarihi yapılar, el sanatları, Sivas mutfağı, etkinlikler, aşıklar ve somut olmayan kültür (aşıklar kahvesi, aşıklık kültürü, halaylar, türküler vb.) gibi değerler sayılabilir.

Kültürel miras ile ilgili çalışmalar incelendiğinde genellikle kültürel miras kavramının tanımı (Jokilehto, 2005; Vecco, 2010; Alzahrani, 2013), kültürel miras varlıklarının korunması (Shankar ve Swamy, 2013; Unesco, 1972; Teo ve Huang, 1995; Unesco, 2003;), kültürel miras varlıklarının ekonomik değerleri (Ruijgrok, 2006; Kim, v.d., 2007; Mazzanti, 2002; Choi, v.d., 2010; Bowitz ve Ibenholt, 2009; Badate, 2004; Mazzanti, 2003) ve kültürel mirasın yönetimi (McKercher v.d., 2005; Aas, v.d., 2005; Taylor, 2007) konuları üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları ise şu şekildedir:

McKercher, Ho ve du Cros (2002), yaptıkları çalışmalarında turizm ve kültürel miras yönetimi arasındaki ilişkiyi inceleyerek, Hong Kong üzerine bir çalışma yapmışlardır. Hong Kong'un küçük ama köklü olduğundan kültür turizmi açısından çekiciliğe sahip olabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Aliağaoğlu (2004), yaptığı çalışmada miras turizmini ele almayı ve Türk turizminin gündemine taşımayı amaçlamıştır. Çalışma sonucunda Türkiye turizminin bu turizm çeşidinden istifade edebilmesi için mekânın yeniden yorumlanmasında fayda olduğundan bahsetmektedir.

Ratanakomut (2006) yılında yapmış olduğu çalışmada, toplumun kültürel miras farkındalığının, araştırmacı olma, saygı, yapılan düzenlemeler, kültürel mirasın yeniden canlandırılması ve farkındalığın artması için ödüllendirilmelerin olması gibi faktörlere bağlı olduğunu belirtmiştir. Söz konusu çalışmada kültürel miras farkındalık düzeyinin artması ve bunun sürekli kılınmasının da önemli olduğu üzerine vurgu yapılmıştır

Karadoğan ve Yıldırım (2010), Hassuni mağaralarının doğal ve kültürel miras açısından önemini vurgulamak amacıyla yaptıkları çalışmada; çevresiyle birlikte Hassuni mağaralarının, hem doğal yapısı, hem de yerleşme karakteri ve kültür tarihi açısından yüksek bir turizm potansiyeline sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Yazarlar, bu değerlerin tanıtımından önce çeşitli disiplinlerce detaylı araştırılması ve mekânsal planlamasının yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Çetin (2010), Cumalıkızık yöre halkının kültürel miras ve turizm algısını ölçmek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada; katılımcıların, turizm gelirlerinden yeterince pay alamadıklarını ancak yöre insanında turizm değerlerini koruma bilincinin gelişmiş olduğunu belirtmiştir.

Emir ve Avan (2010), Konya'yı kültürel amaçlarla ziyaret eden yabancı turistlerin satın alma karar sürecinde kültürel varlıkların etkisine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla yaptıkları çalışmada, satın alma karar sürecinin anlaşılması, öncelikle satın alma davranışlarının ve bu davranışları etkileyen unsurların belirlenmesi ve analiz edilmesini gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Ölçer Özünel (2011), yaptığı çalışmalarında, somut olmayan kültür mirası kavramı ile Türk turizminin içinde bulunduğu güneş deniz kum üçgeninden kurtarılabilceğini savunmuştur.

Tören, Kozak ve Demiral (2012), Eskişehir ilindeki kültürel miras varlıklarının korunmasında Belediyelerin ve Kültür Varlıkları Koruma Kurulu'nun üstlendiği rolü araştırmak ve değerlendirmek amacıyla yaptıkları çalışmada; kültürel miras varlıklarının tespiti, onarımı ve korunması konusunda kurumlar arasında çıkan anlaşmazlıkların önlenmesi için yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğini tespit etmişlerdir.

Sidekli ve Karaca (2013), yaptıkları araştırma bulgularına göre öğretmen adayları; yerel, kültürel miras öğelerinin sosyal bilgiler öğretiminde kullanımına olumlu bakmaktadır. Sosyal bilgiler dersi ile yerel kültür öğelerinin ilişkilendirilebileceği ve sosyal bilgiler öğretiminde yerel kültürel miras öğelerinin yararlı olacağına dair tutum ölçeği ifadelerine olumlu görüş bildirdikleri gözlemlenmiştir.

Shankar ve Swamy (2013) yapmış oldukları çalışmada, kültürel miras farkındalığı konusuna değinmiştir. Çalışmada kültürel miras bilincinin, kültür mirasını koruma ve yönetimi açısından önemli bir unsur olduğu; farkındalığın oluşturulmasının zaman aldığı yerel destek gerektirdiği belirtilmiştir. Farkındalığın, genellikle kültürel miras yönetiminin en çok bilinen ve üzerinde durulan bileşeni olduğu vurgulanmış ve toplumun kültürel mirasa saygı duymasını ve kültürel mirası korumasını sağlamak için etkili yollarından biri olduğu belirtilmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Cumhuriyet Üniversitesi öğrencilerinin, yaşadıkları şehrin kültürel mirasına ilişkin farkındalık düzeyini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada iki aşamalı bir yaklaşım izlenmiştir. İlk aşamada öğrencilere kota örnekleme yöntemiyle yüz yüze anket uygulanmış; ikinci aşamada ise öğrencilerden oluşturulan dört ayrı odak grup çalışması gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın ilk aşamasında; şehrin Kültür Turizm Müdürlüğü yetkilileri ile görüşülerek oluşturulan anket formu 7 kısımdan oluşmaktadır. İlk 6 kısım Cumhuriyet Üniversitesi öğrencilerinin, şehrin kültürel mirasına ilişkin farkındalık düzeyini ölçmek amacıyla hazırlanmış olan sorulardır. Araştırmacılar tarafından daha önceki bir çalışmada geliştirilmiş olan *Kültürel Miras Farkındalık Ölçeği*, Sivas Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü'nün 2011 yılında hazırlanmış olduğu Sivas'ta Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi raporundaki varlıklar ve İl Kültür Turizm Müdürlüğü yetkilileri ile yapılan görüşmeler sonucunda yeniden gözden geçirilmiş ve zenginleştirilmiştir. Kültürel mirasa ilişkin varlıklar; *camiler, medreseler, müzeler, köprüler, hanlar, konaklar, el sanatları, yöresel yemekler, kültür - sanat etkinlikleri / festivaller, âşıklar ve âşıklık kültürü, türküler* ve *halaylar* başlıklarından oluşmaktadır. Ölçekte kültürel mirasa ilişkin 62 madde yer almaktadır.

Anket formunun ilk kısmında; öğrencilerin, Sivas'ta öne çıkan *tarihi yapılar* ile ilgili ne kadar bilgi sahibi oldukları ve bu yapıları görüp görmedikleri sorgulanmıştır. İkinci kısımda Sivas'taki *el sanatları* hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları ve satın alıp-almadıkları; üçüncü kısımda *Sivas mutfağında* öne çıkan yemekler ile ilgili ne kadar bilgiye sahip oldukları ve bu yemekleri daha önce tadıp tatmadıkları; dördüncü kısımda Sivas'ta gerçekleştirilen *etkinlikler* hakkında ne kadar bilgiye sahip oldukları ve bu etkinliklere katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Beşinci kısımda öğrencilere Sivas'ta yaşamış olan *yaşayan âşıklar* sorulmuş, katılımcıların âşıklara ilişkin bilgi düzeyleri ve daha önce âşıkları dinleyip dinlemedikleri sorgulanmıştır. Altıncı kısımda ise *âşıklık kültürü, Sivas türküleri* ve *halaylarına* ilişkin bilgi düzeyleri ve deneyimlerine ilişkin sorular yer almaktadır. Anket formunun son kısmında katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin sorular yer almıştır.

Bilgi ölçeğinde katılımcıların Sivas'taki kültürel varlıkları ne derecede bildikleri (1: hiç bilmiyorum, 2: biraz biliyorum, 3: iyi biliyorum); *deneyim* ölçeğinde ise *i) tarihi yapıları ne sıklıkta ziyaret ettikleri* (1: hiç gitmedim, 2: birkaç kez gittim, 3: sık gittim), *ii) el sanatlarını ne sıklıkta satın aldıkları* (1: hiç satın almadım, 2: birkaç kez satın aldım, 3: sık satın aldım), *iii) yöresel yemekleri ne sıklıkta yedikleri* (1: hiç yemedim, 2: birkaç kez yedim, 3: sık yedim), *iv) etkinliklere ne sıklıkta katıldıkları* (1: hiç katılmadım, 2: birkaç kez katıldım, 3: sık katıldım), *v) âşıkları ne sıklıkta dinledikleri* (1: hiç dinlemedim, 2: birkaç kez dinledim, 3: sık dinledim), *vi) somut olmayan kültürü ne sıklıkla izledikleri, gittikleri* (1: hiç izlemedim/hiç gitmedim/hiç dinlemedim, 2: birkaç kez izledim/birkaç kez gittim/birkaç kez dinledim 3: sık izledim/sık gittim/sık dinledim) 3'lü ölçek ile sorgulanmıştır.

Kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 50 öğrenciye ön-test ile gözden geçirilerek son şekli verilen anket formları, Cumhuriyet Üniversitesi merkez kampüsünde öğrenim görmekte olan yaklaşık 40.000 öğrenciden kota örnekleme yoluyla alınan %3 örneklem ile Kasım-Aralık 2014 tarihleri arasında uygulanmıştır. Kota örnekleme iki aşamalı bir yargısal örnekleme olarak görülebilir. İlk aşama ana kütle kontrol kategorisini oluşturmaktan ibarettir. Bu kotayı geliştirmek için araştırmacı, kontrol karakteristiklerinin listesini hazırlar ve hedef ana kütle içindeki dağılımını belirler. Bu karakteristikler genelde cinsiyet, yaş, ırk, gelir vs. gibi özelliklerden birini veya birkaçını içerir. İkinci aşamada ise, örnek birimleri kolayca ya da yargısal örnekleme esaslarına göre belirlenir (Nakip,

2013:225). Bu bağlamda araştırma için Rektörlük Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'ndan tüm fakülte /yüksekokul /meslek yüksekokullarındaki öğrenci sayıları, öğrencilerin hangi bölüm ve hangi sınıfta okuduğu (1.,2.,3. ve 4.) ve cinsiyetleri ile ilgili veriler elde edilmiştir. Daha sonrasında da araştırmaya dahil edilecek öğrenci sayıları elde edilen verilere göre belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında yüz yüze görüşülerek 1200 öğrenci ile anket yapılmış, eksik ve yanlış doldurulan anket formlarının araştırmadan çıkarılması sonrasında 1128 anket formu değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmayı gerçekleştiren anketörler, Turizm İşletmeciliği Y.O. öğrencileri içerisinde seçilerek eğitim verilen 13 kişiden oluşmaktadır.

Araştırmanın ikinci aşamasında anketör öğrencilerden oluşan bir grup ve ankete katılan öğrencilerden oluşan üçer grup olmak üzere toplam dört ayrı odak grup çalışması yapılmıştır. Odak grup çalışmasında; öğrencilerin kültürel miras farkındalığına ilişkin düşünceleri, kendilerinin / diğer öğrencilerin farkındalıkları, farkındalığı artırmak için önerileri gibi başlıklar üzerinde durulmuştur.

4. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmadan elde edilen sonuçların analizinde SPSS istatistik programı kullanılmıştır. 1128 anket formu, farklılık analizlerinden t testi ve varyans analizine uygunluk açısından değerlendirilmiş, verilerin normal dağılıma uymaması dolayısıyla parametrik olmayan testlerin yapılmasına karar verilmiştir. Ölçekte yer alan değişkenler, ortalamaları alınarak üst başlıklarına göre gruplandırılmıştır. Ölçekteki 24 adet tarihi eser, "tarihi yapılar" başlığı altında; 5 adet el sanatı "el sanatları"; 8 adet yöresel yemek, "yöresel yemekler"; 14 adet etkinlik, "etkinlikler"; 7 âşık, "âşıklar"; 4 adet somut olmayan kültür varlığı ise "SOKÜM" başlığı altında toplanmıştır. Ayrıca bilgi ve deneyim ölçeklerine ait puanların ortalaması alınarak *farkındalık* puanları hesaplanmıştır.

Öğrencilerin kültürel miras farkındalıklarının *i*) Sivaslı olup olmadıklarına göre, *ii*) gelirlerine göre ve *iii*) öğrenim gördükleri sınıfa göre farklılık gösterip göstermediği Mann Whitney U testi ile; *i*) Sivas'ta yaşadıkları süreye göre, *ii*) Sivas'ta yaşamaktan duydukları memnuniyete göre ve *iii*) kültür turizmüne duydukları ilgi düzeyine göre farklılık gösterip göstermediği ise Kruskal Wallis H testi ile incelenmiştir.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

5.1. Tanımlayıcı Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin özelliklerine bakıldığında; cinsiyetlerin neredeyse eşit dağılım gösterdiği görülmektedir (Tablo 1). Bazı değişkenler, analizlerde kolaylık sağlaması bakımından gruplandırılarak frekans dağılımları alınmıştır. Buna göre 20 yaş altı ve üzeri öğrenciler eşit dağılım göstermekteyken; gelir düzeylerine göre 500 TL ve altında kişisel gelire sahip olanlar, tüm katılımcıların yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır. Katılımcıların üçte biri birinci sınıf, geri kalanı ise üst sınıf öğrencileridir. Öğrencilerin Sivas'ta ikamet ettikleri süre üç grupta toplanmıştır; birinci sınıf öğrencilerinin bir kısmının da yer aldığı %16,3'lük bir grup, çalışmanın yapıldığı zaman göz önüne alındığında en fazla 3 aydır Sivas'ta yaşamaktadır. En az ikinci sınıf öğrencilerinin yer aldığı %54,1'lik grup 1-5 yıl arası; büyük çoğunluğunu Sivaslıların veya ailesi Sivas'ta ikamet edenlerin oluşturduğu %29,6'lık grup ise 5 yıldan uzun süredir şehirde yaşamaktadır. Öğrencilerin yaklaşık üçte biri Sivaslı olup, bunların %6.6'sının ailesi ilçelerde ikamet etmektedir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Değişkenler	Gruplar	n	%	Değişkenler	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	578	51,2	İkamet yılı	1 yıldan az	184	16,3
	Erkek	550	48,8		1-5 yıl	610	54,1

Yaş	20 yaş ve altı	558	49,5	Memleket	5 yıl üzeri	334	29,6
	20 yaş üzeri	570	50,5		Sivas	404	35,8
Kişisel gelir / harçlık	500 TL ve altında	241	21,4	Ailenin ikamet yeri	Sivas dışı	724	64,2
	500 TL üzerinde	887	78,6		Sivas merkez	324	28,7
Sınıf	Birinci sınıf	384	34		Sivas ilçe	75	6,6
	Üst sınıflar	744	66	Sivas dışı	729	64,7	

Öğrencilerin öğrenim gördükleri okullar, - öğrenci sayılarıyla orantılı olacak şekilde- sırasıyla Mühendislik Fak. (%15,8), Eğitim Fak. (%14,6), Edebiyat Fak. (%13,6), İİBF (%13,1), Cumhuriyet MYO (%8,6), Sivas MYO (%7,2), Sağlık Hizmetleri MYO (%4,8), Sağlık Bilimleri Fak. (%3,7), İlahiyat Fak. (%3,3), Tıp Fak. (3,2), Fen Fak. (%3), İletişim Fak. (%2,3), Dış Hekimliği Fak. (%1,3), GSF (%08), Veteriner Fak. (%07), Mimarlık Fak. (%04), Teknoloji Fak. (%04), Eczacılık Fak. (%03), Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Y.O. (%02) ve Beden Eğitimi Y.O. (%01) olarak dağılım göstermektedir.

5.2. Genel Farkındalığa İlişkin Bulgular

Öğrencilerin kültürel varlıklara ilişkin yapmış oldukları değerlendirmeler, 6 başlıkta Tablo 2’de özetlenmiştir. Farkındalık ölçeğinde 1-1,65 arası düşük, 1,66-2,32 arası orta ve 2,33-3 arası yüksek olarak kabul edilecek olursa; festival ve şenlik gibi *etkinliklere* (A.O.=1,27); türküler, halaylar ve âşıklık geleneği gibi *somut olmayan kültürel miras varlıklarına* (A.O.=1,51) ve şehrin yetiştirdiği *âşıklara* (A.O.=1,64) ilişkin farkındalığın son derece düşük olduğu görülmektedir. Öğrencilerin gümüşçülük, bıçakçılık vb. *el sanatlarına* (A.O.=1,72); camiler, medreseler, konaklar vb. *tarihi yapılara* (A.O.=1,76) ve peskütan çorbası, Sivas köftesi vb. *yöresel yemeklere* (A.O.=2,01) dair farkındalığı orta düzeydedir. Öğrencilerin genel olarak kültürel mirasa ilişkin farkındalıklarının (A.O.=1,65) ise düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bir sonraki bölümde farkındalığın düşük olmasının tüm katılımcılar için aynı düzeyde olup olmadığını anlamak için çeşitli gruplara göre farklılık analizleri gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Kültürel Miras Farkındalıklarına İlişkin Aritmetik Ortalamaları

Kültürel Miras	Bilgi ^a	Deneyim ^a	Farkındalık ^a	Farkındalık düzeyi
1.Tarihi Yapılar	1,84	1,69	1,76	Orta
2.El Sanatları	1,88	1,55	1,72	Orta

3.Yöresel Yemekler	2,07	1,96	2,01	Orta
4.Etkinlikler	1,33	1,21	1,27	Düşük
5.Âşıklar	1,71	1,56	1,64	Düşük
6.SOKÜM	1,53	1,50	1,51	Düşük
<i>Genel durum</i>	<i>1,73</i>	<i>1,57</i>	<i>1,65</i>	Düşük
^a Aritmetik ortalama				

5.3. Farklılık Testleri

5.3.1. Mann Withney U Testi Sonuçları

Öğrencilerin kültürel miras farkındalıklarının *i*) Sivaslı olup olmadıklarına göre, *ii*) gelirlerine göre, *iii*) öğrenim gördükleri sınıfa göre farklılık gösterip göstermediği Mann Whitney U testi ile analiz edilmiştir. Öncelikle öğrencilerin memleketlerine, gelirlerine ve sınıflarına göre farkındalık puanlarının dağılımlarına bakılmıştır. Sonuçların yorumlanmasında gelir ve sınıflara göre ayrılan gruplar benzer dağılım gösterdiği için *ortancalar (median)*; memlekete göre ayrılan gruplar farklı dağılım gösterdiği için *sıra ortalamaları (mean rank)* kullanılmıştır (Tablo 3).

Öğrencilerin kültürel mirasa ilişkin farkındalıklarının, Sivaslı olup olmamalarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Sivaslı öğrencilerin, tüm kültürel varlıklara ilişkin farkındalıkları, Sivaslı olmayanlardan daha yüksektir. Sivaslı öğrencilerin tarihi yapılarla ilişkin farkındalıkları (774.88), Sivaslı olmayan öğrencilerin farkındalığından (447.10) daha yüksektir, $U = 61.254$, $z = -16,205$, $p < .001$. Sivaslı öğrencilerin el sanatlarına ilişkin farkındalıkları (697.08), Sivaslı olmayan öğrencilerin farkındalığından (490.52) daha yüksektir, $U = 92.684$, $z = -10,242$, $p < .001$. Sivaslı öğrencilerin yöresel yemeklere ilişkin farkındalıkları (788.60), Sivaslı olmayan öğrencilerin farkındalığından (439.45) daha yüksektir, $U = 55.712$, $z = -17,276$, $p < .001$. Sivaslı öğrencilerin etkinliklere ilişkin farkındalıkları (769.29), Sivaslı olmayan öğrencilerin farkındalığından (450.22) daha yüksektir, $U = 63.512$, $z = -15.923$, $p < .001$. Sivaslı öğrencilerin Âşıklara ilişkin farkındalıkları (639.93), Sivaslı olmayan öğrencilerin farkındalığından (522.41) daha yüksektir, $U = 115.774$, $z = -5,832$, $p < .001$. Sivaslı öğrencilerin somut olmayan kültürel varlıklara ilişkin farkındalıkları (684.67), Sivaslı olmayan öğrencilerin farkındalığından (497.44) daha yüksektir, $U = 97.699$, $z = -9,307$, $p < .001$.

Öğrencilerin kültürel miras farkındalıklarının, öğrenim gördükleri sınıflar açısından farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında; birinci sınıf öğrencileri ile üst sınıf öğrencilerinin farkındalıkları arasında *âşıklar* dışındaki tüm değişkenler açısından anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Şehirde çok daha fazla zaman geçirmiş olan üst sınıf öğrencilerinin farkındalıkları, birinci sınıf öğrencilerinden daha fazladır. Üst sınıf öğrencilerinin tarihi yapılarla ilişkin farkındalıkları (1.80), birinci sınıf öğrencilerinin farkındalıklarından (1.64) daha yüksektir, $U = 168.914$, $z = 5,029$, $p < .001$. Üst sınıf öğrencilerinin el sanatlarına ilişkin farkındalıkları (1.77), birinci sınıf öğrencilerinin farkındalıklarından (1.61) daha yüksektir, $U = 170.295$, $z = 5,310$, $p < .001$. Üst sınıf öğrencilerinin yöresel yemeklere ilişkin farkındalıkları (2.06), birinci sınıf öğrencilerinin farkındalıklarından (1.94) daha yüksektir, $U = 161.626$, $z = 3,626$, $p < .001$. Üst sınıf öğrencilerinin etkinliklere ilişkin farkındalıkları (1.27), birinci sınıf öğrencilerinin farkındalıklarından (1.25) daha yüksektir, $U = 157.893$, $z = 2,930$, $p < .001$. Üst sınıf öğrencilerinin somut olmayan kültürel varlıklara ilişkin farkındalıkları (1.54), birinci sınıf öğrencilerinin farkındalıklarından (1.45) daha yüksektir, $U = 162.338$, $z = 3,781$, $p < .001$.

Kişisel gelirleri 500 TL ve altında olan öğrencilerle 500 TL'den daha fazla gelire sahip olan öğrencilerin kültürel miras farkındalıkları arasında yalnızca yöresel yemekler açısından anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Geliri düşük olan öğrencilerin yöresel yemeklere ilişkin farkındalıkları (2.06), geliri yüksek olan öğrencilerin farkındalıklarından (1.94) daha yüksektir, $U = 97.935$, $z = -1,997$, $p = .046$.

Tablo 3: Kültürel Mirasa İlişkin Gruplar arası Farkları Gösteren Mann Whitney U Değerleri ile Sıra Ortalamaları ve Ortancalar

Kültürel Miras	Memleket			Sınıf			Gelir		
	Sivas ^a	S. dışı ^a	U	Birinci ^b	st ^b	U	500 TL ve altı ^b	500 TL üzeri ^b	U
1.Tarihi Yapılar	774.88	447.10	61.254*	1.58	.73	168.914*	1.77	1.67	101.330
2.El Sanatları	697.08	490.52	92.684*	1.50	.70	170.295*	1.70	1.70	103.174
3.Yöresel Yemekler	788.60	439.45	55.712*	1.81	2.00	161.626*	2.06	1.94	97.935*
4.Etkinlikler	769.29	450.22	63.512*	1.11	.14	157.893*	1.14	1.14	104.091
5.Âşıklar	639.93	522.41	115.774*	1.54	.57	<i>147.899</i>	1.57	1.50	101.872
6.SOKÜM	684.67	497.44	97.699*	1.29	.50	162.338*	1.42	1.42	103.936

^a Sıra ortalaması, ^b Ortanca (medyan)
* p < 0.05

5.3.2. Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Öğrencilerin kültürel miras farkındalıklarının, *i*) Sivas'ta yaşadıkları süreye, *ii*) Sivas'ta yaşamaktan duydukları memnuniyete ve *iii*) kültür turizmine duydukları ilgi düzeyine göre farklılaşmış Kruskal Wallis H testleri ile ayrı ayrı test edilmiştir (Tablo 4).

Öncelikle öğrencilerin Sivas'ta yaşadıkları süreye, Sivas'ta yaşamaktan duydukları memnuniyete ve kültür turizmine duydukları ilgiye göre farkındalık puanlarının dağılımlarına bakılmıştır. Her üç değişken içerisindeki tüm gruplar benzer dağılım gösterdiği için; sonuçların yorumlanmasında *ortancalar (median)* kullanılmıştır.

Kültürel miras farkındalığına ilişkin ortanca değerleri, *Sivas'ta yaşanan sürelerle göre* istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir. Farklılığın hangi grup veya gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Post hoc testler yapılmıştır. Düzeltilmiş p değerlerine ilişkin anlamlılık seviyeleri Tablo 4'te belirtilmiştir. Post hoc testler sonucunda "âşıklar" değişkeni hariç, diğer tüm değişkenlerdeki tüm gruplar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Âşıklar değişkeninde ise yalnızca Sivas'ta 5 yıldan daha fazla yaşayanlar ile a) 1 yıldan daha kısa süre yaşayanlar ve b) 1-5 yıl arasında yaşayanlar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Şehirde yaşanan süre arttıkça farkındalık ortancalarının da arttığı görülmektedir. Sivas'ta yaşanan süreye göre gruplar arasındaki fark; âşıklar için oldukça düşük ($\eta^2=0.03$), somut olmayan kültürel miras varlıkları için orta düzeyde ($\eta^2=0.08$), diğer tüm değişkenler için ise oldukça büyüktür ($\eta^2>0.14$).

Kültürel miras farkındalığına ilişkin ortanca değerleri, Sivas'ta *yaşamaktan duyulan memnuniyete göre* istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermiştir. Yapılan post hoc testler sonucunda; bu durumun, memnuniyetin yüksek olduğu grupla diğer iki grup arasındaki farktan kaynaklandığı anlaşılmıştır. Sivas'ta yaşamaktan memnuniyeti fazla olan öğrencilerin, farkındalıklarının da yüksek olduğu görülmektedir. Sivas'ta yaşamaktan memnuniyete göre gruplar arasındaki farkın büyüklüğü tarihi eserler ve yöresel yemekler için orta düzeydeyken ($\eta^2>0.06$); diğer miras varlıklarında oldukça düşüktür ($\eta^2<0.06$).

Kültürel miras farkındalığına ilişkin ortanca değerleri, kültür turizmine duyulan ilgi düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermiştir. Post hoc testler sonucunda farklılığın, tarihi yapılar, el sanatları ve somut olmayan kültürel miras varlıklarında tüm gruplar arasında; yöresel yemekler ve etkinliklerde kültür turizmine düşük ilgi duyanlarla a) orta derecede ve b) yüksek düzeyde ilgi duyanlar arasında; âşıklarda ise kültür turizmine yüksek düzeyde ilgi duyanlarla a) düşük düzeyde ve b) orta derecede ilgi duyanlar arasında olduğu anlaşılmıştır. Kültür turizmine ilgi düzeyi yüksek

olan öğrencilerin, farkındalıklarının da yüksek olduğu görülmektedir. Kültür turizmine duyulan ilgi düzeyine göre gruplar arasındaki fark, oldukça düşük düzeydedir ($\eta^2 < 0.06$).

Tablo 4: Kültürel Mirasa İlişkin Gruplar arası Farkları Gösteren Kruskal Wallis H Değerleri

Kültürel Miras	Sivas'ta yaşanan süre				Sivas'ta yaşamaktan memnuniyet				Kültür turizmine ilgi			
	1 yıldan az ^a	1-5 yıl ^a	5 yıldan çok ^a	χ^2	Düşük ^a	Orta ^a	Yüksek ^a	χ^2	Düşük ^a	Orta ^a	Yüksek ^a	χ^2
1.Tarihi Yapılar	1,35	1,63	2,08	376,034*	1,58	1,65	1,85	89,561*	1,63	1,69	1,83	39,511*
2.El Sanatları	1,20	1,60	2,00	172,098*	1,50	1,65	1,80	24,824*	1,50	1,70	1,80	34,852*
3.Yöresel Yemekler	1,50	1,81	2,62	323,350*	1,75	1,84	2,25	74,148*	1,81	1,94	2,13	23,204*
4.Etkinlikler	1,00	1,10	1,36	261,866*	1,07	1,13	1,21	49,586*	1,10	1,14	1,14	14,945*
5.Âşıklar	1,50	1,50	1,64	32,955*	1,50	1,50	1,57	20,436*	1,50	1,50	1,57	30,350*
6.SOKÜM	1,21	1,42	1,75	91,587*	1,38	1,42	1,58	45,203*	1,29	1,42	1,50	33,996*

^a Ortanca (medyan)
* düzeltilmiş p < 0,01

Tablo 5: Kruskal Wallis H Testine İlişkin Etki Büyüklükleri

Kültürel Miras	Sivas'ta yaşanan süre				Sivas'ta yaşamaktan memnuniyet				Kültür turizmine ilgi			
	1 yıldan az (1)	1-5 yıl (2)	5 yıldan çok (3)	η^2	Düşük (1)	Orta (2)	Yüksek (3)	η^2	Düşük (1)	Orta (2)	Yüksek (3)	η^2
1.Tarihi Yapılar	2-3	1-3	1-2	0,33	3	3	1-2	0,08	2-3	1-3	1-2	0,04
2.El Sanatları	2-3	1-3	1-2	0,15	3	3	1-2	0,02	2-3	1-3	1-2	0,03
3.Yöresel Yemekler	2-3	1-3	1-2	0,29	3	3	1-2	0,07	2-3	1	1	0,02
4.Etkinlikler	2-3	1-3	1-2	0,23	3	3	1-2	0,04	2-3	1	1	0,01
5.Âşıklar	3	3	1-2	0,03	3	3	1-2	0,02	3	3	1-2	0,03
6.SOKÜM	2-3	1-3	1-2	0,08	3	3	1-2	0,04	2-3	1-3	1-2	0,03

$\eta^2 = 0,01$ küçük etki, $\eta^2 = 0,06$ orta derecede etki, $\eta^2 = 0,14$ büyük etki

5.4. Nitel Çalışma

Araştırma kapsamında dört ayrı odak grup çalışması gerçekleştirilmiştir. İlk odak grup, araştırmanın nicel kısmında görev alan 13 anketör ile yapılmıştır. Odak grupta yer alan anketörlerin 4'ü Sivaslı olup, yalnızca ikisinin ailesi Sivas'ta yaşamaktadır. Büyük çoğunluğu Turizm Y.O öğrencisidir. Görüşme çerçevesi içerisinde anket yapılırken karşılaşılan sorunlar, ankete katılan öğrencilerin anket formuna ve formun içeriğine tepkileri, öğrencilerin farkındalıklarına yönelik olarak

anketörlerin kendi gözlemleri ve farkındalığın nasıl artırılabilceğine ilişkin görüşleri gibi konular yer almıştır.

Sonraki üç odak grubun üyelerini, anketi dolduran öğrenciler arasından gönüllü olarak gelenler oluşturmuştur. İlk odak grupta Sivaslı olan ve olmayan öğrencilerle birlikte görüşülmüş; diğer iki odak grupta ise Sivaslı olanlar ve olmayanlar ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu kapsamda toplamda 21 öğrenci yer almıştır. Öğrencilerden 8 tanesi Sivaslı olup, diğerleri çeşitli illerden gelmişlerdir. Öğrenciler, Turizm, İİBF, Sosyoloji, Eğitim, Tıp, Diş hekimliği, Mühendislik, Eczacılık, Teknoloji gibi bölümlerin çeşitli sınıflarında (1, 2, 3, 4, 5) okumakta; yaş aralıkları ise 18-34 arasında değişmektedir. Odak grup görüşmeleri sırasında öğrencilere Sivas'taki kültürel mirasın farkında olup olmadıkları, bu durumun nedenleri, farkındalığın nasıl oluşturulacağı ve anket formuna ilişkin düşünceleri sorulmuştur.

Öğrencilerin numaralandırılmasında anketör öğrenciler için A harfi tercih edilmiş; diğer odak gruplar ise birleştirilerek tüm öğrenciler yalnızca sayısal olarak tanımlanmıştır. Anketör öğrenci odak grubu A1-13 arasındadır. İkinci odak grup 1-10; üçüncü odak grup 11-16; son odak grup ise 17-21 numaralı öğrencilerden oluşmaktadır.

5.4.1. Odak Grup I-IV

Bu bölümde öğrencilerden oluşan dört odak grup çalışmasının sonuçları birlikte ele alınarak değerlendirilmiştir. Öğrencilerle yapılan odak grup çalışmasının sonuçlarını temelde iki grupta toplayabiliriz: (1) *farkındalık olup olmadığı* ve (2) *öneriler*.

Odak grup çalışmaları sırasında öğrencilere öncelikle Sivas'taki kültürel mirasa ilişkin kendilerinin ve çevrelerindeki farkındalıklarının olup olmadığı sorulmuş ve nicel çalışma sonuçlarıyla uyumlu olacak şekilde gerek Sivaslı öğrencilerde gerekse de Sivaslı olmayanlarda farkındalığın çok az olduğu veya hiç olmadığı gibi yanıtlar alınmıştır. Hatta Sivaslı bir öğrenci (15) bu durumu "Sivaslı olduğumdan utandım, bilmediğim çok şey var" şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde Sivaslı olmayan bir öğrenci (A6) de UNESCO'nun dünya kültür mirası listesinde yer alan Divriği Ulu Cami için "Sivas'taki beşinci senem, geçen sene duydum" ifadesini kullanmaktadır.

Kültürel mirasın neden farkında olunmadığı sorulduğunda, verilen cevapların; öğrencilerin *kendilerinden ve dış çevreden* kaynaklanan sebepler olmak üzere iki grupta toplandığı görülmektedir. Kendilerinden kaynaklı sebepler sırasıyla ilgisizlik, bilgisizlik, ortam olmayışı ve maddi imkânların yetersizliği iken; dış çevreden kaynaklı sebepler bilgi verilmemesi, tanıtılmaması, sahip çıkılmaması ve kolaylık sağlanmaması olarak özetlenebilir.

Bir öğrencinin (1) "hepimiz 20'li yaşlardayız. Kimsenin gündeminde ne tarihimiz ne kültürümüz ne de âşıklar var" ifadesi, farkındalıklarında ilgisizliğin önemini vurgular niteliktedir. Bununla birlikte Âşıklık kültürünün, yöresel yemeklerin, vb. kültürel unsurların ilgisini çektiğini söyleyen öğrenciler de vardır.

Maddi imkânsızlıkların, kültürel mirasa karşı olan ilgisizliklerinde önemli olduğunu dile getiren bazı öğrencilere karşın; büyük bir kesim sebebin maddiyattan ziyade ortam kaynaklı olduğunu savunmaktadır. Bir kız öğrenci (A3) bu durumu "kendi bölümümün yaptığı gezilere katılıyorum, niye? İnsanları tanyorum. Dışarıya açıldığım zaman sebepsiz şekilde rahatsız olabiliyorsun" yanıtını vermiştir.

Öğrencilerin dış çevresinden kaynaklanan sebeplere bakıldığında; tanıtım eksikliği çok fazla vurgulanmakla birlikte, yine tanıtımla ilgili çok önemli bir hususa vurgu yapılmaktadır: Çevrelerindeki insanların bilgi vermeyişine. Öğrenciler, ailelerinin, yakın çevrelerinin, esnafın, bilgi istedikleri diğer insanların bilgisizliklerinden ve ilgisizliklerinden yakınmaktadır. Sivaslı öğrenciler (2, 11) bu durumu "büyüklerimden hiç anlatan, bu yerlere götüren de olmadı" ve "ailelerimiz de bizi bu yapılarla ilgili bilinçlendirmiyor" şeklinde özetlemektedir.

Sivaslı olmayan öğrencilerin birisi (A2) Şifaiye Medresesi hakkında garsona bir şey sorunca "ne yapacaksın" yanıtını aldığını; bir diğeri ise (A6) Şifaiye Medresesi'nin yerini sorduğu kişinin kendisini turizm bürosuna yönlendirdiğini anlatmıştır. Sivaslı olmayan öğrencilerin bilgilendirme konusunda en

fazla üzerinde durdukları konu esnaf ve yerel halkın kendilerine karşı olumsuz yaklaşımları olmuştur. Bunun dışında gelen arkadaşlarına kendi memleketlerini tanıttıklarını, hatta yöresel yemeklerini dahi yapıp yedirdiklerini, kendi kültürlerini tanıttıklarını ama aynı ilgiyi Sivaslı arkadaşlarından göremediklerini söyleyen öğrenciler de olmuştur. Bir öğrenci (17) Sivas'ta kendi kültürünü nasıl tanıttığını şu sözlerle dile getirmektedir: “ben buradan Kayseri'ye götürüp gezdiriyorum, davet ediyorum”. Başka bir öğrenci (19) ise Sivas'taki ilgisizlik hakkında “Kurban Bayramı'nda, Muharrem ayında komşulardan ne et gelir, ne aşure” diyerek, başka bir kültürel mirasın eksikliğine dikkat çekmektedir.

Tanıtım ve koruma konusunda yerel yönetimin eksikliğine vurgu yapan öğrenciler, restorasyon dolayısıyla tarihi eserlerin uzun yıllar kapalı kaldığından ve özellikle de bazı kültürel değerlere sahip çıkılmadığından yakınmaktadır. Bu konuda bir öğrenci (A4), “Âşık Veysel'in mezarının bulunduğu yerin yolu daha yeni yapıldı, 2010 gibi. Tarkan gelmişti 4 Eylül Şenlikleri'ne, onun ricası üzerine yapıldı” demiştir. Bir başka öğrenci ise (12) farkındalığın artması için gerekli kolaylıkların sağlanmadığından yakınmakta ve 4 Eylül kongre binasında bulunan müzeye girmek istediğini ancak kimlik sorunu nedeniyle içeriye alınmadığını, bundan sonra bir daha da oraya gitmediğini belirtmektedir.

Öğrencilerin, kültürel mirasın farkındalığı için getirdiği öneriler; *geziler düzenlenmesi, kendilerinin (özellikle turizm öğrencileri) ve hocalarının tanıtım açısından ön plana çıkararak faaliyetlerde bulunması, üniversite şenliklerinde yer verilmesi ve sosyal medyadan yararlanılması* gibi konular etrafında yer almaktadır. Öğrenciler en çok ücretsiz geziler düzenlenmesini istemekte ve bunun bölüm gezisi olması gerektiğini belirtmektedirler.

Öğrencilerin tanıtım konusunda en çok üzerinde durdukları konu, tarihi - kültürel değerlere ilişkin levhaların eksikliği veya yetersizliği olmuştur. Levhalar ya görünmemekte /okunmamakta ya da hiç bulunmamaktadır. Bu duruma ilişkin bir öneri (A12) “tarihi mekânları gösteren büyük haritalar, levhalar konulabilir şehir merkezine” şeklindedir. Tanıtım konusundaki bir başka husus, dış mekân reklamlarının daha etkili kullanılması ile ilgilidir. Öğrenciler, panolardan, otobüslerden vb. imkânlardan ilgi ve merak uyandırma amaçlı yararlanılmasını önermektedir. Bununla birlikte, özellikle üniversite öğrencilerinin farkındalığını artırmak için şenlikler zamanında çeşitli etkinlikler düzenlenmesi, akıllı telefonlar için uygulamalar yazılması gibi öneriler de getirilmiştir. Ayrıca öğrenciler, kendilerinin aktif rol alacağı şekilde yerleşke içerisinde konferans, sunum, stant açarak dikkat çekme gibi faaliyetlerde bulunmak istemekte ve özellikle de turizm bölümünün öncülük etmesini önermektedir.

Odak grup görüşmeleri sırasında öğrencilere sorulan bir başka soru da bu araştırmanın nicel kısmını oluşturan anket formunun, kendileri ve/veya anket yaptıkları öğrenciler üzerinde farkındalık oluşturup oluşturmadığı şeklindedir. Bu soruyu istisnasız tüm öğrenciler “herkeste merak uyandırdı” ve/veya “farkındalık yarattı” şeklinde yanıtlamış ve anketör öğrenciler ek bilgi vermişlerdir. Öğrencilerin verdikleri bilgiler, anket formunun tek başına dahi farkındalık oluşturduğunu kanıtlar niteliktedir. Öğrencilerden bir kısmı (A5, A8, A9, A10, A13), anket formunun fotoğrafının çekildiğini; bazıları (A1, A2, A11) anketteki bilgileri not alanların olduğunu; bir tanesi ise (A6) formu doldurduğu halde vermeyerek, yanında götürülenlerin olduğundan bahsetmiştir. Bir öğrenci de (7) bu konudaki düşüncelerini, “Ben bu anket formunu cebime koyup tek tek görmek istiyorum. Bu form benim için bir rehber oldu” şeklinde belirtmiştir. Bazı öğrenciler Divriği Ulucami'yi, yemekleri, el sanatlarını, halayların adlarını, Âşıklar kahvesini, Âşıkları anketten öğrendiklerini söylemiştir.

Nicel çalışmanın yapıldığı tarihlerde (Kasım – Aralık 2014) Sivas'ta henüz üç ayını doldurmuş öğrencilerden bir tanesi (3), anket formunun kendi üzerindeki etkisini “üç ay hiç merak etmedim, anketten sonra merak etmeye başladım” şeklinde ifade ederken; bir diğeri (22), “bende; gideyim, daha yeniyim, buraları da göreyim, şeklinde etkisi oldu. (Kendi kendime) daha 5 yıl buradasın dedim” diyerek, yalnızca böyle bir araştırmanın yapılmış olmasının dahi, farkındalıklarını ve kültürel mirasa ilişkin yaklaşımlarını değiştirdiğini belirtmiştir.

6. SONUÇ

Yapılan araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin genel olarak kültürel mirasa ilişkin farkındalıklarının, keşifsel olarak yapılmış bir önceki çalışmanın bulgularıyla paralel şekilde düşük olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin farkındalık puanlarının en düşük olduğu alanlar etkinlikler, âşıklar ve somut olmayan kültürel miras olurken; tarihi yapılar, el sanatları ve yöresel yemeklere ilişkin farkındalık orta düzeydedir. Öğrencilerin %84'ünün 1 yıldan uzun süredir, %30'unun ise 5 yıldan uzun süredir Sivas'ta yaşadığı göz önüne alındığında, bu durum son derece düşündürücüdür.

Kültürel miras farkındalığının çeşitli gruplara göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için yapılan analizler sonucunda; *i*) Sivaslı öğrencilerin, Sivaslı olmayanlardan *ii*) üst sınıfta öğrenim gören öğrencilerin, birinci sınıftakilerden, *iii*) geliri 500 TL'nin altındaki öğrencilerin, daha yüksek gelirli öğrencilerden (yalnızca yöresel yemeklerde), *iv*) Sivas'ta yaşadıkları süre daha uzun olan öğrencilerin, daha kısa süredir yaşayanlardan, *v*) Sivas'ta yaşamaktan daha memnun olanların, daha az memnun olanlardan ve *vi*) kültür turizmine daha fazla ilgi duyanların, daha az ilgi duyanlardan daha yüksek farkındalık puanlarına sahip oldukları görülmüştür. Bu konudaki ilginç bir bulgu geliri düşük olan öğrencilerin yöresel yemeklerin daha farkında olmasıdır. Mann Whitney U testi için etki büyüklüğü hesaplanamamakla birlikte, medyanlara bakarak, aradaki farkın küçük olduğu yorumlanabilir.

Yukarıda tespit edilen düşük farkındalık puanlarının nedenlerini ve bu konuda neler yapılabileceğini ortaya çıkarmak için gerçekleştirilen odak grup çalışmalarında; farkındalığın düşük olma nedenleri öğrencilerin kendilerinden ve dış çevrelerinden kaynaklı olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Öğrenciler, kültürel mirasa ilişkin kendi ilgisizliklerini ve bilgisizliklerini kabul etmekte; öte yandan bu konuda teşvik edilmediklerini ya da istedikleri zaman gerekli kaynaklara ulaşamadıklarını belirtmektedirler. Öğrencilerle yapılan görüşmeler ve gözlemler, farkındalık düzeylerini saptamak için yapılan böyle bir çalışmanın dahi farkındalıkları uyardığını ve yaşadıkları şehrin kültürel değerlerine ilişkin daha ilgili ve meraklı olduklarını göstermiştir. Öğrenciler, kültürel mirasa ilişkin farkındalığın nasıl artırılabilirliği konusunda da öneriler getirmişler ve bu önerilerinde inisiyatif almaya hazır ve istekli olduklarını göstermişlerdir.

Sonuç olarak, medeniyetlerin beşiği konumundaki Sivas, geçmişten bu yana birçok tarihi eseri günümüz şartlarına kadar koruyabilmiş ve kültürel zenginliklerle dolu bir şehirdir. Bu bağlamda hem Sivaslı öğrencilerin hem de farklı şehirlerden öğrenim görmek üzere gelen öğrencilerin Sivas'ın kültürel miras unsurlarına yönelik farkındalığı artırmak için çalışmalar yapılmalıdır. Kültürel mirasın sonraki kuşaklara aktarılmasında alıcı konumdaki üniversite öğrencileri üzerine yapılan bu çalışma, literatürdeki boşluğu doldurduğu gibi sonuçları şehir pazarlaması açısından da önem teşkil etmektedir.

Araştırma bulgularından yola çıkılarak Sivas'ta öğrenim gören üniversite öğrencilerinin kültürel miras unsurlarına yönelik farkındalık ve deneyimlerini artırmak için şu önerilerde bulunulabilir:

- Birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı için kültürel zenginliğe sahip olan Sivas, geçmişten bu yana birçok tarihi eseri günümüz şartlarına kadar koruyabilmiş ve kültürel zenginliklerle dolu bir şehirdir. Bu bağlamda başta turizm haftası olmak üzere tüm yıl boyunca etkinlikler düzenlenmelidir.
- Kısa vadede halkı bilinçlendirmek için seminerler, bilgilendirme toplantıları, konferanslar, tanıtım gezileri ve projeler düzenlenmelidir.
- İlköğretimden yükseköğretime kadar eğitimin her aşamasında düzenlemeler yapılmalıdır. Özellikle ilkökul çocuklarına yönelik olarak doğa, tarih ve kültürün korunmasına yönelik dersler müfredata alınmalıdır. Eğitim kurumlarında turizm ve kültürümüze yönelik derslerin konulmalıdır.
- Turizm potansiyelini değerlendirmek için il bazında değil bölge bazında tanıtım ve pazarlama faaliyetleri yapılmalıdır. Şehrin turizm potansiyelini ortaya çıkartacak şekilde il tanıtım broşürleri, katalogu vb. tanıtım materyalleri hazırlanarak turist potansiyelini artıracak şekilde kullanılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Tanıtımların ulusal ve uluslararası arenada gerçekleştirilmesi şehrin söz konusu turizm potansiyelinin ekonomik hayata katkısını artıracaktır.

- Turizm denince insanların ilk aklına gelen deniz-kum-güneş algısını değiştirip kültür turizminin önemi vurgulanmalıdır. Böylece önemli kültürel varlıklara sahip olan Sivas'ın önemli bir kültür turizm merkezi olarak gündeme gelebilir. Kültür turizmi ekonomik getirisinin yanında Sivas'ın kültürel değerlerinin canlanmasını ve korunmasını sağlayacaktır.
- Gerek niversite öğrencileri ve gerekse şehre dışarıdan gelen asker vb. turizm ellerine yönelik çalışmalar yapılmalı belli periyotlar halinde tekrarlanan ücretsiz tanıtım gezileri düzenlenmelidir.
- Turizm faaliyetlerine katılmada belirleyici olan ev hanımları da göz ardı edilmeyerek bu Sivas'ı tanıtıcı çalışmalara dahil edilmelidir.
- Kısa metrajlı filmler ile gelenek ve göreneklerin çekilerek sosyal medyada paylaşımı da tanıtım için etkili olacaktır.
- Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en eski izlerine sahip olması Sivas'ın özel bir yere sahip olmasını sağlamaktadır. Bu da tarih bilimcileri, öğrencileri ve birçok turistin şehre gelmesi için bir zemin oluşturmaktadır.
- Örf ve adetlerine sıkıca bağlı olan Sivas aynı zamanda zengin yemek kültürüne ve ini sanatı gibi el sanatı birikimine sahiptir. Sivas el sanatları özellikle kendisini hediyelik eşya yapılması ve satışında göstermektedir. şehrin turistik yapısının gelişmesinde bu el sanatının ürünü olan hediyelik eşyaların katkısı istenilen düzeye ulaşırsa büyüktür.
- Ayrıca tur operatörlerinin Sivas'ın tanıtımına yönelik programlar oluşturması gerekmektedir.

Gerçekleştirilen bu çalışmada, Cumhuriyet niversitesi ğrencilerinin Sivas'taki kültürel miras varlıklarına ilişkin farkındalık ve deneyim düzeyleri araştırılmıştır. Yapılacak olan daha sonraki çalışmalarda ise, Sivas'ta yaşayan yerel halkın kültürel ve doğal mirasa ilişkin farkındalık ve deneyimlerini ölçmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca bu çalışma sadece Sivas ve Cumhuriyet niversitesi ile sınırlı kalmayıp, başka şehirlerde ve üniversitelerde de uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- AAS, C., LADKIN, A. ve FLETCHER, J. (2005). Stakeholder Collaboration And Heritage Management. *Annals of Tourism Research*, 32(1): 28-48.
- ALIAğAOğLU, A. (2004). Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den rnekler. Erişildiği adres: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/825/10465.pdf>
- ALZAHIRANI, D.A. (2013). The Adoption Of A Standard Definition Of Cultural Heritage. *International Journal of Social Science and Humanity*, 3(1): 9-12.
- BEDATE, A., HERRERO, L.C. ve NGEL SANZ, J.S. (2004). Economic Valuation Of The Cultural Heritage: Application To Four Case Studies in Spain. *Journal of Cultural Heritage*, 5: 101-111.
- BOWITZ, E. ve IBENHOLT, K. (2009). Economic Impacts Of Cultural Heritage – Research And Perspectives. *Journal Of Cultural Heritage*, 10(1): 1-8.
- CHOI, A.S., RITCHIE, B.W., PAPANDREA, F. ve BENNETT, J. (2010). Economic Valuation Of Cultural Heritage Sites: A Choice Modeling Approach. *Tourism Management*, 31(2): 213-220.
- ETİN, T. (2010). Cumalıkızık Kynde Kültürel Miras ve Turizm Algısı, *Milli Folklor*, 22(87):181-190.
- DUMCKE, C. ve GNEDOVSKY, M. (2013). "The Social and Economic Value of Cultural Heritage: Literature Review" EENC Paper, July, 1-145.
- EMİR, O. ve AVAN, A. (2010). Yabancı Turistlerin Satın Alma Karar Srecinde Kültürel Varlıkların Etkisi: Konya rneği, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24:1-17.

- JOKILEHTO, J. (2005). Definition Of Cultural Heritage, References To Documents In History. Retrieved From http://cif.icomos.org/pdf_docs/Documents%20on%20line/Heritage%20definitions.pdf
- KARADOĞAN, S. ve YILDIRIM, A. (2010). Silvan (Diyarbakır)' da Az Bilinen Bir Doğal- Kültürel Miras: Hassuni Mağaraları Ve Antik Kenti, I. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı:74-79.
- KIM, S.S., WONG, K.F. ve CHO, M. (2007). Assessing The Economic Value Of A World Heritage Site And Willingness-To-Pay Determinants: A Case Of Changdeok Palace. *Tourism Management*, 28(1): 317-322.
- MAZZANTI, M. (2002). Cultural Heritage As Multi-Dimensional, Multi-Value And Multi-Attribute Economic Good: Toward A New Framework For Economic Analysis And Valuation. *The Journal Of Socio-Economics*, 31(5): 529-558.
- MAZZANTI, M. (2003). Valuing Cultural Heritage In A Multi-Attribute Framework Microeconomic Perspectives And Policy Implications. *The Journal Of Socio-Economics*, 32(5): 549-569.
- MCKERCHER, B., HO, P.S. ve CROS, H. (2005). Relationship Between Tourism And Cultural Heritage Management: Evidence From Hong Kong. *Tourism Management*, 26(4): 539-548.
- MOURATO, S. ve MAZZANTI, M. (2002). Economic Valuation Of Cultural Heritage: Evidence And Prospects, In Marta De La Torre (Ed.), *Assessing The Values Of Cultural Heritage*. Los Angeles: The Getty Conservation Institute.
- NAKİP, M.(2013).Pazarlama Araştırmalarına Giriş (SPSS Uygulamalı).Sekin Kitabevi, Ankara.
- ÖLER ÖZÜNEL, E. (2011). Kültür Turizmde Yöresel ve Otantik Olanı Sorgulamak ve Tktilmiş Meknları Yeniden retmek zerine, *Turkish Studies*, 6 (4): 255-262.
- RATANAKOMUT, S. (2006). Community Awareness And Cultural Tourism Sustainability. In APEC Study Center Consortium Conference. Ho Chi Minh City, Viet Nam.
- RUIJGROK, E.C.M. (2006). The Three Economic Values Of Cultural Heritage: A Case Study In The Netherlands. *Journal Of Cultural Heritage*, 7: 206-213.
- SHANKAR, B. ve SWAMY, C. (2013). Creating Awareness For Heritage Conservation In The City Of Mysore: İşsues And Policies. *International Journal Of Modern Engineering Research (IJMER)*, 3(2): 698-703.
- SİDEKLİ, S. ve KARACA, L. (2013). Sosyal Bilgiler Ğretiminde Yerel, Kültürel Miras Ğelerinin Kullanımına İlişkin Ğretmen Adayı Grşleri, *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*,5: 20-38.
- “Sivas'ta Kültür Turizmi”, <http://www.sivaskulturu.com/turizm/sivasta-kultur-turizmi/>, Erişim Tarihi:26.04.2017.
- TAYLOR, K. (2007). Cultural Heritage Management: A Possible Role For Charters And Principles In Asia. *International Journal Of Heritage Studies*, 10(5): 417-433.
- TEO, P. ve HUANG, S. (1995). Tourism And Heritage Conservation In Singapore, *Annals Of Tourism Research*, 22(3): 589-615.
- TÖREN, E., KOZAK, N. ve DEMİRAL, G.N. (2012). Eskişehir'in Kültürel Miras Varlıklarının Korunmasında Kamu Kurumlarının Rolü, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2):69-88.
- UNESCO (1972). Convention Concerning The Protection Of The World Cultural And Natural Heritage. Retrieved From <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>
- UNESCO (1999). Operational Guidelines For The Implementation Of The World Heritage Convention. Retrieved From <http://whc.unesco.org/archive/opguide99.pdf>

- UNESCO (2003). Convention For The Safeguarding Of The İntangible Cultural Heritage. 32nd Session Of The General Conference. Retrieved From <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention>
- VECCO, M. (2010). A Definition Of Cultural Heritage: From The Tangible To The İntangible. Journal Of Cultural Heritage, 11: 321-324.

YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞI BAĞLAMINDA YERİNDEN YÖNETİMİN VE YEREL YÖNETİMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

EVALUATION OF DECENTRALIZATION AND LOCAL GOVERNMENT IN THE CONTEXT OF NEW PUBLIC ADMINISTRATION APPROACH

Arş. Gör. Dr. Aziz BELLİ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü
azizdarende@hotmail.com

Öz

1970'li yıllarda petrol krizi sonrası refah devleti anlayışının çökmesi ile birlikte geleneksel kamu yönetimi anlayışı sorgulanmaya başlanmış ve yerini esnek örgüt yapılı, adem-i merkeziyetçi, şeffaf, saydam, hesap verilebilir, minimal devlet anlayışını öngören Yeni Kamu Yönetimi anlayışına bırakmıştır. Bu anlayış ilk olarak İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher ve ABD Başkanı Ronald Reagan'ın çalışmaları ile başlamış daha sonra dalgalar halinde diğer ülkeleri de etkilemiş ve reform çalışmaları ortaya çıkmıştır. Yeni kamu yönetimi anlayışı kamu sektöründe köklü reformların gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu reformlardan önemli derece etkilenen birimlerin başında yerel yönetimler gelmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı, yeni kamu yönetimi ve yerinden yönetim ilişkisini yerel yönetimler bağlamında incelemektir. Bu çalışma literatür taramasından hareketle yerli ve yabancı kaynaklardan elde edilen veriler ile hazırlanmıştır. Yeni kamu yönetimi ve yerel yönetim ilişkisi incelenirken, iki yapının temel özellikleri incelenerek karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Araştırma sonucunda yeni kamu yönetimi ile yerel yönetimler arası ilişkinin paralel bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Kamu Yönetimi, Yerinden Yönetim, Yerel Yönetim.

Abstract

After the oil crisis in the 1970s with the collapse of the welfare state, the traditional concept of public administration began to be questioned and left its place to the New Public Management which projects flexible organizational structure, decentralized, transparent and accountable minimal state. This understanding first began with the work of British Prime Minister Margaret Thatcher and US President Ronald Reagan, and later influenced over other countries by waves and reform efforts. The new understanding of public administration has led to radical reforms in the public sector. Local governments are at the forefront of these reforms. Within this context, this study aims to analyze the high correlation between the New Public Management and decentralisation in the perspective on local governments. This study, which the data obtained from domestic and foreign sources with the movement of literature review were provided. Where new public administration and local government relations are examined, a comparative analysis is made by examining the basic characteristics of the two structures. As a result of the research, it is revealed that the relationship between the new public administration and the local administrations is a parallel relation.

Keywords: New Public Administration, Decentralization, Local Government.

* 2016 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi ABD'da hazırlanan "Türkiye'de Kent Konseylerinin İşlevselliği Önündeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Büyükşehir Belediyeleri Örneği" adlı doktora tezinin bir bölümünün gözden geçirilmiş ve güncellenmiş halidir.

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisi ile Dünyada yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm, devlet yönetimlerini, toplumsal ve ekonomik örgütleri değişmeye zorlamaktadır (Sezik ve Ağır, 2016: 226). Bu değişim ve dönüşüm sonucu ortaya çıkan Yeni Kamu Yönetimi (YKY), kamu yönetimine yeni anlayış ve yaklaşımlar getiren bir paradigma değişikliğidir. Bürokrasiden çok piyasalara öncelik vermek, müşteriye/vatandaőa karşı sorumluluk ve hesap verebilir mekanizmalar, süreçlerden çok sonuçlar üzerinde yoğunlaşmak, kaçınmaktan çok sorumluluk almak, kamu yönetiminden çok özel yönetim üzerinde durmak, ekonomiklik, etkinlik ve verimlilik üzerinde yoğunlaşmak kamu yönetimi için yeni değerler olmuştur. Özel yönetimin çalışma prensipleri olan piyasa kültürü, yapıları, teknikleri, yönetsel bilgi ve becerileri kamu yönetiminin etkinlik ve verimliliği için yeni öncelikler haline gelmiştir (Ömürgönülşen, 1997: 531). Kamu yönetiminde meydana gelen bu değişim ve dönüşüm iki noktada kendini gösterebilir: Yenilik, ya esasen devletin yeni işlevleriyle ilişkili olmayan yeni tür toplumsal-politik önceliklerde söz konusu olabilir; ya da kamusal eylem ve işlemlerin değişen çevresel koşullarıyla açıklanabilir (Eren, 2008: 55). Bu çevresel koşullarda etkilenen kamu yönetiminde merkezi yönetim ve yerel yönetim açısından değişim ve dönüşüm süreci başlamıştır. Devletin yapısı küçültülerek özelleştirme politikalarına gidilmiştir. Görev ve yetki paylaşımında yerel yönetimleri önceleyen ve yerel yönetimleri güçlendiren bir sisteme doğru geçilmiştir. Böylece yeni kamu yönetimi açısından yerinden yönetim ve yerel yönetim kavramları önemli temel kavramlar haline gelmiştir.

Bu araştırmanın amacı yeni kamu yönetimi ve yerinden yönetim ilişkisini yerel yönetimler bağlamında incelemektir. Bu kapsamda araştırma beş bölümden oluşmaktadır. İlk olarak yeni kamu yönetimi anlayışı teorik temelleri, kökeni ve kuramsal çerçevesi ile ortaya konulmuştur. İkinci olarak yerinden yönetim kavramının kavramsal çerçevesine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde yeni kamu yönetimi ve yerinden yönetim ilişkisine yer verilmiştir. Çalışma sonuç bölümü ile tamamlanmıştır. Araştırmanın teorik çerçevesi yerli ve yabancı literatürden yararlanarak hazırlanmıştır.

2. YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞI

Devletin işlevindeki değişikliğii temel alan yeni kamu yönetimi anlayışının kökeni, teorik temelleri, temel özellikleri bu paradigma değişikliğinin daha iyi anlaşılması için ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

2.1. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Kökeni

20. yüzyıl'a kadar siyasal iktidarlar, sürekli olarak sorunların çözüm yerleri olarak düşünölmüş ve politika geliştirmeleri beklenmiştir, geleneksel kamu yönetimi yaklaşımı da, bu süreçte geçerliliğini sürdürmüştür(Özer, 2005: 4). Ancak modern dünyanın insanlık için geliştirdiğii düzenlemeler yeterli olmayınca (Tunç, 2015: 338) ve 1970'lerin ortasından itibaren petrol krizinin etkisi ile hükümetler ciddi mali krizlerle karşı karşıya kalmaya başlayınca, tüm dünyada devletin asıl hizmet alanlarına dönmesi, etkinlik ve verimlilik esasına göre örgütlenmesi ve piyasa değerlerinin, tekniklerinin ve pratiklerinin kullanılması gibi yeni sağ düşünceye ait değerler gündeme gelmiştir. Bu şekilde piyasa kökenli yönetim fonksiyonunun, klasik kamu yönetiminden ve bu yönetimin politika yapım ve uygulama sürecinden daha önemli olduğu görölmüştür (Özer, 2005: 4).

1980'lerde yayılmaya başlayan bu yaklaşımın dünya genelinde geçerlilik kazanması ve yoğun olarak uygulamaya dökölmesi 1990'larda olmuştur (Aydın, 2012: 289). Yaklaşım bu dönemde bazı kuramsal temellere dayandırılarak Yeni Kamu İşletmeciliğii olarak da anılmaya başlanmıştır (Gruening, 2001: 2). Bu yaklaşımın uygulanması 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başları sayılacak bir dönemde ekonomik durgunluk ve vergi ayaklanmalarının olduğu Anglo-Sakson toplumlarından İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher öncülüğünde olmuştur (Zengin, 2009: 8). Yine Margaret Thatcher gibi yeni sağ düşünceye sahip olan ve devleti küçöltmek ve yeniden yapılandırmak düşüncesine sahip olan Ronald Reagan ABD'de yeni kamu yönetimi anlayışının uygulayıcılarından. Daha sonra Yeni Zelanda ve Avustralya'da gelişen bu anlayış kapsamında birçok ölkede reform niteliğinde değişimler olmuştur (Eryılmaz, 2012: 51).

Kamu yönetiminde meydana gelen değişim ve dönüşümü ve bunun sonucunda yeni kamu yönetimini ortaya çıkaran çeşitli sebepler şöyle sıralanabilir (Genç, 2010: 147; Sözen, 2005: 38-53):

- 1970'lerde ortaya çıkan petrol krizleri ve bunların neden olduğu ekonomik büyüme ve yatırım oranlarındaki düşüş, artan işsizlik gibi önemli sorunlar ve ortaya çıkan bütçe açıklarından, 2. Dünya Savaşı sonrasında önemli bir şekilde gelişme gösteren sosyal devlet, refah devleti, Keynesyen iktisat ve büyük kamu ekonomilerinin sorumlu tutulması,
- Vatandaşın her şeyi devletten bekleyecek bir anlayışa sahip olarak talep ve beklentilerini yüksek tutması ve kamu yönetiminin bu talep ve beklentileri karşılama yetersiz kalması; kamu kurumları tarafından sunulan hizmetinin etkinlik, kalite, hız ve ihtiyacı karşılama konusunda şikayetlerin artışının gözlenmesi,
- Yeni sağ düşüncesinin dünyada yaygın hale gelmesi, özellikle ABD ve İngiltere ve ABD'de bu ideolojik söylem ve eylem paralelinde Neo-liberal iktisatçıların devlet müdahalesinin ekonomik büyüme ve özgürlük üzerinde sınırlandırıcı etkisi olduğu, bu nedenle daha az devlet daha çok piyasa anlayışıyla devletin örgütsel yapı ve birimlerin azaltılması ve özelleştirme yolu ile kamunun piyasada tekel oluşturmasının önlenmesi, işletme benzeri yapıya kavuşturularak verim ve etkinliğinin artırılması amacıyla kamu harcamalarının kısılanması v.b. uygulamaların yaygınlaşması,
- Kamu bürokrasinin hantal ve verimsiz olduğu, esnek bir yapıda olmadığı, katı, hiyerarşik ve karmaşık kurallara dayalı bir sistem olduğu, yukarıdan aşağıya işleyen bir karar verme sürecinin varlığı nedeniyle vatandaşların istek ve beklentilerine cevap vermekten uzak olduğuna ilişkin eleştirilen yaygınlaşması,
- OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü), IMF (Uluslararası Para Fonu), WB (Dünya Bankası) gibi uluslararası örgütlerin yeni sağ ideolojinin yaygınlaştırılması konusunda izledikleri aktif siyaset,
- Bilgi iletişim teknolojilerinin yaşanan gelişmeler kamu kesimindeki yönetsel reformları mümkün kılacak araç ve yapıları sağlamıştır.
- 1980 sonrasında siyasal hayatta yaygınlık kazanan demokratikleşme söylem ve çabaları, katılım kavramı ile birlikte sivil toplum örgütlerine verilen önemin artması ve bunun bir sonucu olarak yönetim anlayışının gelişmesi, adem-i merkeziyetçi devlet yapılanmasına geçilmesi ve genel olarak küreselleşme,
- Özel yönetimin yöntem ve tekniklerini uygulamak üzere özel sektörden kamuya transfer edilen yönetim danışmanlarının etkisinin bulunması.

2.2. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Kuramsal Temelleri

Yeni kamu yönetimi anlayışının gelişmesiyle birlikte yeni görüşler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan en dikkat çekici çalışmalardan biri H. George Frederickson'un "Yeni Bir Kamu Yönetimine Doğru" isimli çalışmasıdır. Söz konusu çalışmada kamu yönetimi, halkın talep ve beklentilerine daha fazla cevap verebilmeli, halkın sorunlarına daha fazla çözüm üretmeli, hizmet sunumunda vatandaş müşteri niteliğini kazanmalı yani müşteri odaklı bir sistem olmalı, daha kuralcı ve yine daha bilimsel esaslara göre gerçekleşmelidir (Çevik, 2010: 19).

YKY anlayışı çeşitli kaynaklardan beslenmiştir. Bu anlayışı ile ilgili görüşler ele alındığında iki temel yaklaşımdan söz edilebilir. Birinci yaklaşım; Hood'un da açıkladığı gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan "kamu tercihi" (public choice), "işlem-maliyet kuramı" (transaction-cost theory) ve "asil-vekil kuramı"na (principal-agent theory) dayanan yeni kuramsal ekonomi" (new institutional economics) hareketidir. İkinci yaklaşım ise işletmecilik (managerialism) anlayışıdır. Aucoin'da (1990) Hood'a benzer nitelikte iki yaklaşımdan söz etmiştir (Sözen, 2005: 54-55). Bu yaklaşımlara ilişkin açıklayıcı bilgiler aşağıda yer alacaktır.

A. Yeni Kuramsal Ekonomi Hareketi: Yeni kamu yönetimi anlayışı kapsamında üç farklı teorinin bir araya gelmesi ile oluşur. Bunlar; Kamu Tercihi Kuramı, İşlem Maliyet Kuramı ve Asil-Vekil Kuramıdır.

Kamu Tercihi Kuramına göre, kamu yönetimi, bürokrat, siyasiler ve seçmenler arasında, devletin büyümesi ve kamu harcamalarının rasyonel olmayan bir biçimde artması ve kaynakların israf

edilmesine neden olan ilişkiler üzerine yoğunlaşmıştır. A. Niskanen, James M. Burchananve, Dennis C. Mueller gibi kamu tercihi kuramcıları, kamu yönetiminin kamu yararı için çalışmadığı, politikacıların seçimlerde kazanç elde etmek ve zafer kazanmak için kendi aralarında sanki bir yarış halindeymiş gibi devletin kaynak ve imkanlarını popülist amaçlarla kullandıkları ve bürokratların da prestij, statü, maaş ve benzeri gibi haklar elde edebilmek için kurum bütçelerini büyütmeğe yana bir tutum içinde olduklarını vurgulamışlardır. Tüm bunların sonucunda bürokrasideki büyüme eğilimi ve kaynak israfı ile bütçeler yetersiz kalarak açıkların oluşmasına ve bunun sonucunda açıkları kapatılmak için gereksiz borçlanmalara yol açmıştır (Aksoy, 1995: 165-166'dan akt. Eryılmaz, 2012: 51).

Kamu tercihi kuramı yukarıda sözü edilen sorunlara çözüm olabilmesi için kamu kurumlarının piyasa koşullarında işleyen bir özel işletme gibi davranması ve bu nedenle özel sektör örgütlenmesi gibi esnek yapılı bir örgütlenme modelini esas alması gerektiğini öngörmektedir. Bu doğrultuda kamu yönetiminin özel yönetim niteliklerine sahip ve kamu hizmet ve mallarının sunu ve istemine dayanan bir şekilde yeniden yapılandırılması amaçlamakta ve bürokrat ve politikacıların da piyasa koşullarında kamunun tercihiyle göreve getirilmesi önerilmektedir. Uygulamada da bürokratların ve politikacıların popülist kararlarda kamu yararından çok kendi beklenti ve çıkarlarını düşündüğü, bu sebeple kamu yönetiminin piyasa koşullarında çalışan özel bir işletme gibi hizmet sunmasının gerekli olduğu vurgulanmaktadır (Tarhan ve Ezici, 2011: 16). Bu yolla piyasa mekanizması sadece ekonomide değil, yönetim sisteminde de etkinlik ve verimliliği artıracaktır (Eren, 2008: 71).

İşlem-Maliyet Kuramına göre; örgütler ürettikleri mal ya da hizmetlerin sunumu sırasında ortaya çıkan maliyetleri minimum düzeyde tutmak isterler (Eren, 2008: 72). Bu maliyetler sözleşmelerin hazırlanması, kontratların düzenlenmesi, anlaşmalardaki sorun ve anlaşmazlıkların çözümlenmesi, ürünlerin denetim ve kontrolü ve diğer maliyetler olarak belirtilebilir. Kısaca mal ve hizmetin sunumu sırasında oluşan giderlerdir. Farklı bir ifadeyle, işletmelerin girdileri satın almaları, bunları mal ve hizmete dönüştürmeleri ve bunların satışları sırasında birçok maliyetle karşılaşmakta olup işlem maliyetleri bu harcama ve giderlerin toplamını ifade etmektedir (Coase,1992:713-717'den akt. Çelik ve Bedük, 2013: 40). İşlem-maliyet kuramı etkinlik ve verimliliği temel alarak, eylem ve işlemlerin "örgüt (hierarchy) içinde mi?" yoksa "piyasada mı?" daha etkin ve verimli gerçekleşeceği sorusuna cevap aramaktadır (Kalemci, 2013: 59). Bu kuram, özellikle bütçe açıkları, kaynak yetersizlikleri ve oluşan geniş borçlanma limitleri sebebiyle kamu yönetiminde geniş bir tartışma ortamı bulmuştur. Kamu kaynaklarının temel vergilendirmeye dayanması ve vergilendirme yoluyla kamu kaynaklarının artırılması zorlaştığından elde bulunan mevcut kaynakların en etkin ve verimli şekilde kullanılması ve söz konusu giderlerin azaltılması gerekmektedir. Nitekim IMF, Dünya Bankası gibi devletlere borçlanma imkanı sağlayan uluslararası finans örgütleri, verdikleri kredilerin geri dönüşünü garanti altına almak için ülkelerin sıkı bütçe politikaları uygulamasını istemektedirler (Eren, 2008: 72-73).

Asil-Vekâlet Kuramını kısaca açıklamak gerekirse; bir işletme sahibinin işletmenin faaliyetlerini takip etmesi ve yürütmesi ve kendisi adına karar alması için bir vekil yani yönetici tayin etmesidir. Asil-vekil ilişkisinde, vekil asilin işlerini doğru ve asilin istediği şekilde yürüttüğü sürece sorun yoktur. Asil yani işletme sahibi işletme giderlerinin en düşük düzeyde tutulmasını istemektedir. Ancak asil ve vekilin anlaşamadığı ve çıkarlarının çatıştığı durumda vekil kendi çıkarlarını ön plana alarak karar alabilmektedir. Bu kuram açısından iki önemli nokta bulunmaktadır. Bunlar; vekilin asil adına faaliyette bulunması ve bu sırada bu faaliyetlerin en ekonomik şekilde gerçekleşmesidir (Çelik ve Bedük, 2013: 36).

Kamu yönetimi açısından Asil-Vekâlet Kuramı, Weingast ve diğer kuramcılar tarafından kamu yönetimindeki tutum ve davranışları açıklayacak bir çerçeve olarak ele alınır. Siyasal yozlaşma, temsilcilerin kendi çıkarlarını temsil ettikleri halkın çıkarlarından üstün tuttuklarında ortaya çıkar. Bu nedenle yönetim alanında ortaya çıkan çalışmalar temsilcilerin teşvikiyle halkın çıkarlarını daha fazla uyumlu hale getirmeye çalışır. Bu, temsilcilerin faaliyetlerinin şeffaf ve hesap verir olabilmesi ve temsilcinin halkı zarara uğrattığı durumlarda cezalandırılmasını veya tersi durumda ise ödüllendirilmesini kapsar. Temsil maliyetlerini ekonomik düzeylerde tutabilmek için yasal mevzuatın

bu sisteme uygun hale getirilmesi gerekmektedir (Fukuyama, 2005: 64-65'den akt. Karabacak, 2012: 405).

B. İşletmecilik Yaklaşımı: YKY anlayışının oluşumunda işletmecilik yaklaşımının önemli bir etkisi olmuştur. Ancak bilim insanları işletmecilik yaklaşım ile ilgili ortak bir tanımlama yapamamışlardır (Sözen, 2005: 57). Bu yaklaşım kamu sektöründe “idare” (administration) kavramının yerini “yönetim” (management) kavramını almasını öngörmektedir (Eren, 2008: 73). Bu nedenle özel yönetimi kamu yönetiminden daha üstün görmektedir (Sözen, 2005: 59). Hood'a göre bu anlayış, işletme yönetimi ilke ve esaslarının kamu yönetiminde egemen kılınması düşüncesine dayanmaktadır. Bazıları tarafından eleştirilen bazıları tarafından üstün özelliklere sahip olduğu düşünülen işletmecilik anlayışına göre, kamu yöneticileri kurumlarını yönetirken basit kurallar koymak ve uygulamak yerine yönettikleri kurumları yeniliklere açık hale gelecek şekilde yönetmek ve değiştirmek için inisiyatif alır ve sağduyularını kullanırlar ve sonuç odaklı olurlarsa kamu kurumları daha etkin ve verimli hizmet sunarak bu hizmetlerin daha ucuza mal edilmesini sağlarlar. Bu bağlamda kamu yöneticilerine belirli amaç ve hedeflere ulaşması için doğrudan yetki ve sorumluluk verilmesi gerekir (Karcı, 2008: 45-46).

2.3. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Temel İlke ve Özellikleri

YKY anlayışı, geleneksel kamu yönetimi anlayışından farklı olarak, kamu örgütünün yönetimi, organizasyonu ve işleyişinde, halk ve özel sektör ile olan ilişkilerinde yeni bir yapılanma öngörür. YKY'nin temel ilkeleri konusunda çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır (Eryılmaz, 2012: 53). Bu sınıflandırmalardan birini yapan Hood (1991: 4-5) YKY'nin yedi temel ilkesi olduğunu belirtmektedir. Bunlar;

- Kamu örgütlerinde profesyonel yönetime geçiş ve yöneticilere aşırı özerklik verilmesi. Bu yolla hesap verilebilir yönetime katkı sağlanmış olur.
- Açık performans ölçütleri ve standartlar, yani iyi belirlenmiş amaçlar ve performans hedefleri (daha sonra performans göstergeleri olarak tanımlanır). Bu şekilde hesap verilebilirlik sağlanarak verimlilik artırılır.
- Sonuçlara prosedürlerden daha fazla önem verilmelidir. Çünkü prosedürler yerine önemli sonuçlara ihtiyaç vardır.
- Kamuda büyük yapıları küçük birimlere ayrıştırılmalıdır.
- Kamu sektöründe rekabet artırılmalıdır.
- Kamuda özel sektör yönetim teknikleri kullanılmalıdır. Askeri tip bürokrasiden vazgeçilmelidir. Ücret ve ödüller daha esnek olmalıdır.
- Kaynak kullanımında disiplinli ve tutumlu olunmalıdır. Bu ise, doğrudan maliyeti kesmek, iş disiplini yükseltmek, sendika taleplerine direnmek ve iş için uyum maliyetlerinin kısılması yoluyla gerçekleşir.

YKY anlayışı alanında önemli çalışmaları ve etkisi olan David Osborne ve Teb Gaebler (1992) “Kamu Yönetiminin Yeniden İcadı” adlı kitabıyla YKY anlayışını açıklamaya çalışmışlardır. Yazarlara göre; kamu yönetimi hizmet sunumunda rekabeti artırmalı, hesap veren bir anlayış ile kamunun denetimi daha çok halk ve kamuoyu tarafından yapılmalı, performans dayalı bir yönetim sistemi geliştirilmeli, kamu örgütleri stratejik yönetim anlayışına sahip olmalı, amaç ve hedefler temel belirleyici olmalı ve son olarak kamu örgütleri özel sektör gibi müşteri/vatandaş odaklı hizmet sunmalıdır (Çevik, 2010: 20).

YKY anlayışı alanında önemli çalışmaları olan bir diğer bilim insanı Gernod Gruening'e (1998) göre ise yeni kamu yönetimi anlayışı, tartışmasız ve açık olarak sayılabilecek temel karakteristikleri yanında diğer karakteristikler olmak üzere iki tablo halinde açıklanabilir.

Tablo 1: Yeni Kamu Yönetiminin Tartışmasız Temel Karakteristikleri

Bütçe Kesintileri	Yetkilendirme	Performans için Hesap verilebilirlik	Performans Denetimi
Özelleştirme	Müşteri Konsepti(Tek noktadan alışveriş, Durum Yönetimi)	Yerinden yönetim	Stratejik Planlama/Yönetim
Tedarik ve Üretimin ayrılması	Rekabet	Performans Ölçümü	Değişen Yönetim Tarzı
Kullanıcı Ücretlendirme	Yönetimde Özgürlük(Esneklik)	Geliştirilmiş Muhasebe	Personel Yönetimi(Teşvikler)
Kamu Hizmetinin Kamu Kurumları Dışında Yürütülmesi	Siyaset ve Yönetimin Ayrılması	Geliştirilmiş Finansal Yönetim	Bilgi Teknolojilerinin daha fazla Kullanımı

Kaynak: Gruening, 1998.

Tablo 2: Yeni Kamu Yönetiminin Diğer Karakteristikleri

Yasal Bütçe/harcama Kısıtlamaları	Yetkilerin Rasyonelleşmesi	Politika Analizi ve Değerlendirme
Geliştirilmiş Mevzuat	Rasyonelleşmiş/Yoluna Konulmuş İdari Yapılar	Demokratikleşme/Vatandaşların Katılımı

Kaynak: Gruening, 1998.

YKY anlayışının ilk ortaya çıktığı günlerden itibaren önemli katkıları olan Christopher Pollitt, YKY'nin temel ilke ve esaslarını şu şekilde sınıflandırmıştır (Pollitt, 2002: 474):

- Kamu yönetimin girdi ve süreç odaklılıktan çıktı ve sonuç odaklılığa yönelmesi,
- Performans ölçeklerine ve performans yönetimine önem verilmesi,
- Büyük, çok amaçlı ve hiyerarşik bürokrasilerden “yalın”, “yatay” ve “özerk” örgütsel yapıların tercih edilmesi,
- Hiyerarşik ilişkilerin yerini, sözleşme ve sözleşme benzeri ilişkilerin alınması,
- Kamu hizmetlerinin sunumunda piyasa ve piyasa benzeri mekanizmaların daha fazla kullanılması,
- Kamu ve özel sektör arasındaki sınırların belirsizleşmesi, kamu ve özel sektör ortaklıklarının iç içe geçtiği melez örgütlerin gelişimi,
- Değer önceliklerinde evrensellik, eşitlik, güvenlik ilkelerinden verimlilik ve bireycilik ilkelerine yöneliş.

OECD tarafından ülkeler üzerinde yapılan bir araştırmada YKY anlayışına ilişkin reformların büyüklüğü ve çeşitliliği her ülkeye göre farklı olsa da sekiz temel karakteristiği olduğu belirlenmiştir. Bu ilkelere Tortop v.d.'lerinin (2010: 324-326) belirlemiş olduğu ilkeler eklenince yeni kamu yönetimi anlayışının temel ilkeleri net olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar (OECD, 1995: 28'den Akt. Kickert, 1997: 733);

- Merkezin sevk ve idare etme fonksiyonlarının güçlendirilmesi ve özelleştirme,
- Yetki devrinde esneklik sağlanması ve yerelleşmek;
- Performansın, denetimin ve hesap verilebilirliğin sağlanması,
- İnsan Kaynakları yönetiminin iyileştirilmesi,
- Bilgi teknolojilerinin yaygınlaştırılması,
- Gelişen rekabet, kalite ve devletin küçültülmesi,
- Kural ve normların niteliğinin geliştirilmesi ve bürokrasiyi azaltmak,
- Hizmet sunumunda duyarlılık ve girişimci yönetim mantığını kamu yönetimine aktarmaktır.

YKY ile ilgili görüşler incelendiğinde dikkati çeken nokta her ülkede farklı şekilde uygulamalara gidilse de teoride temel ilkelerin örtüşmesidir. Bu da YKY anlayışının belli bir düzeyde bütünlük gösterdiğine işaret etmektedir. Bu benzerliğin yanında YKY anlayışının temel niteliklerine ilişkin tam bir görüş birliğinin olduğunu söylemek güçtür. Nitekim bu anlayış, bünyesinde tartışmalı unsurları da barındırmaktadır. Bununla birlikte her alanda olduğu gibi YKY'nin de uygulanmasında ülkeden ülkeye hatta ülke içinde farklı zamanlarda farklılıklar görülmektedir. Bu da YKY anlayışının kendini yenileyerek dinamik bir yapıya sahip olduğu ve değişime açık olduğunu göstermektedir (Sözen, 2005: 67).

2.4. Yeni Kamu Yönetiminin Dayandığı Temel Varsayımlar

YKY yaklaşımına yön veren kuramsal, ideolojik ve pratik kaynaklardan beslenen temel ilke ve esasların yanında, bu anlayışın bazı temel varsayımları da vardır. Bu varsayımları YKY'nin dayandığı kuramsal temelleri ve uygulamadaki reformları dikkate alarak üç ana grupta toplayabiliriz. Bunlar; minimal devlet anlayışı, piyasa mekanizmasının benimsenmesi ve son olarak işletme yönetim tekniklerinin kamu yönetimine uygulanmasıdır (Sözen, 2005: 60). YKY anlayışının daha iyi anlaşılmasını sağlayabilmek için bu özellikler aşağıda özetlenmiştir.

2.4.1. Minimal Devlet Anlayışı

Refah devleti anlayışı devletin müdahalesi ya da doğrudan devletin hizmet üretmesi ile pek çok soruna çözüm bulunabileceği görüşüne (Zafir, 2009: 70) sahiptir. Ancak 1960'larda zirve noktasında olan refah devleti, 1970'lere gelindiğinde petrol krizine bir çözüm formülü olan neo-liberal ve neo-keynesgil politikalar ile ekonomik krizi önlemeye ve toplumu refah devleti uygulamaları sonucunda oluşan atalet ve bağımlılık kültüründen kurtarmaya yönelik olarak "minimal devlet" anlayışıyla ortadan kalkmıştır (Demirel, 2006: 109). Bununla birlikte 1970'lerde dünya ticaretinde oluşan daralma, 1970'lerin sonlarında faiz oranlarının artması ve 1980'lerin başlarında ticari ödüncülerin azalması ile birleşince uluslararası çevre, gelişmekte olan ülkeleri yeni arayışlara yönelmeleri noktasında zorlamaya başladı (Zafir, 2009: 70).

YKY anlayışı kamu yönetiminin gereğinden fazla büyüyerek sınırlı kaynakları tükettiğini ve bunları etkin ve verimli kullanmadığını, kamu tarafından sunulan hizmetlerin alternatif olarak piyasada da yerine getirilebileceği, devlet müdahalesinin aşırı maliyet, artan enflasyon ve katı bürokrasi ve kırtasiyeciliğe neden olduğunu ileri sürerek "minimal devlet" anlayışının benimsenmesini öngörmüştür (Sözen, 2005: 60). Bu anlayış "kamu örgütünün büyümesi" konusu ile ilgili sorunlara bir çözüm niteliğindedir. Böylece kamunun faaliyet alanı daralmış yönetim daha etkin ve verimli bir hale gelmiş olacaktır (Aydın, 2011: 147). Minimal devlet anlayışı yeni bir görüş olmasına rağmen günümüzde yerini giderek, devletin etkin ve verimli hale getirilmesi, yeni ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmesi savlarından hareketle "girişimci-işletmeciler devlet" anlayışına bırakmaya başlamıştır (Eren, 2008: 74).

2.4.2. Piyasa Mekanizmasının Benimsenmesi

Piyasa mekanizmasının benimsenmesinde temel amaç, rekabetçi serbest piyasanın, kaynakların kullanımında devlet müdahalesinden daha verimli olduğudur. Bu varsayımda devlet müdahalesinin olabileceği en asgari düzeyde olması gerektiği anlayışı vardır (Sözen, 2005: 62). Geleneksel kamu yönetimi anlayışı, kamu mal ve hizmetlerinin sunulmasında esas görevlinin devlet olduğu anlayışına dayanırken, YKY anlayışı, devletin faaliyet alanının daraltılmasını, kamu mal ve hizmet sunumunda piyasa mekanizmasından daha çok faydalanılması ve devletin piyasaya doğrudan müdahale etmeden hakemlik rolünü geliştirmesini önerir (Eryılmaz, 2012: 54).

Piyasa mekanizmasının benimsendiği girişimci yönetimler sayesinde hizmet sunan birimler arasında rekabet teşvik edilmektedir. Toplumda vatandaşlar bürokrasinin kontrolü dışına yönlendirilerek güçlenmekte, kurumlar performans girdileri üzerinden değil çıktılar üzerinde odaklanmakta, kamu örgütlerinin kurallar ve düzenlemelerle değil ortaya koyduğu misyonlar ve

hedeflerle ilerledikleri ve çalıştıkları kişilere efendi olmak yerine onları müşteri olarak görerek onlara tercih alternatifi sundukları bir sistem benimsenmektedir. Bu yöntemle sorunlar daha var olmadan önce tespit edilmekte ve önleyici politikalar üretilmektedir. Dolayısıyla klasik yönetim tarzının öngördüğü bürokratik mekanizmalar yerine piyasa mekanizmaları tercih edilmektedir (Hughes, 1998: 2-3'den akt. Özer, 2005: 250).

2.4.3. İşletme Yönetim Tekniklerinin Kamu Yönetiminde Uygulanması

Özel yönetimin, yönetim teknik, ilke ve kurallarının işletmecilik mantığı ile kamu yönetimine aktarılması yeni kamu yönetimi anlayışının temel varsayımlarından bir diğeridir. Kamu yönetimi özel sektör gibi davranmalıdır. Bunun için kamu yönetimi özel sektörde olduğu gibi çalışanları ödül sistemi ile teşvik etmeli, performansa dayalı ödeme ve daha esnek çalışma gibi mekanizmaları uygulamalıdır (Falconer, 15.01.2016, www.fu.uni-lj.si). Bununla birlikte bu anlayışın arkasında özel sektörün kamu sektörüne göre daha verimli, etkin ve kaynakları daha ekonomik kullandığı görüşü vardır (Sözen, 2005: 629).

3. YERİNDEN YÖNETİM (DESANTRALİZASYON)

Yerinden yönetim kavramı yaygın olarak iyi yönetim ve kalkınmanın temel bileşeni olarak kabul edilmektedir (White, 2011: 1). Yerinden yönetim genellikle merkezi yönetimden yerel yönetimlere doğru bir otorite kayması olarak görülür. Yerinden yönetimi tanımlamak için ortaya atılan görüşler öncelikle mali ve daha az ölçüde politika ve siyasi otoriteye odaklanmıştır (Rodden, 2004: 482).

Yerinden yönetim ile ilgili olarak çeşitli tanımlara ulaşılabilir. Literatürde yer alan bazı tanımlara bakılırsa, Kamu Yönetimi Sözlüğü (1998: 260) yerinden yönetimi şu şekilde tanımlamaktadır: “Yönetsel kararların alınması ve görevlerin gerçekleştirilmesi yetki ve sorumluluğun ya coğrafi ya da işlevsel ölçütlere bağlı olarak merkezi hükümet örgütü dışında, hizmet yerinde bulunan organlarca üstlenilmesi durumudur.” Tortop ve diğerlerine (2010: 71) göre ise yerinden yönetim; kamu hizmetlerinin yönetiminin, merkezden yönetimden ayrı özerk kamu hukuku tüzel kişilerine verilmesidir. Eryılmaz'a (2012: 114) göre yerinden yönetim, siyasi ve idari yetkilerin merkezi idarenin dışındaki otoritelere aktarılmasıdır. Rodden'in yukarıda belirtmiş olduğumuz tanımlama sistemi ile Türkiye literatürü arasında şu fark göze çarpmaktadır: Yerele yetki ve otorite devrinde öncelikli konu mali konulardır. Ancak mali konular kadar öncelikli olmasa da siyasi otorite devri de önemlidir. Türkiye literatüründeki tanımlamalarda ise öncelik, mali konular yerine siyasi otorite devrinde yer almaktadır.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere yerinden yönetim kavramının dört önemli varlık koşulu vardır. Bunlar (T.C. İçişleri Bakanlığı AREM, 14.01.2016, www.arem.gov.tr):

- Devletten farklı hukuki kişiliğinin bulunması ve kendi görev ve yetkilerine sahip olması biçiminde somutlaşan kamu tüzel kişiliği gereklidir. Son dönemde kamu yönetimindeki meydana gelen değişim trendinden olumlu yönde etkilenen yerinden yönetim kuruluşlarının yetki ve görevlerinin genel yetki ilkesine dayalı olarak düzenlenmesi kuşkusuz bu kurumlarının yetkileri açısından bir güvence oluşturmaktadır.

- Yerinden yönetim otoritelerinin kişisel bağımsızlığı söz konusu olmalıdır. Bu da ancak karar ve yürütme organlarının seçimle belirlenmesi ve görevden uzaklaştırılmaları ve görevleri ile ilgili suçlarda hukuk devleti ilkesine uygun hareket edilmelidir.

- Yerinden yönetim birimlerinin görev ve sorumluluklarını yerine getirebilecek yeterli idari, mali ve teknik araç ve gereçlere sahip olması gerekir.

- Yerel özerkliği, yani idari ve mali alanda merkezi yönetimden bağımsız hareket edebilme olanağı bulunmalıdır. Özerklik; yerel yönetim karar organlarının mahalli müşterek ihtiyaçların belirlenmesi ve bu konulardaki hizmetler üzerinde özgürce karar alma, eylem ve işlemde bulunma ve hizmetler için merkezi yönetimin sağladığı mali imkanları kullanmak yerine belli konularda vergi toplama gibi kendilerinin gelir elde etme yolları sağlanmalıdır. Böylece yerel yönetimler mali anlamda

merkezi yönetime bağımlılıktan kurtulmuş olur. İdari ve mali anlamda özerkliği olmayan yerinden yönetim kuruluşları merkezi yönetimin taşradaki bir uzantısı gibi hareket etmekte ve yerinden yönetim mantığının uygulanmasına imkan kalmamaktadır.

Bu tanımlamalar ve özelliklerden anlaşılacağı gibi, güçlü bir yönetim şekli olan yerinden yönetimde örgütler genellikle kararlarını kendileri alırlar ve merkezin emir ve hiyerarşisi dışındadırlar. Ancak merkezi yönetimin denetimi altındadırlar. Merkezden yönetimin yerinden yönetim birimleri üzerindeki bu denetimi kısaca idari vesayet (vesayet denetimi) olarak adlandırılır (Aydın, 2012: 147).

Kuramsal açıdan, merkezden yönetim ile yerinden yönetimin birbirinin alternatifi olarak düşünülebilir. Ancak birimlerin birbirine karşıt olmasından ziyade tamamlayıcı özellikler taşıması gerekmektedir. Nitekim yönetim uygulamalarında aslında farklı yönetim birimleri arasında bir tür ortaklık olduğu ve aradaki ilişkinin de karşıtlığın tersine karşılıklı bağımlılık oluşturduğu açıktır. Ancak tartışmalar merkezden yönetim ve yerinden yönetimin ortak yönetiminin geliştirilmesinden çok, yönetim kademelerinin birbirinden soyutlanması çerçevesinde yapıldığından bu şekildeki kuramsal değerlendirmeler temelsiz kalabilmektedir. Bu durum teori ile uygulamanın uyumsuzluğuna ve kavramsal çerçevenin yüklendiği değerlerin kolaylıkla reddedilebilmesine yol açarak karmaşayı çoğaltmaktadır. Ortaya atılan bu karmaşa ve belirsizliğin güncel kaynağı, 1980'li yıllarla birlikte kamu yönetimini etkisi altına alan yeni kamu yönetimi anlayışının yerinden yönetimin farklı biçimlerine yeni anlamlar yüklemesidir (Erençin, 2007: 100).

Yerinden yönetimin farklı algılanmasındaki temel sebep her ülke ve yönetim açısından farklı algılanması ve ülkelerin siyasal, sosyal ve kültürel yapısındaki farklılıklardır. Bu farklılıkların sonucu iki temel ayırım olmuştur. Bu kapsamda yerinden yönetim siyasal ve idari yerinden yönetim olmak üzere iki farklı açıdan incelenmiş ve uygulanmıştır (Çınarlı, 2011: 300). Bu kavramlar aşağıda geniş olarak yer alacağı için burada herhangi bir tanımlamaya gidilmemiştir.

3.1. Siyasal Yerinden Yönetim

Siyasal anlamda yerinden yönetim, siyasal özerkliği olan ulus-altı ölçekteki birimlerin mahalli müşterek ihtiyaçlarının bu birimlerce karşılanabilmesine ilişkin siyasi, yönetsel ve mali imkanlarının ve kapasitelerinin artırılmasını ifade etmektedir (Gül ve Özgür, 2004:168). Siyasal yerinden yönetim daha çokfederal devletlerde görülen, ülkenin anayasa tarafından ulusal kimliği sahip olmayan yerel kurumlara tanınmış olan özerk ya da yarı özerk statüye dayanan bir yönetim biçimidir (Keleş, 2012: 113). Bu yönetim şekli sonucunda federal devletin temelleri atılmıştır. Böylece federalizm doğmuştur. Federalizm, Fransızca fédéralisme sözcüğünden türemiş ve birçok devletin özel yasalara ve bağımsızlığa sahip olarak tek bir devlet altında birleşmeleri olarak ifade edilebilir (Şan, 2006). Bu birimler ülkeden ülkeye farklı şekillerde isimlendirilmişlerdir. Nitekim federe devletler, eyalet, state, canton, land, cumhuriyet, bölge vb. gibi farklı adlar almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, İsviçre ve Rusya Federasyonu ile eski Sosyalist Federal Yugoslav Cumhuriyeti'ndeki durum böyledir (Keleş, 2012:113).

Federalizm, üniter (tekçi) devlet sisteminden farklı ve onun zıddı bir siyasi sitemi ifade eder. Üniter devlet sisteminde, vatandaş ile siyasi iktidar arasına giren ve siyasal egemenlik gücüne sahip başka yönetim birimleri bulunmamaktadır. Bir başka anlatım ile üniter devlette tek bir parlamento vardır ve bu parlamento dışında egemenlik gücünü kullanan bir birim bulunmamaktadır (Eryılmaz, 2012: 114).

Federal sistemde, yetki ve sorumluluk ulusal ve ulus-altı birimler arasında paylaştırılmıştır (Öztürk, 1992: 66). Federal sistem, konfederasyon ve üniter devlet arasında bir sistemdir. Bu sistemde yetkileri kendileri tarafından türetilmiş ve her biri farklı bir birimin iznine gerek durmadan vatandaşlar üzerinde etkili olabilen iki farklı hükümet bulunmaktadır. Her seviyedeki hükümetin yetkileri anayasa tarafından korunmaktadır. Böylece federalizm ile merkezi hükümet ve coğrafi anlamda bölümlendirilmiş alt seviyedeki hükümetler arasında yetki ve güç bölüşümünü gerçekleştirmiş olur. Federal sistemin geçerli olduğu ülkelerde vatandaşların coğrafi ve merkezi olmak üzere çift vatandaşlığı da bulunmaktadır (Bowman ve Kearney, 2011: 26). Bu bağlamda siyasal yerinden yönetim, egemenlik gücü, ulusal yönetim ile ulus-altı yönetimler arasında paylaşımını ifade

etmektedir. Bu yönetim biçiminde ulus-altı birimlere yasama ve yürütme konularında kısmi bağımsızlık verilmiştir (Şan, 2006).

3.2. Yönetmel Yerinden Yönetim

İdari yerinden yönetim olarak da adlandırılan bu yönetimde, yasama ve yargı erkleri merkezde toplanmış olup (Keleş, 2012: 25), yerel nitelikteki kamu hizmetleriyle iktisadi, ticari, kültürel ve teknik bazı fonksiyonlar merkezî yönetimin hiyerarşik yapısı dışında olan idari ve mali özerkliği olan kamu tüzel kişilerce yürütülmektedir. Bu kamu tüzel kişileri, ya belli bir coğrafi bölgede yaşayan yerel halkı ya da eğitim, ticaret, sanayi ve kültür gibi belirli bazı teknik bilgi ve birim gereken hizmetleri (fonksiyonları) temsil ederler. Bu birimlere federalizmde olduğu gibi egemenliğin gücünün kullanılması ya da paylaşılmasına ilişkin anayasal yetkiler tanınmamıştır (Eryılmaz, 2012: 116).

Yönetmel yerinden yönetim, uygulamada kendilerine verilen yetkileri kullanan birimlerin niteliklerine göre, hizmet yönünden yerinden yönetim ve yer yönünden yerinden yönetim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Keleş, 2012: 25; Toprak, 2013: 2). Ancak yönetmel yerinden yönetim sadece merkezi yönetimin yetkilerini yer yerinden yönetim birimleri ya da hizmet yerinden yönetim kuruluşlarına devretmesi ile olmaz. Bunun yanında yetki genişliği ilkesi ile merkezde bulunan bazı yönetmel yetki ve sorumlulukların, yine merkezin hiyerarşisi ve denetimi içerisinde bulunan yerel birimlere aktarması yolu ile de gerçekleştirilebilir. Bu yolla kamu yönetiminin halka yaklaşarak etkin ve verimli hizmet sunması sağlanabilir. Bununla birlikte yerelleşmenin son aşaması olarak devletin küçültülmesi için devlet kimi hizmetlerini özelleştirme yolu ile özel sektöre ya da sivil toplum kuruluşlarına devreder (Balçı, 2005: 34-39).

Hizmet Yönünden Yerinden Yönetim, belirli kamu hizmet ve faaliyetlerinin, daha etkin, verimli, katılımcı, zamanlı ve amaçlarına uygun biçimde üretilmesi için, belli bir alana bağlı olmaksızın merkezi yönetimin dışında yer alan, yasalarca belirlenen birimlere bir hizmetin ya da işlevin görülmesi için özerklik tanınmasıdır. Eğitim hizmetini gören üniversiteler, piyasaların işleyişini denetleyen değişik üst kurullar, radyo ve televizyon yayını yürüten TRT, ticaret ve sanayi odaları, barolar vb. hep bir hizmeti ya da işlevi, teknik ihtiyaçtan dolayı oluşturulmuş hizmet yönünden yerinden yönetim birimleridir (Gül ve Özgür, 2004:166; Tortop vd., 2008: 99). Hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşlarına “kamu kurumları” da denmektedir. Esasında kamu kurumları deyimi idare hukuku ve kamu yönetimi literatüründe işlevsel bir avantaj sağlamaktadır. Nitekim kamu kurumları kavramıyla kamu idareleri ile kamu kurumları arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Merkezî yönetim ve yerel yönetim kuruluşlarının tersine, bu kurumlar genellikle anayasal güvenceye sahip değildir. Nitekim 1982 Anayasası'nın 123. Maddesine göre, kamu tüzel kişiliği ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanarak oluşturulmaktadır. Bu sebeple, kamu kurumları kanunla veya kanunun verdiği yetkiye dayanarak bir idari işlemle kurulmaktadır. Dolayısıyla bunlar anayasal bir güvenceye sahip değildirler (Ökmen ve Parlak, 2010: 12-13).

Coğrafi (Yer Yönünden) Yerinden Yönetim, kuruluşları hizmet yerinden yönetim kuruluşları gibi hizmetin değil, belirli bir alan ya da bölgede (Ökmen ve Parlak, 2010: 14) yaşayanların ortak ve yerel nitelikteki gereksinimlerini yeterince karşılayabilmek için oluşturulmuş özerk kuruluşlardır (Keleş, 2012: 25). Yer yönünden yerinden yönetim kuruluşları yerel yönetimler olarak da adlandırılmaktadır.

Nüfus artışı ve göç sonucu oluşan hızlı kentleşme ile kentli nüfusun artan hizmet taleplerinin yanı sıra teknolojik gelişme ile ortaya çıkan nüfusun yeni hizmet talep ve beklentileri yerel yönetimlerin önemini her geçen gün artırmakla birlikte bütün ülkeler açısından yerel yönetimler bir gereklilik haline dönüşmüştür. Yerel yönetimler; bir yandan yerel halkın günlük gereksinimlerini karşılamaya yönelik, temizlik, kanalizasyon, çöp toplama, ulaşım gibi temel hizmetleri sunarlar, diğer taraftan ulusal ve yerel kalkınmada önemli bir yeri olan sağlık, eğitim ve altyapı gibi pek çok önemli görevi de üstlenmektedirler (Ulusoy ve Akdemir, 2009: 260).

Son dönemde yerel yönetimlere verilen önem kavram olarak da gelişmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda yerel yönetimler şöyle tanımlanabilir: Belirli bir coğrafi alanda yaşayan yerel topluluğun yerel ve ortak gereksinimlerini karşılamak üzere kurulan, karar organları seçimle belirlenen, görev ve

yetkileri yasalarla güvence altına alınan, özel gelirleri ve bütçesi olan ve kendine özgü örgüt yapısı ve personeli bulunan idari ve mali özerliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Bu nitelikleriyle yerel yönetimler demokratik yönetim yapısının olmazsa olmaz unsurlarından birisini oluşturmaktadır (Urhan, 2008: 85). Nitekim günümüzde artık ulusal anlamda demokrasinin geliştirilebilmesi için yerel yönetimlere ve yerel demokrasiye verilen önem artmıştır. Bunun nedeni, temsili demokrasinin ortaya çıkardığı temsil krizinin önlenmesi ve bu modelin geliştirilmesi ve katılımcı bir demokrasi modeline ulaşılabilmenin yollarından olan, gerçek bir halk katılımı sağlamaya daha elverişli olması, yurttaş katılımı, çoğunluk ilkesi ve temsilcilerin hem danışmaya önem vermeleri hem de seçmene karşı hesap verme sorumluluğu gibi demokrasinin temel unsurlarını daha kolay gerçekleştirmeye elverişli kurumlar olmalarıdır (Yaylı ve Pustu, 2008:135). Yerel yönetimlere demokrasi ve benzeri sosyolojik etkenlerin yanı sıra, özellikle yerel kamusal hizmetlerin sunumunda etkinliği artırmak amacıyla hemen her toplumda yer verilmektedir (Urhan, 2008: 85).

Yerel yönetimlerin demokratikleşmesi, özerklik kavramı ile paralel seyreden bir olgudur. Yerel yönetimlerin demokratikleşmesi yanında, kamu hizmet sunumunda etkinlik ve verimliliğin artırılmasında önemli bir kavram olan yerel özerklik, merkezden yönetimin sakıncalarını azaltmak için kurumların, ulusal yararları doğrultusunda kendi hizmetlerini düzenleme yetkisine sahip olduğu bir yönetim biçimidir (Aydemir, 2001).

Birçok uluslararası belgede yerel yönetimlerin özerkliği üzerinde durulmakla birlikte bunlardan en önemlisi olan, Avrupa Konseyi Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartına göre özerk yerel yönetim kavramı: Yerel makamların, kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkânı anlamını taşır. Bu hak, doğrudan, eşit ve genel oya dayanan gizli seçim sistemine göre serbestçe seçilmiş üyelerden oluşan ve kendilerine karşı sorumlu yürütme organlarına sahip olabilen meclisler veya kurul toplantıları tarafından kullanılacaktır. Bu hüküm, mevzuatın olarak verdiği durumlarda, vatandaşlardan oluşan meclislere, referandumlara veya vatandaşların doğrudan katılımına olanak veren öteki yöntemlere başvurulabilmesini hiçbir şekilde etkilemeyecektir (AYYÖŞ Md. 1. ve 2.).

AYYÖŞ'ün birinci bölümünde özerk bir yerel yönetimde bulunması gereken ilkeler şöyle sıralanmaktadır: Seçilmiş yöneticilerin çalışma koşulları, yönetsel denetimin niteliği ve sınırı, yerel yönetimlerin kaynak özerkliği, yerel yönetimler arası ve merkezî idareler ile yerel yönetimler arası işbirliği ve dayanışmanın esasları ve yargısal denetimin sağlanması gibi konulardır. Yerel yönetimler üzerindeki devlet denetiminin azaltılması ve kendilerine görevleri ile orantılı gelir kaynaklarının sağlanması da şartın bu bölümünde yer almaktadır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011: 1).

Yerel yönetimlerin özerkliği konusundaki tartışmalardan birisi de merkezî yönetimin vesayet denetiminin hangi konu ve sınırlarda olacağıdır. Bu sınırların neler olması gerektiği yerel yönetimlerin ülke için ne gibi sakıncalar ve faydalar sağladığı ile ilgilidir. Bu kapsamda aşağıda her ülke için farklı düzeylerde olsa da yerel yönetimlerin genel olarak fayda ve sakıncalarına yer verilmiştir. Yerel yönetimlerin faydaları şunlardır (Balcı, 2005: 43; Ökmen ve Parlak, 2010: 15; Genç, 1998: 107):

- Yerel halkın istek ve taleplerine en uygun hizmet yöntemi ve şekli yerel yönetimlerce daha iyi belirlenebilir ve sunulabilir. Yerel yönetim organları seçimle işbaşına geldiklerinden, başarısızlıklarını halka açıklamak ve hesap vermek zorundadırlar.

- Hizmet önceliklerinin belirlenmesi yerinden yönetimle daha fazla mümkün olabilir.

- Yerinden yönetim anlayışı, halkın yönetime katılımı ve demokrasinin tabana yayılmasına uygun zemin hazırlayan bir sistemdir. Yerinden yönetim ilkesinin uygulama bulduğu yerel yönetimler demokratik esasların hayat bulması için daha uygun ortamlardır.

- Yerel hizmetlerin yerinde sunulması, hizmetlerde üretim maliyetlerini azaltır ve sınırlı kamu kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanılmasına yardımcı olur.

- Yerinden yönetim, karar verme sürecini halka yakınlaştırarak kamu sektörünün etkinliğini ve duyarlılığını geliştirir.

- Yerel halka, kendi yerel birimlerinde ve yine kendi tercihlerine uygun hizmet bileşimi sunulacağından hizmetlerin maliyetine katlanma daha kolay sağlanabilir.

• Yerel sorumlulukların direkt olarak artması, yerel ekonomik büyüme için uygun ortam yaratabilir.

• Yerinden yönetim uygulamaları yolsuzlukları ve israfı azaltabilir. Bunun yanında kırtasiyecilik ve bürokrasi de azalır. Merkezin iş yükünü azaltacağından, merkezî yönetim daha büyük projeler yapmak, planlamak, düşünmek, karar vermek ve problem çözmek durumunda kalacaktır. Dolayısıyla merkezî yönetimde daha etkin ve verimli çalışmış olacaktır.

- Yerinden yönetimler hizmetlerde yeniliklere ve yaratıcılığa daha açıktır.
- Yerinden yönetim değişik grupların, özellikle marjinal grupların, yönetime katılımını artırarak sosyal çatışma çıkma riskini azaltır.
- Kamu görevlilerinin merkeze yaranma gayreti olmayacağından bölgeye faydaları artar.
- Yerel yönetimler demokratik rejime işlerlik sağlama amacına hizmet ederler.

Yerel yönetimlerin yukarıda sayılan olası faydaları yanında sakıncaları olacağına dair görüşlerde bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi sonucunda doğabilecek sakıncalar ise şunlardır (Balcı, 2005: 44; Ökmen ve Parlak, 2010: 15):

- Güçlü yerel yönetimler devlet yönetiminde uyumu ve siyasi birliği bozabilir.
- Yerinden yönetim makroekonomik istikrarsızlık riskini artırır.
- Güçlü yerel yönetim, yetersiz ve düşük kaliteli hizmet arzına neden olabilir.
- Güçlü yerel yönetimler yolsuzlukların ortaya çıkmasına ve kontrolsüz harcamaların artmasına neden olabilir.
- Bazı yerel yönetimlerin yeterli mali kaynaklara sahip olmamaları ve teknik elemanın yetersizliği hizmet kalitesi ve standartlarında olumsuzluklara sebep olabilir.
- Bölgeler ve kentler arası gelişmişlik düzey farkı güçlü yerel yönetimler tarafından giderilemez ve bunun sonucunda bölgeler arası eşitsizlik daha fazla olur.
- Gelir ve servetin yeniden dağılımında merkezî yönetim daha etkin bir rol oynayabilir.
- Yerel yönetim kuruluşlarında nitelikli bürokrat ve teknik uzman yetersizliği dikkat çekmektedir.
- Dışsallıkların yerel düzeyde içselleştirilmesi güçtür ve dışsallıklar yetersiz hizmet arzı ile adaletsizliklere neden olabilir.
- Ölçek ekonomilerinin varlığı, birçok hizmetin belediyeler gibi çok fonksiyonlu yerel yönetim birimlerine aktarılması engeldir.
- Yerinden yönetim kuruluşlarının mali denetiminde güçlükler yaşanabilir.

4. YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞI BAKIMINDAN YERİNDEN YÖNETİM

Liberal düşüncenin gelişimi içinde, İngiltere’de John Stuart Mill’den Toulmin Smith’e yerel demokrasinin erken savunucuları, yerel yönetimlerin merkezi yönetime göre daha etkin ve verimli bir hizmet sunumu gerçekleştirilebileceğini düşünmektedirler. İktisat politikası çerçevesinde, piyasa okulu iktisatçıları da yerel yönetimi piyasadan sonra ikinci en iyi olarak görerek piyasanın siyasi eşdeğeri olarak görmüşlerdir. Nitekim yerel yönetim piyasa kadar etkin olmasa da, bir mal ve hizmet özel sektör tarafından yerine getirilemiyorsa, yerel yönetim en iyi ikincidir, çünkü merkezi yönetim daima, potansiyel olarak, bireysel hak ve özgürlükler üzerinde bir tehdittir. Vatandaş, yerel yönetime yakınlığın verdiği imkanları kullanarak müdahale eder, daha çok tatmin sağlar ve daha etkin bir karar alma mekanizması kurulur (Erençin, 2002: 28). Bu ilkeler ışığında gelişen yeni kamu yönetimi anlayışında, yetki genişliğine dayalı merkezden yönetim sisteminden ziyade yerinden yönetim geçerlidir (Aydın, 2012: 314). Bu anlayış değişikliğini daha iyi anlayabilmek için merkeziyetçilik ile yerinden yönetim arasındaki farkları incelemek gerekmektedir.

Tablo 3: Yeni Yönetim Anlayışı Bakımından Âdem-i Merkeziyetçilik(Yerinden Yönetim) ve Merkeziyetçilik Arasındaki Farklar

	Âdem-i Merkeziyetçilik (Yerinden Yönetimleştirme)	Merkeziyetçilik
Yönelimler	Müşteri odaklı	Örgüt odaklı
Görev Bölüşümü	Görev ayrılığı	Görev birliği
Yönetim	Motivasyona dayanma	Kurallara dayanma
Sorumluluk	Her kurum kendisi sorumlu	Başka birimlerde
Yönetim/Denetim	Çıktıya dayalı	Girdiye dayalı
Yapı	Âdem-i merkeziyetçi	Merkeziyetçi

Kaynak: Schedler/Proeller, 2000: 76'den akt. Eren, 2001:143.

Yukarıdaki tablo incelendiği zaman yerinden yönetim için yapılan tanımlamaların yeni kamu yönetiminin dayandığı temel ilkeleri ile örtüştüğü ve onları destekler nitelikte olduğu görülür. Dolayısıyla bu tablo bize yerinden yönetimin yeni kamu yönetimi anlayışı için bir gereklilik olduğunu gösterir.

Yeni Kamu yönetimi anlayışı, yerinden yönetimin önemli uygulama alanları olan yerel yönetimler üzerinde önemli etkileri olmuştur. Yeni kamu yönetimi anlayışı ile yerinden yönetim kavramının kapsamı genişlemiştir. Önceleri sadece coğrafi ve hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları ve meslek örgütleri yerinden yönetim kavramı içine girerken; bu anlayış ile birlikte sivil toplum örgütleri, gönüllü girişimler, yurttaş hareketleri, platformları ve topluluk benzeri yapılanmaları da yerinden yönetim kavramı kapsamı içine alınmıştır. Yeni kamu yönetimi anlayışı ile birlikte yerel hizmet kavramının kapsamı da genişlemiştir. Kavramsal değişikliğin yanında yerelleşmenin de gelişmesi sağlanarak yerel halkın, yerel yönetimlerin ve kentlerin önemi artırılmıştır (Bozdoğan, 2008: 16-19).

Yeni kamu yönetimi, bir ihtiyaç vesilesi ile ortaya çıkmıştır. Türkiye'de de kaçınılmaz olarak etkileri görülen bu anlayış ile özelleştirme çalışmaları hız kazanmış, sivil topluma verilen önem artmış ve yerel yönetimlere ilişkin önemli reformlar gerçekleşmiştir (Aydın, 2011: 147). Yeni kamu yönetimi anlayışı ile birlikte siyasal ve yönetsel katılımın önemi artarken katılımın gerçekleştiği önemli alanlar olan kentlere verilen önem de artmıştır (Bozdoğan, 2008: 20).

Yerel yönetimler üzerinde olumlu etkileri olan yeni kamu yönetimi anlayışı ile kimi ülkelerde yerel yönetim sayısı azaltılırken kimi ülkelerde merkezi yönetim karşısında güçlendirilmiştir. Örneğin; İsveç, Almanya ve Fransa gibi ülkelerde yerel yönetimler güçlendirilmiştir. İngiltere, Almanya, Avusturya ve İspanya'da birçok yerel yönetim birimi birleştirilerek yerel yönetim sayısı azaltılmıştır. İspanya, Fransa, Belçika ve Portekiz gibi ülkelerde bölge yönetimi kurulmuştur (Bozdoğan, 2008: 20).

Türkiye'de ise yerel yönetimlerin güçlendirilmesi çabaları AB uyum sürecinin de etkileri ile 2004-2005 yılında gerçekleştirilen 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile gerçekleşmiştir. Bu kanunlar ile yerel yönetimlerin görev ve yetkileri artırılarak merkezi yönetimin vesayet yetkisi sınırlandırılmıştır. 2012 yılında yayımlanan 6360 sayılı On üç ilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile büyükşehir belediye sınırlarındaki belde belediyesi ve köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür. Böylece hizmet sunumunda sorun yaşayan belde belediyeleri ve köylerin daha iyi hizmet alması sağlanarak hizmetin etkin ve verimi sunulması yoluna gidilmiştir. Söz konusu yasa ile büyükşehir belediye sınırları il mülki sınırları olarak belirlenmiş ve yerel yönetim sisteminde reform niteliğinde değişiklik olmuştur. Büyükşehir sınırlarının genişlemesi ile görev ve yetki anlamında artışlar olmuş ve büyükşehirler güçlendirilmiştir. Ayrıca yasal düzenleme ile belediye ve il özel idarelerine ayrılan paylar tekrar düzenlenmiş ve büyükşehirler lehine bir dağıtım yapılmıştır.

Yeni kamu yönetimi anlayışı ile birlikte ülkeler yerinden yönetime doğru bir geçiş gerçekleştirmişlerdir. Bazı ülkeler ideolojik, siyasal, işlevsel ve küresel nedenlerden dolayı, geniş mali ve idari yetkilerle donatılmış özerk yerel yönetim sistemini benimsedikleri halde, bazıları güçlü

yerinden yönetim sistemini tercih etmekte, bir kısmı da karma bir sistem uygulamaktadırlar. Bu nedenle hiçbir lkede bütünüyle salt bir merkeziyet ya da bütünüyle salt bir yerinden yönetim anlayışına dayalı bir yönetim modeli bulunmamaktadır (Türkoğlu, 2009: 8). lkeler her iki yönetim tarzını birlikte yaşamalarına rağmen son yıllarda yerinden yönetime geçişlerin arttığı söylenebilir. Bu kapsamda yerinden yönetime geçiş nedenlerini saymak gerekirse, şu başlıklar altında sıralanabilir (Bongwa, 2004'den akt. zmş,2005: 2; Yılmaz ve kmen, 2004: 147):

İdeolojik Nedenler:

- Merkezi yönetime duyulan güvensizlik,
- Bireysel ve yerel sorumluluklara ve özerkliğe önem verilmesi,
- Gelişen ülkelerde ve geçiş ekonomilerinde merkezi bürokrasinin ortaya çıkardığı hizmet aksaklıkları ve olumsuzluklardır.

Siyasi Nedenler:

- Siyasal katılımın yerel alanda daha rahat uygulama alanı bulması ve son dönemde oraya çıkan demokratikleşme abaları,
- İdari ve Mali zerklik Açısından Yerel Yönetimlerin Tekrar Değerlendirilmesi,
- Temsili Demokrasinin Ortaya ıkardığı Kriz ve Yeni Katılım Yol ve Yönetimlerinin Aranmasıdır.

İşlevsel Nedenler:

- Merkezi yönetim tarafından sunulan bir takım hizmetlerin maliyetlerinin yüksek olması ve yerelde sunulması ile kamu hizmetleri ve harcamalarının etkinlik ve verimliliğinin artırılması,
- Siyasi iktidarın, eylem ve işlemlerinin daha genel siyasi faaliyetlerle sınırlandırılması ve enerjisini rutin işler yerine siyasi faaliyetlere ayırması,
- Yerel kamu hizmetlerinin ve altyapı çalışmalarının etkili ve verimli bir şekilde yerine getirilmesinin sağlanması,
- Hizmet sunumunda yerel halkın talep ve beklentilerinin alınarak doğru yatırımlar ve kararların alınması,
- Kamu hizmetinin sunumunda “rekabetin” (hükümet birimleri arasında ve kamu sektörü ile özel sektör arasında) artırılması,
- Hizmetlerin ulaşılmasında hiyerarşinin optimal hale getirilmesi,
- Eşitliğin ve adaletin sağlanması ve sürdürülebilir kılınması,
- Merkezi yönetim dışındaki diğer kamu kurumlarında kendi kararlarını alma fırsatının tanınması,
- Yerel nceliklerin ve gereksinimlerin sağlanabilmesi için mali ve örgütsel kaynak ve yetki temin edilmesi,
- Liberal bir anlayışın gereği olarak ekonomide merkezi yönetimin müdahalesi ve hkimiyetini kırmaktır.

Küreselleşme:

- Yerel ve bölgesel kalkınmaya ilişkin küresel gereksinimlerin değişmesine yol açan “gerçeklik kontrolü” (genellikle bazı yanlış kanunların düzeltilmesi yolu ile gerçeklerin anlaşılmasını sağlayan unsur),
- Yerel faktörlerin önemi kapsamında yatırımları bölgeye çeken ve besleyen bölgesel zelikler ve zenginliklerdir.

Yerinden yönetimin ilkesinin dünya ölçeğinde hayat bulması çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Ancak bu nedenlere baktığımız zaman ekonomik nedenlerin ağrılıkta olduğunu görmekteyiz. Ülkelerin yerinden yönetime geçiş nedenlerini anlayabilmek için Shah ve Thompson'un (2002) hazırlamış olduğu tabloyu incelemek faydalı olacaktır.

Tablo 4: Ülkelerin Yerinden Yönetime Geçiş Nedenleri

Yerinden Yönetim Nedeni/Gerekçesi	Ülkeler ve Ülke Grupları
Siyasi ve ekonomik dönüşüm	Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Rusya
Etnik çatışmaların yarattığı siyasal krizler	Bosna-Hersek, Etiyopya, Nijerya, Sri Lanka, Filipinler
Bölgesel çatışmaların yarattığı siyasal krizler	Endonezya, Madagaskar, Mali, Senegal, Uganda, Meksika
Katılımı artırma	Arjantin, Brezilya, Bolivya, Hindistan, Pakistan, Filipinler
Avrupa Birliğine tam üyelik süreci	Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Polonya
Siyasi manevra	Peru, Pakistan
Mali kriz	Rusya, Endonezya, Pakistan
Hizmet kalitesini yükseltme	Şili, Uganda, Fildişi Sahili
Merkezileşme	Çin, Avrupa Birliği, Türkiye
Bütçe açıklarının yükünü alt birimlere atma	Orta ve Doğu Avrupa, Rusya
Sevimsiz yeni uygulamaların sorumluluğunu (merkezin) üstünden atma/savma	Afrika
Otokrasiye dönüşe engel olma	Latin Amerika
Komünist düzeni koruma	Çin
Küreselleşme ve bilgi çağı devrimi	Birçok Ülke

Kaynak: Shahve Thompson 2002'den akt. Gül ve Özgür, 2004:177.

5. SONUÇ

1970 sonrası refah devleti anlayışının krize girmesi ve bunun bir sonucu olarak yeni sağ düşüncesinin gelişmesiyle birlikte her alanda olduğu gibi kamu yönetimi alanında değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Birçok ülkede kamu yönetimi sistemi yeniden yapılandırılmış ve devletin küçültülmesi yoluna gidilmiştir. Bu süreçte kamu yönetimi açısından temel reçete, yeni kamu yönetimi olarak belirlenmiştir. Yeni kamu yönetimi anlayışı kapsamında, piyasa öncelikli bir sistem geliştirilmiştir. Kamunun da özel sektör gibi hareket edebileceği esnek örgüt yapılı, hesap veren, şeffaf, saydam bir yapıda olması temel ilke olarak belirlenmiştir. Bu ilkelerden birisi de hizmette halka yakınlıktır. Hizmette halka yakınlığın en iyi uygulama alanı bulunduğu birimler ise, yerel yönetimlerdir. Bu kapsamda yerel yönetimlerin geliştirilmesi yeni kamu yönetimi anlayışı açısından hayatidir. Nitekim yeni kamu yönetiminin temel özelliklerinin en iyi uygulanacağı alan yerel yönetimlerdir.

Yerel yönetimlerin, yeni kamu yönetimini uygulamada karşılaştığı önemli sorunların başında merkezi yönetimin vesayet yetkisi gelmektedir. Bazı ülkelerde merkezi yönetim vesayet yetkisini çok sıkı kullanarak yerel yönetimlere yaşam alanı bırakmamaktadır. Yeni kamu yönetimi anlayışı idarenin bütünlüğü ilkesi dışına çıkılmaması ve merkezin görev ve yetkilerini yetki genişliği ve yetki devri ile yereldeki birimlere doğru kaydırması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Böylece kamu hizmeti halka en yakın birimler tarafından sunulmuş olacaktır.

Yeni kamu yönetimi anlayışını ortaya çıkaran en önemli nedenlerden birisi hizmet sunumunda karşılaşılan sorunlardır. Hizmetin etkin, verimli ve zamanında sunulması bu anlayışın temel amaçlarından biridir. Bununla birlikte hizmet sunumu sırasında hizmet alanların talep ve beklentilerinin doğru bir şekilde karşılanması ve karar alma sürecine doğrudan veya dolaylı olarak katılımlarının sağlanması önemli bir husustur. Yeni kamu yönetiminin ortaya çıkmasını sağlayan bu gerekçeler ile yerel yönetimlere olan ihtiyaç birbiri ile özdeştir. Bu kapsamda Yeni kamu yönetimi anlayışının gelişmesi ile birlikte birçok ülke yasal düzenlemelerinde yerel yönetimlerin yetkilerini artırmakta ve merkezi yönetim karşısındaki konumunu tekrar düzenlemektedir. Türkiye'de ise yeni kamu yönetiminin yerel yönetimler üzerindeki etkisi 2002 yılı sonrasındaki yasal düzenlemelerde bariz bir şekilde görülmektedir. Nitekim 2004 ve 2006 yılları arasındaki yerel yönetim yasaları yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve hizmet aksaklıklarını ortadan kaldırmaya yöneliktir. Özellikle merkezi yönetimin idari vesayet yetkisi üzerinde değişimler yaşanmıştır. Yine 2012 yılında büyükşehir

belediyeleri üzerinde önemli değişiklikler getiren 6360 sayılı Yasa genel gerekçesinde hizmette etkinlik ve verimliliği temel almıştır.

KAYNAKÇA

- AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLIĞI,
http://www.abgs.gov.tr/files/haberler/2011/yerel_yonetimler_ozerklik_sarti.pdf. (21.12.2016).
- AVRUPA YEREL YÖNETİMLER ÖZERKLİK ŞARTI,
AYDEMİR S.R. (2001). “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının Işığı Altında Türk Yerel Yönetimleri”, *Mevzuat Dergisi*, (45).
- AYDIN, A. H. (2011). *Yönetim Bilimi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- AYDIN, A. H., (2012). *Kamu Yönetimine Giriş*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- BALCI, A. (2005). *Kamu Hizmetleri ve Yerinden Yönetim -Sağlık Hizmetleri Sunumunun Yeniden Yapılandırılması*, Atlas Yayın Dağıtım, İstanbul.
- BOWMAN, A. ve KEARNEY, R. (2011). *State and Local Government*, Wadsworth, Cengage Learning, USA.
- BOZLAĞAN R. (2008). “Geleneksel Kamu Yönetimi, Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımı ve Yerel Yönetimlere Etkileri”, (Ed.) BOZLAĞAN, R. ve DEMİRKAYA, Y., *Türkiye’de Yerel Yönetimler*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s. 1-28.
- ÇELİK, N. ve BEDÜK, A. (2013). “Vekalet Teorisi Yaklaşımı İle İşlem Maliyeti Arasındaki İlişki”, *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(1): 32-45.
- ÇEVİK H.H. (2010). *Kamu Yönetimi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- ÇINARLI, S. (2011). “ABD’ de Yerel Yönetimin Ana Hatları”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12 (1): 265-280.
- DEMİREL, D. (2006). “Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği: “Etkin Devlet””, *Sayıştay Dergisi*, (60): 105-128.
- EREN, V. (2001). *Yeni Kamu Yönetimi anlayışı (Büyükşehir ve İl Belediyeleri Üzerine Bir Araştırma)*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- EREN, V. (2008). “Devletin Yapısında ve İşlevlerinde Değişim-Yönetimsel ve Siyasal Liberalizasyon”, (Ed.) ÖZEL M. ve EREN, V., *Devletin Dönüşümü ve Yeni Kamu Yönetimi*, Çizgi Kitabevi, Konya, s. 37-87.
- ERENÇİN, A. (2002). “Yerel Yönetimler ve Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 11 (4): 25-40.
- ERENÇİN, A. (2007). “Yerinden Yönetim ve Türkiye’de Reform Süreci”, *Mülkiye Dergisi*, 31(254).
- ERYILMAZ, B. (2012). *Kamu Yönetimi*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- FALCONER, P.K. “Public Administration and the New Public Management: Lessons from the UK Experience”, <http://www2.fu.uni-lj.si/personal/english/falpor97.pdf>, (15.01.2016).
- GENÇ, N. F. (2010). “Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımı”, *Türk İdare Dergisi*, (466): 145-159.
- GENÇ, T. (1998). *Kamu Yönetimi*, Başkent Klşe Matbacılık, Ankara.
- GRUENING, G. (1998). “Origin and theoretical basis of the New Public Management (NPM)”, Draft for the IPMN conference in Salem/Oregon, June 1998.
- GRUENING, G. (2001). “Origin and theoretical basis of New Public Management”, *International Public Management Journal*, (4): 1–25.

- GÜL, H. ve ÖZGÜR, H. (2004). “Ademi Merkeziyetçilik ve Merkezi Yönetim- Yerel Yönetim İlişkisi”, (Ed.) ACAR, M. ve ÖZGÜR H., ağdaş Kamu Yönetimi II, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- HOOD, C. (1991). “A Public Management For All Seasons?”, Public Administration Review, (69): 3-19.
- KALEMCI, R. A. (2013). “İşlem Maliyeti Kuramının Davranışsal Varsayımlarında Güvenin Yeri Tartışması”, İş Ahlakı Dergisi, 6(2): 55-83.
- KAMU YÖNETİMİ SÖZLÜĞÜ (1998). Kamu Yönetimi Sözlüğü, (Ed.) BOZKURT, Ö., ERGUN, T. ve SEZEN, S., TODAİE Yayınları, No. 283, Ankara.
- KARABACAK, B.N. (2012). “Mali Yerelleşme Alanında Ortaya ıkan Yeni Yaklaşımlar: Kuşaklar Arası atışma mı?”, Maliye Dergisi, (163): 389-415.
- KARCI, ř. M. (2008). “ Yeni Kamu İşletmeciliği Yaklaşımının Temel Değerleri Üzerine Bir İnceleme”, Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, (16): 40-64.
- KELEş, R. (2012). Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınevi, İstanbul.
- KICKERT, W. J. M. (1997). “Public Governance in the Netherlands: An Alternative to Anglo – American Managerialism”, Public Administration, (75): 731-752.
- ÖKMEN, M. ve PARLAK, B. (2010). Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler- İlkeler, Yaklaşımlar ve Mevzuat, Alfa- Aktüel Yayınları, Bursa.
- ÖMÜRGÖNÜLŞEN U. (1997). “The New Public Management”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, (52): 517-566.
- ÖZER, M. A. (2005). Yeni Kamu Yönetimi Teoriden Uygulamaya, Platin Yayınları, Ankara.
- ÖZMÜŐ, L. (2005). “Desantralizasyon(Yerelleşme) ve Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı”, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı 28 Mart - 1 Nisan 2005, Ankara.
- ÖZTÜRK, N.K. (1992). “Federalizm ve Türkiye”, Amme İdaresi Dergisi, 24 (4): 65-76.
- POLİTT C. (2002). “Clarifying Convergence Striking Similarities And Durable Differences in Public Management Reform”, Public Management Review, 4 (1): 471-492.
- RODDEN J. (2004). “Comparative Federalism and Decentralization on Meaning and Measurement”, Comparative Politics, Haziran: 481-500,
- SEZİK M. VE AğİR O. (2016). “Türkiye'nin Kamu Yönetimini Değiştiren Faktörler: Batılılaşma Ve Küreselleşme”, The Journal of Academic Social Science Studies, (49): 225-240.
- SÖZEN S. (2005). Teori ve Uygulamada Yeni Kamu Yönetimi, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- ŞAN G. (2006). “Türkiye’de Kamu Yönetimi’nin Örgütlenmesi: Merkezden Yönetim – Yerinden Yönetim Ayrımı”, Yerel Siyaset Dergisi, (8).
- T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIğI ARAŞTIRMA VE ETÜTLER MERKEZİ, <http://www.arem.gov.tr/Arem/defaultarem.aspx?icerik=121>, (14.01.2016).
- TARHAN, B. A. ve EZİCİ E. (2011). “Kamu Hizmetlerinin Üretiminde Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Toplam Kalite Yönetimi”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 3 (2): 13-21.
- TOPRAK, Z. (2013). “Güncel Sorunlar Işığında, Türkiye’de Yerel Yönetimler”, Yerel Yönetimler Sempozyumu, 21-22 Şubat 2013, Ankara.
- TORTOP, N., AYKAÇ, B., YAYMAN, H. ve ÖZER, A. (2008). Mahalli İdareler, Nobel Yayın, Ankara.
- TORTOP, N.; AYKAÇ, B.; İSBİR, G. E.; ÖZER, M. A. ve YAYMAN, H. (2010). Yönetim Bilimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

- TUNÇ A. (2015). "Postmodern Düşünceye Geçiş", (Ed.) KUTLU Ö. ve YERDELEN K., B., Siyasi Düşünceler Tarihi, Lisans Yayıncılık, İstanbul, s.337-351.
- TÜRKOĞLU, İ. (2009). "Yerel Yönetimlerde Mali Reform Arayışları: Türkiye’de Belediyelerde Mali Özerklik ve Belediye Başkanlarının Mali Özerkliği Algılamaları" T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No:2009/389.
- ULUSOY, A. ve AKDEMİR, T. (2009). "Yerel Yönetimler Ve Mali Özerklik: Türkiye Ve OECD Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12 (21): 259-287.
- URHAN, F.V. (2008). "Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması", Sayıştay Dergisi, (70): 85-102.
- WHITE, S. (2011). Government Decentralization in the 21st Century A Literature Review, Center For Strategic and International Studies, Washington DC.
- YAYLI, H. ve PUSTU, Y. (2008). "Yerel Demokrasinin İlkeleri" Karadeniz Araştırmaları,(16): 133-153.
- YILMAZ, A. ve ÖKMEN, M. (2004). Kamu Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.
- ZAFİR, C.Z. (2009). "Neoliberalizmin Minimal Devlet Yaklaşımına Bir Eleştiri", Yönetim Bilimleri Dergisi 7 (2): 65-82.
- ZENGİN, O. (2009). "Günümüzde Kamu Yönetiminde Ön Plana Çıkan Yaklaşımlar", (Ed.) ÖVGÜN B., Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, s. 1-42.

ENTELEKTÜEL SERMAYENİN İŞLETMELERDE BİR BÜTÜN OLARAK ÖLÇÜLMESİ: BIST 30 UYGULAMASI

MEASUREMENT OF INTELLECTUAL CAPITAL AS A WHOLE IN THE ENTERPRISE: BIST 30 APPLICATION

Arş. Gör. Emre Esat TOPALOĞLU

Mersin Üniversitesi
İİBF, İşletme Bölümü
emresatopal@hotmail.com

Öğr. Gör. Özlem KARAKOZAK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Gölşehir MYO, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü
ozakara86@gmail.com

Öz

Çalışmada, Borsa İstanbul 30 Endeksi'nde faaliyet gösteren 18 şirketin 2010-2015 dönemindeki entelektüel sermaye değerlerini ölçmek ve endeksteki şirketleri sahip oldukları entelektüel sermaye değerleri doğrultusunda sıralamak amaçlanmıştır. Bu bağlamda, entelektüel sermayeyi işletmelerin finansal verileri doğrultusunda sayısal olarak ifade edilebilmesini sağlayan, Piyasa Değeri – Defter Değeri, Piyasa Değeri / Defter Değeri ve Tobin's q Oranı yöntemleri ile ölçülerek yıl ve yöntem bazında analiz edilmiştir. Analiz neticesinde elde edilen bulgulara göre hizmet sektöründe yer alan şirketlerin, sahip oldukları yüksek düzeyde entelektüel değere göre endeks içerisinde üst sıralarda yer aldığı belirlenmiştir. Buna karşın holdinglerin ise düşük seviyede entelektüel sermaye değerleri ile sıralamada sonlarda yer aldıkları görülmüştür. Ayrıca çalışmada, Tobin's q Oranı, Piyasa Değeri / Defter Değeri ve Piyasa Değeri - Defter Değeri yöntemlerinin paralel sonuçlar verdiği de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Entelektüel Sermaye, Tobin's q, BIST 30

Abstract

In the study, Borsa Istanbul is located 18 companies operating in 30 index. Study in the company of the 2010-2015 period is intended to measure intellectual capital values and to sort index value of intellectual capital in the company in line with what they have. Market Value to measure intellectual capital - Book Value, Market Value / Book Value and Tobin's q Ratio method is used. According to the analysis findings; Located in the services sector companies, with a high level that they were determined to get higher rankings in the index based on intellectual values. However, if they take place at the end of the holding it has been seen in the rankings with a low level of intellectual capital values.

Keywords: Intellectual capital, Tobin q, BIST 30

1. GİRİŞ

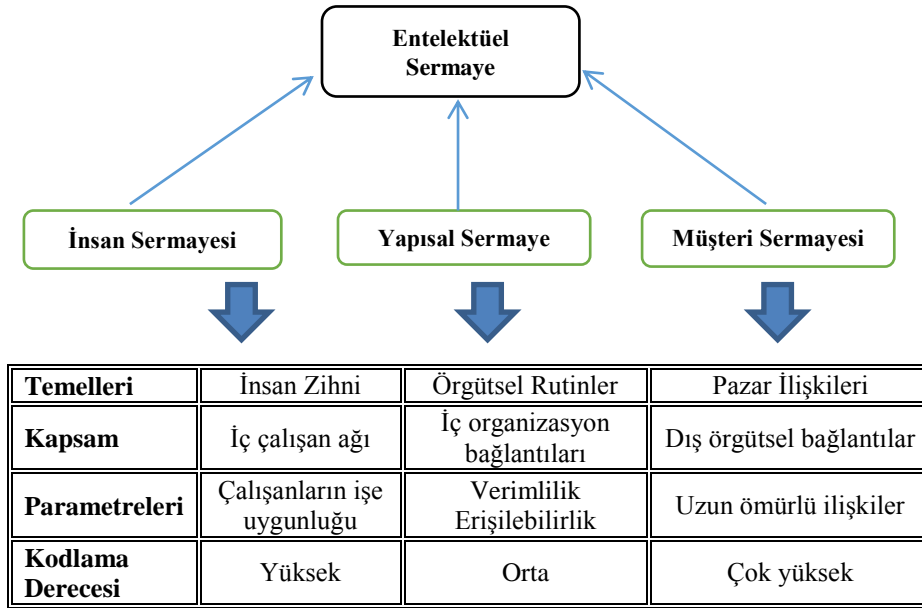
Günümüzde teknolojik yenilikler ile bilgi akışının artması, bilginin küreselleşmesi, entelektüel sermaye kavramının oluşmasında büyük katkı sağlamıştır. Özellikle küreselleşme, maddi varlıkların yanı sıra maddi olmayan (değer yaratan) varlıkların, yani bilginin de önemli bir faktör olarak görülmesini sağlamıştır.

Entelektüel sermaye, işletmelerde maddi ya da finansal varlıklardan daha değerli olarak kabul edilmekte ve işletmelerin görünmez aktiflerinin yönetimi olarak algılanmaktadır (Yıldız, 2010).

Entelektüel sermaye, beceri ve deneyime dayandırılmış bilginin oluşturduğu bir unsur olarak ifade edilebileceği gibi literatürde; “Kâra dönüştürülebilir bilgi”, bir organizasyonun sahip olduğu görünür varlıklar (patent hakları, lisanslar, teknolojiler) ve görünmez varlıklar (çalışanların tecrübeleri, bilgi ve birikimleri, üretkenlikleri) toplamı” (Bölükbaşı, 2014), kendini sürekli yenileyen “bilgi ekonomisi” (Zor & Cengiz, 2013), gibi birçok şekilde tanımlanmaktadır.

Entelektüel sermaye ile ilgili önceden yapılan çalışmalar incelendiğinde entelektüel sermaye tanımında olduğu gibi entelektüel sermayeyi oluşturan unsurların da birbirinden farklı tanımlamaları bulunmaktadır. Bu farklılığının nedeni olarak tanımlamalardaki kişisellik yani tanımlayan kişinin önemseydiği ve ilgi duyduğu alanların farklılaşması olarak gösterilebilir. Temelde literatürde entelektüel sermaye unsurları; yapısal sermaye, müşteri sermayesi ve insan sermayesi olarak üç şekilde ayrılmaktadır. Bontis (1998), çalışmasında entelektüel sermaye unsurlarını ve esaslarını aşağıdaki şekil yardımıyla göstermiştir.

Şekil 1: Entelektüel Sermaye Unsurları (Bontis, 1998)

Bontis (1998), entelektüel sermaye unsurlarını üç temel grup altında toplamış ve her bir unsurun dayandığı temelleri, kapsamı ve parametrelerini ortaya koymuştur. Ana unsuru insan zihni, parametreleri ise işe uygunluk olarak tanımlanan insan sermayesi; bireysel olarak kişinin kalıtsal özellikleri, eğitimi, tecrübesi, günlük hayat ve çalışılan kurum hakkındaki tutum ve davranışlarının bir bütünü olarak tanımlanabilir. Yapısal sermaye; işletme faaliyetlerindeki tüm organizasyon bağlantıları, süreç ve yöntem bilgileri ile kültür ve stratejilerine ilişkin deneyimlerden oluşmaktadır. Yapısal sermaye “insan sermayesini düzenleyen, yetkilendiren, destekleyici alt yapı” olarak da ifade edilmektedir (Demir & Demirel, 2011).

Entelektüel sermaye unsurlarından müşteri sermayesi, işletmenin dış organizasyon bağlantılarındaki bağlılık, işletme bilinirliği, dağıtıcı ve toptancılarla olan ilişkileri v.b bağlantıları

kapsar ve işletme için değer yaratabilecek işletme dışı tüm taraflarla ilgilidir (Çetin, 2005). Müşteri sermayesini uzun ömürlü ilişkiler üzerine kuran Bontis (1998)'in yanı sıra (Stewart, 1997), işletmelerin yeni müşteriler aramak yerine müşterilerle organik ilişkiler kurmanın ve marka sadakati oluşturarak onu korumanın çok daha karlı olduğunu ifade etmektedir.

2. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN BİR BÜTÜN OLARAK ÖLÇÜLMESİ

İşletmelerde maddi olmayan varlıkların yönetilmesinde ilginin entelektüel sermaye üzerine yoğunlaşması sonucunda entelektüel sermayenin ölçülmesine yönelik çok sayıda yöntem geliştirilmiştir. Luthy (1998) ve Williams (2000) çalışmalarında entelektüel sermayeyi ölçme yöntemlerini dört ana başlık altında toplamışlardır. Bunlar; doğrudan entelektüel sermaye yöntemleri, piyasa değeri yöntemi, aktiflerin karlılığı yöntemi (ROA), Puan kartı yöntemidir. Çalışma kapsamında finansal temele dayandırılan, entelektüel sermayeyi bir bütün olarak ölçen piyasa değeri yöntemi kullanılmıştır. Piyasa değeri yöntemi, bir işletmenin piyasa değeri ile özsermaye değeri arasındaki farkı maddi olmayan varlıklarının değeri ya da entelektüel sermaye olarak hesaplamaktadır (Jurczak, 2008). Piyasa Değeri Defter Değeri Oranı, Piyasa Değeri Defter Değeri Farkı Yöntemi, Tobin's q Oranı ve Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer yöntemi piyasa değeri yönteminin içinde yer almaktadır. Ülkemizde de işletmeyi bir bütün olarak ele alıp finansal açıdan entelektüel sermayeyi ölçen çalışmalar bulunmaktadır. Kendirli, vd. (2015), "Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemi" kullanılarak Marmara bölgesinde bulunan, çimento sektöründe faaliyet gösteren 5 firmanın entelektüel sermayesini hesapladıkları çalışmalarında; 2010-2015 yılları arası araştırma kapsamındaki firmaların entelektüel sermaye açısından güçlü oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Hizmet üreten işletmeler açısından entelektüel sermayeyi, Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemini kullanarak belirlemeye çalışan Bölükbaşı (2014), uygulamada Borsa İstanbul'da işlem gören sigorta şirketlerini kullanmıştır. 2008 küresel kriz ve sonrası etkilerinin ölçüldüğü çalışmada; Anadolu Hayat ve Emeklilik şirketinin insan, yapısal ve müşteri sermayesini rakiplerine göre çok daha iyi yönettiği görülmektedir. Anadolu Hayat ve Emeklilik şirketinin entelektüel sermaye değeri 390.079.880 TL olarak hesaplanmış ve sıralamada birinci olarak yer almıştır. Yıldız (2011) çalışmasında; Piyasa Değeri Defter Değeri Oranı, Piyasa Değeri Defter Değeri Farkı ve Entelektüel Sermaye Unsurların (insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi) Algısal Ölçümü Yöntemleri kullanılarak bankacılık sektöründe entelektüel sermayeyi belirlemeye çalışmıştır. Araştırmanın sonucunda, her üç yöntemde de Türkiye Garanti Bankası, Akbank, Türkiye İş Bankası ve Yapı ve Kredi Bankası'nın entelektüel sermayesi üst sıralarda iken Şekerbank, Tekstil Bank, Türk Ekonomi Bankası ve Alternatif Bank'ın entelektüel sermayesi alt sıralarda yer aldığı gözlenmiştir. Entelektüel sermayeyi işletme bazında ölçen bir diğer çalışma Şaban ve Uzay (2003)'e aittir. Çalışmada, Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemi kullanılarak mobilya sektöründe faaliyet gösteren yedi firmaya ait Entelektüel Sermaye değerleri hesaplanmış, birbirleriyle karşılaştırılmış ve entelektüel sermaye değerleri ile firmaların defter değerleri ve net aktif toplamaları arasındaki oransal ilişkiler belirlenmiştir. Çalışma kısıtları gereğince 5 firma için entelektüel sermaye hesaplanmış ve karşılaştırılmıştır. Araştırma kapsamındaki tüm firmaların, entelektüel sermayelerini artırmaları gerektiği sonucuna varılmıştır.

Entelektüel sermayeyi diğer yöntemlere göre finansal olmayan bir açıdan inceleyen insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi unsurlarını inceleyerek entelektüel sermayeyi unsurlar bazında ölçen yöntemler de bulunmaktadır. Bu yöntemler; Bontis'in Entellektüel Sermaye-Performans Modelini dikkate alan algısal ölçüm, Skandia Klavuzu, Teknoloji Simsarı yöntemi, Dengeli Puan Kartı yöntemi, Entelektüel Katma Değer Katsayısı, Maddi Olmayan Varlıklar Göstergesi, Entelektüel Sermaye Endeksi ve Bilgi Bilançosu gibi yöntemlerdir (Bontis, 1998), (Bölükbaşı, 2014), (Yıldız, 2010), (Çıkrıkçı & Daştan, 2002)

Bu çalışmada entelektüel sermaye değerleri, şirket bazında ve finansal değerler esas alınarak kullanılan, Piyasa Değeri – Defter Değeri (PD-DD), Piyasa Değeri / Defter Değeri (PD/DD) ve Tobin's q Oranı (TQ) yöntemleri ile ölçülmüştür. Bu yöntemler, şirketlerin finansal verileri doğrultusunda ölçülen ve sayısal olarak ifade edilebilen entelektüel sermaye değerlerini vermektedir. Ancak elde edilen bulguların, genel olarak şirketlerin sahip oldukları entelektüel sermaye varlıklarının

yanı sıra bu varlıkları kullanabilme ve bu varlıklardan faydalanabilme gücünü de gösterdiği düşünülmektedir.

2.1. Piyasa Değeri - Defter Değeri Oranı ve Farkı Yöntemi

Entelektüel sermayenin en yaygın bilinen göstergesi olarak kullanılan bu yöntem işletmenin piyasa değerinin defter değerine oranıdır. Firmanın dolaşımdaki hisse senetlerinin alabileceği minimum değeri göstermektedir (Çetin, 2005). Kolay hesaplanabilir olması ve verilere rahat ulaşılması nedeniyle yaygın olarak kullanılmaktadır. Tek kısıt borsada hisse senetleri işlem gören işletmeler için uygulanabilmektedir (Çıkrıkçı & Daştan, 2002)

Entelektüel sermayenin oran olarak ifade edildiği PD/DD oranı yöntemi; Entelektüel Sermaye= Piyasa Değeri / Defter Değeri, bu hesaplamada bulunan entelektüel sermaye değeri, işletmenin geçmiş yıl verileri ya da sektör ortalamaları ile karşılaştırılarak daha anlamlı bilgiler elde edilebilmektedir (Uzay & Savaş, 2003).

Bir şirketin Piyasa Değeri / Defter Değeri oranının yüksek olması, entelektüel sermaye değerinin de yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Bir önceki yöntemde entelektüel sermaye değeri tutar olarak gösterilirken, bu yöntemde entelektüel sermaye değeri oransal olarak ifade edilebilmektedir. Bu bağlamda Piyasa Değeri / Defter Değeri oranının şirketlerin entelektüel sermaye performanslarını yansıttığı söylenebilir. Bu durum da aynı endeks içerisinde yer alan ve farklı sektörlerde faaliyet gösteren şirketler arasında, geçmiş yıllara ilişkin kıyaslama yapabilme imkânını vermektedir (Stewart, 2000: 300; Demirkol, 2007: 87).

Entelektüel sermayeyi ölçmede kullanılan diğer yöntem 'Piyasa Değeri - Defter Değeri Farkı Yöntemi'dir. Temel mantığı, firmanın entelektüel sermayenin firmanın piyasa değeri ile defter değeri arasındaki fark yoluyla hesaplanmasıdır (Yıldız, 2010). Piyasa Değeri – Defter Değeri arasındaki fark, şirketin finansal tablolarında görünmeyen ancak şirket değerinin bir kısmını oluşturan entelektüel sermayenin yaklaşık değerini ifade etmektedir. Bu yöntemde entelektüel sermaye tutar olarak hesaplanmaktadır (Kendirli, Akgün, & Özçetin, 2015).

2.2. Tobin q Oranı

Bir işletmenin sahip olduğu borç ve özkaynaklarının piyasa değerinin cari yerine koyma maliyetine oranına Tobin's q oranı denilmektedir. Nobel ödüllü ekonomist James Tobin tarafından geliştirildiği için literatüre Tobin'nin q'su olarak geçmiştir (Brealey, Myers, & Marcus, 2007).

Tobin's q yöntemi Piyasa Değeri/Defter Değeri yöntemine benzemekte fakat bu yöntemden farklı olarak defter değeri yerine varlığın yerine koyma maliyetini kullanmaktadır. Entelektüel sermayeyi ölçmek için kullanılan yöntemlerden birisi olan Tobin's q genellikle teknoloji ve insan sermayesine yönelik işletmelerde yüksek çıkmaktadır (Bontis, 1998).

Bu yöntemde işletme varlıklarının piyasa değerini varlıkların yerine koyma maliyetine bölünmesiyle reel getiri hesaplanmaktadır. Yatırımın reel getirisinin yükselmesi ile q değeri artmakta düşmesi sonucu q değeri azalmaktadır (Ercan & Öztürk, 2003). Bu durumda işletmenin varlıklarının yerine koyma maliyeti, işletmenin piyasa değerinden düşük ise, diğer ifade ile q değeri 1'den büyük ise işletmenin aynı sektör işletmelerine göre daha fazla reel getiri elde ettiği anlamına gelmektedir. q değerinin 1'den küçük olması durumunda ise, işletmenin varlık bazında entelektüel sermayeye sahip olmadığı ve varlıkların getiri düzeylerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır (Acar & Dalgar, 2005). Ölçüt olarak kabul edilen Tobin's q değeri, işletmenin sahip olduğu fakat benzer işletmelerin sahip olmadığı maddi olmayan varlıkları yani entelektüel sermayeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla, Tobin's q oranı yöntemi, bir önceki yöntemde olduğu gibi aynı endekste ve farklı sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin maddi olmayan varlıklarının yani entelektüel sermaye değerlerinin belirlenmesinde ve yıllar itibariyle karşılaştırılmasında kullanılabilir.

3. ARAşTIRMANIN AMACI

Araştırmada, Borsa İstanbul 30 Endeksi'nde faaliyet gösteren şirketlerin entelektüel sermayelerinin, şirket değerinde yarattığı etkiyi ortaya çıkarmak ve şirketler üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Ayrıca çalışmada, endekste yer alan şirketlerin sahip oldukları entelektüel sermaye değerlerine göre, yıl bazında sıralamalarını da gerçekleştirmek hedeflenmiştir. Bu bağlamda, Borsa İstanbul 30 Endeksi'nde işlem gören şirketlerin entelektüel sermaye değerleri ölçülerek, endeks içerisindeki konumları karşılaştırılmıştır. Böylelikle farklı sektörlerde yer alan şirketlerin entelektüel sermayeleri finansal olarak ortaya koyulmuştur.

4. ARAşTIRMANIN KAPSAMI

Araştırma, 2010-2015 yılları arasında Borsa İstanbul 30 Endeksi'nde devamlı olarak faaliyet gösteren 18 şirketi ve bu şirketlere ilişkin verileri kapsamaktadır. Çalışma kapsamında analize dâhil edilen şirketler, aşağıda Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Analiz Kapsamında İncelenen Şirketler

BIST KODU	ŞİRKET ÜNVANI
1. AKBNK	AKBANK T.A.Ş.
2. ARCLK	ARÇELİK A.Ş.
3. DOHOL	DOĞAN ŞİRKETLER GRUBU HOLDİNG A.Ş.
4. EREGL	EREĞLİ DEMİR VE ÇELİK FABRİKALARI T.A.Ş.
5. GARAN	TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.
6. HALKB	TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.
7. ISCTR	TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.
8. KCHOL	KOÇ HOLDİNG A.Ş.
9. KRDMĐ	KARDEMİR KARABÜK DEMİR ÇELİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
10. PETKİM	PETKİM PETROKİMYA HOLDİNG A.Ş.
11. SAHOL	HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG A.Ş.
12. SISE	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM FABRİKALARI A.Ş.
13. TCELL	TURKCELL İLETİŞİM HİZMETLERİ A.Ş.
14. THYAO	TÜRK HAVA YOLLARI A.O.
15. TTKOM	TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.
16. TUPRS	TÜPRAŞ-TÜRKİYE PETROL RAFİNERİLERİ A.Ş.
17. VAKBN	TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.
18. YKBNK	YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş.

Kaynak: www.kap.org.tr

5. ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada entelektüel sermayenin işletme bazında ölçülmesi için kullanılan yöntemlerden ilki ve en basit olanı, Piyasa Değeri – Defter Değeri'dir. Şirketin piyasa değeri ve finansal sermayeyi ifade eden defter değeri arasındaki ilişkiyi gösteren bu yöntem, şirketin piyasa değerinin, defter değerini aşan kısmının tutar olarak entelektüel sermaye değeri olduğu esasına dayanmaktadır (Uzay & Savaş, 2003) (Ercan & Öztürk, 2003). Bu bağlamda bir şirketin entelektüel sermayesi aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır.

$$\text{Entelektüel Sermaye} = \text{Piyasa Değeri} - \text{Defter Değeri (Finansal Sermaye)}$$

Şirket bazında entelektüel sermayenin ölçümünde kullanılan bir diğer yöntem, Piyasa Değeri / Defter Değeri'dir. Bu yöntem, şirketin piyasa değerinin defter değerine bölünmesi suretiyle

bulunmaktadır. Bu doğrultuda bir şirketin entelektüel sermayesi aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır.

$$\text{Entelektüel Sermaye} = \text{Piyasa Değeri} / \text{Defter Değeri (Finansal Sermaye)}$$

Çalışmada, şirket bazında entelektüel sermayenin ölçümünde kullanılan son yöntem, Tobin's q Oranı'dır. Yöntemde, şirketin sahip olduğu varlıklarının piyasa değerinin, bu varlıkları yerine koyma maliyetini aşan kısmı, entelektüel sermaye olarak ifade edilmektedir.

Tobin's q Oranı'nın hesaplanmasına ilişkin çeşitli uygulamalar olmakla birlikte, Türkiye'deki verilerin niteliği ve hesaplama zorluğu göz önüne alındığında Tobin's q oranı, aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanabilmektedir (Chung & Pruitt, 1994) (Dey & Chauhan, 2009).

$$\text{Entelektüel Sermaye} = (\text{Piyasa Değeri} + \text{Toplam Yabancı Kaynak}) / \text{Toplam Aktif}$$

6. ARAşTIRMANIN SINIRLARI

Her araştırmada olduğu gibi bu çalışmada da bir takım sınırlamalar söz konusudur. Çalışma, Borsa İstanbul 30 Endeksi'nde 2010-2015 yılları arasında sürekli olarak faaliyet gösteren 18 şirketi kapsamaktadır. Ayrıca, 2008 yılında başlayan ve 2009 yılı sonuna kadar süren küresel mali krizin olası etkileri göz önüne alınarak analiz dönemi, 2010 yılı öncesini kapsamamaktadır.

7. ARAşTIRMANIN BULGULARI VE DEğERLENDİRİLMESİ

Araştırmada, Borsa İstanbul 30 Endeksi'nde faaliyet gösteren şirketlerin, 2010-2015 dönemine ait entelektüel sermaye değerleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda şirketlerin entelektüel sermayeleri, TQ, PD/DD ve PD-DD yöntemleri ile ölçülmüştür. Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular, yıl bazında incelenmiş ve her yönetime göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir. BIST 30 şirketlerinin entelektüel sermaye değerleri aşağıdaki tablolarda her yıl için ayrı ayrı gösterilmiştir.

Bir şirketin piyasa değerinin defter değerine oranının yüksek olması, o şirketin entelektüel sermaye değerinin de yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca şirketin sahip olduğu varlıklarının piyasa değerinin, bu varlıkları yerine koyma maliyetini aşması da, o şirketin yüksek düzeyde entelektüel sermaye varlığına sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda bir şirketin yüksek değerde entelektüel sermaye varlıklarına sahip olabilmesi için TQ oranının ve PD/DD'nin 1'den yüksek olması ve PD-DD arasındaki farkın da pozitif olması gerekmektedir.

Tablo 2'de, BIST 30 Endeksi'nde faaliyet gösteren şirketlerin TQ, PD/DD ve PD-DD yöntemleri ile ölçülmüş 2010 yılı entelektüel sermaye değerleri yer almaktadır.

Tablo 2: 2010 Yılı için Entelektüel Sermaye Değerinin İşletme Bazında Ölçülmesi

Sirketler	TQ	Sirketler	PD/DD	Sirketler	PD-DD (Bin TL)
1. SISE	2,2687	1. TTKOM	3,6844	1. TTKOM	16.575.243
2. TTKOM	2,0977	2. SISE	3,4628	2. GARAN	16.412.320
3. YKBNK	1,1992	3. YKBNK	2,5554	3. AKBNK	16.372.406
4. TCELL	1,9017	4. TUPRS	2,4778	4. TCELL	13.611.348
5. TUPRS	1,4142	5. TCELL	2,4180	5. YKBNK	12.859.302
6. PETKİM	1,3282	6. HALKB	2,1996	6. HALKB	8.930.320
7. ARCLK	1,2544	7. GARAN	1,9988	7. ISCTR	7.736.031
8. HALKB	1,1224	8. AKBNK	1,9122	8. TUPRS	5.765.025
9. THYAO	1,1552	9. ARCLK	1,5467	9. SISE	2.213.065
10. AKBNK	1,1364	10. PETKİM	1,4872	10. ARCLK	1.862.946
11. GARAN	1,1324	11. ISCTR	1,4547	11. THYAO	1.652.593
12. EREGL	1,1085	12. THYAO	1,4410	12. EREGL	1.468.756
13. ISCTR	1,0587	13. EREGL	1,2195	13. VAKBN	1.195.917
14. VAKBN	1,0156	14. VAKBN	1,1394	14. PETKİM	779.653
15. KCHOL	0,9653	15. KCHOL	0,8658	15. KRDM	-353.356
16. SAHOL	0,9235	16. SAHOL	0,5961	16. DOHOL	-1.877.042
17. DOHOL	0,7663	17. DOHOL	0,5938	17. KCHOL	-2.816.054
18. KRDM	0,7483	18. KRDM	0,5640	18. SAHOL	-9.955.244

2010 yılı analiz sonuçları incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 Şirketten 14'ünün TQ oranının 1'den yüksek, 4 Şirketin ise 1'den düşük olduğu görölmektedir. TQ oranı dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performans gösteren 3 Şirket sırasıyla; SISE, TTKOM ve YKBNK iken, en düşük performansı gösteren 3 Şirket ise sırasıyla; KRDM, DOHOL ve SAHOL olarak karşımıza çıkmaktadır. TQ oranı 1'den yüksek olan Şirketlerin yüksek değerde entelektüel sermayeye sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca bu Şirketlerin, entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde ettiğini de söylemek mümkündür. Buna karşın TQ oranı 1'den düşük olan Şirketlerin entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve varlıkların getiri seviyelerinin yenileme maliyetlerini karşılayamadığı söylenebilir.

PD/DD yöntemi sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 Şirketten 14'ünün PD/DD'nin 1'den yüksek, 4 Şirketin ise 1'den düşük olduğu görölmektedir. PD/DD dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 Şirket sırasıyla; TTKOM, SISE ve YKBNK iken, en düşük performansı gösteren 3 Şirket sırasıyla; KRDM, DOHOL ve SAHOL olarak karşımıza çıkmaktadır. PD/DD 1'den yüksek olan Şirketlerin yüksek değerde entelektüel sermayeye sahip oldukları ve entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde ettiğini söylemek mümkündür. Buna karşın PD/DD 1'den düşük olan Şirketlerin ise entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve varlıkların getiri seviyelerinin yenileme maliyetlerini karşılayamadığı da söylenebilir. Diğer taraftan 2010 yılında, TQ ve PD/DD yöntemlerinin genel olarak paralel sonuçlar verdiği görölmektedir.

PD-DD yöntemi doğrultusunda elde edilen bulgular incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 Şirketten 14'ünün PD-DD'nin pozitif değerler aldığı, 4 Şirketin ise negatif değerler aldığı görölmektedir. PD-DD dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 Şirket sırasıyla; TTKOM, GARAN ve AKBNK iken, en düşük performansı gösteren 3 Şirket ise sırasıyla; SAHOL, KCHOL ve DOHOL olarak karşımıza çıkmaktadır. PD-DD arasındaki farkın pozitif olduğu Şirketlerde entelektüel sermayeye değerlerinin yüksek olduğu ve entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde edildiğini söylemek mümkündür. Ancak, PD-DD arasındaki farkın negatif olduğu Şirketlerde, entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve bu varlıklardan getiri elde edilemediği söylenebilir.

Tablo 3: 2011 Yılı için Entelektüel Sermaye Değerinin İşletme Bazında llmesi

Sirketler	TQ	Sirketler	PD/DD	Sirketler	PD-DD (Bin TL)
1. TTKOM	2,1624	1. TTKOM	4,2587	1. TTKOM	18.800.629
2. SISE	2,1563	2. SISE	3,5381	2. TCELL	8.742.502
3. TCELL	1,5099	3. TUPRS	2,2736	3. GARAN	7.203.181
4. TUPRS	1,3802	4. TCELL	1,8100	4. AKBNK	5.948.621
5. PETKİM	1,1001	5. HALKB	1,4323	5. TUPRS	5.611.110
6. ARCLK	1,0526	6. GARAN	1,4098	6. HALKB	3.735.004
7. GARAN	1,0491	7. AKBNK	1,3281	7. SISE	2.657.825
8. AKBNK	1,0425	8. PETKİM	1,1570	8. YKBNK	1.375.868
9. HALKB	1,0410	9. YKBNK	1,1334	9. ARCLK	483.815
10. YKBNK	1,0162	10. ARCLK	1,1325	10. PETKİM	267.311
11. EREGL	0,9824	11. EREGL	0,9677	11. EREGL	-235.548
12. ISCTR	0,9813	12. ISCTR	0,8311	12. KRDM	-537.545
13. VAKBN	0,9628	13. VAKBN	0,6381	13. THYAO	-1.954.928
14. SAHOL	0,9043	14. KCHOL	0,5895	14. DOHOL	-2.552.569
15. KCHOL	0,9031	15. THYAO	0,5655	15. ISCTR	-3.026.463
16. THYAO	0,8808	16. KRDM	0,4596	16. VAKBN	-3.473.202
17. DOHOL	0,7048	17. SAHOL	0,4325	17. KCHOL	-9.552.823
18. KRDM	0,6833	18. DOHOL	0,3372	18. SAHOL	-14.454.961

2011 yılı analiz sonuçları incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 Şirketten 10'unun TQ oranının 1'den yüksek, 8 Şirketin ise 1'den düşük olduğu grlmektedir. TQ oranı dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 Şirket sırasıyla; TTKOM, SISE ve TCELL iken, en düşük performansı gösteren 3 Şirket ise KRDM, DOHOL ve THYAO olarak karşımıza çıkmaktadır. TQ oranı 1'den yüksek olan 10 Şirketin yüksek değerde entelektüel sermayeye sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca bu Şirketlerin, entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde ettiğini de söylemek mümkündür. Buna karşın TQ oranı 1'den düşük olan 8 Şirketin entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve varlıkların getiri seviyelerinin yenileme maliyetlerini karşılayamadığı söylenebilir.

PD/DD yöntemi sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 Şirketten 10'unun PD/DD'nin 1'den yüksek, 8 Şirketin ise 1'den düşük olduğu grlmektedir. PD/DD dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 Şirket; TTKOM, SISE ve TUPRS iken, en düşük performansı gösteren 3 Şirket ise DOHOL, SAHOL ve KRDM olarak karşımıza çıkmaktadır. PD/DD 1'den yüksek olan 10 Şirketin yüksek değerde entelektüel sermayeye sahip oldukları ve entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde ettiğini söylemek mümkündür. Buna karşın PD/DD 1'den düşük olan 8 Şirketin ise entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve varlıkların getiri seviyelerinin yenileme maliyetlerini karşılayamadığı da sylenabilir. Diğer taraftan 2011 yılında, 2010 yılında olduğu gibi TQ ve PD/DD yöntemlerinin genel olarak paralel sonuçlar verdiği grlmektedir.

PD-DD yöntemi doğrultusunda elde edilen bulgular incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 Şirketten 10'unun PD-DD'nin pozitif değerler aldığı, 8 Şirketin ise negatif değerler aldığı grlmektedir. PD-DD dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 Şirket; TTKOM, TCELL ve GARAN iken, en düşük performansı gösteren 3 Şirket ise SAHOL, KCHOL ve VAKBN olarak karşımıza çıkmaktadır. PD-DD arasındaki farkın pozitif olduğu Şirketlerde entelektüel sermayeye değerlerinin yüksek olduğu ve entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde edildiğini söylemek mümkündür. Ancak, PD-DD arasındaki farkın negatif olduğu Şirketlerde, entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve bu varlıklardan getiri elde edilemediği söylenebilir.

Tablo 4: 2012 Yılı için Entelektüel Sermaye Değerinin İşletme Bazında Ölçülmesi

Sirketler	TQ	Sirketler	PD/DD	Sirketler	PD-DD (Bin TL)
1. SISE	2,3779	1. SISE	3,9850	1. TTKOM	17.764.852
2. TTKOM	2,0324	2. TTKOM	3,7520	2. GARAN	17.250.815
3. TCELL	1,6795	3. TUPRS	2,6376	3. AKBNK	12.724.232
4. TUPRS	1,4810	4. ARCLK	2,0131	4. TCELL	12.675.067
5. PETKİM	1,3950	5. TCELL	1,9953	5. HALKB	9.552.045
6. ARCLK	1,3890	6. GARAN	1,7971	6. TUPRS	8.007.005
7. THYAO	1,1123	7. HALKB	1,7751	7. YKBNK	5.742.625
8. GARAN	1,0960	8. PETKİM	1,6643	8. ISCTR	5.090.770
9. HALKB	1,0882	9. AKBNK	1,5661	9. ARCLK	3.978.785
10. AKBNK	1,0778	10. THYAO	1,3898	10.SISE	3.314.595
11. YKBNK	1,0470	11. YKBNK	1,3406	11.THYAO	2.106.956
12. ISCTR	1,0290	12. ISCTR	1,2241	12.PETKİM	1.105.683
13. EREGL	1,0118	13. EREGL	1,0208	13.EREGL	154.588
14. VAKBN	0,9962	14. KCHOL	0,9679	14.KRDMD	-385.856
15. KCHOL	0,9840	15. VAKBN	0,9670	15.VAKBN	-393.154
16. SAHOL	0,9388	16. KRDMD	0,6626	16.KCHOL	-778.841
17. KRDMD	0,8223	17. SAHOL	0,6553	17.DOHOL	-1.830.483
18. DOHOL	0,7649	18. DOHOL	0,5518	18.SAHOL	-10.517.085

2012 yılı analiz sonuçları incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 Şirketten 13'ünün TQ oranının 1'den yüksek, 5 Şirketin ise 1'den düşük olduğu görölmektedir. TQ oranı dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 Şirket sırasıyla; SISE, TTKOM ve TCELL iken, en düşük performansı gösteren 3 Şirket ise DOHOL, KRDMD ve SAHOL olarak karşımıza çıkmaktadır. TQ oranı 1'den yüksek olan 13 Şirketin yüksek değerde entelektüel sermayeye sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca bu Şirketlerin, entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde ettiğini de söylemek mümkündür. Buna karşın TQ oranı 1'den düşük olan 5 Şirketin entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve varlıkların getiri seviyelerinin yenileme maliyetlerini karşılayamadığı söylenebilir.

PD/DD yöntemi sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 Şirketten 13'ünün PD/DD'nin 1'den yüksek, 5 Şirketin ise 1'den düşük olduğu görölmektedir. PD/DD dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 Şirket; SISE, TTKOM ve TUPRS iken, en düşük performansı gösteren 3 Şirket ise DOHOL, SAHOL ve KRDMD olarak karşımıza çıkmaktadır. PD/DD 1'den yüksek olan 13 Şirketin yüksek değerde entelektüel sermayeye sahip oldukları ve entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde ettiğini söylemek mümkündür. Buna karşın PD/DD 1'den düşük olan 5 Şirketin ise entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve varlıkların getiri seviyelerinin yenileme maliyetlerini karşılayamadığı da söylenebilir. Diğer taraftan 2012 yılında, 2010 ve 2011 yıllarında olduğu gibi TQ ve PD/DD yöntemlerinin genel olarak paralel sonuçlar verdiği görölmektedir.

PD-DD yöntemi doğrultusunda elde edilen bulgular incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 Şirketten 13'ünün PD-DD'nin pozitif değerler aldığı, 5 Şirketin ise negatif değerler aldığı görölmektedir. PD-DD dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 Şirket; TTKOM, GARAN, AKBNK ve iken, en düşük performansı gösteren 3 Şirket ise SAHOL, DOHOL ve KCHOL olarak karşımıza çıkmaktadır. PD-DD arasındaki farkın pozitif olduğu Şirketlerde entelektüel sermayeye değerlerinin yüksek olduğu ve entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde edildiğini söylemek mümkündür. Ancak, PD-DD arasındaki farkın negatif olduğu Şirketlerde, entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve bu varlıklardan getiri elde edilemediği söylenebilir.

Tablo 5: 2013 Yılı için Entelektüel Sermaye Değerinin İşletme Bazında Ölçülmesi

<u>Sirketler</u>	<u>TQ</u>	<u>Sirketler</u>	<u>PD/DD</u>	<u>Sirketler</u>	<u>PD-DD</u> <u>(Bin TL)</u>
1. SISE	1,9328	1. TTKOM	3,9155	1. TTKOM	15.532.391
2. TTKOM	1,8513	2. SISE	3,2334	2. TCELL	10.259.198
3. TCELL	1,4827	3. TUPRS	2,0907	3. GARAN	6.215.831
4. ARCLK	1,3568	4. ARCLK	1,9837	4. TUPRS	5.604.470
5. PETKİM	1,3150	5. TCELL	1,6974	5. AKBNK	4.665.021
6. TUPRS	1,2651	6. PETKİM	1,5988	6. ARCLK	4.071.342
7. THYAO	1,0758	7. THYAO	1,2764	7. SISE	2.951.568
8. GARAN	1,0281	8. GARAN	1,2701	8. THYAO	1.924.710
9. AKBNK	1,0239	9. AKBNK	1,2108	9. HALKB	1.041.727
10. EREGL	1,0230	10. HALKB	1,0736	10. PETKİM	1.022.495
11. HALKB	1,0074	11. EREGL	1,0371	11. EREGL	323.180
12. YKBNK	0,9924	12. YKBNK	0,9343	12. KRDMMD	-478.184
13. ISCTR	0,9874	13. ISCTR	0,8874	13. YKBNK	-1.137.918
14. VAKBN	0,9774	14. KCHOL	0,8521	14. DOHOL	-2.236.435
15. KCHOL	0,9341	15. VAKBN	0,7570	15. ISCTR	-2.654.256
16. SAHOL	0,9304	16. KRDMMD	0,6155	16. VAKBN	-3.066.321
17. KRDMMD	0,8150	17. SAHOL	0,5507	17. KCHOL	-3.874.690
18. DOHOL	0,7053	18. DOHOL	0,4410	18. SAHOL	-14.385.567

2013 yılı analiz sonuçları incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 şirketten 11'inin TQ oranının 1'den yüksek, 7 şirketin ise 1'den düşük olduğu görülmektedir. TQ oranı dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 şirket sırasıyla; SISE, TTKOM ve TCELL iken, en düşük performansı gösteren 3 şirket ise DOHOL, KRDMMD ve SAHOL olarak karşımıza çıkmaktadır. TQ oranı 1'den yüksek olan 11 şirketin yüksek değerlerde entelektüel sermayeye sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca bu şirketlerin, entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde ettiğini de söylemek mümkündür. Buna karşın TQ oranı 1'den düşük olan 7 şirketin entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve varlıkların getiri seviyelerinin yenileme maliyetlerini karşılayamadığı söylenebilir.

PD/DD yöntemi sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 şirketten 11'inin PD/DD'nin 1'den yüksek, 7 şirketin ise 1'den düşük olduğu görülmektedir. PD/DD dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 şirket; TTKOM, SISE ve TUPRS iken, en düşük performansı gösteren 3 şirket ise DOHOL, SAHOL ve KRDMMD olarak karşımıza çıkmaktadır. PD/DD 1'den yüksek olan 11 şirketin yüksek değerlerde entelektüel sermayeye sahip oldukları ve entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde ettiğini söylemek mümkündür. Buna karşın PD/DD 1'den düşük olan 7 şirketin ise entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve varlıkların getiri seviyelerinin yenileme maliyetlerini karşılayamadığı da söylenebilir. Diğer taraftan 2013 yılında, önceki yıllarda olduğu gibi TQ ve PD/DD yöntemlerinin genel olarak paralel sonuçlar verdiği görülmektedir.

PD-DD yöntemi doğrultusunda elde edilen bulgular incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 şirketten 11'inin PD-DD'nin pozitif değerler aldığı, 7 şirketin ise negatif değerler aldığı görülmektedir. PD-DD dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 şirket; TTKOM, TCELL ve GARAN iken, en düşük performansı gösteren 3 şirket ise SAHOL, KCHOL, VAKBN olarak karşımıza çıkmaktadır. PD-DD arasındaki farkın pozitif olduğu şirketlerde entelektüel sermayeye değerlerinin yüksek olduğu ve entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde edildiğini söylemek mümkündür. Ancak, PD-DD arasındaki farkın negatif olduğu şirketlerde, entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve bu varlıklardan getiri elde edilemediği söylenebilir.

Tablo 6: 2014 Yılı için Entelektüel Sermaye Değerinin İşletme Bazında lilmesi

Sirketler	TQ	Sirketler	PD/DD	Sirketler	PD-DD (Bin TL)
1. SISE	2,5346	1. SISE	4,0626	1. TTKOM	19.141.660
2. TTKOM	1,9630	2. TTKOM	4,0367	2. TCELL	14.771.242
3. TCELL	1,6241	3. ARCLK	2,3043	3. GARAN	12.936.931
4. PETKİM	1,4664	4. TUPRS	2,2290	4. AKBNK	8.499.956
5. ARCLK	1,4629	5. TCELL	1,8851	5. TUPRS	7.635.552
6. TUPRS	1,3481	6. PETKİM	1,8092	6. ARCLK	5.737.225
7. EREGL	1,3326	7. EREGL	1,5140	7. EREGL	5.299.693
8. THYAO	1,1297	8. GARAN	1,4859	8. SISE	4.664.853
9. GARAN	1,0524	9. THYAO	1,4517	9. THYAO	4.134.997
10. AKBNK	1,0389	10. AKBNK	1,3252	10. KCHOL	2.143.667
11. KCHOL	1,0335	11. HALKB	1,0985	11. PETKİM	1.766.739
12. HALKB	1,0099	12. KCHOL	1,0732	12. HALKB	1.557.592
13. YKBNK	1,0054	13. YKBNK	1,0516	13. YKBNK	1.043.376
14. KRDMMD	1,0049	14. KRDMMD	1,0111	14. KRDMMD	17.494
15. ISCTR	0,9950	15. ISCTR	0,9564	15. DOHOL	-920.977
16. VAKBN	0,9831	16. VAKBN	0,8155	16. ISCTR	-1.382.663
17. SAHOL	0,9300	17. DOHOL	0,6835	17. VAKBN	-2.760.523
18. DOHOL	0,8661	18. SAHOL	0,5619	18. SAHOL	-16.147.780

2014 yılı analiz sonuçları incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 Şirketten 14'ünün TQ oranının 1'den ysek, 4 Şirketin ise 1'den düşük olduğu grlmektedir. TQ oranı dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en ysek performansı gösteren 3 Şirket sırasıyla; SISE, TTKOM ve TCELL iken, en düşük performansı gösteren 3 Şirket ise DOHOL, SAHOL, VAKBN olarak karşımıza çıkmaktadır. TQ oranı 1'den ysek olan 14 Şirketin ysek değerde entelektüel sermayeye sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca bu Şirketlerin, entelektüel sermaye varlıklarından ysek getiriler elde ettiğini de söylemek mümkündür. Buna karşın TQ oranı 1'den düşük olan 4 Şirketin entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve varlıkların getiri seviyelerinin yenileme maliyetlerini karşılayamadığı söylenbilir.

PD/DD yöntemi sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 Şirketten 14'ünün PD/DD'nin 1'den ysek, 4 Şirketin ise 1'den düşük olduğu grlmektedir. PD/DD dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en ysek performansı gösteren 3 Şirket; SISE, TTKOM ve ARCLK iken, en düşük performansı gösteren 3 Şirket ise SAHOL, DOHOL ve VAKBN olarak karşımıza çıkmaktadır. PD/DD 1'den ysek olan 14 Şirketin ysek değerde entelektüel sermayeye sahip oldukları ve entelektüel sermaye varlıklarından ysek getiriler elde ettiğini söylemek mümkündür. Buna karşın PD/DD 1'den düşük olan 4 Şirketin ise entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve varlıkların getiri seviyelerinin yenileme maliyetlerini karşılayamadığı da söylenbilir. Diğer taraftan 2014 yılında, önceki yıllarda olduğu gibi TQ ve PD/DD yöntemlerinin genel olarak paralel sonuçlar verdiği grlmektedir.

PD-DD yöntemi doğrultusunda elde edilen bulgular incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 Şirketten 14'ünün PD-DD'nin pozitif değerler aldığı, 4 Şirketin ise negatif değerler aldığı grlmektedir. PD-DD dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en ysek performansı gösteren 3 Şirket; TTKOM, TCELL ve GARAN iken, en düşük performansı gösteren 3 Şirket ise SAHOL, VAKBN ve ISCTR olarak karşımıza çıkmaktadır. PD-DD arasındaki farkın pozitif olduğu Şirketlerde entelektüel sermayeye değerlerinin ysek olduğu ve entelektüel sermaye varlıklarından ysek getiriler elde edildiğini söylemek mümkündür. Ancak, PD-DD arasındaki farkın negatif olduğu Şirketlerde, entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve bu varlıklardan getiri elde edilemediği söylenbilir.

Tablo 7: 2015 Yılı için Entelektüel Sermaye Değerinin İşletme Bazında llmesi

<u>Sirketler</u>	<u>TQ</u>	<u>Sirketler</u>	<u>PD/DD</u>	<u>Sirketler</u>	<u>PD-DD (Bin TL)</u>
1. SISE	2,3524	1. TTKOM	4,3468	1. TTKOM	14.713.622
2. TTKOM	1,7117	2. SISE	3,7520	2. TUPRS	11.131.699
3. PETKİM	1,5702	3. TUPRS	2,7676	3. TCELL	8.874.041
4. TUPRS	1,4838	4. ARCLK	2,1985	4. ARCLK	5.146.141
5. ARCLK	1,4118	5. PETKİM	2,0593	5. SISE	4.445.583
6. TCELL	1,3705	6. TCELL	1,6876	6. GARAN	2.476.192
7. GARAN	1,0095	7. GARAN	1,0903	7. PETKİM	2.361.117
8. EREGL	1,0051	8. AKBNK	1,0303	8. AKBNK	787.996
9. AKBNK	1,0034	9. EREGL	1,0083	9. EREGL	87.874
10. KCHOL	0,9821	10. KCHOL	0,9592	10. KRDM	-543.616
11. THYAO	0,9806	11. THYAO	0,9336	11. THYAO	-725.690
12. HALKB	0,9792	12. HALKB	0,7930	12. KCHOL	-1.177.743
13. VAKBN	0,9692	13. YKBNK	0,6801	13. DOHOL	-1.595.397
14. YKBNK	0,9688	14. ISCTR	0,6712	14. HALKB	-3.390.196
15. ISCTR	0,9655	15. VAKBN	0,6405	15. VAKBN	-5.373.922
16. SAHOL	0,9178	16. KRDM	0,6100	16. YKBNK	-6.727.178
17. KRDM	0,8496	17. DOHOL	0,4832	17. ISCTR	-10.141.542
18. DOHOL	0,7878	18. SAHOL	0,4555	18. SAHOL	-20.196.554

2015 yılı analiz sonuçları incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 şirketten 9'unun TQ oranının 1'den yüksek, 9 şirketin ise 1'den düşük olduğu grlmektedir. TQ oranı dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 şirket sırasıyla; SISE, TTKOM ve PETKİM iken, en düşük performansı gösteren 3 şirket ise DOHOL, KRDM ve SAHOL olarak karşımıza çıkmaktadır. TQ oranı 1'den yüksek olan 9 şirketin yüksek değerde entelektüel sermayeye sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca bu şirketlerin, entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde ettiğini de söylemek mümkündür. Buna karşın TQ oranı 1'den düşük olan 9 şirketin entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve varlıkların getiri seviyelerinin yenileme maliyetlerini karşılayamadığı söylenebilir.

PD/DD yöntemi sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 şirketten 9'unun PD/DD'nin 1'den yüksek, 9 şirketin ise 1'den düşük olduğu grlmektedir. PD/DD dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 şirket; TTKOM, SISE ve TUPRS iken, en düşük performansı gösteren 3 şirket ise SAHOL, DOHOL ve KRDM olarak karşımıza çıkmaktadır. PD/DD 1'den yüksek olan 9 şirketin yüksek değerde entelektüel sermayeye sahip oldukları ve entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde ettiğini söylemek mümkündür. Buna karşın PD/DD 1'den düşük olan 9 şirketin ise entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve varlıkların getiri seviyelerinin yenileme maliyetlerini karşılayamadığı da söylenebilir. Diğer taraftan 2015 yılında, önceki yıllarda olduğu gibi TQ ve PD/DD yöntemlerinin genel olarak paralel sonuçlar verdiği grlmektedir.

PD-DD yöntemi doğrultusunda elde edilen bulgular incelendiğinde, analize dâhil edilen 18 şirketten 9'unun PD-DD'nin pozitif değerler aldığı, 9 şirketin ise negatif değerler aldığı grlmektedir. PD-DD dikkate alınarak yapılan analiz neticesinde en yüksek performansı gösteren 3 şirket; TTKOM, TUPRS ve TCELL iken, en düşük performansı gösteren 3 şirket ise SAHOL, ISCTR ve YKBNK ve olarak karşımıza çıkmaktadır. PD-DD arasındaki farkın pozitif olduğu şirketlerde entelektüel sermayeye değerlerinin yüksek olduğu ve entelektüel sermaye varlıklarından yüksek getiriler elde edildiğini söylemek mümkündür. Ancak, PD-DD arasındaki farkın negatif olduğu şirketlerde, entelektüel sermaye değerlerinin düşük olduğu ve bu varlıklardan getiri elde edilemediği söylenebilir.

Analiz sonuçları, 2010-2015 yılları için ayrı ayrı incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Yıl bazında yapılan bu değerlendirmelere ek olarak yöntem bazında da analiz bulguları aşağıdaki tablolar

kullanılarak yorumlanmıştır. Bu bağlamda Tablo 8’de Tobin’s q Oranı Yöntemi esas alınarak ölçülmüş entelektüel sermaye değerleri gösterilmektedir.

Tablo 8: Tobin’s q Oranı Yöntemi Esas Alınarak Ölçülmüş Entelektüel Sermaye Değerleri

Tobin’s q					
2010		2011		2012	
1. SISE	2,2687	1. TTKOM	2,1624	1. SISE	2,3779
2. TTKOM	2,0977	2. SISE	2,1563	2. TTKOM	2,0324
3. YKBNK	1,1992	3. TCELL	1,5099	3. TCELL	1,6795
4. TCELL	1,9017	4. TUPRS	1,3802	4. TUPRS	1,4810
5. TUPRS	1,4142	5. PETKİM	1,1001	5. PETKİM	1,3950
6. PETKİM	1,3282	6. ARCLK	1,0526	6. ARCLK	1,3890
7. ARCLK	1,2544	7. GARAN	1,0491	7. THYAO	1,1123
8. HALKB	1,1224	8. AKBNK	1,0425	8. GARAN	1,0960
9. THYAO	1,1552	9. HALKB	1,0410	9. HALKB	1,0882
10. AKBNK	1,1364	10. YKBNK	1,0162	10. AKBNK	1,0778
11. GARAN	1,1324	11. EREGL	0,9824	11. YKBNK	1,0470
12. EREGL	1,1085	12. ISCTR	0,9813	12. ISCTR	1,0290
13. ISCTR	1,0587	13. VAKBN	0,9628	13. EREGL	1,0118
14. VAKBN	1,0156	14. SAHOL	0,9043	14. VAKBN	0,9962
15. KCHOL	0,9653	15. KCHOL	0,9031	15. KCHOL	0,9840
16. SAHOL	0,9235	16. THYAO	0,8808	16. SAHOL	0,9388
17. DOHOL	0,7663	17. DOHOL	0,7048	17. KRDMMD	0,8223
18. KRDMMD	0,7483	18. KRDMMD	0,6833	18. DOHOL	0,7649
2013		2014		2015	
1. SISE	1,9328	1. SISE	2,5346	1. SISE	2,3524
2. TTKOM	1,8513	2. TTKOM	1,9630	2. TTKOM	1,7117
3. TCELL	1,4827	3. TCELL	1,6241	3. PETKİM	1,5702
4. ARCLK	1,3568	4. PETKİM	1,4664	4. TUPRS	1,4838
5. PETKİM	1,3150	5. ARCLK	1,4629	5. ARCLK	1,4118
6. TUPRS	1,2651	6. TUPRS	1,3481	6. TCELL	1,3705
7. THYAO	1,0758	7. EREGL	1,3326	7. GARAN	1,0095
8. GARAN	1,0281	8. THYAO	1,1297	8. EREGL	1,0051
9. AKBNK	1,0239	9. GARAN	1,0524	9. AKBNK	1,0034
10. EREGL	1,0230	10. AKBNK	1,0389	10. KCHOL	0,9821
11. HALKB	1,0074	11. KCHOL	1,0335	11. THYAO	0,9806
12. YKBNK	0,9924	12. HALKB	1,0099	12. HALKB	0,9792
13. ISCTR	0,9874	13. YKBNK	1,0054	13. VAKBN	0,9692
14. VAKBN	0,9774	14. KRDMMD	1,0049	14. YKBNK	0,9688
15. KCHOL	0,9341	15. ISCTR	0,9950	15. ISCTR	0,9655
16. SAHOL	0,9304	16. VAKBN	0,9831	16. SAHOL	0,9178
17. KRDMMD	0,8150	17. SAHOL	0,9300	17. KRDMMD	0,8496
18. DOHOL	0,7053	18. DOHOL	0,8661	18. DOHOL	0,7878

Tobin’s q Oranı Yöntemi esas alınarak 6 yıllık analiz dönemi genel olarak incelendiğinde, entelektüel sermaye değeri en yüksek olan şirketler, Türkiye şişe ve Cam Fabrikaları A.ř., Türk Telekomünikasyon A.ř. ve Turkcell İletişim Hizmetleri A.ř.’dir. Buna karşın ilgili dönemde entelektüel sermaye değeri en düşük olan şirketler ise, Hacı Ömer Sabancı Holding A.ř., Doğan şirketler Grubu Holding A.ř. ve Kardemir Karabük Demir elik Sanayi ve Ticaret A.ř. olarak karşımıza çıkmaktadır. Tobin’s q Oranı Yöntemine göre entelektüel sermaye değerleri dikkate alındığında, hizmet ve mali sektörde yer alan şirketlerin (SISE, TTKOM ve TCELL) sıralamada en üstlerde yer aldığı ve yüksek düzeyde entelektüel varlığa sahip olduğu söylenebilir. Diğer taraftan

birçok ortaklığın hisse senetlerinin tamamını ya da büyük bir bölümüne sahip olan ve denetimi altında tutan holdinglerin sıralamada en altlarda yer aldığı ve düşük seviyede entelektüel varlığa sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 9’da Piyasa Değeri / Defter Değeri Yöntemi esas alınarak lmlş entelektüel sermaye değerleri gösterilmektedir.

Tablo 9: Piyasa Değeri / Defter Değeri Yöntemi Esas Alınarak lmlş Entelektüel Sermaye Değerleri

Piyasa Değeri / Defter Değeri					
2010		2011		2012	
1. TTKOM	3,6844	1. TTKOM	4,2587	1. SISE	3,9850
2. SISE	3,4628	2. SISE	3,5381	2. TTKOM	3,7520
3. YKBNK	2,5554	3. TUPRS	2,2736	3. TUPRS	2,6376
4. TUPRS	2,4778	4. TCELL	1,8100	4. ARCLK	2,0131
5. TCELL	2,4180	5. HALKB	1,4323	5. TCELL	1,9953
6. HALKB	2,1996	6. GARAN	1,4098	6. GARAN	1,7971
7. GARAN	1,9988	7. AKBNK	1,3281	7. HALKB	1,7751
8. AKBNK	1,9122	8. PETKİM	1,1570	8. PETKİM	1,6643
9. ARCLK	1,5467	9. YKBNK	1,1334	9. AKBNK	1,5661
10. PETKİM	1,4872	10. ARCLK	1,1325	10. THYAO	1,3898
11. ISCTR	1,4547	11. EREGL	0,9677	11. YKBNK	1,3406
12. THYAO	1,4410	12. ISCTR	0,8311	12. ISCTR	1,2241
13. EREGL	1,2195	13. VAKBN	0,6381	13. EREGL	1,0208
14. VAKBN	1,1394	14. KCHOL	0,5895	14. KCHOL	0,9679
15. KCHOL	0,8658	15. THYAO	0,5655	15. VAKBN	0,9670
16. SAHOL	0,5961	16. KRDM	0,4596	16. KRDM	0,6626
17. DOHOL	0,5938	17. SAHOL	0,4325	17. SAHOL	0,6553
18. KRDM	0,5640	18. DOHOL	0,3372	18. DOHOL	0,5518
2013		2014		2015	
1. TTKOM	3,9155	1. SISE	4,0626	1. TTKOM	4,3468
2. SISE	3,2334	2. TTKOM	4,0367	2. SISE	3,7520
3. TUPRS	2,0907	3. ARCLK	2,3043	3. TUPRS	2,7676
4. ARCLK	1,9837	4. TUPRS	2,2290	4. ARCLK	2,1985
5. TCELL	1,6974	5. TCELL	1,8851	5. PETKİM	2,0593
6. PETKİM	1,5988	6. PETKİM	1,8092	6. TCELL	1,6876
7. THYAO	1,2764	7. EREGL	1,5140	7. GARAN	1,0903
8. GARAN	1,2701	8. GARAN	1,4859	8. AKBNK	1,0303
9. AKBNK	1,2108	9. THYAO	1,4517	9. EREGL	1,0083
10. HALKB	1,0736	10. AKBNK	1,3252	10. KCHOL	0,9592
11. EREGL	1,0371	11. HALKB	1,0985	11. THYAO	0,9336
12. YKBNK	0,9343	12. KCHOL	1,0732	12. HALKB	0,7930
13. ISCTR	0,8874	13. YKBNK	1,0516	13. YKBNK	0,6801
14. KCHOL	0,8521	14. KRDM	1,0111	14. ISCTR	0,6712
15. VAKBN	0,7570	15. ISCTR	0,9564	15. VAKBN	0,6405
16. KRDM	0,6155	16. VAKBN	0,8155	16. KRDM	0,6100
17. SAHOL	0,5507	17. DOHOL	0,6835	17. DOHOL	0,4832
18. DOHOL	0,4410	18. SAHOL	0,5619	18. SAHOL	0,4555

Piyasa Değeri / Defter Değeri Yöntemi esas alınarak analiz dönemi genel olarak değerlendirildiğinde, entelektüel sermaye değeri en yüksek olan şirketler, Türk Telekomünikasyon A.ř., Türkiye şişe ve Cam Fabrikaları A.ř. ve Tüpraş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.ř.’dir. Buna

karşın ilgili dönemde entelektüel sermaye değeri en düşük olan şirketler ise, Doğan şirketler Grubu Holding A.ř., Hacı Ömer Sabancı Holding A.ř. ve Kardemir Karabük Demir elik Sanayi ve Ticaret A.ř. olarak karşımıza çıkmaktadır. Piyasa Değeri / Defter Değeri yöntemine göre entelektüel sermaye değerleri dikkate alındığında, hizmet, mali ve imalat sektörlerinde yer alan şirketlerin (TTKOM, SISE ve TUPRS) sıralamada en üstlerde yer aldığı ve yüksek düzeyde entelektüel varlığa sahip olduğu söylenebilir. Diğer taraftan Tobin's q Oranı yönteminde olduğu gibi yine holdinglerin sıralamada en altlarda yer aldığı ve düşük seviyede entelektüel varlığa sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 10'da Piyasa Değeri - Defter Değeri Yöntemi esas alınarak ölçülmüş entelektüel sermaye değerleri gösterilmektedir.

Tablo 10: Piyasa Değeri - Defter Değeri Yöntemi Esas Alınarak llmş Entelektüel Sermaye Değerleri

Piyasa Değeri – Defter Değeri					
(Bin TL)					
2010		2011		2012	
1. TTKOM	16.575.243	1. TTKOM	18.800.629	1. TTKOM	17.764.852
2. GARAN	16.412.320	2. TCELL	8.742.502	2. GARAN	17.250.815
3. AKBNK	16.372.406	3. GARAN	7.203.181	3. AKBNK	12.724.232
4. TCELL	13.611.348	4. AKBNK	5.948.621	4. TCELL	12.675.067
5. YKBNK	12.859.302	5. TUPRS	5.611.110	5. HALKB	9.552.045
6. HALKB	8.930.320	6. HALKB	3.735.004	6. TUPRS	8.007.005
7. ISCTR	7.736.031	7. SISE	2.657.825	7. YKBNK	5.742.625
8. TUPRS	5.765.025	8. YKBNK	1.375.868	8. ISCTR	5.090.770
9. SISE	2.213.065	9. ARCLK	483.815	9. ARCLK	3.978.785
10. ARCLK	1.862.946	10. PETKİM	267.311	10. SISE	3.314.595
11. THYAO	1.652.593	11. EREGL	-235.548	11. THYAO	2.106.956
12. EREGL	1.468.756	12. KRDM	-537.545	12. PETKİM	1.105.683
13. VAKBN	1.195.917	13. THYAO	-1.954.928	13. EREGL	154.588
14. PETKİM	779.653	14. DOHOL	-2.552.569	14. KRDM	-385.856
15. KRDM	-353.356	15. ISCTR	-3.026.463	15. VAKBN	-393.154
16. DOHOL	-1.877.042	16. VAKBN	-3.473.202	16. KCHOL	-778.841
17. KCHOL	-2.816.054	17. KCHOL	-9.552.823	17. DOHOL	-1.830.483
18. SAHOL	-9.955.244	18. SAHOL	-14.454.961	18. SAHOL	-0.517.085
2013		2014		2015	
1. TTKOM	15.532.391	1. TTKOM	19.141.660	1. TTKOM	14.713.622
2. TCELL	10.259.198	2. TCELL	14.771.242	2. TUPRS	11.131.699
3. GARAN	6.215.831	3. GARAN	12.936.931	3. TCELL	8.874.041
4. TUPRS	5.604.470	4. AKBNK	8.499.956	4. ARCLK	5.146.141
5. AKBNK	4.665.021	5. TUPRS	7.635.552	5. SISE	4.445.583
6. ARCLK	4.071.342	6. ARCLK	5.737.225	6. GARAN	2.476.192
7. SISE	2.951.568	7. EREGL	5.299.693	7. PETKİM	2.361.117
8. THYAO	1.924.710	8. SISE	4.664.853	8. AKBNK	787.996
9. HALKB	1.041.727	9. THYAO	4.134.997	9. EREGL	87.874
10. PETKİM	1.022.495	10. KCHOL	2.143.667	10. KRDM	-543.616
11. EREGL	323.180	11. PETKİM	1.766.739	11. THYAO	-725.690
12. KRDM	-478.184	12. HALKB	1.557.592	12. KCHOL	-1.177.743
13. YKBNK	-1.137.918	13. YKBNK	1.043.376	13. DOHOL	-1.595.397
14. DOHOL	-2.236.435	14. KRDM	17.494	14. HALKB	-3.390.196
15. ISCTR	-2.654.256	15. DOHOL	-920.977	15. VAKBN	-5.373.922
16. VAKBN	-3.066.321	16. ISCTR	-1.382.663	16. YKBNK	-6.727.178
17. KCHOL	-3.874.690	17. VAKBN	-2.760.523	17. ISCTR	-0.141.542
18. SAHOL	-4.385.567	18. SAHOL	-16.147.780	18. SAHOL	-0.196.554

Piyasa Değeri - Defter Değeri Yöntemi esas alınarak analiz dönemi genel olarak incelendiğinde, entelektüel sermaye değeri en yüksek olan şirketler, Türk Telekomünikasyon A.ř., Türkiye Garanti Bankası A.ř. ve Turkcell İletişim Hizmetleri A.ř.'dir. Buna karşın ilgili dönemde entelektüel sermaye değeri en düşük olan şirketler ise, Hacı Ömer Sabancı Holding A.ř. Koç Holding A.ř. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. olarak karşımıza çıkmaktadır. Piyasa Değeri - Defter Değeri yöntemine göre entelektüel sermaye değerleri dikkate alındığında, hizmet sektöründe yer alan şirketlerin (TTKOM, GARAN ve TCELL) sıralamada en üstlerde yer aldığı ve yüksek düzeyde entelektüel varlığa sahip olduğu söylenebilir. Diğer taraftan Tobin's q Oranı ve Piyasa Değeri / Defter Değeri yöntemlerinde de olduğu gibi yine holdinglerin sıralamada en altlarda yer aldığı ve düşük seviyede entelektüel varlığa sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Analiz bulguları gerek yıl bazında gerek yöntem bazında ele alındığında, entelektüel sermaye değerlerini ortaya koyan Tobin's q Oranı, Piyasa Değeri / Defter Değeri ve Piyasa Değeri - Defter Değeri yöntemlerinin paralel sonuçlar verdiği söylenebilir.

8. SONUÇ ve DEğERLENDİRMELER

Entelektüel sermaye, kara dönüştürülen bilgi olmasının yanı sıra bir şirketin piyasa değeri ile varlıklarının yenileme değeri arasındaki farktır. şirket içerisindeki maddi olmayan varlıkları ifade eden bu kavram, şirketi yenileştiren ve geliştiren en önemli değer konumundadır. Entelektüel sermaye, insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi unsurlarından oluşmaktadır. Bir şirketin sahip olduğu entelektüel sermaye varlıkları, unsur bazında ölçülebileceği gibi işletme bazında bir bütün olarak da ölçülebilmektedir.

Entelektüel sermayeyi bir bütün olarak şirket bazında ölçebilmek için Tobin's q Oranı, Piyasa Değeri / Defter Değeri ve Piyasa Değeri - Defter Değeri yöntemleri kullanılabilir. Bu yöntemler, şirketlerin finansal verileri doğrultusunda ölçülen ve sayısal olarak ifade edilebilen entelektüel sermaye değerlerini vermektedir. Bu bağlamda Piyasa Değeri - Defter Değeri yöntemi, şirketin piyasa değerinin, defter değerini aşan kısmının tutar olarak entelektüel sermaye değeri olduğu kabul ederken; Piyasa Değeri / Defter Değeri yöntemi ise piyasa değerinin, defter değerini aşan kısmını oransal olarak entelektüel sermaye değeri olarak kabul etmektedir. Tobin's q Oranı yönteminde ise entelektüel sermaye, şirketin sahip olduğu varlıkların piyasa değerinin, bu varlıkları yerine koyma maliyetini aşan kısmı olarak ifade edilmektedir.

Bu çalışmada, entelektüel sermayeyi şirket bazında ölçebilmek için örneklem kümesi Borsa İstanbul Yıldız Pazarı, Ana Pazar, Kolektif Yatırım Ürünleri ve Yapılandırılmış Ürünler Pazarı'nda işlem gören gayrimenkul yatırım ortaklıkları ve girişim sermayesi yatırım ortaklıkları arasından seçilerek oluşturulmuş 30 şirketten oluşan, BİST 30 endeksi kullanılmıştır (www.borsaistanbul.com). BİST 30 endeksi içerisinde analize dâhil edilen 6 bankacılık sektörü, 2 demir çelik sektörü, 4 holding, 2 petrokimya, 2 telekomünikasyon, 1 ulaştırma ve 1 dayanıklı tüketim malları sektörü olmak üzere 18 şirket çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, Tobin's q Oranı Yöntemi esas alınarak 6 yıllık analiz dönemi genel olarak incelendiğinde, entelektüel sermaye değeri en yüksek olan şirketler, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.ř., Türk Telekomünikasyon A.ř. ve Turkcell İletişim Hizmetleri A.ř.'dir. Buna karşın ilgili dönemde entelektüel sermaye değeri en düşük olan şirketler ise, Hacı Ömer Sabancı Holding A.ř., Doğan Şirketler Grubu Holding A.ř. ve Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.ř. olarak belirlenmiştir.

Piyasa Değeri / Defter Değeri Yöntemi esas alınarak analiz dönemi genel olarak değerlendirildiğinde, entelektüel sermaye değeri en yüksek olan şirketler, Türk Telekomünikasyon A.ř., Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.ř. ve Tüpraş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.ř.'dir. Buna karşın ilgili dönemde entelektüel sermaye değeri en düşük olan şirketler ise, Doğan Şirketler Grubu Holding A.ř., Hacı Ömer Sabancı Holding A.ř. ve Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.ř. olarak tespit edilmiştir.

Piyasa Değeri - Defter Değeri Yöntemi esas alınarak analiz dönemi genel olarak incelendiğinde ise, entelektüel sermaye değeri en yüksek olan şirketler, Türk Telekomünikasyon A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'dir. Buna karşın ilgili dönemde entelektüel sermaye değeri en düşük olan şirketler ise, Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş. Koç Holding A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'dır.

Analizde kullanılan üç yöntemin sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde şirketlerin finansal verileri doğrultusunda ölçülen ve sayısal olarak ifade edilebilen entelektüel sermaye değerlerini vermektedir. Analiz bulguları gerek yıl bazında gerek yöntem bazında ele alındığında, entelektüel sermaye değerlerini ortaya koyan Tobin's q Oranı, Piyasa Değeri / Defter Değeri ve Piyasa Değeri - Defter Değeri yöntemlerinin paralel sonuçlar verdiği söylenebilir. Analizde kullanılan bu üç yöntemde de en yüksek sonucu veren telekomünikasyon sektöründen Türk Telekomünikasyon A.Ş. ve Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş. şirketleri ve Holding Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. şirketi olmuştur. Telekomünikasyon sektöründe faaliyet gösteren bu iki işletmenin 2010 ve 2015 yılları arası faaliyet raporları incelendiğinde, Türk Telekomünikasyon A.Ş. ve Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin entelektüel sermaye yaratacak unsurlara önem verdiği, özellikle insan sermayesi niteliğini arttırabilmek adına Akademiler kurarak eğitim ve gelişim programları düzenlendiği görülmektedir. Yapısal sermaye unsuru adına organizasyon gelişim faaliyetleri sözleşme ve bütçe yönetimi faaliyetlerini gözlemleyebiliyoruz. Müşteri sermayesini geliştirebilmek için ise müşterin ihtiyaçları doğrultusunda değer yaratabilmek için kazanç ve nitelikler değerlendirilerek müşteriye bir servis olanağı sunmakta ve partner olarak müşteriyle birlikte çalışma ve kazanma faaliyetlerini sürdürmekte olduğu görülmektedir (www.turkcell.com.tr, www.ttyatirimciiliskileri.com.tr).

Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'ye ait yıllık faaliyet raporlarında entelektüel sermaye başlığı diğer iki firmada olduğundan çok daha fazla yer tutmaktadır. Şişe camın entelektüel birikimine katkı sağlamak amacıyla 2012 yılından itibaren müdür ve üst kademe yöneticiler için Şişecam Liderlik Akademisi, 2013 yılında İç Eğitimci Sertifika Programı, ileri seviye UFRS eğitimi faaliyetleri yürütülmüştür. 2014 yılında Laboratuvarında geliştirilerek üretime aktarılan yeni ürünler için patent hazırlık faaliyetleri yapılarak, 2014 yılı içerisinde bir adet Avrupa Patent başvurusu ve iki adet Türk Patent başvurusu tescil ettirilmiştir. Tescillenen patentlerin yanı sıra; 2 adet Türk Patent başvurusu ve 3 adet PCT (Patent Cooperation Treaty) başvurusu gerçekleştirilmiştir. Beş adet Türk ve üç adet PCT patent başvurusu için, TÜBİTAK 1602 Patent Destek Programı'na başvurularak, teşvik alınmıştır. 2015 yılı içerisinde bir adet Türkiye Faydalı Model ve iki adet Türk Patent başvurusu tescillenmiştir (www.sisecam.com.tr). Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'nin entelektüel sermaye unsurlarına önem verdiği ve insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesini bir bütün halinde tutup, yaptığımız analiz sonuçlarını destekler nitelikte uygulamalara sahip olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- ACAR, D., ve DALGAR, H. (2005). Entellektüel Sermayenin Ölçülmesinde Muhasebe Bilgi Sisteminin Katkısı, Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi, ss.23-40.
- ALKAN, G. İ. ve DEMİRELİ, E. (2007). Türkiyede Kullanılan Bazı Şirket Değerleme Yöntemleri ve Bir Uygulama, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(2): 27-39.
- BONTIS, N. (1998). Intellectual Capital: An Exploratory Study That Develops Measures And Models, Management Decision, ss.63-76.
- BÖLÜKBAŞI, Y. (2014). Entellektüel Sermayenin İşletme Bazında Ölçülmesinde Kullanılan Yöntemler ve Sigorta Sektöründe Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, ss.425-447.
- BREALEY, R. A., MYERS, S. C. ve MARCUS, A. J. (2007). İşletme Finansının Temelleri, (Çev.) Ü. Bozkurt, T. Arıkan ve H. Doğukanlı, Ankara: Literatür Yayıncılık.
- CHUNG, K., ve PRUITT, S. W. (1994). A Simple Approximation of Tobin's Q, Financial Management, 70-74.

- ÇETİN, A. (2005). Entellektüel Sermaye ve Ölçülmesi, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 10(1): 359-378.
- ÇIKRIKÇI, M. ve DAŞTAN, A. (2002). Entellektüel Sermayenin Temel Finansal Tablolar Aracılığıyla Sunulması, Bankacılar Dergisi, (43): 18-32.
- DEMİR, Y. ve DEMİREL, E. T. (2011). Rekabet Avantajı Yaratmada Entellektüel Sermayenin Önemi, "İşGü" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 13(1): 83-104.
- DEY, D. K. ve CHAUHAN, Y. K. (2009). Board Composition And performance in INdian Firms: A Comparison, ICFAI Journal of Corporate Governance, ss.1-19.
- ERCAN, M. K. ve ÖZTÜRK, B. (2003). Değere Dayalı Yönetim ve Entellektüel Sermaye. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Jurczak, J. (2008). Intellectual Capital Measurement Methods, Copyright by Institute of Organization and Management in Industry, 1(1): 37-45.
- KENDİRLİ, S., AKGÜN, Z. ve ÖZÇETİN, N. (2015). Entellektüel Sermayenin Ölçülmesi Ve Frma Değerine Etkileri: Çimento Sektöründe Bir Uygulama, Journal of Economics, Finance and Accounting, 2(4): 533-545.
- STEWART, T. A. (1997). Entellektüel Sermaye. (N. Elhüseyin, ev.) İstanbul: Mess Yayın.
- UZAY, Ő. ve SAVAŞ, O. (2003). Entellektüel Sermayenin Ölçülmesi: Mobilyasektöründe Karşılaştırmalı Bir Uygulama Örneği, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (20): 163-181.
- Yıldız, S. (2010). Entellektüel Sermayenin İşletme Performansına Etkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- ZOR, İ. ve CENGİZ , S. (2013). Entellektüel Sermaye ile Firma Değeri Arasındaki İlişi: Borsa İstanbul'da Bir Araştırma, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, ss.37-56.

www.borsaistanbul.com.

www.turkcell.com.tr

www.sisecam.com.tr

www.ttyatirimciiliskileri.com.tr